Nichifor Crainic

ORTODOXIE
ȘI
ETNOCRAȚIE

Coperta de MIRCEA MUNTENESCU

Coordonatorul colecției: CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ

Lector: ELISABETA SIMION

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin
Editurii Albatros

NICHIFOR CRAINIC

ORTODOXIE ȘI ETNOCRAȚIE

CU O ANEXĂ:

PROGRAMUL STATULUI ETNOCRATIC

Studiu introductiv, Îngrijire de ediție și Note
CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ

Editura Albatros
București • 1997

NICHIFOR CRAINIC,
Ortodoxie și etnocrație
Cu o Anexă
Programul statului etnocratic
Editura CUGETAREA

ISBN 973-24-0451-5

Studiu introductiv

O CONCEPȚIE TEOLOGICĂ DESPRE ETNIC ȘI NAȚIUNE

În perioada interbelică dezbaterea problematicii specifice Ortodoxiei a coborât în Agora. Personalități culturale scriu și investighează religia și rolul ei în viața socială. Amintim, printre alții, pe S. Mehedinți, C. Rădulescu-Motru, L. Blaga, Nae Ionescu, N. Paulescu, V. Băncilă, R. Dragnea. În efortul necesar de deslușire a specificului național, după constituirea României Mari s-au căutat acele domenii ce pot exprima particularitatea noastră etnică. Avându-se în vedere perenitatea bimilenară a ortodoxiei românești, aceasta a fost considerată ca element dătător de seamă pentru profilul neamului românesc. Printre personalitățile care au declanșat dezbaterea asupra rolului Ortodoxiei în prim-plan s-a situat Nichifor Crainic.

Directorul „Gândirii" a pus o problemă de maximă oportunitate: credința în cadrul unei societăți ce-și caută identitatea. El a apreciat ortodoxia ca o soluție alternativă pentru națiunea română; Cartea „Ortodoxie și etnocrație", la fel ca toată opera sa, se vrea o argumentație a aceste idei, făcută în termenii sociologiei, antropologiei și filosofiei, alături de cei ai doctrinei creștine.

N. Crainic reprezintă în peisajul nostru cultural tendința către autohtonizare a creației românești. Nu este singurul care și-a propus un asemenea țel. Să amintim doar

grupul de la „Viața Românească", însă acesta apela la alte mijloace. După primul război mondial s-a pus acut chestiunea creării unui nou fond de spiritualitate românească. În această direcție se înscrie Crainic. Lupta împotriva formelor importate, a imitației se justifica în aceeași măsură ca și în alte epoci. Poate, mai mult în acest răstimp de după desăvârșirea unității naționale. Prin urmare, s-a declanșat o dezbatere amplă privind fundamentele culturii române. Revista „Gândirea" condusă de Crainic a fost principala tribună de dialog despre tradiție.

N. Crainic a desfășurat o activitate de o mare diversitate: poet, eseist, profesor universitar de teologie la Chișinău și București, editor de reviste și ziare, om politic (deputat și ministru, însă pe perioade scurte), academician, autor de manuale pentru clasele primare. Spirit iscoditor, permanent în stare de veghe și de luptă, necruțător în disputele de idei, dar generos cu adversarii în viața cotidiană, adulat și detestat, N. Crainic nu se lasă ușor de încadrat într-o schemă de analiză. Afirmat ca naționalist, Crainic n-a comunicat eficient cu alți reprezentanți ai naționalismului românesc, deoarece gândirea sa despre etnic și națiune diferea de concepția acestora.

Încă o trăsătură ce trebuie remarcată: deschiderea sa către contemporaneitate și spre valori universale. Revista „Gândirea" a publicat creații ale unor scriitori de mare rezonanță europeană (de pildă, Claudel, Rilke etc.). Crainic n-a promovat izolaționismul cultural sau un autohtonism rupt de viața culturală a epocii. Dimpotrivă, în pofida limbajului uneori agresiv și apodictic, el dialoghează cu doctrine și curente ale timpului său. Respingerea sau adversitatea față de unele dintre acestea se fac conform principiului atitudinii față de tradiție. În acest fel se explică neacceptarea unor curente avangardiste considerate ca

demolatoare de tradiții și valori consacrate. Comportamentul său este însă contradictoriu. Publică, de pildă, în revista „Gândirea" Manifestul Crinului Alb și consideră aserțiunile acestui document ca făcând parte din propria concepție.

N. Crainic a urmărit consecvent și cu tenacitate un scop: încreștinarea vieții publice românești, alături de impunerea unei creații culturale autohtone. Cum singur a spus, a fost un „animator cultural" și „un îndrumător religios".

Din scrierile sale se desprind câteva idei directoare ale concepției sale: caracterul religios al culturii românești vechi, preluarea de către Țările Române, după căderea Bizanțului, a rolului de ocrotitoare a Ortodoxiei, daniile făcute de domnitorii români mânăstirilor de la Muntele Athos, preocuparea lor pentru mănăstiri și alte instituții sociale din arealul românesc, stimularea opiniei publice față de monumentele de arhitectură religioasă, participarea românilor la coalițiile creștine împotriva dușmanilor creștinismului, păstrarea ritualului cultic originar de către Biserica Unită Română. Asemenea altor creatori români, a urmărit să deceleze un specific al culturii românești, detectându-i fundamentele perene și formele de expresie universală. Directorul revistei „Gândirea" a pus în circulație publică termeni precum: tradiție, tradiționalism, autohtonism, teandrie, oferindu-le sensuri noi.

N. Crainic a fost preocupat de transformarea sufletului românesc în factor de energie constructivă prin integrarea acestuia în spiritualitatea ortodoxă – temei al eticului românesc. Studiile sale nu sunt investigații despre morfologia religiei ortodoxe, așa cum au procedat alți analiști, Mircea Eliade, de pildă, ci analize ale relației dintre religie și națiune. Excedat de impactul Occidentului, nemulțumit

de rezultatele modernizării prin agenții de tip occidental, N. Crainic a crezut că românii se pot dezvolta valorificând virtuțile Bisericii strămoșești. El a găsit explicația pentru evoluția țării în impactul Ortodoxiei, la fel cum, pentru performanțele apusene, sociologi de prestigiu (amintim pe M. Weber) au apelat la studiul eticii protestante.

De fapt, toată controversa iscată de mișcarea „Gândirii", cu deosebire prin studiile lui Crainic, a relevat mai apăsat și cu argumente noi orientarea nedisimulată a elitei românești către modernitate. Însuși Crainic se vede nevoit să amendeze unele dintre tezele sale și să afirme originarea lor în modernitate, cel mai clar fiind conceptul de tradiție, pe care îl vom discuta mai departe.

1. *Creștinism și etnic (națiune)*

Din opera lui Crainic se desprinde contribuția sa, esențială, la studiul unor elemente spirituale și religioase, constitutive ale națiunii. În structura oricărei națiuni, religiosul și spiritualul sunt inseparabile acestui tip de comunitate umană[1]. Directorul „Gândirii" a deschis un nou orizont în cunoașterea națiunii, dar și a religiei, pe dimensiuni neglijate sau necunoscute.

Ideile lui Crainic despre națiune își au sursa în Biblie. În Cartea sacră a creștinismului sunt multe referiri la diferențierea de către Dumnezeu a umanității, a unității în creștinism a diferitelor neamuri. Specificitatea unui neam este determinată de istorie , mediu, limbă, de condițiile în care trăiește o colectivitate. Astfel, în Cartea Facerii, diversitatea neamurilor apare sub numele de Turnul Babel.

1. Studii actuale relevă că „religia a întărit conștiința etnică și naționalismul... Credința religioasă a comunității a fost întotdeauna un semn al identității... În multe cazuri, Biserica a jucat rolul de voce a minorității în descoperirea identității sale" (Donal Kerr, *Religion, State and Ethnic Groups*, New York University Press, 1992, p. 8).

Se vorbește de „diferite țări fiecare după limba sa, după neamul său și după națiа sa" (Facerea 10, 5, 20). Întreg capitolul 10 din Cartea Facerii prezintă popoarele ce s-au născut din urmașii lui Noe[2].

La Cincizecime sunt evocate neamurile, iar în vorbirea Apostolilor se relevă vocația neamurilor în plan divin. Apostolul Pavel în Întâia epistolă către Corinteni a spus: „Dacă toate ar fi un singur mădular, unde ar fi trupul?" (I Cor., 12–19) și „Voi sunteți trupul lui Hristos și fiecare în parte mădularele lui". (I Cor., 12–27). Referitor la această aserțiune, Ion Hrisostom comentează: „Aceasta vrea să spună: dacă n-ar exista între voi multă deosebire, nu ați fi trup; nefiind un trup, nu ați fi una, nefiind una, nu ați fi egali... Deosebirile sunt acelea care dau egal drept de cinstire"[3]. Așadar, Ortodoxia nu neagă existența etniilor, a neamurilor. Ele fiind socotite ca realități naturale, religia creștină urmărește desăvârșirea lor, dar păstrând particularitățile lor: „Prin Biserică se urmărește unirea între creștini într-un Hristos, dar o unire și o desăvârșire care nu înseamnă anularea varietății lor. Dacă oamenii ca persoane unice nu se confundă în această unitate, nici neamurile nu se confundă" [4].

N. Crainic a recunoscut în creștinism modul de a fi local și universal în același timp. Lumea este alcătuită din popoare și națiuni, deci ea este diversă, așa cum a afirmat Dionisie Aeropagitul. Directorul „Gândirii" a deschis calea spre discutarea dimensiunii sociale și naționale a Ortodoxiei. Aceasta reprezintă spiritualitatea dătătoare de

2. Constantin Galeriu, *Autocefalie și ortodoxie, aspecte ecleziologice*, în *Centenarul autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române*, 1987, p. 209.
3. Cf. C. Galeriu, *op. cit.*, p. 209.
4. D. Stăniloae, *Universalitatea și etnicitatea Bisericii în concepția ortodoxă*, în „Ortodoxia", 2/1977, p. 150.

armonie între oameni aparținând diversităților naționale: „Ecumenică în spirit, ea (Ortodoxia – n.n.) e particulară sau națională în forma de organizare. E autocefală în administrație și universală în dogmă și aspirație". În altă parte este și mai concret: „Biserica Ortodoxă este ecumenică în doctrină, în constituția ierarhică și în disciplină. Ea e națională în modul de a administra elementul ecumenic". Etnicul și religia sunt creații pozitive ale lui Dumnezeu, de aceea, crede Crainic, sunt intrinseci naturii umane.

Pe temeiul adevărurilor biblice, Crainic definește națiunea văzută ca tip de comunitate „cu identitate istorică, cu omogenitate biologică și psihologică, cu unitate spirituală, cu voință și putere proprie", trăsături puse în evidență și de alți exegeți, inclusiv români. Crainic descrie națiunea în termeni sociologici și antropologici, ceea ce demonstrează deschiderea orizontului de analiză, adică judecarea realității naționale din varii perspective. Crainic nu reduce o problemă atât de complexă cum este cea a națiunii doar la unul dintre elementele ei constitutive, cum ar fi sacrul, dar o abordează prin dimensiunea religioasă, fiind, alături de alte elemente, semnificativă în descrierea și definirea naționalului.

În viziunea directorului „Gândirii", națiunea se impune ca un tip de comunitate umană datorită necesității organizării umanității în forme și structuri variate și concrete, generate de grupurile etnice: „Omenirea e un simplu cuvânt abstract, dacă această noțiune nu are conținut verde pe care i-l pot da numai diversitățile etnice ale popoarelor"[5]. Societatea umană capătă concretețe prin modul diferit de structurare a grupurilor umane. Exegetul delimitează domeniul problematicii umane de cel național: „Idealul de «pace» nu se realizează reducând națiunile la uniformitatea abstractă a «omului», ci armonizând diver-

5. Nichifor Crainic, *Puncte cardinale în haos*, 1936, p. 159–160.

sitățile lor etnice pe un plan transcendental. Acest plan e religia. Singură religia poate da un ideal comun tuturor națiunilor și tuturor raselor"[6].

Crainic caută răspuns la problema extrem de complexă a raportului dintre individ și grup, dintre ființa umană și național (etnic). Națiunea este modul de a fi în concret al omului în relație cu ceilalți, al cărui substrat este religia. După cum se poate observa, chestiunea nu este pusă în forma relației local-universal, ci a dimensionării existenței umane, în etnic (național) și religie. Religiosul, intrinsec ființei umane, este tot atât de necesar ca și etnicul, relația dintre acestea fiind indestructibilă. Ortodoxia nu militează pentru o uniformizare, o egalizare mecanică a oamenilor, pentru că însuși omul este o ființă personală, unică și nerepetată creată de Dumnezeu. Unirea în aceeași gândire și simțire a lui Hristos se produce datorită varietății de popoare. „(Dumnezeu), în generațiile trecute, a lăsat pe toate popoarele să umble pe căile lor" (Fapte,14, 16). În acest fel se explică existența Bisericii ce ține de fiecare limbă națională, a cărei cea mai înaltă expresie o constituie cultura: „un conglomerat omenesc, măcar că ar vorbi aceeași limbă și ar locui pe o bucată de pământ, nu dobândește personalitate etnică decât atunci când depășește stadiul de natură și se ridică în acela de cultură".

Crainic, asemenea altor gânditori români, a abordat națiunea și în termeni culturologici. Simpla ființare biologică a unui grup uman nu este națiune. Ajunși aici, se impune a disocia poziția lui Crainic despre natură și cultură. Limbajul autorului nu este întotdeauna foarte riguros[7]. Astfel, el concede că „Națiunile... sunt unități variate ale naturii create, și ele intră ca atare în organismul

6. *Ibidem*, 160.

7. „Dacă vorbește de organismul social sau chiar de tradiția sângelui, aceasta e ori într-un înțeles spiritual, ori mai mult ca o metaforă". (Vasile Băncilă, *Naționalism și teologie la Nichifor Crainic*, în „Gândirea", oct. 1939, p. 420.)

În concepția lui Crainic, organizarea lumii în etnii, așa cum a lăsat-o Dumnezeu, a condus la afirmarea fiecărui neam prin specificitatea conferită de existența sa ca etnie, ca națiune. Prin urmare, Ortodoxia respectă limba și particularitățile etnice, iar orânduirea bisericească este în raport de fiecare națiune: „Sunt atâtea biserici câte națiuni, ca tot atâtea fragmente locale ale bisericii ecumenice sau cosmice".

Analiza Ortodoxiei îl orientează pe Crainic spre investigarea istoriei noastre, din care deduce două trenduri: intensitatea și expansiunea. Prima se referă la formarea individualității etnice și unitatea națională. A doua privește exprimarea personalității religioase a poporului român în cadrul ecumenic al Ortodoxiei. Aceste tendințe apar, afirmă autorul, conform principiului concepției ortodoxe: a distinge pentru a uni. Ortodoxia este intrinsecă etnicului, remarcându-se „această plasticitate a ei de a se modela după forma individualităților etnice", ceea ce a contribuit la exprimarea etnicului românesc. După cum întreaga cultură autohtonă este pusă pe seama impactului cu credința strămoșească: „Cultura noastră istorică s-a dezvoltat din biserică, aceasta se știe. Dar însăși cultura populară – folclorul, arta plastică, muzica, înțelepciunea proverbului, moravurile – e străbătută de duhul creator al cultului ortodox și al concepției bizantine" [13]. *Fără a-l considera, prin ideea expusă anterior, pe N. Crainic fundamentalist, așa cum s-au grăbit să-l eticheteze adversarii săi, recunoaștem excesul în aserțiunile sale despre omniprezența și omniscienta Ortodoxiei, dincolo de orice rezervă metodologică vizând ființarea etnicului românesc de-a*

13. N Crainic, *Sensul tradiției,* în *Puncte cardinale în haos,* Editura Moldova, Iași, 1996, ediție Magda Ursache și Petru Ursache, prefață Petru Ursache, p. 135.

lungul întregii sale istorii, la fel ca orice altă etnie, într-un context cultural și religios ce a cunoscut interferențe spirituale, contradicții și conflicte. A concepe etnicul românesc în afara oricărei influențe înseamnă a discuta despre el în manieră substanțialistă, cum, de altfel, a remarcat cu justețe M. Ralea [14]. *Dincolo de aceste apăsări excesive, rămâne oportună teza lui Crainic că apartenența etnicului românesc la cultul ortodox i-a conferit o specificitate pe care nimeni nu i-o poate contesta.*

Revenind la legea intensității și expansiunii, N. Crainic o discută în temeiul unității teandrice ce stă la baza relației dintre etnic și spiritual, dintre românism și Ortodoxie. Legea amintită dovedește capacitatea Bisericii Ortodoxe Române de a lucra pentru neamul românesc, concomitent cu acțiunea expansivă a ecumenicității spirituale, așa cum au procedat Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Vasile Lupu, Mihai Viteazul. Autorul atrage atenția că legea în cauză nu are nici o conotație imperialistă, de expansiune teritorială, ci de răspândire a Ortodoxiei. Această lege a intensității și expansiunii asigură conservarea etnică și perfecționarea ființei românești până la înălțimea ideii de misiune spirituală ecumenică și, prin urmare, ea „e valabilă pentru toate timpurile".

Un loc distinct în scrierile lui Crainic îl ocupă naționalismul. Acesta este „voința nației de a se impune proprietară reală a patriei în virtutea identității istorice și a omogenității spațiale", idee ce merită a fi reținută pentru realismul ei. De fapt, Crainic subliniază că un popor devine națiune numai atunci când el decide autonom asupra evoluției și existenței sale în o țară care-i aparține în temeiul specificului său etnic. Dar, pentru ca toate acestea

14. Mihai Ralea, *Fenomenul Românesc,* Studiu introductiv, Note, Îngrijire de ediție, Constantin Schifirneț, Editura Albatros, București, 1997, 16.

să devină realitate, este nevoie de voință exercitată de un grup etnic, de unde rezultă că nu orice colectivitate etnică devine de la sine națiune, dacă nu există vrerea de a fi independent și suveran.

Crainic a conferit naționalismului un conținut concret: „cultul strămoșilor, cultul sufletului și mai puțin al formelor... graiul plasticei, graiul moravurilor și al moralei, graiul unei înțelepciuni proprii". Exegetul discută naționalismul ca expresie a unor limbaje specifice unui grup etnic.

Între naționalism și Ortodoxie există strânse asocieri. Naționalismul „reprezintă forma integrală a solidarității spirituale în care trăiește încă țăranul nostru". Această comuniune este pregnant înfățișată de spiritualitatea ortodoxă, considerată „formula solidarității românești", precizându-se că „solidaritatea românească nu epuizează spiritul ortodox".

Spiritualitatea românească este reflectată de românism, o viziune și o atitudine, în același timp, ale naționalismului autohton. Crainic s-a înscris și el în marea controversă a timpului pe tema românismului. Amintim aici doar disputa sa cu C. Rădulescu-Motru, autor al lucrării Românismul – catehismul unei noi spiritualități. N. Crainic întreprinde o amplă analiză a eseului filosofului român în scopul de a-și expune opiniile sale. Remarcând încercarea lui Motru de a concepe românismul ca pe o realitate nouă, ce ar trebui edificată după refacerea României Mari, Crainic crede a sesiza o contradicție între formularea „fiecare popor este un unicum în lume" și susținerea tezei despre românism ca o etapă din evoluția acestuia. Pentru Crainic, românismul este o trăsătură indelebilă a etnicului nostru dintotdeauna. El a justificat românismul și, implicit, naționalismul cu argumente pe care Ralea le-a repudiat, nu

întru totul îndreptățit: „Natura românismului nu e altceva decât aceea a naționalismului din trecut", iar românismul este definit ca „însuși modul permanent și specific de a crea istorie al neamului nostru".

Crainic dă expresie frământărilor intelectualilor români de a-și găsi un loc convenabil prin care să se asigure țării demnitatea națională într-o lume bazată pe concurență acerbă și aservire. Nu putem omite constatarea făcută de Crainic cu privire la dependența voită sau impusă din exterior.

Directorul „Gândirii" a militat pentru un nou naționalism deosebit de cel promovat în secolul al XIX-lea. În acel veac, ca urmare a răspândirii ideilor Revoluției Franceze, dar și a afirmării tot mai accentuate a dorinței de edificare a statelor naționale, a fost stimulată năzuința popoarelor de a fi autonome. Constituirea națiunilor a creat speranța unei naționalizări reale a vieții publice, a construirii unui cadru național. S-a constatat că acest efort este deosebit de dificil pentru noile state, confruntate cu problema grupurilor etnice, altele decât etnia majoritară, care influența evoluția structurilor naționale. România nu a fost scutită de asemenea situații. Desăvârșirea unității naționale s-a realizat în contextul ciocnirilor de interese geostrategice ale unor state, care, fie că se opuneau afirmării națiunilor, fie acționau în numele unor grupuri etnice minoritare, au impus noilor state constituite sau desăvârșite în care acestea trăiau acordarea unor drepturi ce, până la un punct, puteau fi contrare intereselor naționale ale statelor respective. Faptul sesizat de Crainic a folosit ca argument în susținerea naționalismului său, despre ale cărui consecințe vom vorbi mai departe.

Deocamdată, reținem că în același sens trebuie judecată obstinația lui Crainic de a dovedi necesitatea

orientării noastre către Orient, aspect speculat, uneori pe nedrept, de adversarii săi. Lectura atentă a textelor lui Crainic nu lasă a se întrevedea subjugarea sa față de orientalism ca mod de a gândi organizarea socială și politică a statului național român. Argumentele sale au o cu totul altă semnificație decât cea dată de adversarii săi. Pentru directorul „Gândirii", afirmarea latinității noastre trebuie să fie suportul în susținerea demnității naționale: „Noi suntem latini răsăriteni și misiunea noastră aicea este". De aceea, „trebuie s-o rupem cu felul nenorocit de a tălmăci latinitatea noastră ca un servilism față de Paris sau față de orice alt apusean". În Est, credea Crainic, statul român putea ființa independent de orice ingerință din afară: „Îndrumarea spre Orient ne va duce la statul-stăpân". Crainic a exprimat o anume stare de spirit din perioada interbelică: antioccidentalismul, atitudine de respingere a poziției de dependență față de Occident („trăim ca niște sateliți ai Occidentului", spunea Crainic). Rămâne neelucidată chestiunea cu privire la ce înseamnă exact Orient. Crainic nu este nici de această dată coerent și riguros. Este adevărat că de multe ori prin Orient el înțelegea Bizanțul. În acest caz, întrebarea e dacă statul român în secolul al XX-lea se putea organiza după norme și valori ale unei civilizații și spiritualități dispărute.

Întâlnim în opera lui Crainic o subliniere deosebit de importantă, și anume că naționalismul conceput altfel decât ca justificare a identității istorice și a omogenității spațiale „trebuie denunțat ca o acțiune violentă împotriva drepturilor altui neam". Din această perspectivă, nu a agreat naționalismul german descris „ca o năprasnică voință de putere întemeiată pe faimoasa teorie a rasei ariene, regina raselor", respingând „această dogmă întru totul arbitrară *(subl. n.) a superiorității rasei ger-*

mane" [15]*. Motivul care l-a determinat să formuleze critici severe față de naționalismul german din deceniul patru l-a constituit ceea ce el a numit „anticreștinismul rasist", prin care ideologia nazistă înlocuia creștinismul, apreciat de sorginte iudaică, cu o religie necreștină. În viziunea lui Crainic, „creștinismul nu este produsul natural al nici unei rase. [...] Creștinismul nu aparține legilor genetice obișnuite. Originea lui e supranaturală"* [16].

2. ***Tradiția***

Crainic este un analist al conceptului de tradiție, discutată concret și definită prin una din dimensiunile etnicului românesc, Ortodoxia. Înaintea sa, s-au făcut o serie de remarci asupra subiectului amintit, fără însă a se conferi un conținut vizibil, evaluabil. De regulă, tradiția era redusă la cultura populară, folclorică. Crainic deosebește o tradiție autohtonă și o tradiție creștină („tradiția eternă a Spiritului care, în ordinea omenească, se suprapune tradiției autohtone"). Discutând despre conceptul de tradiție, autorul, pe linia definiției lui Unamuno, îi atribuie sensuri legate de biologic și spiritual; sângele, limba, sufletul românesc, pământul, toate acestea ar da tradiția eternă, acea realitate ontologică a diferențierii oricărui popor: „În raport cu istoria românească, tradiția noastră eternă își are sediul în popor și în expresia lui multiplă care e cultura populară ca produs etnic. Ea stă într-un anume fel de a poetiza, într-un anume fel de a plasticiza, într-un anume fel de a cânta, într-un anume fel de a filosofa, într-o anume atitudine față de natură și față de Dumnezeu" [17].

15. N. Crainic, *Rasă și religie*, în *Puncte cardinale în haos*, 1936, p. 161.
16. *Ibidem*, p.178.,
17. *Idem*, *Puncte cardinale în haos*, Editura Moldova, 1996, p. 130.

Tradiția este discutată în relație cu etnicul. Există o fatalitate etnică, afirmă Crainic, în prelungirea ideii lui Blaga, conform căreia etnicul în artă e o fatalitate. „Cine se întemeiază pe această tradiție se întemeiază pe o actualitate care niciodată nu se va vesteji. Indiciile pe care ni le dă poporul sunt experiențe verificate prin veacuri și cristalizări elaborate firesc, fără intenție, deci cu atât mai valabile. Autohtonismul, înțeles astfel, poate fi numit tot atât de justificat: tradiționalism, actualism sau viitorism" [18]. Precizare importantă, care clarifică poziția lui Crainic, acuzat că ar fi militat pentru reîntoarcerea la un trecut paseist. Tradiția este concepută ca moștenirea perenă, organică, aptă de adaptabilitate la orice nou context al etnicului românesc fără a-și pierde stabilitatea, cea care conservă specificitatea etnică.

Tradiția, tradiționalismul sunt concepute de Crainic ca realități vii, dinamice, și nu ca ceva stagnant, opus la inovație , la schimbare: „Noi nu căutăm refugiul în trecut și n-am socotit trecutul ca un model pentru prezent sau pentru viitor". Tradiționalismul este gândit ca trăsătură a personalității naționale, deci ca fundament al unei națiuni, ceea ce nu înseamnă o ancorare în trecut fără nici o comunicare și repliere la cerințele prezentului.

Este adevărat, tradiția este discutată ca o tradiție ortodoxă. Argumentația lui Crainic în legătură cu caracterul Ortodoxiei este destul de ingenioasă. Religia, afirmă autorul, nu poate fi analizată în termenii caracteristici evoluționismului: „Ceea ce e divin nu e nici vechi, nici modern, ci actual". La obiecția adusă de alți exegeți, printre care C. Rădulescu-Motru, că revelația este anacronică fiindcă este tradiție, Crainic le replică în contextul studiului religiei. „Când zic că revelația e modernă,

18. *Ibidem.*

adică actuală, nu înțeleg că ea se modifică după spiritul timpului, ci că ea modifică noile generații în sensul idealului creștin, adică ea modifică spiritul timpului, acordându-l cu spiritul lui Hristos". Să recunoaștem că N. Crainic formulează un principiu metodologic semnificativ pentru studiul religiei, dând astfel răspuns la o problemă ce a frământat și frământă pe intelectualii români: modernizarea Ortodoxiei.

S-a remarcat încă din anii '20 că gândirismul și, implicit, opera lui Crainic continuă sămănătorismul. Însuși autorul a afirmat aderența sa la naționalismul lui Iorga, conducătorul mișcării sămănătoriste. Unii exegeți găsesc similitudini care merg până la identitate între cele două curente culturale, în problematica etnicului și a tradiției. A fost Crainic un simplu epigon al lui Iorga? Hotărât, nu. Directorul „Gândirii" s-a delimitat de Iorga prin afirmarea viziunii sale despre etnic conceput în raport nemijlocit cu Ortodoxia. Recunoaște că sămănătorismul „a aprofundat caracterul etnic al acestui popor, dar s-a ignorat caracterul religios", ceea ce a determinat aprecierea poporului român ca primitiv , atașat doar pământului, lipsit deci de o simțire și o gândire superioară: „Peste pământul pe care am învățat să-l iubim din «Sămănătorul», noi vedem arcuindu-se coviltirul de azur al Bisericii Ortodoxe. Noi vedem substanța acestei biserici amestecată pretutindeni cu substanța etnică" [19]. Creștinismul în general și Ortodoxia în special contribuie la emanciparea umană, la civilizarea oricărui popor. El este emblematic pentru personalitatea etnică a oricărei colectivități naționale: „Un popor creștin, oricât de rudimentare ar fi condițiile lui materiale, nu poate fi un popor primitiv, de vreme ce, încadrat în Biserică, el are concepția despre lume pe care i-o dă creștinismul" [20].

19. *Ibidem*, p. 137.
20. *Ibidem*, p. 134.

Așadar, etnicul modelat de creștinism capătă alte virtuți și-l particularizează de popoarele necreștine, deoarece el aparține unui modus vivendi caracteristic unei gândiri și unei civilizații.

Crainic a discutat tradiția și din unghiul relației dintre cultură și civilizație, temă mult abordată și controversată în perioada interbelică. Cum gândirea sa se centra pe spiritualitate, Crainic nu putea evita un asemenea subiect. Cultura este gândită ca „fenomen spiritual și ca expresie a personalității etnice", pe când civilizația exprimă nivelul tehnic al unui popor fiind generatoare de uniformizare, teză ce se înscrie în concepția epocii despre raporturile dintre cultură și civilizație, dominată de ideile lui Oswald Spengler.

Crainic a fost acuzat că ar promova ruralismul, primitivismul și țărănismul. P. Comarnescu îl etichetează „creștin gregar și confuz"[21], care s-ar opune civilizației. Pompiliu Constantinescu, în analiza sa pertinentă referitoare la excesul de antioccidentalism al lui Crainic, face o remarcă: „D. Crainic păstorește o fantomă paseistă, nu o experiență intimă actuală... D. Crainic a strâns la pieptul său ortodox negura trecutului"[22]. O lectură atentă a scrierilor lui Crainic impune o nuanțare a atitudinilor sale față de tradiție și civilizație, evidențiindu-se o înțelegere a proceselor dezvoltării moderne și o acceptare a beneficiilor progresului tehnic pentru societatea românească: „Din moment ce binefacerile tehnicii materiale sunt indiscutabile, cine ar prefera drumul noroios de țară trotuarului asfaltat, cine ar prefera diligența automobilului și opaițul

21. Petre Comarnescu, *Ideile veacului și spiritualitatea*, în *Acțiune și reacțiune*, 1929, p. 69.

22. Pompiliu Constantinescu, *Creștinismul folcloric*, în *Dreptul la memorie* (editor Iordan Chimet), vol IV, p. 325.

becului electric? Tradiționalismul, în acest sens, ar fi anacronism. Dar tradiționalismul nu e o forță ce se opune civilizației *(subl. n.). Tradiționalismul e tehnica vieții sufletești a unui neam. Civilizația e tehnica vieții materiale a omenirii. Tehnica vieții sufletești constituie cultura unui neam... <ea> este determinată într-un fel și nu într-altul de fatalitatea lăuntrică a sângelui și a credinței, a rasei și a religiei"*[23].

3. *Democrație și demofilie*

Din scrierile lui Crainic străbate un misionarism rar întâlnit la alți autori români, comparabil poate cu cel al lui Iorga. Directorul „Gândirii" nu se mărginește la formularea și argumentarea unor aserțiuni. El s-a dorit a fi un militant pentru realizarea unui scop precis: autohtonizarea vieții publice și a culturii românești prin modalitățile specifice Ortodoxiei. El a refuzat fatalismul care ar caracteriza poporul român, așa cum susțin o bună parte dintre exegeții istoriei noastre. De aceea, a considerat falsă afirmația cronicarului Miron Costin „omul este sub vremi". A năzuit să dovedească dinamismul românilor, capacitatea lor de a fi activi, având în vedere că sunt un popor creștin care are ca pildă pe Iisus Hristos, cel ce este un model de luptă pentru libertatea omului: „Creștinismul e cultul îndrăznelii fără limită și izvorul de inspirație al celui mai nobil eroism".

Din acest unghi de percepere a realității naționale, Crainic investighează democrația ca sistem de guvernare. Asemenea altor personalități românești, el manifestă o atitudine critică față de democrație. Îi reproșează politicianismul, disprețul pentru organizarea constructivă a țării, nerespectarea legii, haosul și anarhia, stimularea

23. N. Crainic, *Puncte cardinale în haos*, Editura Minerva, p. 147.

dezinteresului pentru muncă: „Nu urâm democrația pentru democrație, ci pentru că a falsificat conștiința de stăpână a patriei noastre", imputându-le guvernanților că nu au dovedit demnitate, cu deosebire în ceea ce privește soluționarea problemelor naționale. Cauza limitelor democrației o vede în întemeierea ei pe sistemul claselor sociale. Existența grupurilor clasiale ar fi generatoare de conflicte (lupta de clasă) care ar eroda echilibrul social. Prin integrarea indivizilor în clase sociale se ajunge la un război între oamenii ce aparțin aceleiași etnii. El vizează, înainte de toate, marxismul, doctrină care, afirmă Crainic, a inoculat ura de clasă, ceea ce este în opoziție totală cu concepția creștină: „Progresul marxismului a însemnat descreștinarea și dezorganizarea lumii moderne", o diagnoză, să recunoaștem, corectă. Clasele sociale sunt organe inventate pentru a distruge națiunea datorită luptei continue dintre ele.

În locul democrației, Crainic propune demofilia. Ce este aceasta? „...E aplicarea în viața politică a sentimentului pe care-l încearcă Mântuitorul când, văzând mulțimile flămânde, a spus: «Mi-e milă de popor» și le-a săturat în mod miraculos cu pâine și pește. Demofilia înseamnă identificarea ta cu suferințele poporului pentru a le vindeca. Pentru mine, interesant nu e atât regimul politic, cât faptul dacă el e animat de sentimentul evanghelic al demofiliei" [24].

Demofilia cere conducătorilor unei națiuni să fie legați de cei conduși, să manifeste iubire și să se identifice cu necazurile poporului. De aceea, demofilia și democrația sunt realități ce se exclud, deci ele nu pot coexista.

Ideile lui Crainic sunt generoase, avându-și sorgintea în valorile creștinismului. Istoria a arătat însă că puterea,

24. N. Crainic, *Democrație și demofilie*, în „Sfarmă Piatră", 15 aprilie 1937.

ca și orice act de conducere și organizare a unei societăți sunt generate de motivații și interese, de aspirații și idealuri individuale și sociale. În consecință, fiecare comunitate a cunoscut mecanisme de reglementare a raporturilor sociale care au avut în vedere diversitatea de interese. Demofilia se bazează pe premisa bunătății și bunei-credințe a celor care conduc. Crainic nu prezintă însă sistemul de norme în temeiul cărora conducătorii unei națiuni ar trebui să se recunoască în dificultățile poporului pe care-l conduc. Or, democrația autentică oferă cel puțin șansa alternanței periodice a grupurilor conducătoare, sancționându-le astfel pentru modul lor de guvernare.

Crainic a vizat nu numai edificarea unui curent spiritual și cultural, ci și un program de transformare a realităților naționale românești. Militantismul său s-a dorit a fi integral, deci și politic. Peremptoriu este „Programul statului etnocratic", atașat volumului pe care-l reeditâm. Acest proiect a fost elaborat în anul 1937 și publicat în revista „Sfarmă Piatră" și, apoi, în broșură separată. În revista amintită s-au publicat comentarii, de-a lungul întregului an 1937, semnate de susținători ai ideilor sale (Pan Vizirescu, Horia Niculescu, Septimiu Bucur etc.), într-o manieră encomiastică, deci văduvită de analize critice, subliniindu-i-se doar virtuțile [25].

N. Crainic a oferit prin „Programul statului etnocratic" o alternativă la statul democratic. În formularea doctrinei

25. Citâm doar o opinie, cea semnată de Pan Vizirescu: „Sistemul d-lui N. Crainic a cuprins de la început toate resorturile vieții naționale, punându-ne în față viziunea totalitară a realității românești. E o doctrină care nu lasă nimic nerezolvat și nici nu îngăduie o altă concepție adversă. Ea lichidează toate erorile și nu lasă nici măcar posibilitatea de a i se clinti o silabă." (Pan Vizirescu, *N. Crainic, creatorul gândirii noastre*, în „Sfarmă Piatră", 16 iunie 1938.)

statului etnocratic el pornește de la ideea lui Iorga: „România a românilor, a tuturor românilor și numai a românilor", afirmată de marele istoric în perioada luptei sale pentru desăvârșirea unității naționale. Programul directorului „Gândirii" urmărește naționalizarea vieții românești. Statul apare ca un organism prin care forțele națiunii române sunt orientate către realizarea intereselor generale: „Statul e însăși energia organizată a neamului, în voința de a rămâne stăpân pe pământul autohton, care are, pentru el și numai pentru el, prestigiul sacru de patrie. Statul e, cu alte cuvinte, expresia politică a conștiinței autohtone". El nu este o instituție birocratică obligată să exprime și să pună în practică programe ale unor partide politice sau ale unor clase sociale. Principiul fundamental al guvernării în viziunea lui Crainic este „Legea lui Hristos, legea statului". Este aceasta semn al unui fundamentalism religios? După opinia noastră, nu poate fi vorba de o asemenea etichetare. Crainic a dorit să așeze la temelia statului etnocratic valorile perene ale creștinismului, ale Ortodoxiei, dar organizarea statului nu urmează structurile organizării bisericești.

Ce este etnocrația? „Numim etnocrație voința politică a rasei autohtone de a face din stat expresia proprietăților ei și organul misiunii ei în lume. Dacă democrația a deplasat centrul de gravitate al statului spre periferia minoritară, etnocrația e îndreptățită să-l reașeze în personalitatea națională a majorității care l-a creat". Forma de stat adecvată etnocrației este corporatismul etnocratic, „adică un corporatism rectificat după principiul proporționalității numerice după criteriul etnic. [...] Singură raționalizarea profesiunilor după proporția numerică a populațiilor din țară poate să readucă națiunea noastră în situația de rasă regală a acestui pământ. [...] Această raționalizare înseamnă, pe de o parte, românizarea profe-

siunilor, iar, pe de altă parte, admițând proporția numerică, ca devine adevărata expresie a echității față de populațiile eterogene".

Crainic a manifestat interes pentru fascismul italian, pe care-l diferenția de nazismul german. El nu a pledat pentru aplicarea întocmai a principiilor corporatismului fascist italian, aceasta fiind una dintre obiecțiile aduse lucrării lui Manoilescu „Secolul corporatismului", ci a gândit pentru România un corporatism rectificat în consens cu contextul național („în forma lui originală statul corporativ nu se poate aplica"), iar fascismul a fost acceptat pentru că, spre deosebire de statul laic și cel ateu, el îmbrățișează concepția creștină.

Statul preconizat de N. Crainic este un stat totalitar, conceput potrivit structurii ierarhice din lumea divină. Pornind de la noul spirit care s-ar fi afirmat pe continentul european, statul totalitar ar fi un stat naționalist și religios care ține seama „de realitățile organice și diverse ale naturii etnice, cât și de realitatea transcendentă a religiunii" [26].

Directorul „Gândirii" face o subliniere deosebit de importantă: statul totalitar nu este un regim de dictatură. În anul 1940 a afirmat foarte clar: „Doctrina noastră e aceea a monarhiei ortodoxe, cum ni se lămurește ea din istorie, și nu putem concepe un stat românesc cu caracter de continuitate, de perenitate, fără această osatură a spiritualității tradiționale" [27].

N. Crainic a adus clarificări în legătură cu programul său în „Răspuns la actul meu de acuzare". Astfel, sunt formulate argumente ce vor să dovedească lipsa oricărei conotații politice a demersului său. El reamintește că nu ar fi susținut doctrina și practica politică fascistă exercitată de

26. N. Crainic, *Puncte cardinale în haos*, 1936, p. 169.

27. *Idem*, *Revoluția legionară*, în „Gândirea", sept. 1940, p. 521.

un dictator și de un partid unic. A avut în vedere corporatismul fascist italian numai sub aspectul economic, adică „for regulator al raporturilor dintre capital și muncă". Sesizăm o anumită contradicție, pentru că „Programul statului etnocratic" este antidemocratic și antipartidist, deci nu admite decât existența profesiunilor.

Crainic a evidențiat, poate surprinzător pentru unii analiști, similitudinea dintre proiectul său și ideologia comunistă: „Reformele social-economice propuse în acest sistem imaginat de mine se aseamănă ca două picături de apă cu cele comuniste, fiindcă sunt identice" [28]*. Oportunism? Încercare de influențare a organelor de anchetă? Personalitatea puternică a lui Crainic nu putea să apeleze la aceste modalități. Credem că aceasta era convingerea lui reală, deoarece el era anticapitalist și căuta o soluție la alternativa comunistă: „Programul statului etnocratic, confluență și formulă de împăcare între creștinism și comunism sau, mai exact, între naționalism și comunism, sub egida creștinismului"* [29]*. Găsește asemănări între ideile sale și Constituția R.P.R.: „dacă citiți în paralelă Titlul II al Constituției României, precum și broșura mea «Programul statului etnocratic» vedeți imediat că absolut toate cele 11 articole [...] sunt aidoma preconizate de mine încă din anul 1937. Eu nu sunt un criminal, ci un pecursor al regimului social-democratic de azi.* [30]

Crainic a exprimat cu claritate xenofobia și antisemitismul programului său. Directorul „Gândirii" a înscris poziția sa antiminoritară într-o concepție despre dezvoltarea spiritualității autohtone în contextul când statul român cunoștea, așa cum am subliniat, presiuni și chiar

28. *Idem, Memorii, II, ediție și cuvânt înainte Alex. Condeescu, Muzeul Literaturii Române, 1996, p.211.*
29. *Ibidem*, p. 202.
30. *Ibidem, p. 204.*

ingerințe externe privind acordarea de drepturi unor etnii minoritare, considerate de o parte a elitei românești ca fiind contrare intereselor naționale. Crainic a respins toate soluțiile agresive sau violente (de pildă, soluția Madagascar), propunând soluția revigorării sentimentului de demnitate românească pe căi economice, este adevărat însă ca urmare a unor decizii politice. Mai târziu va consemna că „proporționalitatea nu se obține prin nimicire, ci prin conlocuire".

Asupra lui Crainic au planat mai mult de jumătate de veac acuzele de antisemit și rasist. Incriminatul le-a respins, în memoriile sale, aducând argumente ce merită a fi luate în seamă. Pentru că, includerea unei personalități într-un curent ideologic și politic nu se poate face fără desprinderea acelor particularități ale concepției și acțiunilor sale.

Crainic nu s-a considerat antisemit: „nu există în scrisul meu nici un rând care să tăgăduiască virtuțile neamului evreesc" [31]*. La aceasta a adăugat relațiile strânse avute cu personalități evreiești, colaboratorii evrei pe care i-a avut la publicațiile sale, militarea pentru acceptarea botezului evreilor și lupta împotriva eliminării evreilor creștinați din viața publică. El a justificat astfel „Programul statului etnocratic": „Între cele două extreme, care voiau: una eliminarea evreilor din țară, cealaltă exterminarea lor, am crezut că e înțelept să mă opresc la soluția proporției numerice în profesiuni ca la o formulă care ar fi putut împăca pe români și pe străini"* [32] *Chiar și în condițiile aspre și inumane ale procesului intentat de comuniști, Crainic își*

31. *Ibidem*, p. 206.
32. *Ibidem, p. 211.*

afirmă convingerea în oportunitatea demersului său programatic: „Fiecare soluție se judecă în cadrul necesităților care au provocat-o. Eu sunt convins că, dacă România de atunci s-ar fi organizat profesional după principiul proporționalității numerice, spiritele s-ar fi pacificat, iar ororile care au avut loc în timpul războiului ar fi fost evitate“ [33]. Ca naționalist, a acceptat și a înțeles mișcarea sionistă drept o mișcare religioasă și naționalistă. Ciudățenia situației lui Crainic provine din faptul că actul de acuzare nu amintește nimic de antisemitismul său! Exegetul pune însă o problemă neglijată sau evitată a se discuta atât teoretic, cât și politic: rezolvarea situațiilor generate de tensiunile din cadrul unei societăți în care majoritatea se simte, vorbind doar la nivelul percepției subiective, amenințată de acțiunea unor grupuri etnice minoritare .

Din perspectiva modului de a gândi astăzi relațiile interetnice, evident, „Programul statului etnocratic“ apare anacronic. El dovedește o înțelegere inadecvată a mecanismelor sociologice, psihologice prin care grupurile etnice minoritare se afirmă în viața publică a unei țări. Datorită statusului de minoritar, asociat cu o mentalitate culturală a succesului social, proporția persoanelor care râvnesc și reușesc să ocupe statusuri sociale, culturale este mai mare decât cea a persoanelor din etnia majoritară, fenomen întâlnit în orice stat din lume. Studii pe această temă arată că unele minorități includ, probabil, un număr disproporționat de indivizi inventivi sau creativi din cauza sentimentului de alienare pe care-l trăiesc, la care sunt determinați să găsească permanent soluții pentru ieșirea dintr-o asemenea situație. Grupurile minoritare pot

33. *Ibidem*, p. 212.

impune populației majoritare să se adapteze la problemele lor, fiind capabile să încheie coaliții cu alte minorități sau societăți străine pentru a schimba balanța de putere în favoarea lor [34].

*
* *

Nichifor Crainic a exprimat în scrisul și în activitatea lui curentul naționalist în cultura română, oferindu-i noi conținuturi. Contribuția sa la dezvoltarea acestei direcții, în pofida unor excese de limbaj și a unor limite de concepție, rămâne una fundamentală. Orice abordare a naționalismului românesc trebuie să cuprindă obligatoriu studiul operei lui Crainic. Investigarea dimensiunii religioase a națiunii, examinarea Ortodoxiei ca o componentă definitorie a etnicului românesc ilustrează aportul său la cunoașterea specificului național.

Crainic a adus în atenția opiniei publice românești problematica Ortodoxiei, fapt recunoscut, de altfel, în epocă [35]. În acest fel, a fost declanșată o dezbatere vie, pasionantă și utilă despre rolul Ortodoxiei în istoria spiritualității românești, în conservarea identității naționale.

34. Vezi, *Minorities*, International Enciclopedia of Social Sciences, p. 369.

35. Prezentăm câteva opinii. D. Stăniloae: „Nichifor Crainic e cel dintâi teolog român în epoca modernă a istoriei noastre care scoate teologia din cercul strâmt și ocolit al specialiștilor“.(*Opera teologică a lui Nichifor Crainic*, în „Gândirea“, aprilie 1940.); L. Blaga: „Invazia teologică în cultura română postbelică, înțeleg penetrația ei masivă și profundă, va rămânea pentru totdeauna legată de numele lui Nichifor Crainic“. (*N. Crainic*, în Gândirea“, iunie 1941.)

Din opera lui se degajă o concepție originală despre tradiție, concepută ca realitate vie și dinamică, identificată cu moștenirea ortodoxă. Prin această asociere, el atestă perenitatea sacrului integrat ființei individuale și personalității etnice.

Autorul Ortodoxiei și Etnocrației se distinge prin cercetarea critică și, uneori, lucidă a realităților și evenimentelor sociale din timpul său. Antidemocratică și anticapitalistă, concepția sa năzuia spre ameliorarea societății prin modalități totalitare și corporatiste[36] *impregnate de valori creștine, fapt dovedit, din perspectiva istorică de până acum, ca neviabil.*

Constantin Schifirneț

36. Pentru a înțelege dezbaterile din epocă privind corporatismul, amintim și opinia lui M. Ralea: „Prin natura ei, ideea corporatistă e, desigur , democrată, dar încadrată într-o democrație de grup sau de indivizi". (*Fenomenul românesc*, p. 2.)

Notă asupra ediției

Publicăm volumul *Ortodoxie și Etnocrație* după ediția primă din anul 1938. Lucrarea a fost adaptată la ortografia actuală, păstrându-se stilul și particularitățile limbajului autorului. Scrierea unor nume, unele inexactități au fost îndreptate tacit.

Lucrările citate de autor sunt marcate prin asterisc, iar *Notele* prin cifre arabe, începând de la 1, fiind plasate la finele volumului.

În întocmirea *Notelor* am avut în vedere completarea unor date despre personalitățile apărute în paginile cărții, și mai puțin adnotări pe marginea unor afirmații sau exprimări. Considerăm că *Studiul introductiv* reliefează multiplelele fațete ale gândirii lui Nichifor Crainic, după cum își propune să-l plaseze pe autor în contextul istoric și spiritual al epocii sale, prin prisma căruia se pot analiza și reține elementele esențiale ale unei concepții ce viza restructurarea societății românești în ansamblul său.

Studiul introductiv a fost citit de preot prof. univ. dr. Dumitru Radu de la Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea București, căruia îi mulțumim și aici pentru observațiile și sugestiile făcute.

Pentru unele sugestii bibliografice, suntem îndatorați Domnului prof. univ. dr. Marin Diaconu. Adresăm mulțumiri doamnei Georgeta Dimisiano, directorul Editurii Albatros, doamnei Elisabeta Simion, redactorul de carte.

C. S.

COPILĂRIE ȘI SFINȚENIE

Am scris de multe ori: „Vremea noastră e vremea tineretului"; și am spus, cu aceasta, prea puțin. Noile concepții politice întrupate în sisteme de organizare a statului merg mai adânc – până la copil. El e piatra unghiulară în zidirea altei lumi pe ruinele celei vechi. Pentru spiritul revoluționar al timpului, bătrânii sunt socotiți anacronici: cărămizi știrbite, din dărâmături, pe care arhitecura politică nu vrea să le mai întrebuințeze. Bătrânul e diformat de ideologii și de sisteme căzute; pentru sămânța revoluționară, copilul e ca brazda desțelenită întâia oară. El a devenit problemă de stat. Ca să existe mâine în cetățeni, statul caută să se imprime azi în copii. În pasta lor moale apasă puternic pecetea voinței politice.

Cu acest înțeles, problema copilului ia un aspect izbitor: acela al dreptului de proprietate asupra lui.

Sovietele, bunăoară, pretind că omul aparține în întregime statului și, prin urmare, copiii sunt o proprietate publică. Pentru a realiza această idee năstrușnică, a fost desființată familia, adică drepturile naturale ale părinților, și Biserica, adică drepturile spirituale ale lui Dumnezeu. Singur statul trebuie să dispună de copii ca proprietar absolut. Dar copiii statului sunt în realitate copiii nimănui. Și una din crimele fioroase ale bolșevismului sunt cetele de copii părăsiți, crescuți animalic pe maidane, prin ganguri și

beciuri, uciși de boli, mâncați de șobolani, desfigurați de mizerie, stafii groaznice ale sfintei copilării. Dacă ideea comunistă s-ar fi realizat până la capăt, statul sovietic ar fi ajuns în scurt timp să se razime pe neant, fiindcă pruncii ar fi dispărut din hotarele lui.

Statul naționalist de stil nou manifestă aceeași voință de a-și imprima chipul în copil. Dar aici principiul etnic și tradiția spirituală sunt respectate. Pentru noul naționalism, numărul e forța statului. Aceasta impune o luminoasă, largă și costisitoare politică demografică în cadrul familiei consfințite și încurajate. Drepturile spirituale ale Bisericii sunt recunoscute în măsura în care nu se contrazic cu interesele statului, – ca în Italia. Sau sunt tăgăduite în măsura în care se contrazic, – ca în Germania, unde răsunătorul conflict cu Vaticanul are, între alte cauze, pe aceea a dreptului de proprietate spirituală asupra copilului.

Principiul înnoirii lumii prin copil, ridicat azi pe planul marilor probleme de stat, e însă principiul oricărei pedagogii; dar mai presus de toate, al creșterii creștine. Dacă răul din stat e răul din societate și dacă răul din societate e răul din om, creșterea creștină urmărește nimicirea răului din om sau mântuirea de păcat. Aici pe pământ, Biserica pregătește în suflete mântuirea, pe care în chip definitiv o dă Iisus Hristos la judecata din urmă. Biserica pregătește deci pentru cealaltă ordine de existență. Cu alte cuvinte, scopul creșterii creștine trece dincolo de marginile vieții pământești și are în vedere destinul omului în veșnicie. Căci dacă admitem că omul nu moare întreg o dată cu moartea-i trupească, atunci destinul lui e altul decât acela de a face o scurtă umbră pământului. Misiunea Bisericii se înscrie în această infinită perspectivă a nemuririi și a veșniciei. Și ea ne ajută să înțelegem în altă lumină

problema, pe care o pun noile concepții politice, despre dreptul de proprietate asupra copilului.

Ce e statul față de Biserică? O putere naturală, mărginită în condițiile de timp și spațiu ale vieții pământești. Pretenția lui de a stăpâni pe om cu exclusivitate și de a-l absorbi total în finalitatea politică însemnează, implicit, interzicerea acestui om de la destinația-i veșnică și strivirea sufletului în teascul timpului și al spațiului. Numai un stat, care circumscrie existența umană în valoarea vremelnică a dobitoacelor, poate să aibă această pretenție. Astfel ne apare în monstruoasa ei absurditate năzuința statului sovietic care, tăgăduind pe Dumnezeu și veșnicia vieții de dincolo de moarte, a voit confiscarea totală a omului și proprietatea publică a copiilor. Drepți sau tirani, înțelepți sau nebuni, dictatorii istoriei sunt și ei biete puteri ca iarba câmpului, care acum este, iar mâine în foc se aruncă. Și, desigur, miliarde de părinți de la începutul lumii până azi și alte miliarde de acum încolo n-au născut și nu vor naște copii pentru a se împroprietări cu ei un Lenin sau un Stalin oarecare.

Omul nu e instrumentul orb al nici unei puteri pământești. Și nici măcar al vreunei puteri cerești. Omul e ființă liberă, creată în această lume ca să se bucure de lumina lui Dumnezeu și să-și aleagă singură destinația din viața viitoare. Biserica îi revelează cunoașterea acestei destinații cu alternativa fericirii sau a torturii veșnice și-i pune la îndemână mijloace suprafirești ale mântuirii. Dar nu-l constrânge tocmai fiindcă e liber; îl cheamă tocmai fiindcă e liber și-l îmbrățișează dacă el consimte să-l călăuzească peste puntea neființei, în nemurire. Ca făptură liberă intrând în Biserică, el a intrat în începutul împărăției cerului. Împărăția cerului e împărăția iubirii, iar imaginea ei concretă, răsfrântă în timp și în spațiu, sunt faptele

omului către ai săi, către societate, către stat. Într-o societate creștină organizată în stat, nu se pune problema dacă omul aparține statului sau Bisericii. Biserica există în timp și în spațiu, dar ea nu e din timp și din spațiu. Ea e antecamera, vastă cât cosmosul, a veșniciei. Neamurile și statele încap în ea; și mii de alte neamuri de s-ar ivi și de alte state, toate ar avea loc în cuprinsul ei spiritual. Un stat creștin intră cu timpul și spațiul său mărginit în eternitatea Bisericii și, aderând la destinația suprafirească a omului, îi va da acestuia putința să-și îndeplinească atât obligațiile către Cesar, cât și obligațiile către Dumnezeu. În acest caz, care nu e altceva decât rânduiala lumii de la Hristos încoace, insul se dezvoltă în cadrul familiei, în cadrul profesiunii, în cadrul statului și în cadrul Bisericii. Viața noastră de sub soare fiind însă o pregătire proporționată nemuririi de dincolo de groapă, se înțelege lesne de ce cadrul familial, cel profesional și cel statal se subordonează ierarhic cadrului ecumenic sau universal, care e Biserica. Ea e împărăția iubirii, și imaginea acestei iubiri răsfrântă în acțiunea omului se repercutează ca obligații morale asupra fiecăruia din cadrele subordonate.

Viața în vremelnicie se orânduiește deci în corelație cu viața în veșnicie, dacă omul aderă la destinația lui de dincolo de veac. Odată proclamată această aderență, nici un om nu aparține în întregime altui om fiindcă toți aparțin lui Dumnezeu ca făpturi ale lui.

Adevărul acesta, pe care caută să-l sugrume în vremea de azi dictatorii lacomi de stăpânire asupra vieții și a morții, ne apare în lumină suverană din sfânta Evanghelie. Întrebat asupra durabilității căsătoriei, Iisus Hristos afirmă legătura ei indisolubilă, legătură ridicată la rangul de taină a Bisericii. Iubirea dintre bărbat și femeie devine sfântă nu

atât prin puritatea ei pasională, cât prin faptul că rodește viață dând naștere noilor generații. Ce atitudine are Mântuitorul față de aceste noi generații ne spune Evanghelia imediat după convorbirea despre căsătorie. Oamenii își aduceau copiii la Iisus să-i atingă cu mâinile sale și să-i binecuvânteze. Ucenicii însă, crezând în naivitatea lor că această îmbulzeală a mulțimii i-ar cădea cu supărare, îi certau pe părinți.

„Iar Iisus, – povestește evanghelistul –, văzând aceasta, nu i-a părut bine și le-a zis lor: Lăsați pruncii să vină la mine și nu-i opriți pe ei, că a unora ca aceștia este împărăția lui Dumnezeu. Amin zic vouă: oricine nu va primi împărăția lui Dumnezeu ca pruncul nu va intra în ea.

Și luându-i în brațe, și-a pus mâinile peste ei și i-a binecuvântat pre dânșii".

Însemnătatea pe care o dă Mântuitorul copiilor, în această scenă de o dumnezeiască drăgălășenie, devine principiu normativ în creștinism. Înțelegem din ea că între Iisus Hristos și copii există o atracție spontană. El are brațele deschise către toți copiii din lume, iar acești copii sunt împinși către dânsul ca de o putere tainică a sufletului lor. În icoanele care înfățișează intrarea triumfală în Ierusalim, copiii sunt cei cari îl primesc cu entuziasm mai fierbinte și ramurile verzi cu care îl omagiază sunt parcă prelungiri în aer ale sufletului lor fraged. Dar este în aceste icoane un amănunt de o frumusețe înduioșetoare: pe planul întâi e zugrăvit un copil, care se pleacă cu o cucernicie de-o infinită gingășie și sărută din mers piciorul Mântuitorului călare pe asin. Zugravul a concentrat în acest amănunt toată adânca pornire și toată recunoștința copilăriei din lume pentru Fiul lui Dumnezeu, care vine.

Avem noi dreptul, părinți sau dictatori politici, oricine am fi, avem noi dreptul să împiedecăm această atracție

spontană și adâncă dintre Iisus Hristos și copii? „Lăsați copiii să vină la mine și nu-i opriți pre ei, că a unora ca aceștia este împărăția lui Dumnezeu", ne poruncește el. Și sensul acestor cuvinte este că, mai presus de noi oamenii, copiii aparțin lui Iisus Hristos.

Și mai este încă un adevăr ce se desface din această scenă evanghelică a binecuvântării pruncilor. Și anume: dintre toate vârstele, copiii sunt preferiți îndeosebi de Mântuitorul, și lor, înaintea tuturor, li se dă împărăția cerurilor. În logica misterioasă a acestei preferințe, oamenilor maturi li se adresează următoarea condiție: „Amin zic vouă: oricine nu va primi împărăția lui Dumnezeu ca pruncul nu va intra întru ea!" Iar pruncul acesta, care e numai un pui de om, e ridicat pe brațe de Iisus și, peste capetele tuturor, e arătat omenirii drept pildă de creștin model! Dacă te lași sfătuit de orgoliul tău de om în vârstă, ți se pare aproape scandalos că trebuie să dai în mintea copiilor ca să câștigi iubirea lui Iisus Hristos.

Și totuși, aceasta e legea împărătească a încreștinării noastre. Trebuie într-adevăr să revii la mintea copiilor pentru a-ți regăsi linia marelui destin de dincolo de moarte! În creștinism, măsura omului desăvârșit nu e cel vârstnic, ci copilul. Nu pruncul trebuie să fie ca noi, ci noi trebuie să fim ca pruncii. Această măsură a religiozității, pe care ne-o dă Iisus Hristos, pare bizară pentru felul nostru obișnuit de a judeca, fiindcă noi confundăm cultura cu religia. În cultură, care e un fenomen omenesc progresiv, o acumulare necontenită de idei și de cunoștințe noi, copilul nu poate să fie măsura noastră. El e un fermecător ignorant, pe care trebuie să-l ridicăm treptat la nivelul nostru de instrucție. Procesul religiunii însă se petrece invers față de procesul culturii. Ce reprezintă din punct de vedere creștin copilul nou-născut în această lume și renăscut prin baia misterioasă

a Botezului? El reprezintă însăși simplitatea și puritatea absolută în felul ei. Frăgezimea naturii lui neatinsă încă de arșița patimilor din lume, virginitatea, spiritului lui care încă nu cunoaște răul, neprihana de crin a inimii lui fac din această ființă un înger în trup, destinat parcă numai zâmbetului și bucuriei fără sfârșit. Această nevinovăție inițială însă nu se va păstra de la sine, de-a lungul vieții, ca un absolut incoruptibil. Înclinările către patimă se vor ivi progresiv o dată cu creșterea și cu dezvoltarea instinctelor din natura omenească. Tot secretul educației creștine stă în strădania continuă de a asigura instinctelor din om funcțiunea normală spre binele lui și al semenilor lui și de a nu le lăsa să devieze catastrofal în patimi. Căci instinctele din om sunt ca armele cu două tăișuri: călăuzite normal de cârma voinței, ele duc pe calea marii destinații de dincolo de moarte; lăsate să degenereze în patimi, ele duc pe calea contrară a pierzării. Educația prin urmare, care e îndeosebi exercițiul eroic al voinței, constă din sforțarea continuă de a păstra pe om la nivelul sublim al purității și al simplității cu care a venit odinioară pe lume ca prunc. Astfel măsura virtuții omenești e copilul. Am putea spune, fără să greșim, că suntem atâta de creștini câtă copilărie pură am izbutit să păstrăm în noi până la sfârșitul vieții.

Iată, deci, pentru ce nu trebuie să confundăm procesul culturii, care e un spor progresiv de cunoștințe, cu procesul religiei, care e sforțarea de a ne păstra în viață zestrea de neprihană cu care am venit pe lume, prin Botez. În cultură, savantul e măsura copilului; în religie, copilul e măsura savantului. Cele mai înalte culmi ale geniului omenesc sunt poeții și filosofii, eroii și sfinții. Fiecare din ei realizează în felul său ceva din sufletul pur al copilăriei. Poetul și artistul în genere se manifestă în creația lui ca un copil care își face din uneltele jocului și din ficțiunile imaginației o lume

ideală, deosebită de lumea noastră reală. Filosoful chinuit să dea un răspuns la întrebările ultime ale existenții a rămas, sub raportul intelectual, singurul copil dintre noi toți. Căci dacă noi am renunțat să ne chinuim cu întrebările ultime și să căutăm rațiunea supremă a lucrurilor, întrebările acestea, cu care se îndeletnicește atât de grav filosoful, sunt exact aceleași pe care le aruncă copilul către misterul acestei lumi, abia apărut în mijlocul ei. Eroul săvârșește marile isprăvi pe care le imaginează cu aprindere copilul și se sacrifică fără restricție cu generozitatea nativă a prunciei. Toate aceste încarnări ale geniului omenesc reprezintă în moduri felurite salturi peste lumea reală, iar aceste salturi sunt date ca impulsiuni native în psihologia copilului. Căci dacă în el sunt tendințe de adaptare la condițiile lumii reale, în care a venit, – adaptare, pe care pedagogia o numește proces de imitație, – nu e mai puțin adevărat că în copilărie există puternice tendințe de depășire a acestei lumi, de salturi dincolo de real. Ce este, bunăoară, gustul pentru fabulație, atracția universală a copiilor pentru basme, decât o dovadă a acestei tendințe de salt dincolo de real? După umila mea părere, mitologia basmelor, care absoarbe atenția tuturor copiilor incomparabil mai mult decât orice istorioară de conținut aievea, ascunde în atracția ei aderența profundă a sufletului copilăresc la dimensiunile supranaturale ale existenței. În basm, instinctul copilului își caută destinația de dincolo de moarte. Basmul e însă numai un paliativ care potolește setea acestui instinct metafizic. Singură religia îl poate mulțumi deplin. De aceea, dintre toate întâmplările culminante ale geniului omenesc, aceea care realizează în chip integral și sublim copilăria e sfântul.

Sfântul e creștinul desăvârșit, dar în același timp și copilul desăvârșit. Această afirmație, pentru a nu rămâne un simplu paradox, ne obligă să căutăm în ființa sfântului și în ființa copilului elementele comune amândurora, pe temeiul cărora să ne lămurim mai bine.

Există într-adevăr asemenea note comune?

Să amintim că noi am vorbit mai sus de înclinarea spontană a copilului către Iisus Hristos, așa cum reiese limpede din cuvintele sfintei Evanghelii: „Lăsați copiii să vină la mine, și nu-i opriți pre ei". Fără îndoială, aceasta nu presupune altceva decât o atracție și o inițiativă originară sufletului copilăresc către lucrurile divine, către dimensiunile supranaturale ale persoanei Mântuitorului. Dacă această pornire n-ar exista, atunci cuvintele „lăsați-i" și „nu-i opriți" n-ar avea nici un sens. Această atracție spre supranatural și spre divin se poate constata în psihologia infantilă și din gustul pentru basme, care nu sunt decât un paliativ și o sugestie artistică a lumii de dincolo, dar se poate constata mai ales din teribilele întrebări ale copilului asupra cauzelor ultime ale lucrurilor și asupra misterului ce înfășoară lumea văzută. Întrebările acestea atât de timpurii, atât de precoce și anterioare oricăror preocupări de ordin practic, alcătuiesc o trăsătură fundamentală a sufletului. Prin ele se exprimă năzuința instinctivă de a identifica lumea în care a venit în proporțiile ei juste și de a o depăși prin aderența la divin. Platon caută să explice această aderență prin teoria reminiscenței, a unei amintiri rămase în suflet dintr-o presupusă existență anterioară în lumea superioară a divinelor Idei. Explicația lui însă, pe cât e de frumoasă, pe atât e de neacceptabilă din punct de vedere al adevărului creștin. Alți filosofi își explică aderența la divin prin teoria ideilor înnăscute în suflet sau prin formele apriorice kantiene. Oricât de variate ar fi aceste încercări

filosofice, ele au o notă comună în recunoașterea că sufletul omenesc vine pe lume cu dispoziția de a adera la lucrurile divine de dincolo de lume. Această pornire nativă de căutare și această nevoie originară de aderare și de adorare e temelia sufletească a religiunii, adică a legăturii vii dintre om și Dumnezeu. Unii cugetători numesc religiunea, din această pricină, „un instinct adânc înrădăcinat în sufletul omenesc". Alții spun același lucru când o numesc „esența sufletului omenesc".

Doctrina creștină ne învață că sufletul individual e creat de Dumnezeu pentru fiecare ființă ce se naște pe lume și că în zăpada lui neprihănită e întipărit chipul și asemănarea Creatorului. Chipul lui Dumnezeu îl poartă inteligența omului sau spiritul lui, iar asemănarea o poartă voința lui de a lucra binele. Această învățătură concordă, de altfel, cu nota comună a explicațiilor filosofice despre aderența sufletului la ceea ce este divin. Copilul e o ființă metafizică prin setea de răspunsuri absolute a spiritului său virgin și o ființă morală prin generozitatea spontană, nedeliberată, ce se revarsă din inima lui inocentă către lume. Spiritul, care poartă chipul divin, și inima, care poartă asemănarea, sunt, dacă ne putem exprima astfel, organele de contact ale omului cu Dumnezeu. Spiritul prin înțelegere sau cunoaștere; inima prin iubire sau faptă.

Sfântul e un creștin desăvârșit pentru că aderența la divinitate sau religiunea, care e un instinct originar în sufletul copilului, el o trăiește integral ca supremă stare de conștiință. Pe culmea credinței creștine, sfântul îndeplinește în mod pasiv voia lui Dumnezeu; o stare de pasivitate fericită, asemănătoare cu aceea în care copilul, cu fața în sus, surâzătoare, primește laptele mamei sau, mai mărișor, cu aceeași față deschisă și capul dat pe spate, primește fericit răspunsurile religiei la întrebările ultime,

puse de candida lui curiozitate metafizică. Începutul vieții și termenul ultim al desăvârșirii ei se leagă astfel în aceeași notă de fericire comună, pe care o dă aderența la divin. Candoarea copilăriei se întâlnește pe același plan înalt cu sfințenia.

Dar candoarea copilăriei e o stare de natură a sufletului purificat prin baia Botezului, în vreme ce candoarea sfântului e o stare cucerită prin nevoințele și casnele nespus de grele ale unei vieți întregi. Gradul de puritate a copilăriei scade necontenit cu adolescența, cu tinerețea, cu bărbăția și bătrânețea, dacă omul se lasă pradă pornirilor rele. Precum valurile mării macină pe nesimțite țărmul de piatră, tot astfel valurile vieții nimicesc cu timpul blocul de candoare al copilăriei. Lupta sfântului este aceea de a menține nivelul inițial de candoare. Ea se aseamănă adesea cu truda lui Sisif[1] de a ridica stânca pe vârful muntelui, ca iar să se rostogolească de acolo și iar s-o ridice din vale spre culme. Numai o biruință deplină îl readuce pe sfânt la măsura copilului care a fost el însuși imediat după Botez.

În ce constă oare sfințenia și întrucât se aseamănă ea cu copilăria?

După doctrina creștină sunt două lucruri, îndeosebi, care fac pe om capabil de sfințenie. Unul e *simplitatea spiritului,* iar al doilea e *puritatea inimii.*

Simplitatea spiritului se mai numește în termen obișnuit sărăcia cu duhul. Cei săraci cu duhul sunt binecuvântați de Mântuitorul cu fericirea de a trăi în împărăția cerurilor. Cei curați cu inima sunt binecuvântați de el cu fericirea de a vedea pe Dumnezeu. Esența celor nouă fericiri rostite în Predica de pe munte se reduce în realitate la aceste două. Iar aceste două sunt, în fond, una și aceeași, pentru că a fi în împărăția cerurilor și a vedea pe Dumnezeu însemnează unul și același lucru. Numai căile

prin care se ajunge acolo sunt deosebite, întrucât odată e vorba de spirit și apoi e vorba de inimă.

Spiritul e cel care cunoaște.

Inima e cea care iubește.

Religiunea e cunoașterea și iubirea de Dumnezeu totdeodată.

Cunoașterea lui Dumnezeu e condiționată de simplitatea spiritului sau de sărăcia lui. Ce însemnează această sărăcie sau această simplitate? Activitatea proprie spiritului nostru este aflarea adevărului. În munca nobilă pentru a-l afla, spiritul se încarcă cu nesfârșita varietate a cunoștințelor, cu imaginile, cu reprezentările și ideile tuturor lucrurilor ce cad în raza preocupărilor sale. Îngrămădirea acestor elemente intelectuale pricinuiește adesea rătăcirea spiritului, care poate să ia drept adevăr ceea ce nu este în realitate și să treacă nepăsător pe lângă adevărul pe care îl caută. Cel mai trist și mai elocvent exemplu de rătăcire este acela al semidocților cari, posedând o sumă oarecare de cunoștințe insuficiente, sunt siguri că posedă adevărul însuși. Caracteristica semidoctului este că nu-și dă seama de limitele științei omenești și ia drept absolut ceea ce e fragmentar și relativ. Pentru problema desăvârșirii omului, semidocția e mai totdeauna o nenorocire. O altă dificultate o ridică, bunăoară, varietatea nesfârșită a cunoștințelor din care e alcătuită cultura noastră modernă. O viață de om nu-i este suficientă spiritului celui mai aprins de setea de a ști, pentru a cuprinde această cultură în ansamblul ei. Spiritele puternice însă, care au izbutit să cuprindă într-o sinteză mai largă ansamblul cunoștințelor omenești, își dau seama tot mai mult de relativitatea științei. Savantul adevărat devine modest și începe să se îndoiască de propria lui știință. Cuvântul înțeleptului Socrate: „Ceea ce știu este că nu știu

nimic" e o concluzie la care nu puțini ajung după ce știu tot ceea ce se poate ști. Cu expresia creștină, această constatare a limitelor cunoașterii omenești se numește „ignoranța savantă". Dar această ignoranță savantă, constatată la capătul științei, ne pune pe drumul simplității spiritului sau al sărăciei cu duhul. Adevărul absolut care e Dumnezeu însuși, după care însetează cunoașterea omenească, se poate descoperi pe o cale mai directă în noi înșine. Inteligența sau rațiunea sau cugetul nostru e însăși imaginea lui Dumnezeu, întipărită în suflet. Descoperirea acestei imagini în noi e descoperirea adevărului pe care îl căutăm. Dar această descoperire cere o descărcare continuă, până la epuizare, de toate imaginile și ideile secundare, acumulate în spirit. Operația de eliminare a lor se numește simplificarea spiritului. Numai izolat astfel în singurătatea lui lăuntrică, adică sărăcit de toate imaginile secundare, spiritul nostru poate regăsi pe Dumnezeu în imaginea primordială sau în ideea divină din el. Dacă despre cultură s-a spus că este ceea ce rămâne în suflet după ce am uitat tot ce am învățat, cu atât mai mult se poate spune în legătură cu Dumnezeu: îl vom avea cu atât mai deplin în noi cu cât mai săraci vom izbuti să fim de imaginile absorbite din lumea din afară de noi. Căci dacă Dumnezeu e spirit simplu, el nu se poate cunoaște decât printr-o desăvârșită simplitate a spiritului omenesc. Dar ajungând la Dumnezeu pe această cale, învățatul revine, de fapt, la simplitatea nativă a copilului.Ignoranța savantă sau sărăcia cu duhul este, în esență, aceeași sfântă ignoranță a noului-venit pe lume, care, liber de orice știință, ajunge prin instinct la Dumnezeu. Cine cunoaște pe Dumnezeu, cunoaște totul. Pentru savant, această idee centrală luminează și organizează în limite juste toate elementele secundare, acumulate prin știință. În desăvârșirea morală a

omului raportată la destinația de dincolo de moarte, știința capătă o valoare numai întru cât îi ajută să depășească lumea în care trăiește.

Pentru a lămuri mai bine această idee, să ne închipuim că facem o excursie într-un peisaj muntos, voind să ajungem la piscul de munte cel mai înalt. Până să urcăm acolo, trebuie să trecem dealuri din ce în ce mai ridicate. Fiecare deal însă ne acopere perspectiva piscului de sus și adesea credem că am ajuns când nu suntem, de fapt, decât la jumătatea înălțimii. Abia când stăpânim într-adevăr vârful muntelui și privim în jos întregul peisaj sub orizontul nemărginit, ne dăm seama de câte ori ne-am înșelat în drum și care sunt proporțiile reale ale dealurilor dimprejur în raport cu marea înălțime de unde le privim. Tot astfel, Dumnezeu e suprema înălțime la care ajunge spiritul omenesc. Și numai când am ajuns până la el, ne dăm seama de proporțiile reduse ale lucrurilor din această lume. Cunoscându-l pe el, le cunoaștem mai bine și pe ele. Fiindcă orice lucru nu se cunoaște bine decât atunci când îl considerăm în cauza care l-a produs. Iar Dumnezeu, fiind cauza tuturor lucrurilor, însemnătatea lor adevărată ni se descopere abia după ce îl cunoaștem pe el. La această descoperire ne duce sărăcia cu duhul sau simplitatea de spirit. Copilul o are în mod nativ. Sfântul trebuie s-o realizeze renunțând pe rând la ideile despre lucruri în favoarea ideii împărătești a lui Dumnezeu.

Ce trebuie să înțelegem acum prin inimă curată?

Prin inimă, înțelegem acea parte din sufletul nostru unde se nasc sentimentele și de unde pornesc impulsurile către acțiune. Când zicem despre cineva că e un om de inimă sau inimos, înțelegem că e un om care vibrează imediat la suferința altuia și-i sare în ajutor fără să pregete o clipă. Om bun e cel cu inimă bună; om rău e cel cu inimă

haină. Bune sau rele, pasiunile noastre clocotesc în inimă. Dacă urâm pe cineva, ura ne împinge să-i facem rău; dacă-l iubim, dragostea ne împinge să-i facem bine. Inima, prin urmare, joacă un rol hotărâtor în faptele și în calificarea omului. De aceea, Iisus Hristos pune pe ea o însemnătate atât de mare pentru viața creștină. Soarta noastră de dincolo de moarte o decide inima noastră. Din aceasta decurge prețul covârșitor pe care îl are educația inimii.

Întâiul lucru pe care trebuie să-l știm în educația inimii este că ea nu se poate conduce singură, ci are nevoie de cârma rațiunii sau a spiritului. Un spirit care n-a ajuns la cunoașterea lui Dumnezeu își va conduce inima după o înțelegere greșită. Bunăoară, dacă un spirit e convins că bunul cel mai mare din lume e bogăția, inima lui se va lipi cu toată pasiunea ei de bogăție și omul va lucra în consecință, exploatându-și semenii pentru a strânge avere prin orice mijloc. Dimpotrivă, spiritul care a ajuns la cunoașterea lui Dumnezeu și știe că binele cel mai mare este împlinirea voinței divine, își va călăuzi inima și își va rândui pasiunile în acest scop. Cunoașterea e lumina călăuzitoare a pasiunilor inimii. În necunoaștere, pasiunile sunt dezordonate: iubim adesea ceea ce nu e vrednic de iubit și urâm ceea ce ar trebui să iubim. Pasiunea lăsată de sine e oarbă.

Cunoașterea lui Dumnezeu atrage dragostea de Dumnezeu a inimii noastre. Dar precum spiritul a trebuit simplificat pentru a ajunge la cunoașterea de Dumnezeu, tot astfel inima trebuie purificată pentru a-l putea iubi integral. Purificarea inimii înseamnă sugrumarea tuturor pornirilor rele din cuprinsul ei. Numai o inimă curată poate iubi cu adevărat pe Dumnezeu. Precum soarele nu se străvede decât în limpezimea de cleștar a unei ape, tot

astfel nu-l putem vedea pe Dumnezeu decât în adâncul de lacrimă al unei inimi curate.

Dar iubirea creştină urmează aceeaşi cale ca şi cunoaşterea creştină. Când cunoaştem pe Dumnezeu, toate lucrurile din această lume ni se luminează prin el. Tot astfel, când am ajuns să iubim pe Dumnezeu, toate lucrurile din lume ne vor părea bune şi vrednice de iubit. Căci Dumnezeu este iubire nemărginită şi iubirea lui cuprinde şi pe cei tari şi pe cei slabi, şi pe cei drepţi şi pe cei păcătoşi. Asemenea lui Dumnezeu, creştinului adevărat, care e sfântul, lumea întreagă i se va părea vrednică de iubit pentru toată frumuseţea şi bunătatea din ea şi vrednică de iertare pentru tot păcatul care o desfigurează. Omul, care s-a ridicat cu inima pe această culme a iubirii, a realizat armonia şi frumuseţea raiului în sufletul său şi trăieşte cu adevărat în împărăţia lui Dumnezeu.

Nu vedem noi oare în copiii noştri, în candoarea fiinţei lor, în simplitatea spiritului lor, în neprihana inimii lor, în toată preacurata lor făptură ceva din frumuseţea fără asemănare a raiului şi a cerului cu îngeri? Frăgezimea trupului lor, ca de lujer din altă lume, surâsul pe care îl numim îngeresc al gurii lor, lumina suprapământească a ochilor lor nevinovaţi, ciripitul lor ca de păsările neştiute, rămase undeva, departe, în paradis, totul ne sugerează o lume superioară necoruptă de păcat, dominată de armonie, de iubire şi de lumină nesfârşită. Dostoievski zice că dacă a rămas ceva în lumea noastră care să ne amintească de frumuseţea raiului e frăgezimea frunzelor de primăvară, e ciripitul păsărelelor şi ochii copiilor. Daţi-mi pe toată viaţa ochii unui copil şi nu voi mai vedea altceva decât lumina fericită a raiului dumnezeiesc.

Darul acesta supraomenesc nu-l au pe pământ decât sfinţii şi copiii. Copiii, din natura lor simplă şi neprihănită,

cu care vin pe lume din marele mister al lui Dumnezeu. Sfinţii – din truda unei vieţi întregi de a redeveni asemenea copiilor.

Dacă analizăm sentimentul de iubire cu care ne înconjurăm copiii, descoperim în el două elemente deosebite: unul e fericirea ce se desface din puritatea lor ruptă din altă lume; altul e îngrijorarea că această puritate se va întina şi se va corupe de răutatea din lumea noastră. Privindu-i, mai mult suspinăm că nu mai suntem asemenea lor şi dorim mult mai puţin ca ei să ajungă asemenea nouă. Ca ei – e o fericire; ca noi – o durere. Numai cine cunoaşte copilul înţelege cât de mult s-a depărtat de puritatea cu care a venit pe lume şi simte ridicându-se din adâncul fiinţei lui dorul de a redeveni copil. Dorul de copilărie, pe care îl cântă cu atâta insistenţă poeţii, e nostalgia după candoarea unui rai dispărut. Şi numai cine se cunoaşte bine pe sine, numai cine a suspinat pe ruinele lăuntrice ale neprihanei de altădată, vede cu groază perspectiva veştejirii şi a corupţiei ce-l aşteaptă pe copil în viaţă.

Sentimentul acesta de inimă frântă în două trebuie să stea la temelia educaţiei generaţiilor noi. Truda educatorului adevărat nu este să-i facă pe copii asemenea nouă, ci să-i salveze pe toată viaţa în simplitatea de spirit şi în curăţenia inimii cu care au venit pe lume. O generaţie nouă e o primăvară nouă a omenirii. Şi ea e menită sigur veştejirii dacă voim s-o creştem după asemănarea noastră. Există însă un singur mijloc de a o salva: când educaţia, fundamental reformată, va creşte pe copil după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu.

Dacă viaţa pământească se desfăşoară între leagăn şi mormânt, viaţa creştinului ortodox se desfăşoară între Botez şi sfânta Împărtăşanie. Prin Botez începem, prin sfânta Împărtăşanie sfârşim. Dacă după trup ne naştem din

mamă în sânul familiei și al neamului, după duh ne renaștem în Biserică, în obștea de iubire a fiilor lui Dumnezeu. Pruncul cufundat în vasul baptismal e un Adam creat din nou și restabilit în raiul spiritual al armoniei cu Dumnezeu. În natura lui purificată și simplă, harul Bisericii îngroapă puteri proporționate destinației de dincolo de această lume, a omului. Atât de mari sunt aceste puteri, încât pruncul care moare botezat e primit în raiul celor desăvârșiți. Botezul, prin urmare, ne așează dintr-o dată la nivelul superior al sfințeniei. De aceea, Biserica e creatoare de sfinți și e numită ca Maica Domnului: născătoare de dumnezei. În dezvoltarea vieții însă, această sublimă stare paradisiacă nu se menține de la sine, fiindcă omul e liber, iar harul îngropat în el nu-i stânjenește libertatea. În voința liberă stă capacitatea de a alege raiul sau iadul. Cu alte cuvinte, în libertatea noastră e putința de conlucrare a energiei baptismale cu energia naturală din noi, – sau refuzul de a conlucra. Evident că în pruncul nou-născut și nou-renăscut în Biserică, toate aceste puteri se găsesc în stadiu de ignoranță inocentă. Dar, pusă în termeni ortodocși, problema educației omului în dezvoltare nu e altceva decât strădania voinței de a ne păstra la nivelul haric ce ni s-a dat prin Botez. Educația creștină e conlucrarea voinței cu energia harului din noi. În Botez nu se vede această conlucrare, dar ea se vede bine în taina sfintei Împărtășanii. Nici o silință nu i se cere pruncului pentru a i se da harul baptismal; dar o serie întreagă de silinți i se cer omului pentru a ajunge la harul euharistic. Și dacă observăm că Botezul se dă odată pentru totdeauna, iar Împărtășania se repetă necontenit până în ultimul ceas al vieții, care e rostul adânc al acestei rânduieli bisericești?

Date fiind alunecările necontenite ale firii omenești, ce este oare Împărtășania în raport cu Botezul decât ridicarea bruscă a vieții personale iarăși la nivelul haric inițial? Botezul e nivelul sublim al sfințeniei; Împărtășania e pârghia spirituală, ce ne ridică mereu până la el. Tot

secretul educației cu adevărat creștine stă în raportul acestor două sfinte taine, – una prin care începem viața, alta prin care o continuăm și o desăvârșim.

În teologia ortodoxă, s-a pus, între altele, și problema dacă sfințenia sau desăvârșirea reprezintă un grad haric egal cu harul baptismal sau mai mare decât el. Unii înclină să creadă că sfințenia, ca încununare a vieții creștine, ar depăși culmea atinsă prin Botez. Alții însă sunt convinși că amândouă reprezintă un nivel haric egal. Admițând această din urmă părere, copilăria ne apare deopotrivă cu sfințenia. Astfel, n-am făcut un simplu paradox când am spus că pruncul botezat e un sfânt, iar sfântul pe culmea cea mai înaltă a virtuții realizează copilăria paradisiacă. Între această Alfă și această Omegă a vieții creștine, stă culmea egală a harului pe linia căruia se înscriu zigzagurile conștiinței morale a omului, cu scoborârile și cu suirile ei. Care alta e deci, în termen teologic, esența educației creștine decât ajungerea la conștiința harului baptismal ce sălășluiește în noi? Această conștiință a harului ne dă sentimentul lăuntric al prezenței lui Dumnezeu în noi, adică sentimentul dragostei, al împărăției divine în suflet, al gustării anticipate din fericirea raiului etern. De aceea, marii sfinți, cari sunt marii mistici ai Ortodoxiei, rezumă sfințenia sau desăvârșirea la simplitatea spiritului și la puritatea inimii. Prin simplitatea spiritului ajungem la cunoașterea harului; prin puritatea inimii, la iubirea dumnezeiască.

Regula universală a Ortodoxiei este că nu putem iubi cu adevărat decât ceea ce cu adevărat cunoaștem: numai prin cunoaștere ajungem la dragoste. Mintea prin care cunoaștem e chipul lui Dumnezeu din noi; inima sau voința prin care iubim e asemănarea lui. Ultimul cuvânt al misticei, în care culminează disciplinele teologice, este că, pe temeiul chipului lui Dumnezeu, ne ridicăm la asemănarea cu el.

OMUL EROIC

Scriind acest titlu, nu mă gândesc cu dinadinsul la un erou anumit din istorie sau din actualitate, deși istoria e lucrul eroilor, iar actualitatea nu e lipsită de flacăra energiei lor. Din ceea ce știm cu toții voi căuta să desprind liniile de contur ale eroismului îndeobște și să lămuresc nevoia de el pentru vremea noastră. E adevărat că lava se exprimă prin vulcani și eroismul se încarnează în inșii exemplari ai omenirii; dar nu e mai puțin adevărat că duhul eroic poate ajunge bun comun al unei generații sau al unui popor întreg. Graiul nostru cunoaște eroi cu nume proprii, dar cunoaște și generații eroice, armate eroice, popoare eroice, – tot așa precum cunoaște indivizi lași, generații lașe, armate și popoare lașe.

Ideea de erou aprinde în memoria sau în imaginația noastră un colos singular, ridicat dintr-o dată peste proporțiile obișnuite ale mijlociei omenești. Când îl identificăm în cutare timp și cutare spațiu din perspectivele istoriei, îi distingem și mai limpede statura uriașă peste masa necunoscută a contimporanilor lui. Când îl raportăm la noi înșine, ne vedem lângă el ca lângă piciorul unui turn de catedrală. Când îl imaginăm pe zarea viitorului, ne place să vedem în el tot ceea ce n-avem noi, dar am vrea să aibă el pentru a sfărâma zidurile împotrivirilor și pentru a cuceri biruințele pe care noi le visăm.

Eroul e real în basm și legendar în istorie.

E legendar în istorie, fiindcă apariția lui e atât de covârșitoare, încât pare de necrezut. Și atunci, pentru a ni-l face accesibil, îl înfășurăm în vaporii de aur ai legendei și-l prefacem din om în supraom. Cu admirație plină de înfricoșare, îl expulzăm din ordinea omenească în ordinea basmului, unde pare mai real și mai la locul lui. În basm, el înfruntă stihiile naturii și monștrii fabuloși în cari se întrupează duhul răului. Câtă durere sugrumată în suspin trebuie să se fi stors din chinul veacurilor în sufletul care a zămislit acea sublimă plăsmuire a răzbunării: Făt-Frumosul născut din lacrima seculară a neamului nostru! El are în sânge fulgerul furtunilor și cremenea trăsnetelor în pumn. El călărește pe bidivii hrăniți cu jar și zboară pe spinări de pajuri măiestre, fiindcă e mai presus de legile naturii care ne țin captivi pe noi. El zdrobește munții în pulbere și prăvălește în mare căpățânile gigantice ale piscurilor. În mâna lui, codrii sunt smocuri de iarbă, iar fluviile sub talpa lui se fac podișuri de ghiață. El retează capetele balaurilor și spintecă pântecele smeilor. El sare dintr-un salt din lumea naturii pe tărâmul mitologiei. Ziduri și oceane, armate și legiuni de monștri – nimic nu i se poate împotrivi. E furia deslănțuită din zăcămintele durerilor și setea răzbunătoare a dreptății. Eroul mitologic nu e o forță oarbă ca uraganul, ci descărcarea unei energii supraomenești, rânduită în slujba ideii de eliberare. Fie că se numește simbolic Ileana Cosinzeana, fie că se numește prozaic dreptate națională sau dreptate socială, ceea ce admirăm noi în eroul mitologic e forța proporționată acestui scop, e voința ce se măsoară cu vrăjmășii colosale, le doboară la pământ, și peste dezastrul lor întronează triumful binelui. O satisfacție nemărginită trăim noi în acest triumf al binelui, în această biruință a eroismului.

în comunitate de iubire cu neamul lui, eroul e, precum am spus, în vrăjmășie de moarte cu soarta. Dar ce este, în definitiv, această soartă, pe care ne-o închipuim ca pe o coroană implacabilă plutind deasupra noastră și întinzându-și satârul sinistru peste capetele tuturor? E într-adevăr o putere haină de dincolo de noi, cu piatră în loc de inimă, care suflă de sus crivăț de moarte și rostogolește în prăpastie pe oricine năzuiește spre culme? Nu! Soarta e starea de josnicie și de ticăloșie, pe care un om sau un popor o primește cu capul plecat și brațele căzute, – ca mortăciune sau ca o vită ce merge nesimțitoare la tăiere. Soarta sau fatalitatea nu există în afară de noi. Ea nu e decât voința noastră întrată în putrefacție. E trândăvia, e lașitatea și imbecilitatea unui popor, învestite cu atributul unei divinități nefaste. E idolul dezagregării morale și politice, care terorizează pe avortonii vieții, dar niciodată pe oamenii întregi. A fi fatalist înseamnă a te preda fără să lupți, fără să schițezi un gest de apărare. În natură nu există fatalism. Nici măgarii nu sunt fataliști, fiindcă dau din coadă să alunge de muște. Nici oile nu sunt fataliste, fiindcă se scarpină de paraziți.

În școala noastră, și din ea în cultura noastră modernă, circulă un cuvânt scos din cronici și predat de la catedre, de la pupitre și din cărți, ca o perlă de înțelepciune și ca un vârf de filosofie națională. E cuvântul de la Miron Costin, citire, languros ca un suspin și adânc ca un neant: „Ce sunt vremile sub om, ci bietul om sub vremi!" El a devenit atât de mult încât a devenit un fel de proverb. Oricine vrea să filosofeze când a pierdut la cărți sau l-a înșelat iubita, îl repetă cu adâncă convingere și respect. Am toată evlavia pentru marele cronicar, dar eu nu cred că, în clipa când a scăpat din iscusita-i pană această floare de stil, i-a trecut măcar prin gând că ea va deveni lozinca fatalității

naționale și cloroformul dezastrelor pe care le acceptăm și al înjosirilor pe care le înghițim.

Cuvântul lui Miron Costin nu e nici creștin și nu e nici românesc. Nu e creștin, fiindcă pentru creștinism nu există soartă și nu există fatalitate. Omul e făptură liberă; neamurile sunt făpturi libere. Soarta omul și-o făurește; soarta neamurile și-o făuresc. Cu ajutorul lui Dumnezeu ne făurim o soartă bună; împotriva lui, ne făurim o soartă nenorocită. Munți de obstacole de-ar apărea în fața omului, creștinismul îi poruncește îndrăsneală fără margini; abisuri de primejdii de-ar apărea, el îi insuflă încredere nebună în biruință. Cine-a spus oare că dacă am avea credință măcar cât grăuntele de mușțar putem să mutăm munții din loc? Și cine a rostit în urechea pământului îndemnul eroic: „Îndrăsniți! Eu am biruit lumea!?" Dacă Iisus ar fi fost fatalist, creștinismul n-ar fi existat. El e fapta unei îndrăsneli fără margini. Câțiva pescari și vameși din Galileea au dărâmat Imperiul roman. Mii și mii de martiri și-au răsucit trupurile în flăcări. Și tot atâția sfinți și eroi au spart vremurile, au sdrobit fatalitățile și au schimbat fața pământului. Creștinismul e cultul îndrăznelii fără limită și izvorul de inspirație al celui mai nobil eroism.

Cuvântul lui Miron Costin nu e creștin și nu e românesc. Românesc e acel clopot de alarmă și acel tulnic eroic, ce-a răsunat odată de la poalele Bucegilor: „Deșteaptă-te, Române... Croiește-ți altă soartă!" Pentru această singură vorbă: „Croiește-ți altă soartă!" Andrei Mureșanu [3] e vrednic să trăiască în memoria tuturor generațiilor. Strigătul lui e smuls dintr-o adâncă umilință și e refuzul bărbătesc al unui neam de a se deda cu înjosiri nevrednice de tăria lui. „Croiește-ți altă soartă!" e marele răspuns românesc la porunca Mântuitorului; „Îndrăsniți! Eu am biruit lumea!"

Un singur lucru văd eu ridicându-se ca o șiră de Carpați peste orizontul cu atâtea depresiuni al istoriei noastre: îndrăsneala! Ce-ar fi fost dacă Ștefan n-ar fi avut îndrăsneală; dacă Mihai-Vodă n-ar fi avut îndrăsneală; dacă Tudor din Vladimiri n-ar fi avut îndrăsneală; dacă Avram Iancu n-ar fi avut îndrăsneală? Ce-ar fi fost dacă generația de la 1859 ar fi fost lașă; dacă generația de la 1877 ar fi fost lașă; dacă generația de la 1916 ar fi fost lașă? Ce-ar fi fost dacă Gheorghe Lazăr[4] și Eliade[5] n-ar fi avut îndrăsneală; dacă Bălcescu și Eminescu n-ar fi avut îndrăsneală? Îndrăsneala eroului creează istoria; îndrăsneala martirului o consfințește; îndrăzneala geniului o lămurește.

Eroul, geniul și sfântul sunt cele trei măsuri supreme ale puterii omenești. Fiecare dintre ei întrece nemăsurat statura omului mijlociu. Eroul creează evenimentele; geniul creează epocile spirituale; sfântul, o nouă ordine morală. Ceea ce le este comun e plusul de viață, pe care îl dăruiesc omenirii. Hristos a venit în lume pentru două lucruri: pentru ca lumea să aibă viață și pentru ca ea să aibă și mai multă viață. Acest crescendo necontenit, acest spor de viață peste ceea ce este e adaosul eroului, al geniului și al sfântului.

O altă trăsătură comună e lipsa desăvârșită a interesului personal cu care aceste mărimi își îndeplinesc solia pe pământ. Dacă geniul și-ar ține ideile, descoperirile și născocirile încuiate în sertare, noi nici cunoștință n-am lua de existența lui. Dacă sfântul n-ar fi o sublimă demonstrație în carne și oase că omul se poate ridica prin virtute până la familiaritatea cu Dumnezeu, ar fi un monstru. Dacă eroul și-ar desfășura isprăvile în folos personal, el ar înceta să fie erou. Desinteresul desăvârșit culminează în sacrificiul persoanei lor pentru viața milioanelor de oameni. Persoana lor se absoarbe total în

opera lor. Viața unui savant e un martiragiu; viața unui sfânt, din punct de vedere omenesc, are aspectul unei tragedii; viața eroului sfârșește mai totdeauna în drama sângelui. Genialitatea e pierderea de sine pentru găsirea adevărului. Sfințenia e pierderea de sine pentru a glorifica pe Dumnezeu înaintea oamenilor. Eroismul e pierderea de sine pentru a glorifica pe oameni înaintea lui Dumnezeu. Progres fără sacrificiu nu se poate concepe, precum nu se poate concepe naștere fără moarte. Flacăra oricărui progres se ridică din scrumul sfânt al sacrificiilor.

Legea progresului am putea s-o formulăm ca un dinamism al sacrificiului, care pune în mișcare talaz după talaz sporul de viață și-l împinge mai departe. Această lege alcătuiește temelia educației. Educația, dacă nu e forța dinamică ce ridică fiecare generație nouă la nivelul înalt al eroismului, atunci nu e nimic. Educația este, și nu poate să fie altceva, decât participarea la eroism. Generos și altruist prin natura lui, eroismul istoric se comunică generațiilor cu atât mai intens cu cât a fost mai mare și mai sublim. Cultul lui are ceva analog cu sfânta Împărtășanie. Precum împărtășirea cu trupul și sângele lui Hristos asimilează pe oameni divinității, tot astfel cultul eroilor asimilează noile generații eroismului, le ridică la nivelul lui.

Și totuși, această cuminecare cu eroism nu e suficientă pentru a împinge o generație la fapte mari. Pentru a împinge o generație la fapte mari, e necesar un stimulent ce vine direct din activitatea vieții. Stimulentul acesta se ivește când generația educată în eroism trăiește ea însăși în condiții de constrângere și de umilință, pe care nu le poate accepta. Refuzul unei stări de mizerie e stimulentul actual care împinge irezistibil la hotărâre și la fapte mari.

Să luăm un exemplu: generația marelui război. E, fără îndoială, generație eroică prin excelență, fiindcă pe seama ei rămâne în istorie cea mai mare faptă de până azi a neamului nostru: unirea într-un singur stat a tuturor românilor. La vremea ei, această generație a fost hrănită, printr-o intensă educație, cu întreaga substanță eroică și cu tot duhul profetic, ce se desfăceau din rezervoriul de sacrificii al veacurilor trecute. În conștiința ei însă spiritul eroic se contopea cu durerea și revolta că neamul nostru se găsea într-o stare de înjosire, fărâmițat și sugrumat cum era sub dominații străine. Această fatalitate istorică devenise insuportabilă. Niciodată clopotul de alarmă al lui Mureșanu n-a răsunat mai puternic și mai fascinant ca în anul hotărârii bărbătești, 1916: Croiește-ți altă soartă!

Ce calcule mărunte, de interes personal, mai puteau să încapă în sufletul de sacră nebunie al acestui an? În fiecare tânăr trăia, gemea, scrâșnea și se ridica neamul întreg. Și tinerii aceia s-au aruncat în moarte, fascinați de sublima vedenie a patriei mărite. Cine avea să beneficieze de ofranda sacrificiului nu interesa pe nimeni, fiindcă, ridicat la temperatură eroică, sufletul nu mai poate judeca egoist. Viața acestei generații a fost o tragedie; dar prin această tragedie s-a făurit cea mai glorioasă soartă pe care a trăit-o neamul nostru până azi.

Și acum întrebarea vine în mod firesc: generația actuală are nevoie de eroism? Este ea îndreptățită să-și ia pe umeri o nouă misiune istorică? Există în viața României de azi o stare de constrângere, un stimulent care s-o silească să respire duhul eroilor?

Răspunsul acestor întrebări îl dă psihologia noului tineret. El trăiește o stare sufletească aparte, pe care mulți dintre noi n-o înțelegem sau nu vrem s-o înțelegem. Ea se delimitează din ce în ce mai categoric și mai neîndurat față de noi cei mai în vârstă. Fiecare tânăr de azi are ceva

imperativ în glas când rostește: noi suntem generația decisivă! E o lozincă nouă, dârză și mândră, pe cât de jignitoare pentru mulți dintre noi.

De unde vine această nouă psihologie, această nouă pornire spre eroism? Din constatarea unei noi înjosiri, pe care neamul nostru o trăiește, de astă dată la el acasă, în marginile statului național. După două decenii de la război, constatăm că victoria noastră n-a fost deplină. Am biruit dușmanul din afară, dar ne-a biruit dușmanul dinlăuntru. Țara aceasta e creată prin sacrificiul românilor și exploatată în beneficiul veneticilor. Această realitate revoltătoare e temeiul psihologiei tineretului. Într-adevăr, o misiune nouă stă în fața lui. Generația tânără va fi decisivă în măsura în care se va dovedi colaboratoarea morților războiului la eliberarea integrală a României. Pentru ea, eroismul războinic devine eroism politic.

Necesitatea acestui eroism politic rezultă din examinarea oricât de sumară a situației noastre lăuntrice.

Doi factori au contribuit la crearea ei: politicianul român și veneticul. Politicianul e supraviețuitorul războiului. El a trecut din câmpul de arme în câmpul politic. Dar din încercarea supraomenească a ieșit cu puterile sleite. Problema așezării pe temelii solide a noului stat cerea energii uriașe, pe care politicianul nu le mai avea. Oboseala lui s-a transformat în spirit concesiv. Toată politica noastră lăuntrică, de la război încoace, e o serie de concesiuni și pierderi de teren. Supraviețuitorii au decăzut din eroism în lașitate. Spiritul de sacrificiu de altădată a devenit poftă de beneficii. Una din marile greșeli ale politicianilor noștri începe din clipa când ei s-au constituit în proprietari personali ai victoriei naționale, cu dreptul nelimitat de a o exploata în folosul lor. Și cum erau niște oameni obosiți, și-au asociat la această exploatare pe străinul venetic. Dezastrul pe care îl trăim constă din acest

proces de trecere a victoriei naționale în exploatarea asociației democrato-iudaice.

Se mai poate nădăjdui de la acești oameni un semn de mântuire? În nici un caz. Păcatul lor a devenit a doua natură, care îi împiedecă să mai vadă limpede. Ce dovadă mai vie a acestui trist adevăr decât conflictul aprins între pătura conducătoare a țării și generația tânără? Conflictul pune față în față două mentalități antagoniste: mentalitatea democratică și mentalitatea naționalistă. Una își apără cu violența fărădelegii beneficiile acaparate în tovărășia veneticului; alta vrea eliberarea lor prin sacrificiu pe seama neamului trădat și spoliat. Fața României de mâine atârnă de rezultatul acestei ciocniri între cele două mentalități antagoniste.

Lupta e grea fiindcă naționalismul are în față coaliția puternică a tuturor beneficiilor. Ea ne apare și mai grea dacă ne gândim că zdrobirea coaliției nu însemnează încă o biruință definitivă. O problemă nouă se va ivi imediat: transformarea sufletului acestui popor în energie constructivă – singurul mijloc prin care patrimoniul înstrăinat va deveni național. Sufletul acestui popor are, pe lângă mari calități, și defecte incontestabile. El e azi oarecum desfigurat și cârmit anormal din făgașul ce trebuie să-l ducă la glorie. Am putea să distingem două cauze ale acestei desfigurări.

Una e înrâurirea blestemată a politicianilor, cari, prin exemplul lor, au coborât până în adâncul poporului ideea că în România se poate trăi pe nemuncite, din expediente și combinații nemărturisite. Regimul politic de până acum a provocat dezgustul de muncă, aversiunea față de obligații și datorii, disprețul pentru organizarea constructivă.

O altă cauză e înrâurirea mediului cosmic. Poporul nostru stăpânește un pământ extraordinar de bogat. E mândria lui, dar, într-un anume înțeles, și paguba lui.

Natura țării noastre e atât de fecundă și atât de darnică, încât omului i-a trebuit numai un minimum de osârdie ca să trăiască. Și e un adevăr care se desface din evoluția culturii și a civilizației omenești că popoarele cărora li se cere un minimum de efort pentru a trăi rămân în urma celor cărora li se cere maximum de efort. Cultura și civilizația Europei le-au creat, îndeosebi, două popoare: grecii și latinii. Dar atât Grecia, cât și Italia sunt țări de piatră seacă, aspre și avare cu locuitorii lor. Într-un asemenea mediu cosmic, viața e o cucerire de fiecare zi. Pentru greci și pentru latini, viața a cerut de la început maximum de efort omenesc. Omul a trebuit să se dea în toată măsura geniului său. Dar din această uriașă trudă n-a rezultat numai existența lui zilnică, dar și cultura și civilizația Europei. În comparație cu aceste țări, viața poporului nostru, am putea spune, e un dar al naturii. El s-a deprins să muncească puțin și să se mulțumească, de asemenea, cu puțin. În această situație, a fost ușor să se abuzeze de el. Străinii au înțeles mai repede decât noi valoarea imensă a bogățiilor naturii românești. Și în complicitate cu politicianii, au putut să le acapareze fără împotrivire, punându-ne azi în starea de cel mai sărac popor în cea mai bogată țară.

Un îndoit obiectiv se deslușește, prin urmare, în fața naționalismului: dezrobirea patrimoniului înstrăinat și românizarea lui printr-o muncă de efort continuu și metodic. Secretul unei Românii transfigurate ca-n visurile noastre de mărire stă în angrenarea tuturor energiilor autohtone, rămase disponibile, în această operă constructivă. Pentru lucrul acesta ușor în expresie, dar uriaș în realizare, e necesară o nouă generație de sacrificiu, o nouă generație de eroism. Obstacolele cer un suflet cu puteri care să le covârșească.

În ce privește generația tânără, nu e greu să recunoaștem că inima ei e adiată de suflul marilor isprăvi.

Un semn e gustul accentuat pentru sport. Ca exercițiu pentru sănătate, sportul e un lucru suficient în sine. Dar mie mi se pare că, sub aparența lui de modă importată, se ascunde o semnificație mai adâncă decât aceea de simplu exercițiu fizic. Suflul eroic al vremii noastre bate peste aceste numeroase arene sportive – fenomen nou în România – și exercițiile pot să fie, mai mult decât momente de bucurie fizică, pregătiri pentru eroism. Sportul e un paliativ al eroismului. Aici stă și folosul și primejdia lui. Primejdia ar începe din clipa când tineretul din arene ar fi sedus de iluzia eroismului. Naționalismul trebuie să vegheze ca această confuzie să nu se consume. Căci atunci tinerii atleți își vor fi uitat cu totul adevărata lor misiune istorică.

Un alt semn al gustului pentru marile isprăvi e munca benevolă. Exercițiile manuale, făcute de intelectuali, constituie un paradox al vremii noastre. Munca manuală e a plugarului, a meseriașului și a lucrătorului. Intelectualul e destinat muncii intelectuale. Sub un prim aspect, ieșirea în câmpul trudei fizice din partea tineretului universitar pare o uzurpare și o trădare a intelectului. Sub alt aspect însă ea e un exemplu de o putere extraordinară. Într-o epocă în care politicianii au generalizat ideea nefastă a huzurului fără muncă, și în mijlocul unui popor care n-are încă educația trudei sistematice, munca benevolă poate avea o putere de miracol. Practicanții ei de azi vor fi mâine conducătorii României. Asemenea debuturi publice înseamnă cu totul altceva decât o carieră care începe cu înscrierea în club și sfârșește în fotoliul unui consiliu de administrație. Noul discurs politic al faptei constructive, în

spirit de sacrificiu, e garanția sigură a României transfigurate de mâine.

Un alt semn, din multele ce se pot sublinia, e sărăcia în care se bate generația nouă. Sărăcia e cum vrei s-o iei: o nenorocire sau o virtute. O nenorocire, când nu te împaci cu ea; o virtute, când te împaci. Pentru un popor sau pentru un stat, sărăcia e o nenorocire și o cauză de robie față de alte state prin sistemul împrumuturilor. Pentru o pătură conducătoare însă, care s-ar hotărî să nu se îmbogățească prădând statul, ci să se jertfească pentru a îmbogăți neamul, sărăcia personală e cea mai strălucită virtute. Dacă generația tânără va izbuti să transforme mizeria în care se zbate în virtute austeră, în tărie morală, ea va fi realizat într-o formă superbă dezinteresul personal, care e una din condițiile de bază ale eroismului.

Sufletul tânăr, care manifestă astfel de semne, e ca peștera lui Eol[6], din care vor izbucni vijeliile curățitoare ale jertfei și ale eroismului. Nu e încă eroismul însuși; dar, netăgăduit, o temperatură eroică generalizată. La o asemenea temperatură, sufletul nu mai poate judeca egoist. El devine funcție a sufletului colectiv. Evident, suntem la antipodul concepției democratice. Democrația e arta de a sacrifica poporul în beneficiu personal. Eroismul e arta de a sluji neamul prin sacrificarea ta. Eroismul nu poate fi democrat; el e însă totdeauna demofil. Demofilia înseamnă iubirea de neam, identificarea ta cu durerile și aspirațiile lui. Numai cine iubește înțelege și numai cine înțelege e în stare să se transforme în răzbunător. Dragostea e izvorul sacrificiului. Dacă Hristos n-ar fi iubit, nu s-ar fi lăsat răstignit. Căci nu te iubește cu adevărat decât cine suferă cu tine de durerea ta.

În spiritualitatea creştină sunt oameni cari iubesc atât de intens pe Iisus Hristos şi se cufundă atât de adânc în suferinţa lui, încât trupurile lor reproduc întocmai drama Răstignitului pe cruce. Braţele şi picioarele lor picură sânge aevea de parcă în ele s-ar bate piroanele Golgotei. Fruntea le asudă broboane roşii ca şi cum ar purta cununa de spini. Coasta le sângeră, străpunsă parcă de sulița centurionului roman. Iisus se răstigneşte din nou în carnea lor. Ştiinţa constată acest fenomen de stigmatizare, dar nu-l poate lămuri: e minunea iubirii, care te face una cu Hristos.

Egoismul demofil se cufundă atât de adânc în iubirea de neam, încât rănile acestui neam devin rănile naţionaliştilor. Dacă am aduna toate închisorile făcute de tinerii luptători în ultimul timp, din totalul lor de sute de ani am înţelege ce însemnează slujire prin sacrificiu. În lagărul democraţiei nu există pedeapsă pentru virtute şi nici măcar pentru fărădelegile democraţilor. Există, fără îndoială, o Golgotă a generaţiei tinere, fiindcă în carnea ei sângeră stigmatele unui neam întreg.

Dar toate Golgotele din lume sfârşesc prin lumina învierii.

ORTODOXIE

A poseda o concepţie de viaţă e un privilegiu al spiritului omenesc. Mineralele există fără s-o aibă. Plantele există şi trăiesc fără s-o bănuiască. Animalele există, trăiesc şi au un suflet fără capacitatea de a o zămisli. Toate aceste regnuri ale naturii create există în virtutea unor legi care le guvernează, fără să le ceară asentimentul sau truda de a le înţelege. Planta şi animalul se dezvoltă în cuprinsul unor forme ideal-prestabilite, pe care le împlinesc fără deliberare, ca o mână care umple degetele unei mănuşi. Nimic din ceea ce numim act de raţiune sau de voinţă personală nu intervine să modifice sau să abată aceste existenţe de la rânduiala lor firească.

„A concepe viaţa e un privilegiu al spiritului omenesc şi acest privilegiu însemnează totdeodată şi putinţa de a o modifica după felul conceput. Cugetând viaţa, spiritul omenesc are şi libertatea de a modela în proporţia puterilor naturii noastre.

Om superior sau popor superior se dovedeşte acela care e în stare de o mai înaltă concepţie de viaţă, realizată în manifestările sale istorice".

După care criteriu însă putem să judecăm dacă o concepţie e superioară sau inferioară? Căci atunci când zicem inferior, ne gândim la o limită pe care voim s-o întrecem; iar când zicem superior, ne gândim la o limită de sus, pe care voim s-o atingem.

Fără îndoială că limita de jos e nivelul vieții animale, pe care spiritul nostru vrea să-l depășească. Însăși libertatea lui îl situează deasupra determinismului biologic. În ce privește însă limita de sus, pe care năzuie s-o atingă spiritul, ea variază în decursul istoriei omenești și ne-ar fi cu neputință s-o precizăm numai cu ajutorul minții noastre, fiindcă nu ne-am înțelege niciodată. Unii ar putea susține că nivelul cel mai înalt de viață l-au atins indienii. Alții ar putea susține că l-au atins egiptenii. Cei mai mulți, desigur, că l-au atins grecii sau romanii. Niciodată n-am putea fi însă de acord care din aceste apariții istorice înfățișează cu adevărat limita de sus, de vreme ce ne-ar lipsi o măsurătoare la care să le raportăm.

În realitate, nici una. Și putem s-o afirmăm cu siguranță prin simplul fapt că noi suntem creștini. Cei care poartă numele lui Iisus Hristos posedă totdeodată un criteriu sigur de măsurare și clasificare a feluritelor concepții de viață apărute în istoria omenirii. Pentru noi, creștinii, apariția lui Iisus Hristos în lume, adică întruparea Fiului lui Dumnezeu în Fiul Omului, însemnează totdeodată suprema concepție de viață. În Iisus Hristos ni se descopere măsura tuturor lucrurilor și a tuturor valorilor din această lume. Precum el e centrul timpului, de la care numărăm anii spre începutul lumii și spre sfârșitul ei, tot astfel e măsura la care raportăm nivelurile de viață atinse înainte de el sau după el.

Concepția de viață însă, manifestată în persoana istorică a lui Iisus Hristos, deosebită de toate celelalte care au precedat-o în istorie, nu e o creație a spiritului omenesc, ci o descoperire a dragostei lui Dumnezeu către oameni. Prin Iisus Hristos înțelegem că limita de sus, pe care o putem atinge concepând viața și trăind-o, e cu totul alta decât cele mai înalte idei la care s-a putut ridica lumea păgână.

Cele mai înalte concepții de viață, pe care le-a imaginat omul din afară de creștinism și pe care și le-a pus ca model în față, sunt zeii diferitelor religiuni naturale. Raportând însă aceste modeluri de viață la criteriul nostru de judecată, Iisus Hristos, înțelegem fără multă greutate în ce constă atât măreția, cât și mizeria spiritului omenesc, care le-a conceput. Căci în zeii imaginați de feluritele religiuni păgâne este fără îndoială o măreție. Și această măreție constă din aspirația omului după o viață superioară, ridicată cu mult deasupra limitei animale. Dar este și o mizerie indiscutabilă și aceasta o înțelegem imediat ce raportăm aceste modeluri la modelul nostru de viață: Iisus Hristos.

Un cetățean roman din vremea imperiului putea să înțeleagă această măreție a spiritului omenesc contemplând zeii colecționați din largul lumii în templul lui Agrippa[7], dar nu putea înțelege mizeria lui fiindcă cetățeanul roman, el însuși, nu avea o concepție de viață superioară acestor zeități. Creștinul însă, ridicat pe culmea vieții de Mântuitorul, cuprinde cu ochiul minții atât măreția, cât și mizeria spiritului omenesc. Pentru el, privilegiul de a făuri o concepție de viață ridică pe om deasupra regnului animal, dar valoarea acestei concepții, concretizate în imaginile zeilor, arată cât de relativă și cât de limitată e în realitate puterea spiritului omenesc, privită în sine.

Sunt pline muzeele Europei de zeitățile credințelor de altădată, e plină istoria filosofiei de sistemele care au încercat să le explice. Creștinul parcurge toate aceste galerii de lucruri moarte cu sentimentul tragediei în care s-au ruinat toate aceste sublime încercări ale spiritului omenesc de a clădi o concepție de viață valabilă pentru totdeauna. Concluzia pe care o tragem din priveliștea acestor măreții în ruină e că spiritul omenesc, capabil să dorească o viață

desăvârșită, nu e totuși capabil s-o conceapă prin singurele lui puteri. Nici o religiune naturală și nici un filosof nu ne-au putut dărui modelul universal al acestei vieți desăvârșite.

Modelul vieții desăvârșite nici un muritor nu ni-l poate da. Dar aspirația către desăvârșire, care biciuie spiritul omenesc de-a lungul istoriei, n-ar avea nici un sens dacă desăvârșirea s-ar găsi în lumea noastră pământească. Desăvârșirea presupune o evadare din condiția omenească, o depășire a noastră peste noi înșine. Din acest punct de vedere, profund îndreptățite ne apar toate încercările spiritului omenesc de a imagina o icoană a desăvârșirii și de a proiecta această icoană în zeități, adică în ficțiuni care plutesc dincolo de ordinea lumii noastre omenești. Zeii religiunilor naturale și ideile filosofilor ne duc la concluzia că omul, chiar în afară de creștinism, socotește viața desăvârșită nu de ordin omenesc, ci de ordin dumnezeiesc. Și dacă el a aspirat către ea, și dacă toate încercările lui de a o realiza s-au ruinat în tragedie chiar atunci când omul acesta s-a chemat Plato sau Aristotel, desăvârșirea nu putea veni decât din ordinea supranaturală de unde omul însuși o chema.

Întruparea lui Dumnezeu în chipul Mântuitorului Iisus Hristos corespunde în istorie celei mai înalte tensiuni, celei mai înalte încordări a spiritului omenesc după desăvârșire. Sublima filosofie a lui Plato îndeosebi și nu mai puțin a lui Aristotel sunt parcă două brațe ale omenirii, ridicate în supremă implorare către cer. E un moment culminant, când, atinsă parcă de antenele spiritului uman și înduioșată de disperarea lui, Divinitatea își deschide cerul și coboară pe pământ în neprihănita întrupare din Duhul Sfânt și din Maria Fecioara.

Făgăduit prin prooroci, Iisus Hristos ne descopere în persoana sa divin-umană perfecțiunea, a cărei absență

torțura omenirea, pe care spiritul o căuta și n-o putea găsi. Cărțile sfinte ne spun că el a venit „la plinirea vremii". Ce poate să însemneze această expresie de „plinire a vremii" decât stadiul de luciditate la care ajunsese conștiința omenirii despre imperfecțiunea și mizeria condiției omenești și despre necesitatea perfecțiunii divine care singură s-o poată salva din această condiție? Plato a rămas până azi cel mai mare filosof al lumii; dar teoria sa despre Ideile divine, ce plutesc în azurul inaccesibil al cerului, și despre lucrurile de aici de jos, care sunt umbre trecătoare și își au rațiunea de a fi în Ideile eterne, nu putea să-și găsească o confirmare aievea și o corectare decât în persoana Mântuitorului întrupat, în care Dumnezeu în chip de om ia asupra desăvârșirii sale nedesăvârșirile neamului omenesc pentru a le împlini.

Creștinismul, a cărui apariție doboară falsele imagini ale zeilor și absoarbe în substanța lui lamura cugetării filosofice, nu e totuși un sistem de filosofie, fiindcă nu e o elaborare a rațiunii noastre. El e înainte de toate persoana istorică a Mântuitorului. El e înainte de toate perfecțiunea dumnezeiască descoperită nouă în această sfântă persoană, adică din idee vagă așa cum o bănuiau și o presimțeau religiunile și filosofiile antice, sau din ideal, devenită viață în carne și în Duh. Am putea spune că toată învățătura pe care ne-a dat-o Mântuitorul nu e decât o lămurire a persoanei sale, misterioasă și neamestecată îmbinare de omenesc și de dumnezeiesc, și o chemare pentru a lua ca model această persoană și pentru a o urma în viața noastră. Prin el, cea mai înaltă și mai abstractă idee, aceea de Dumnezeu, devine putere vie și comunicabilă omenirii întregi.

Caracterul acesta concret și istoric de viață a omului în Dumnezeu și a lui Dumnezeu în om, cu puterea de a se

comunica oricui, deosebește creștinismul de orice sistem de filosofie. Într-un sistem de filosofie, ideile ce ni se înfățișează ca adevăruri sunt învesmântate în formule abstracte, care sunt accesibile unui cerc restrâns de oameni. Comunicabilitatea acestor idei se reduce la o gimnastică mintală a celor cari vor să le înțeleagă. Dar viața propriu-zisă a acestui cerc restrâns câștigă prea puțin sau aproape nimic din această gimnastică mintală. Mai ales dacă luăm în seamă că ceea ce ne înfățișează un filosof ca adevăr vin alți filosofi și tăgăduiesc. Creștinismul nu este o asemenea filosofie fiindcă el nu ne înfățișează adevărul ca o idee opusă altor idei; el e încarnat în viața unică și sublimă a persoanei Mântuitorului, care devine calea, adică modelul nostru de urmat în viață. Nu ne spune Hristos că el a venit ca lumea să aibă viață și încă mai multă decât înainte de el? Dar viața nu se comunică unui cerc restrâns, ca ideile filosofice; ea se comunică tuturor ființelor din lume.

Iisus Hristos e accesibil tuturor. Și atunci când noi zicem: „Ortodoxia, concepția noastră de viață", nu înțelegem altceva decât că Iisus Hristos e modelul universal al vieții în Dumnezeu. Câți în Hristos ne-am botezat, în Hristos ne-am îmbrăcat. Aceasta însemnează voința de a ne face una cu el. Pruncul trecut prin baia botezului a devenit neprihănit asemenea cu pruncul Iisus din ieslea Betleemului. Tinerii, cari se cunună, nu împreună cu el și se veselesc împreună cu el ca la nunta din Cana Galileei. Păcătoșii cari își frâng inima în căință cad la picioarele lui și-l roagă de iertare. Credincioșii cari se apropie de sfântul Potir prânzesc cu pâinea și cu vinul, pe care el li-l dă în veșnica Cină de Taină a ființei lui mistice. Frumusețile acestei lumi le admirăm prin ochii lui, care ne-a arătat splendoarea crinilor câmpului. Când întâlnim pe cei săraci, pe cei bolnavi, pe cei flămânzi și pe oricare dintre

nenorociții lumii, îl întâlnim pe el care ne-a spus că se simte una cu ei. Durerile noastre proprii le îndurăm împreună cu el, fiindcă nimeni în această viață nu e scutit de Golgota răstignirii. Îngrozitoarea moarte devine ușoară dacă știm să intrăm cu el în mormânt. Căci el, fiind însuși Dumnezeu, a biruit mormântul și a înviat a treia zi. Identificându-ne cu voința lui, n-avem nici un motiv de îndoială că vom birui moartea, fiindcă învierea lui nu este o idee oarecare, ci un fapt istoric, pe care se întemeiază creștinismul întreg. Atingându-ne de ființa Mântuitorului, adică îmbrățișându-l prin actul de credință în el, devenim părtași la puterea dumnezeiască, ce lucrează asupra lumii.

Ortodoxia ne învață că prin Hristos ni s-a dat harul dumnezeiesc, adică energia spirituală cu care punându-ne în permanent acord putem să ne transformăm viața, ridicând-o pe culmile desăvârșirii. Modelul acestei desăvârșiri, după care au suspinat în singurătatea lor geniile omenirii din afară de creștinism, noi îl avem în persoana Mântuitorului. Pentru a-l realiza însă în viața noastră nu sunt de ajuns puterile pur omenești. E nevoie de ajutorul lui Dumnezeu, de colaborarea lui tainică și permanentă. Apostolul Petru [8] trăise în imediata apropiere a Mântuitorului, sorbise cuvintele buzelor lui, recunoscuse că el e Fiul lui Dumnezeu și-i declarase că-l iubește. Și totuși, în momentele de groază ale patimilor Domnului, apostolul Petru e cel care tremură din toate fibrele neputinței omenești, și de trei ori se leapădă de el ca și cum nu l-ar fi cunoscut. Dar același om slăbănog la fire, când ajunge în ziua Cincizecimii [9] și simte cum se toarnă în ființa lui energia de flacără a Duhului Sfânt, devine atletul neînfricoșat al lui Hristos, care ia lumea în piept pentru a propaga cuvântul mântuirii. Noua putere, care lucrează acum în el, întărindu-i slăbiciunea și transformându-i

șovăiala în certitudine de piatră e harul lui Dumnezeu făgăduit de Iisus Hristos.

Asemenea lui Petru suntem cu toții: slabi în singurătatea noastră plină de groază, tari în zalele de aur ale harului dumnezeiesc. Fără puterea harului, ortodoxia nu se poate concepe. Iar harul, care mântuie de păcat și sfințește viața, adică o desăvârșește după chipul dumnezeiesc al lui Iisus Hristos, nu e o iluzie și nici o idee abstractă, ci însăși realitatea spirituală prin care progresează în bine lumea în care trăim. Ce sunt oare toți sfinții creștinismului, pe cari îi venerăm și-i luăm patroni ai vieții noastre și mijlocitori în lumea de dincolo decât mărturisirile de foc ale harului, care a lucrat în ei? Prin puterea miraculoasă ce se desface din ființa lor omenească, prin mărturisirile pe care mulți dintre ei le-au scris, sfinții proclamă de-a lungul istoriei creștinismului existența harului, pe care l-au experimentat și care lucrează asupra sufletelor precum lumina soarelui lucrează asupra lumii fizice.

Cei cari vă îndoiți de existența harului, gândiți-vă că Universul, în care pământul nostru nu e decât o notă din sublima lui armonie, nu s-a putut crea singur din nimic cum își imaginează unii cosmologi; că ordinea acestui Univers nu s-a alcătuit din sânul oarbei întâmplări; gândiți-vă că viața vie nu e produsul generației spontane, cum a crezut o clipă știința europeană, care, ca să ne dovedească lucrul acesta, ar fi trebuit să ne creeze măcar un pic de viață în laborator [10]. Lumea și viața sunt existențe în sine, dar mintea normală, obișnuită să-și explice efectele prin cauze generatoare, ar înnebuni când ar ajunge la concluzia absurdă că lumea și viața își sunt și cauze și efecte în același timp. E imposibil să concepem un lucru fără un autor din afară de el, precum e imposibil să concepem că acel autor a făcut un lucru cum e Universul sau cum e viața, pentru a-l

abandona apoi în zădărnicia fără scop. Doctrina revelată a creștinismului ne învață că Universul cu viața din el e opera lui Dumnezeu și că existența lui mai departe se desfășoară sub vigilența Duhului dumnezeiesc. Niciodată vreun muritor n-a izbutit să ne explice cum s-a creat lumea [11] și nu va ajunge niciodată pe calea științifică. Metoda științifică este o experiență obiectivă și dacă ea ar pretinde că a surprins secretul primordial al lumii s-ar obliga, prin aceasta, să refacă această lume sub ochii noștri. După însuși refrenul Bibliei, omul n-a asistat la creația lumii fiindcă nu exista. Prin urmare, nici un testimoniu omenesc nu ne poate vorbi de ea. Creația e opera lui Dumnezeu în Treime și numai autorul ei ne-a putut vorbi de ea. De aceea, ideea de creațiune, care e un principiu fundamental al doctrinei creștine, e o idee revelată nouă oamenilor de Dumnezeu. Arătându-ni-se ca autor al ei și înfățișându-ne-o ca pe un efect al bunătății sale, mintea noastră normală poate fi satisfăcută, contemplând grandiosul efect al Universului în cauza lui dumnezeiască. Poeții și artiștii tuturor timpurilor glorifică frumusețea lumii, lămurind în ea reflexul puterii și al strălucirii dumnezeiești.

Înțelepciunea creștină ne descopere mai departe că lumea s-a făcut prin Cuvântul lui Dumnezeu, adică prin Fiul lui Dumnezeu sau prin Logos, cum îl numește evanghelistul Ioan. Iar Logosul nu e altceva decât acela care a luat apoi chip de om în persoana istorică a lui Iisus Hristos. Faptul istoric al întrupării lui nu-l putem înțelege dacă pierdem din vedere apariția păcatului în lume. Hristos a venit ca să mântuie lumea de păcat. Ce e păcatul în doctrina creștină? E călcarea voiei lui Dumnezeu din partea omului, ruperea lui din armonia primordială în care a fost așezat prin creație. Lumea, adică Universul văzut al formelor materiale și Universul nevăzut al spiritelor pure,

este expresia bunătății lui Dumnezeu. Ea a fost creată pentru ca să se bucure de bunătatea dumnezeiască. Ființa ei, dată în toate lucrurile care o alcătuiesc, de la mineral până la înger, e o ființă împărtășită. Viața tuturor făpturilor participă la bucuria în Dumnezeu după gradul de ființă pe care îl au și după capacitatea cu care a fost înzestrată fiecare. Acest grad de ființă și această capacitate de participare e principiul ierarhiei după care e constituită lumea creaturală. Omul ocupa în această ierarhie un loc central. Prin trup aparține lumii fizice, prin suflet aparține lumii spirituale. În marele cosmos, el e un microcosmos, cum îl numește învățatul teolog al Bisericii noastre, Ioan Damaschin [12]. Ființele spirituale ale creației, făcute după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, sunt libere, adică posedă voință proprie. Îngerii sunt liberi, omul e liber. Păstrarea lor în armonia primordială a bucuriei de viață e lăsată la libera lor voie. Bucuria de a trăi în lumina dumnezeiască, sau, cu termenul legendar, în Paradis, e cu atât mai mare cu cât e un act de conștimțire, în virtutea libertății spirituale. Tot astfel suferința prăbușirii din armonia paradisiacă va fi cu atât mai mare cu cât ea va fi tot un act liber. O parte din îngeri s-a prăbușit din armonia cerească prin trufie. Omul s-a prăbușit călcând de bună-voie rânduiala stabilită de Dumnezeu. Dacă armonia paradisiacă a lumii primordiale e opera lui Dumnezeu prin Cuvântul, răul care învenințează lumea își are izvorul în păcatul primului om. O piatră a căzut în lac; dar căderea ei nu privește numai piatra, ci se repercutează asupra lacului întreg, pe care îl turbură până la maluri.

În noua situație a căderii din armonia paradisiacă, omul sufere. El constată în propriile mădulare răul, durerea, moartea. Și le constată în toată lumea înconjurătoare. Păcatul lui se răsfrânge asupra lumii întregi și lumea întreagă sufere împreună cu el. Fiindcă omul ca

microcosmos, cu alte cuvinte ca rezumat al stihiilor din care e alcătuită lumea, face ca răul din el să se repercuteze asupra lumii din afară. Istoria omenirii căzute e în cea mai mare parte istoria păcatului în desfășurare. Ea pare imaginea răsturnată în dezordine a Paradisului legendar.

Două sentimente puternice sporesc tristețea și durerea omului căzut: sentimentul rămânerii pe dinafară din armonia superioară a lumii spirituale și refuzul de a accepta integral condiția de mizerie în care își ispășește pedeapsa.

Formele de religiune, pe care le imaginează, sistemele de filosofie pe care le clădește, operele de artă pe care le făurește n-au parcă altă semnificație decât ridicarea unui simbolic Turn al lui Babel [13] către Paradisul din care a fost alungat. Ceea ce e cu deosebire interesant în istoria culturii omenești e că legenda Paradisului pierdut se găsește la toate neamurile, în toate timpurile. Cu alte cuvinte, ideea de perfecțiune și aspirația către ea nu s-a stins în sufletul căzut în păcat. Tragedia omului e însă incapacitatea lui de a se ridica prin propriile puteri la binele pe care îl dorește, la desăvârșirea vieții din care s-a prăbușit.

Durerea din lume nu e o realitate alături de viață, ci golul din această viață, rămas pe urma Paradisului pierdut.

Întruparea Mântuitorului și ispășirea păcatului omenesc prin crucificare deschid din nou poarta Paradisului spiritual. Prin Logos s-a creat armonia primordială a lumii, prin Logosul întrupat se va restabili. Creștinismul e a doua creație a lumii. Organul prin care se revarsă din nou în viață energiile harului dumnezeiesc e Biserica. Ușa ei e poarta redeschisă a Paradisului.

Ce însemnează oare Biserica lui Hristos și cum își îndeplinește ea funcțiunea de sfințire a vieții noastre? Pentru a răspunde la această întrebare, eu îmi voi îngădui să reamintesc aici, în câteva linii, admirabila viziune despre

Biserică a unui mare scriitor din vremea clasică a creștinismului: Dionisie Areopagitul.[14]

Dacă toate câte s-au făcut prin Cuvântul s-au făcut, și dacă toate câte s-au refăcut, prin Cuvântul întrupat s-au refăcut, care este rostul Bisericii întemeiate de Mântuitorul?

Dionisie identifică Biserica cu însăși opera de rezidire a lumii săvârșită de Mântuitorul. Biserica e însăși ordinea în care se întocmește făptura eliberată din păcat și restabilită în armonie cu Dumnezeu. Făptura toată, atât cea nevăzută, cât și cea văzută, e constituită ierarhic, de la ființele superioare ale îngerilor, la oameni, la animale, la plante și până la minerale. Mineralele participă prin faptul că există, plantele prin faptul că au viață, animalele prin faptul că au suflet, oamenii prin faptul că au spirit, îngerii prin faptul că sunt spirite pure, fără corp. Varietatea aceasta nesfârșită a lucrurilor din lume își regăsește unitatea și armonia prin iubirea lui Dumnezeu, care le ține în rânduiala marelui tot al făpturii. Biserica lui Hristos, ca așezământ prin care Dumnezeu inundă lumea cu lumina iubirii, se confundă astfel cu marele tot al făpturii. Am putea zice că ea e sistemul de organizare a vieții cosmice reînnoite prin har.

Ființa ei constă din două serii de ierarhii, – una corespunzând lumii nevăzute, alta corespunzând lumii văzute.

Ierarhia cerească a lumii nevăzute e organizarea îngerilor în trei ordine mari, fiecare la rândul său constând din trei subdiviziuni. În total sunt nouă ranguri de îngeri.

Ierarhia lumii văzute e organizarea oamenilor după modelul celei cerești. Ea ni se înfățișează cu două ordine principale, constând fiecare din trei subdiviziuni.

Întâiul ordin e cel bisericesc în sensul obișnuit. El constă din trei trepte ale preoției: episcopii, preoții și

diaconii. Al doilea ordin e al credincioșilor și constă din trei categorii: începătorii, progresații și cei desăvârșiți în viața creștină.

Capul ierarhiilor e Iisus Hristos, care le conduce și le organizează bunul mers. Fiecare ierarhie, cerească sau pământeană, imită pe Dumnezeu sau urmează voia lui. Și cum Dumnezeu în ființa sa misterioasă și inaccesibilă nouă e puritate, e lumină și desăvârșire, funcțiile pe care le îndeplinesc ierarhiile sunt acelea de a purifica, de a ilumina și de a desăvârși. Din treaptă în treaptă, începând de sus în jos de la supraordonați la subordonați, se transmit darurile primite de la Dumnezeu și se îndeplinesc slujbele de purificare, de iluminare sau de desăvârșire. În dinamismul acestei acțiuni de sfințire sau de îndumnezeire a lumii, membrii fiecărei trepte sunt purificați, iluminați și desăvârșiți de cei din treapta superioară, și, la rândul lor, îndeplinesc aceeași întreită slujbă asupra celor din treapta imediat inferioară.

În ierarhia bisericească, diaconii purifică pe mirenii inițiați în credință, preoții luminează pe cei progresați, episcopii desăvârșesc pe cei înaintați.

Ierarhia pământească se deosebește de ierarhia cerească prin faptul că acolo sus, în domeniul spiritelor pure nu se administrează sfintele Taine. Ele, fiind simboluri materiale sub care se transmit credincioșilor harurile nevăzute, sunt necesare numai în lumea noastră alcătuită din spirit și din materie. Ierarhia de jos însă e alcătuită după chipul celei de sus nu numai în ce privește slujbele de transmitere a harurilor purificatoare, iluminatoare și desăvârșitoare, dar și în ce privește adorarea lui Dumnezeu. Cultul lui Dumnezeu e o liturghie îngerească în ceruri și o liturghie simultană pe pământ.

Sublimă în frumusețea ei, viziunea aceasta a cosmosului organizat în Biserică ne înfățișează ierarhiile ca o cascadă prin care se revarsă asupra lumii iubirea și harurile lui Dumnezeu și, în același timp, ca un organism ideal prin care adorarea făpturilor se ridică spre Dumnezeu. Căci armonia lumii, restabilită de Mântuitorul, constă din iubirea reciprocă dintre Dumnezeu și făptură și din iubirea reciprocă dintre făpturi și făpturi, înfrățite peste diversitatea lor în unitatea divină.

Concepția panbisericească a lui Dionisie Areopagitul o vedem transpusă în lăcașurile noastre de rugăciune. Sus, în locul cel mai înalt al clădirii, domină chipul zugrăvit al Mântuitorului. Imediat sub el e zugrăvită așa-numita „liturghie îngerească" simbolizând ierarhia din ceruri, iar jos în altar ierarhia bisericească săvârșește liturghia la care participă poporul. Transmiterea harurilor și rugăciunea cultică se fac în sentimentul de solidaritate al întregii făpturi văzute și nevăzute. Nu numai omul participă la taina sfințirii vieții, ci natura întreagă cu viețuitoarele și lucrurile din ea. Dacă turburarea și dezarmonia au intrat în lume prin păcatul omului, mântuirea și sfințirea lui se repercutează ca o expiație și ca o bucurie pentru toată făptura. Concepția acestei solidarități cosmice o vedem concretizată în *Molitfelnicul* nostru ortodox, care cuprinde rugăciuni pentru sfințirea tuturor ființelor și a lucrurilor. În lumina ei, Biserica ortodoxă apare ca un filtru uriaș, prin care omul și natura se curăță de zgura păcatului și se luminează pentru a se desăvârși.

Acest organism spiritual, vast cât lumea, având în cap pe Hristos Pantocratorul și membre toate făpturile rânduite în trepte ierarhice, nu prevede nicăieri un scaun special pentru sfântul părinte de la Roma. Hristos e

actualitatea veșnică a Bisericii, iar un vicar, adică un locțiitor, ar însemna absența sau concediul lui Hristos din ea. O asemenea erezie și o asemenea trufie nu-și au locul în concepția noastră ortodoxă, unde membrii aceleiași trepte ierarhice sunt egali prin sarcina harică, iar nu prin drept de moștenire istorică sau de stăpânire asupra lumii.

Ierarhiile, de la cele pur spirituale până la cele pământești, se disting, îndeosebi, prin aceste sarcini pe care superiorii le au față de inferiori. Cu cât e treapta mai înaltă, cu atât sarcina e mai mare față de subordonați. A purifica, a ilumina și a desăvârși pe cei de sub tine înseamnă a te face sluga lor, după cuvântul lui Hristos.

Afară de aceasta, ideea de ierarhie, socotită ca însăși constituția spirituală a lumii, corespunde adevărului elementar că în natura creată nu există uniformitate, ci o nesfârșită varietate. Fiecare lucru e ceva aparte și participă la bucuria de a trăi și de a adora pe Dumnezeu, după capacitatea variată cu care a fost înzestrat prin creație. Egalitatea, fraternitatea și libertatea, în sensul material și anarhic, cum le-a înțeles revoluția franceză, sau uniformitatea, pe care vrea s-o realizeze comunismul, sunt utopii, adică lucruri ce nu corespund cu nimic din constituția ierarhică a lumii. În creștinism, egalitatea îi îndreptățește pe toți la mântuire; fraternitatea obligă pe cei puternici față de cei slabi, pe cei bogați față de cei săraci, pe superiori față de inferiori și tot astfel de jos în sus; iar libertatea, adică voința proprie, e însuși principiul prin care aderăm la încadrarea noastră în ierarhia spirituală primind sarcinile și îndatoririle necesare mântuirii și desăvârșirii. Viața în ierarhie se întemeiază pe consimțământul dragostei. Iar consimțământ fără libertate nu există.

Ortodoxia îmbrățișează în mod egal pe oameni, oricare ar fi dotația și capacitatea lor naturală. Pentru ea nu există

clase sociale sau categorii preferite în dauna altora. Greșeala altor formațiuni religioase de a se sprijini pe anumite clase împotriva altora e străină de spiritul Bisericii noastre.

Comuniștii, asmuțiți de vrăjmașii lui Hristos, care sunt evreii[15], dușmănesc Ortodoxia sub pretextul că ea ar susține burghezia capitalistă. Cât de absurdă e această învinuire se vede de acolo că o burghezie capitalistă creștină nu prea există! Capitalul bancar, industrial și comercial în România aparține în covârșitoare majoritate evreilor și străinilor de credința noastră. Iar puținii dintre noi cari sunt calificați drept burghezi capitaliști aparțin acelei formațiuni politice care s-a arătat cea mai mare adversară a bisericii, secularizându-i dotațiile din care se întreținea. Dacă există o așa-zisă clasă socială, pentru care Biserica noastră, potrivit spiritului ortodox, va trebui să aibă toată solicitudinea e tocmai acest „proletariat" rătăcit de fiii Diavolului și constituit în adversar al ei.

Tot atât de actuală și de greșit înțeleasă e chestiunea raportului dintre Ortodoxie și naționalism. E adevărat că în Biserica lui Hristos nu există „elin sau iudeu" pentru că toate neamurile pământului au loc în organismul ei spiritual de proporții cosmice. Dar această universalitate în spirit distruge ea oare particularismul formelor naturale pe care îl îmbracă viața în infinita ei varietate? Dacă admitem că universalitatea spirituală a Ortodoxiei pretinde uniformizarea în domeniul natural al făpturilor, ar trebui să credem că Dumnezeu, care a creat lumea în varietate și a dotat cu capacitate deosebită fiecare lucru, s-ar întoarce acum împotriva zidirii sale. Ceea ce este o absurditate. Ortodoxia urmărește unitatea în spirit și, pentru a ajunge la această țintă, pornește de la varietatea naturală a lumii. Ucenicii Domnului, pornind la apostolat, n-au făcut-o cu

gândul de a reduce neamurile la vreun fel de *esperanto* universal, ci harul Domnului le-a dat darul de a grăi limbile tuturor neamurilor la care mergeau. Catolicismul impunând popoarelor una și aceeași limbă, cea latină, desconsideră sensul minunii din ziua coborârii Duhului Sfânt. Ortodoxia se conformează sensului acestei minuni, respectând graiul și individualitatea etnică a fiecărui neam. Națiunile, prin urmare, sunt unități variate ale naturii create și ele intră ca atare în organismul ierarhic al Bisericii. Dionisie Areopagitul, vorbind de atribuțiile îngerilor, ne învață că fiecare cetate și fiecare națiune își are arhanghelul ei călăuzitor. Cu alte cuvinte, unitățile naturale ale neamurilor participă ca atare la viața ierarhică a spiritualității creștine.

Ortodoxia, în organizarea ei pământească, oglindește perfect acest spirit al doctrinei când își modelează formele locale pe trupul național. Sunt atâtea biserici câte națiuni ca tot atâtea fragmente locale ale Bisericii ecumenice sau cosmice. În toate aceste unități locale sunt valabile aceleași ierarhii, aceleași funcții harice ale lor, aceeași dogmă, același crez în mântuire. Catolicismul, făcând din scaunul vicarului unicul său centru, universalizează ceea ce e local, pe când Ortodoxia localizează ceea ce e universal. Căci capul Bisericii noastre nu e un vicar oarecare, ci însuși Hristos Pantocratorul. Iar Hristos, ca fire dumnezeiască, e prezent pretutindeni și în orice loc e centrul și focarul vieții noastre.

ORTODOXIE ȘI CLASICISM

„Pentru clasicism" pledează în culegerea sa de articole felurite d. N. I. Herescu [16], noul titular al catedrei de literatură latină de la Universitatea din București. Autorul, care e un pasionat latinist își întovărășește pledoaria profesorală de un elegant volum antologic în care poetul N. I. Herescu a pus o artă minunată în tălmăcirea lui Catul [17] și a lui Horațiu [18]. Cu asemenea însușiri de nobilă distincție literară și de pasiune egală, nădăjduim o înviere a studiilor clasice la pomenita catedră, moartă până ieri, precum moartă continuă să rămână catedra de literatură elină. De fapt, acestor împrejurări nefaste se datoresc în mare parte neajunsurile privitoare la învățământul clasic în România, semnalate de d. N. I. Herescu, cu înclinarea de a le căuta în altă parte cauzele.

În vremea din urmă, clasicismul se bucură la noi de o atenție deosebită, a cărei expresie sunt numeroasele traduceri din filosofii și poeții greci și latini, făcute de un G. Murnu [19], care nu e profesor de greacă, de un Cezar Papacostea [20], care era profesor la Iași, de un C. Fedeleș [21], tot de la Iași, de un I. M. Marinescu [22], asemenea de la Iași, de un Șt. Zeletin [23], devenit profesor la aceeași Universitate, de un Balmuș [24] tot de acolo, de un Ștefan Bezdechi [25] de la Cluj, sau animate de un Vasile Pârvan [26], care era epigrafist și arheolog. Cultura românească datorește acestor cărturari încorporarea integrală a lui Omer, a lui Plato în mare parte, a lui Marcu Aureliu [27], a lui Juvenal [28] și Petronius [29], a lui

Sextus Empiricus [30], a lui Ovidiu [31], a lui Aristotel în parte, a lui Longos [32], precum îi datorește lui George Coșbuc încorporarea integrală a lui Virgiliu [33] și, am putea zice, lui Olănescu-Ascanio [34] pe Horațiu, pe care ni-l redă azi antologic, dar incomparabil mai frumos, d. N. I. Herescu.

Traducerile din clasici sunt mult mai numeroase decât cele pe care le-am pomenit aici din memorie, și dacă o editură le-ar aduna într-o mare colecție și le-ar repune în circulație, spiritul românesc n-ar avea decât de folosit. Pentru orice literatură națională, clasicismul este ceea ce e matematica pentru inginerie și logica pentru filosofie.

E de la sine înțeles că o dreaptă cunoaștere a lui n-o putem avea numai din traduceri, oricât de bune ar fi ele. Pentru noi, cei de azi, valoarea clasicismului e mai ales de ordine formală, e măsura și claritatea expresiei, ce nu se poate intui și gusta din plin decât din izvoarele textelor grecești și latinești. Tocmai de aceea învățământul superior deține rolul de animator al „limbilor moarte". Fără erudiție, fără pasiune și fără talent, o catedră de clasicism nu însemnează nimic. Și dacă d. N. I. Herescu deplânge reducerea orelor de latină și greacă în liceu, una din cauzele acestei situații e, fără îndoială, lipsa de prestigiu a celor două catedre de la Universitatea din București, de unde caută sugestii în mod negativ sau pozitiv legiuitorii școlari.

O altă cauză e imitarea netoată a unor anumite curente din mult lăudata „Europă latină" a d-lui N. I. Herescu, curente ostile umanităților sau clasicismului. Această „Europă latină" nu e în realitate decât Franța democratică, al cărei spirit stăpânit de francmasonerie și de iudaism luptă pentru „liceul unic" din care trebuiesc expulzate studiile clasice. Nu e lipsit de interes să știm că în Franța apărătorii umanităților sunt catolicii și naționaliștii, iar detractorii sunt revoluționarii democrați și internaționaliști. Catolicii

apără în clasicism un bun de totdeauna al Bisericii lor de limbă latină; naționaliștii apără o tradiție milenară a spiritului francez, tradiție creată de catolicism. Spiritul revoluționar e din principiu anticreștin și antinațional. Partizanilor liceului unic le trebuie, prin urmare, un suflet dezrădăcinat din tradițiile milenare ale culturii naționale pentru a-l putea mânui mai ușor în aventurile cosmopolite, ce nu pot folosi decât iudaismului.

Legiuitorii școlari ai României, oameni înfeudați curentului francez ostil umanităților, au redus însemnătatea studiilor clasice în liceu sub sugestia Parisului democrat și fiindcă n-au întâlnit la Universitatea capitalei românești prestigiul clasicist, care să-i oprească de la această anticulturală operație.

Dar, pledând pentru clasicism, d. N. I. Herescu ridică din nou în cartea sa o chestiune îndelung dezbătută în paginile revistei *Gândirea*: aceea a orientării noastre culturale. „De noi trag azi puteri contradictorii, – zice d-sa: – de o mână Apusul, de alta Răsăritul. De Apus ne leagă ideea romană, tradiția latină, cultura rațiunii. De Răsărit, misticismul înfrățit în vremea din urmă cu ortodoxismul". Părerea d-sale este exprimată limpede și categoric: trebuie să respingem misticismul și ortodoxismul „care amenință să pătrundă în literatură, în filosofie, în publicistică, la Universitate și aiurea", și să îmbrățișăm directivele Apusului: „Ideea romană, cultura latină este deci firul conducător al culturii românești, de la obârșie și până azi".

Dacă aș fi dispus să sfârșesc repede această discuție devenită oțioasă, i-aș opune d-lui N. I. Herescu tocmai directivele Apusului, ostile clasicismului, pomenite mai sus, și din pricina cărora sufere învățământul clasic al României. Dar chestiunea e mult mai complexă și merită o dezvoltare

mai atentă. Ca să-i precizăm terenul, trebuie să spunem de la început:

D. N. I. Herescu e pentru clasicism și-l socotește în opoziție cu ortodoxia.

Noi suntem pentru clasicism *tocmai fiindcă ortodoxia ne obligă.*

Suntem deci de acord: pentru clasicism; și nu suntem de acord în ce privește raportul clasicismului cu ortodoxia. Această chestiune trebuie lămurită.

Să observăm mai întâi că toți cei care se imaginează la noi adversari ai ortodoxiei n-o cunosc absolut deloc nici în structura ei ecumenică și nici în reflexul ei românesc. Trebuie să înfrângi o anumită repulsiune față de diletantismul acesta al temelor facile ca să te angajezi în asemenea discuții. Din acest punct de vedere, nimic nu mi se pare mai anevoios de combătut decât afirmațiile prăpăstioase ale unei ignoranțe voite sau nevoite. Vina bravilor adversari ai ortodoxiei este că nu-și dau osteneala să cunoască măcar elementar ceea ce își închipuie că li se opune. Dar există și o vină a teologiei, care nu pune la îndemâna cercurilor intelectuale mai largi posibilități de cunoaștere a ortodoxiei. Lucrurile s-ar lumina dintr-o dată și ar suprima prilejul unor discuții, ce bat apa în piuă și constituie mai mult o rușine a vieții noastre intelectuale.

Reluând firul raportului dintre ortodoxie și clasicism, să ne oprim puțin la afirmația că „misticismul e înfrățit *în vremea din urmă* cu ortodoxismul". Eu nu știu ce înțelege d. N. I. Herescu prin misticism, fiindcă nu se spune nicăieri în cartea sa de frumoasă apologie a clasicismului. Dacă înțelege prin el o supremă formă de speculație filosofică asupra raportului dintre Divinitate și sufletul omenesc, atunci știe, desigur, că misticismul nu e ceva opus clasicismului, de vreme ce teologia lui Plato e mistică și mai mult

decât atât: e izvorul acelui mare curent de mistică antică al neoplatonismului, în care strălucește un Plotin [35] și care se sfârșește cu Proclus [36] în veacul V al erei creștine. Mi se pare cel puțin paradoxal ca un clasicist să combată tocmai misticismul acesta, care e floarea de azur a platonismului și ultima consecință a gândirii eline.

Dacă vrea să-l înțeleagă în sens creștin ortodox, misticismul are o dublă însemnare: una ca mistică experimentală, alta ca mistică speculativă sau filosofică. Mistica experimentală e trăirea culminantă a religiei, sau trăirea personală a unirii cu Dumnezeu în rugăciune, în contemplație sau în extaz. Istoricește și concret, aceasta însemnează nesfârșita galerie a sfinților, cari nu s-au înfrățit „în vremea din urmă" cu ortodoxia, ci alcătuiesc de la început și până azi una din temeliile Bisericii și confirmarea sublimă a lui Iisus Hristos în istorie. Atât ortodoxia, cât și catolicismul nu se pot concepe în afara misticei experimentale. Un clasicist nu poate trece ușor peste o asemenea mistică de vreme ce se întâlnește chiar în domeniul său cu extazele lui Plotin, ca să nu mai vorbim de celelalte forme ale experienței mistice din viața religioasă a Eladei.

Mistica speculativă sau filosofică, în ortodoxie, e justificarea teologică a celei experimentale și, pe bazele acesteia, teoretizarea contemplației ca supremă formă de cunoaștere a misterului divin. Ea este, dacă voiți, raționalizarea acestei *cunoașteri trăite suprarațional*, și nu se poate concepe împotriva rațiunii, fiindcă presupune toate celelalte forme și grade de cunoaștere omenească, deasupra cărora pune contemplația. Dacă mistica experimentală a sfinților e ceva cu totul propriu creștinismului, explicația ei speculativă e îmbibată de elementele filosofiei platonice. Părintele ortodox al cugetării mistice e neoplatonicul Dionisie Areopagitul, a cărui operă, după Biblie, joacă cel

mai mare rol atât în cugetarea Răsăritului nostru, cât și în Apusul catolic. Barbarizat după căderea Imperiului roman, Apusul pierde pentru multă vreme contactul cu filosofia și literatura antică, și îl va recăpăta prin mijlocirea Bizanțului. Abia în anul 827, apusenii iau cunoștință de gândirea lui Dionisie, când împăratul Mihail din Răsărit îi trimite operele ca dar, în Galia, către Ludovic cel Pios [37]. De la această dată începe în Occident influența filosofiei dionisiene, care durează până azi și constituie unul din cele mai mari și mai interesante capitole din istoria culturii europene. Iată ce zice în această privință eruditul catolic P. G. Théry, care închină trei volume de studii meticuloase numai începutului acestei influențe: „Cum să îndrăsnești să abordezi problema influenței lui Dionisie asupra lui Albertus Magnus [38], asupra lui Toma d'Aquino [39] și a teologilor franciscani, dacă n-ai înaintea ochilor operele pe care ei le aveau și așa cum ei le aveau: comentariile lui Scotus Erigena [40], ale lui Hugo de Saint-Victor [41], ale lui Ioan Sarrazin, ale lui Toma Gallus [42] și ale lui Robert Grossetête [43], fără a uita marile scolii ale lui Maxim Mărturisitorul" [44].

Maxim e filosoful bizantin prin comentariile căruia Dionisie se răspândește în Răsărit, încât ajunge, la sfârșitul veacului XVIII, să fie tradus fragmentar și în românește. De câțiva ani, avem tălmăcirea integrală a corpului dionisian, datorită profesorului de patristică, Cicerone Iordăchescu [45] și d-lui T. Simenschy [46]. Dar în Apus, influența lui nu se oprește la Toma d'Aquino și la Bonaventura [47], adică în veacul XIII; ea atinge profund gândirea Magistrului Eckhart [48], părintele speculației metafizice germane; tot astfel se continuă prin inițiatorul gândirii moderne, Nicolaus Cusanus [49], care mărturisește că direcția speculației sale o datorește contactului cu Bizanțul, și înflorește în veacul XVI în sistemul mistic al

spaniolului Juan de la Cruz [50], proclamat nu de mult doctrinar oficial al catolicismului.

Iată un singur exemplu din care răsar mai multe adevăruri deodată: întâiu, că misticismul, ca direcție filosofică, nu este înfrățit numai „de la o vreme" cu ortodoxia, ci este esențial întregului creștinism; al doilea, că acest misticism apare ca o fuziune firească între forma de gândire platonică și fondul contemplației creștine; al treilea, că lamura spiritului antic intră mai întâi prin mistica noastră în patrimoniul culturii europene, Plato fiind tradus mult mai târziu în latinește, abia la curtea regilor din Neapole; al patrulea, că rolul Bizanțului ortodox e determinant în fuziunea clasicismului antic cu creștinismul.

Eu nu pricep cum un latinist sau un clasicist în genere poate ridica o chestiune cum e aceea a nepotrivirii dintre creștinism și clasicism când e un adevăr de abecedar istoric, ca să mă exprim astfel, că dacă însuși creștinismul n-ar fi salvat pustiirii barbare patrimoniul antichității, astăzi n-ar exista nici clasicism, nici clasiciști!

Ceea ce numim noi azi clasicism nu este și nu poate să fie în nici un caz o identitate de simțire și de gândire cu lumea antică. Nouă ne este cu neputință să credem serios în magnifica iluzie a Olimpului și să ne înfiorăm la fel cu Omer, care credea în realitatea ei. Tot astfel, nu putem urma o sumedenie de precepte, care treceau drept înțelepciune în ochii lui Platon sau Aristotel și care sunt simple aberații pentru mentalitatea unui creștin, precum nu putem primi o serie de explicații ale lor, care sunt simple naivități pentru mentalitatea unui modern. Între noi și lumea antică se interpune cultura creștină de două ori milenară și progresele științei, care ne-au creat o imagine despre lume cu totul alta decât cea veche. În această privință nu facem nici un paradox când afirmăm că un creștin din veacurile

primare se simțea incomparabil mai înrudit cu antichitatea decât un clasicist din vremea noastră. Clasicismul e valabil prin ceea ce *supraviețuiește* din el ca element general omenesc și se dovedește asimilabil oricărei epoci ulterioare de cultură. Pentru noi, el are preț în măsura în care a trecut proba de foc a concepției și a preferinței creștine. Ar trebui să ne transpunem în mintea lui Celsus [51], contimporanul genialului Origen, sau într-a lui Iulian Apostatul [52], care interzicea creștinilor contactul cu literatura clasică, pentru a putea născoci un conflict între creștinism și antichitate, după procesul milenar de asimilare, ce stă în urma noastră.

Clasicismul a intrat definitiv în patrimoniul creștin ca element subordonat, și fuziunea aceasta stă la temelia culturii europene.

Dar un lucru, ce pune într-o situație foarte delicată pe intelectualii români, pasionați să combată ortodoxia, e că nu cunosc deloc rolul ei în salvarea, în asimilarea, în cultivarea și în răspândirea clasicismului. Ei știu mai mult sau mai puțin vag, din lecturi apusene, că umanitățile, înfloritoare în Renaștere, au fost cultivate și de catolicism. Unii mai informați știu poate că înainte de Renaștere, mânăstirile catolice, cum e aceea, celebră, de la Cluny, erau familiarizate cu poezia latină și că Petrarca și Dante, înainte de a fi umaniști, sunt oamenii Bisericii și creștini convinși. Ei nu știu însă că fenomenul umanist, prin care clasicismul reînvie atât de târziu în Occident, se datorește tradiției culturale și puterii de iradiație a Bizanțului imperial.

În Apus, imperiul se prăbușește în veacul al V-lea sub dominația barbarilor. Faimoasa „noapte medievală" se întinde propriu-zis pe un interval de trei secole, timp în care aproape se pierde contactul cu spiritul culturii antice. Această soluție de continuitate, care e un fenomen pur

occidental, începe să-și găsească leacul abia după întemeierea noului imperiu al lui Carol cel Mare[53].

În Răsărit însă, imperiul roman continuă să trăiască încă o mie de ani, până la căderea sub turci. Bizanțul, proclamat capitala lumii romane de Constantin cel Mare[54], e în toată această vreme „a doua Romă", e orașul mondial și centrul de iradiație pentru lumea întreagă. Este, cum i s-a zis: Parisul Evului Mediu. Pentru toată suflarea din afara imperiului, creștină sau barbară, a fi civilizat însemnează a se modela după idealul bizantin. Regii, fie barbari, fie încreștinați, din Răsărit, din Nord sau din Apus, aici își cerșesc titlurile de noblețe. Însuși Carol cel Mare, încoronat de Papă în catedrala Sfântului Petru, își negociază titlul imperial la Bizanț. Dar această strălucire a cetății lui Constantin, „de Dumnezeu păzită", se menține o mie de ani printr-un eroism dramatic fără seamăn în istoria omenirii. Toată epopeea Bizanțului, plină de sacrificiul continuu al sângelui, e ofranda războinică adusă slavei lui Hristos împotriva păgânătății barbare. Cine crede, la noi, că ortodoxie însemnează capitulare fără luptă, resemnare și pasivitate, și-a făcut această imagine falsă din dureroasa restriște a popoarelor răsăritene îngenunchiate de Semilună. Adevărata imagine a ortodoxiei ne-o dă Bizanțul imperial, cetatea extazelor sublime, a celei mai crunte asceze, a celei mai nobile înălțări de spirit, a războiniciei fără pereche în apărarea Crucii, a vajnicului apostolat în convertirea barbarilor la credința ortodoxă. E marea epocă a dinamismului misionar al ortodoxiei, căci toate aceste popoare, ce gravitau în jurul imperiului, din Egipt, din Asia, de la Dunăre și până la Nordul Rusiei, sunt fiicele spirituale ale cetății ecumenice.

Uneori îmi pare nespus de rău că nu sunt istoric de pregătire ca să arăt conaționalilor mei strălucirea milenară

și universală a Bizanțului ortodox, în mod nedemn ponegrit de ei sub influența autorilor catolici de după Marea schismă, și să scot în relief tot ce-i datorăm ca organizație de stat, ca ființă a dreptului românesc, ca Biserică și cultură religioasă, ca civilizație populară coborâtă până la țăranca din Argeș, care poartă și azi costumul imperial al domnițelor din cetatea lui Constantin, și până la baladele bătrânești, ce cântă slava aceleiași cetăți. Există într-adevăr o romanitate vie, o conștiință imperială a neamului nostru, dar ea nu e cea fabricată târziu de artificiile filologice ale latiniștilor ardeleni, ci aceea îmbrăcată în formele istorice ale statului român independent, în care a trăit necontenit vie amintirea și modelul Imperiului Roman de Răsărit al ortodoxiei. În amintirea lui și-au purtat luptele marii noștri voievozi, apărându-și credința și românismul. Adesea m-apucă un necaz amar pe Nicolae Iorga, care știe perfect toate aceste lucruri și le-a risipit în sute și mii de cărți și broșuri, fără să le adune încă într-o sinteză spre luminarea tuturor.

În Bizanț, prin urmare, nu poate fi vorba de o soluție de continuitate a culturii antice, de o noapte medievală ca în Apus. Aici avem a face de la început cu o simbioză și cu un proces neîntrerupt de asimilare a clasicismului în creștinism. În lumea elină, cu filosofi ce se ridicaseră până la ideea monoteistă, e drept, eșafodată pe serii de concepte subordonate și de zeități mitologice; în lumea aceasta cu credința că există fii de muritoare și de zei, cum foarte just observă Ch. Guignebert, doctrina Dumnezeului înomenit găsea un fond aperceptiv pe care se grefa. Era ca o pregătire și ca o așteptare a descoperirii mântuirii. Evanghelistul Ioan[55] vorbea de Logosul întrupat, iar Logosul era o idee familiară gândirii grecești. Apostolul Pavel[56], în predica din areopagul atenian, făcea apel la ideea Dumnezeului necu-

noscut, tot așa de familiară înțelepților, cari îl ascultau, și nu le venea greu să se convertească de la întâiul contact cu noua credință; iar altă dată, în Epistole, le cita poeții naționali. Creștinismul apostolic apare deci între elini, procedând pedagogic: făcând apel la elementele similare din spiritul lor pentru a înscrie mai ușor noua doctrină a Evangheliei.

Printre noii convertiți sunt mulți intelectuali greci, filosofi și scriitori, cum e Dionisie Areopagitul și atâția alții după el, care, în lumina noii lor conștiințe creștine, înțeleg ceea ce e convenabil sau nu din cultura păgână de unde veneau. Și tot astfel, cărturarii creștini ai primelor veacuri merg și studiază, la școalele celebre ale păgânilor, filosofia și literele. Nu trebuie să ne facem o idee greșită despre centrul cultural al lumii antice și medievale, căutându-l în Occident prin analogie cu actuala configurație intelectuală a Europei. Chiar când Roma Cesarilor își trăia apogeul politic, centrul intelectual al imperiului rămâsese tot Atena lui Pericle, unde veneau să studieze gânditorii, oratorii și scriitorii latini. Și acest centru se multiplică nu spre Apus, cum și-ar închipui publiciștii noștri, ci spre Răsărit: Alexandria lui Machedon, Antiohia lui Chrisostom, ca să se concentreze în urmă toate în marele rug aprins pentru toată lumea medievală: Bizanțul ortodox. Păgânii veacurilor primare veneau la creștinism din aceste școale, iar creștinii mergeau la ele să studieze. La început spiritul acestui învățământ se înfățișează ca o simbioză creștino-păgână. Doi oameni de geniu, Origen [57] al nostru și Plotin, adversarul doctrinei creștine, sunt colegi de studii la același dascăl alexandrin, Ammonius Saccas [58], despre care nu se știe bine dacă e creștin sau păgân. Dar și Origen e influențat de platonism, și Plotin e influențat de creștinism. De altfel, neoplatonismul în dezvoltarea lui ulterioară, chiar când își păstrează titlul păgân, e din ce în ce mai puternic colorat

creștinește. Expresia acestei simbioze inițiale, care nu e încă o asimilare desăvârșită a esenței păgânismului, e Universitatea creștină din Alexandria, unde strălucește întâiul nostru filosof, Clement Alexandrinul [59], la sfârșitul secolului II, a cărui metodă constă în formularea doctrinei evanghelice cu expresiile filosofiei eline.

La el și la Justin Martirul [60], filosof grec convertit, găsim îndeosebi precizată atitudinea creștină față de cultura antică. Nu e, cred, de prisos să fie cunoscută și de umaniștii noștri.

Respinge creștinismul cultura antică? Nu! O acceptă integral? Nici atât! El o selecționează și o asimilează în măsura în care ea nu contrazice învățătura Mântuitorului și înfățișează afinități elective cu aceasta.

Cum se explică, după modul creștin de a gândi, afinitățile elective?

Umaniștii noștri știu, fără îndoială, că poeții, artiștii și filosofii antici credeau în inspirația sacră a operelor lor. Când zămisleau frumusețea sau înțelepciunea, ei oficiau, nu industrializau, și tocmai de aceea versul epopeii începe prin invocarea Muzei. În ochii grecului, Iliada nu era o carte de literatură în sensul modern, ci Biblia sacră a poporului Eladei. Cu atât mai mult creștinismul nu se poate concepe fără principiul inspirației divine în geneza Sfintei Scripturi. Vechiul Testament e inspirat de însuși Duhul Sfânt în vederea Mântuitorului, care avea să vină. Noul Testament e inspirat de Duhul Sfânt pentru ca învățătura lui Hristos să se transmită nealterată. Și tot astfel, poeții, pictorii, compozitorii muzicali, sculptorii și arhitecții, a căror artă s-a cristalizat în bisericile credinței creștine și în grandiosul nostru cult liturgic. Roman Melodul, cel mai mare poet al Bizanțului, – Pindar al poeziei ritmice, cum îl

numește Krumbacher[61] – și ale cărui versuri le auzim cântate la strană, fără să mai știm ale cui sunt, primește în mod cu totul miraculos și brusc inspirația de a scrie.

Doctrina creștină, precum deosebește două feluri de revelații: una naturală, prin care ne explică părțile relativ bune din religiunile naturale sau păgâne, și una supranaturală, vădită ca prevestire în Vechiul Testament, și împlinită în adevărul absolut al lui Iisus Hristos, tot astfel deosebește două feluri de inspirație atribuite celor două ordine de revelație. Din punctul acesta de vedere, inspirația ce stă la baza culturii antice nu este sacră sau supranaturală, cum credeau grecii, ci naturală întrucât, printre sumedeniile de imperfecțiuni ale acestei culturi, se găsesc atâtea părți bune ce converg către adevărul absolut al credinței creștine, ca spre un centru de atracție necunoscut, dar presimțit și dorit de adâncul sufletului omenesc. Dumnezeu n-a părăsit pe om după cădere, ci a căutat să-l călăuzească spre Mântuitorul: pe evreu prin Vechiul Testament, pe păgân prin suflul inspirației naturale. Această explicație metafizică și cristocentrică e cea mai largă și mai cuprinzătoare din încercările câte se cunosc de a găsi un sens universal culturilor omenești.

Pentru Clement Alexandrinul, cultura elină raportată la creștinism îndeplinește o funcție analoagă, nu identică, cu Vechiul Testament: „Filosofia ca îndrumare, zice el la începutul cărții *Stromatelor*, pregătește pe cei cari sunt chemați de Hristos la desăvârșire". Iar Justin Martirul, în *Apologia a doua*, exprimă astfel ideea pe care am prezentat-o: „Învățăturile lui Platon nu sunt acelea ale stoicilor, ale poeților și scriitorilor. Câte unul dintre ei a văzut, *sub unghiul Logosului seminal divin*, ceea ce îi era omogen acestuia, și l-a exprimat bine; dar cum ei se contrazic pe ei înșiși în puncte însemnate, e limpede că n-au

o știință sigură și nici o cunoaștere inatacabilă. Astfel tot ce se află bun la toți aceștia ne aparține nouă, creștinilor... Căci toți autorii, *grație semințel Logosului, înnăscută în ei*, au putut vedea în mod confuz adevărul. Altceva e, de fapt, germenele unui lucru și un obiect asemănător, dat după o anumită capacitate, altceva ceea ce e dat în participare și în imitație printr-o favoare ce emană din el (adică din Logos)".

Justin întrebuințează în acest pasagiu cunoscuta expresie a stoicilor „logos spermaticos", prin care el înțelege Verbul divin. Verbul divin le-a inspirat elinilor putința de a cunoaște adevărul, dar această cunoaștere e confuză și fragmentară, fiindcă se produce după capacitatea cu care e dotat fiecare din natură – (inspirație naturală). Ea e imperfectă, dar nu e opusă cunoașterii desăvârșite, dată de același Verb divin prin participare și prin imitație, în virtutea favorii speciale care e harul creștin sau inspirația supranaturală.

Reiese limpede, sper, din această succintă expunere, atitudinea doctrinală a creștinismului, care îndreptățește faptul asimilării elementelor din cultura antică. Absorbite în subordinea ce li se cuvine, aceste elemente se contopesc cu duhul creștin în personalitățile acelor mari ierarhi, savanți, scriitori și sfinți venerați de întregul creștinism: Vasile cel Mare[62], Grigore de Nazianz[63], Ioan Chrisostom[64] și Grigore de Nisa[65]. Toți sunt discipolii retorului păgân Libanius din Antiohia[66], figură proeminentă în veacul IV. Cercetează pe rând școlile filosofice din Atena și Alexandria și adună în spiritul lor tot ce știința elină și creștină putea să le pună la dispoziție. Sinteze vii de clasicism și creștinism, singură apariția lor covârșitoare în epoca de aur a Bisericii e suficientă să rezolve problema raportului ce ne preocupă. Arta lui Libanius, care fusese și

dascălul lui Iulian Apostatul, stă la baza geniului lui Chrisostom, care e unul dintre cei mai mari oratori ai lumii. Filosofia lui Plato e convertită definitiv la ortodoxie prin gândirea profundă a lui Grigore de Nazianz și a lui Grigore de Nisa. Ideile sale de *asemănare* și de *participare*, iluminate de spiritul creștin, intră pentru totdeauna în dogmatică. Grigore de Nazianz e marele teolog al Bisericii și poet de seamă. Dar spre deosebire de imnologii ulteriori, cari vor revoluționa poezia antică scriind ritmic, după accentul vorbirii curente, el e poet tradiționalist în sensul clasicismului: poeziile sale sunt scrise în metri antici. Atât în filosofie, cât și în literatură, antichitatea le dă acestor oameni, înainte de toate, *tehnica culturii* care, odată deprinsă, devine vehiculul plin de prestigiu al noului fond creștin. Acesta e sensul și funcția „artelor liberale" sau a umanităților, cum se spune azi, care, de la acea epocă, vor fi cultivate fără întrerupere de Biserică.

E interesant să știm părerea despre poeții și scriitorii păgâni a unui riguros ascet cum e Vasile cel Mare, autorul regulilor după care se conduce monahismul mânăstiresc. El are un discurs întreg „Despre lectura cărților profane", adresat tineretului. Tineretul acesta era chemat să studieze Sfânta Scriptură, izvorul adevărului. Dar cum mintea lui nu putea aprofunda dintr-o dată tainele Scripturii, sfântul Vasile recomandă lectura autorilor profani – clasicii păgâni, – ca exercițiu pregătitor. Le dă pildă pe Moise [67] „care s-a exercitat în științele egiptenilor, ce i-au slujit ca trepte ca să ajungă la contemplația marei Ființe", și pe Daniil [68] „care a fost instruit în înțelepciunea haldeenilor înainte de a se dedica științelor sacre".

„V-am arătat – continuă sfântul – că științele profane nu sunt fără folos; trebuie să vă învăț acum din ce izvoare să le sorbiți. Ca să începem cu poeții, ale căror compoziții

sunt mai variate, noi nu trebuie să ne lipim de tot ce spun ei. Vom primi acțiunile și cuvintele lor. Le vom admira și vom încerca să le imităm. Dar când ne vor înfățișa personagii ticăloase, ne vom astupa urechile ca să ne ferim de asemenea pilde, cum făcea Ulise pentru a ocoli cântecul sirenelor".

Vasile cel Mare nu acordă nici o stimă „poeților clevetitori și satirici, nici celor care înfățișează oameni robiți de erotism și de vin", sau învață că fericirea stă în banchete, sau vorbesc de „pluralitatea zeilor și de certurile lor indecente". „Fratele, la poeți, e în cârcotă cu fratele său; părinții și copiii sunt în război neîmpăcat. Poeții atribuie zeilor lor adulteruri, amoruri și raporturi infame, mai ales acelui Jupiter [69], pe care îl vestesc ca divinitate supremă".

Este, în aceste rânduri, întreaga atitudine creștină față de cultura elină. Concepția mizeră a politeismului trebuie respinsă categoric, și tot astfel imoralitatea și pornografia unora dintre poeți. Aceleași criterii, continuă sfântul, trebuiesc aplicate prozatorilor și oratorilor. Albinele nu se opresc la toate florile pentru a culege mierea, ci numai la cele care sunt de folos muncii lor. Tot astfel, dintre autorii clasici trebuiesc selecționați cei cari „laudă virtutea și osândesc vițiul". „Când culegem trandafiri, ne ferim de ghimpi; tot astfel, citind cărțile profane, vom culege ceea ce e bun din ele, cu grija de a înlătura ceea ce ar fi în stare să vatăme".

Sunt oare alte criterii în învățământul clasic decât cele stabilite de Vasile cel Mare în veacul IV? Și în ce privește lecturile în general sunt alte criterii mai sigure de studiu? Un savant și un stâlp al creștinismului a vorbit astfel și cuvântul său a rămas normă permanentă în școala creștină. El e organizatorul vieții mânăstirești. Și deodată cu dezvoltarea monahismului, cultura antică își găsește refugiul

milenar. Ceea ce numim umanism e pur și simplu operă călugărească. Fiecare mânăstire e un atelier de modelare ascetică a omului după idealul Iisus Hristos; dar e totdeodată și o școală unde se studiază Sfânta Scriptură și literatura creștină. Accesoriul acestui studiu e literatura clasică. În mânăstire deci, după normele lui Vasile cel Mare, se conservă cărțile clasice, se copiază mai departe și se comentează. „Mânăstirile ne-au salvat comorile spirituale ale antichității, acele comori fără care nu s-ar putea concepe viața modernă", – zice istoricul german Theodor Birt, pe care îl citează într-o substanțială broșură: *Istoria creștinismului ca istorie a culturii* profesorul Theodor M. Popescu [70]. Mânăstirea, ca instituție spirituală și culturală, cu tahigrafi, cu caligrafi și comentatori, cu tot acest alexandrinism răbduriu și migălitor, e o creație originală a Răsăritului ortodox. În veacurile următoare, ea trece și se generalizează în Apus. Cultura europeană, orientală sau occidentală, literară, filosofică, artistică și științifică, este pentru o perioadă de cel puțin 1500 de ani aproape exclusiv o *creațiune monahală.* Ceea ce numim spirit european, rezultat din fuziunea creștinismului cu antichitatea, se razimă pe geniul cunoscut sau anonim al călugărilor.

În veacul V, când Apusul intra în noaptea barbară, Bizanțul imperial aprinde farul celebrei sale Universități, întemeiată de Teodosie al II-lea [71], la 425. Universitatea , ne spune istoricul A. A. Vasiliev, era bilinguă: avea 13 profesori de literatură latină, 15 de literatură greacă, unul de filosofie și 2 de jurisprudență. E întâia universitate creștină, de stat, fiindcă vechile școli din Alexandria și Antiohia erau particulare. Mai rămăsese Universitatea păgână din Atena, care se stinge în curând, fiindcă păgâni nu mai erau, iar noua instituție de cultură creștină o face inutilă. Universitatea Bizanțului e Sorbona Evului Mediu. Aici

profesează învățații veniți din largul imperiului, iar studenții vin și de dincolo de hotare. Universitatea e condusă adesea de călugări. Clericii și laicii de aici își capătă lumina intelectuală. Prin ea, cultura greco-romană, înfrățită cu înalta teologie, capătă un nou prestigiu. Pe măsură ce studiile bizantine se înmulțesc în vremea noastră, se descopere în adevăratul său înțeles rolul covârșitor al Bizanțului în cultura omenirii, acoperit până ieri de regretabila calomnie disprețuitoare a științei catolice.

În Răsărit nu se poate vorbi de o Renaștere ca în Apus, fiindcă aici umanitățile se cultivă de la început, neîntrerupt, și studiul lor atinge culmea în clipa când imperiul cade sub turci. Istoria culturală a Bizanțului e foarte bogată în figuri de clerici umaniști, în fruntea cărora strălucește un Fotie [72], patriarhul din veacul IX, om de cultură universală, sau un Mihail Psellos [73] din veacul XI, prodigiosul prototip al lui Pico de la Mirandola. [74]

Cruciadele, punând într-un contact mai strâns pe apuseni cu Răsăritul, creează un nou mijloc de vehiculare a culturii bizantine spre Occident. Istoricul Nordström ne vorbește de uimirea cavalerilor cruciați cari, ajunși la Constantinopol, descopereau că Platon, Aristotel și ceilalți autori vechi erau aici lecturi obișnuite ale cărturarilor, – în vreme ce în Apus, la această dată, nu se cunoșteau încă nici din traduceri. Același istoric ne mai spune că, după descoperirea Bizanțului de către cruciați, se creează în Europa curentul ca tinerii să vină aici în Răsărit pentru a-și desăvârși studiile. Iar intelectualii noștri cunosc, desigur, cel puțin din istoria filosofiei, că bizantinul Gemistos Plethon [75] introduce platonismul în Florența Renașterii. În veacurile premergătoare Renașterii, ne spune A. A. Vasiliev [76], tratatele de medicină ale Bizanțului ajunseseră manuale normative în școalele apusene. Adăugați la aceste

date, ce se pot înmulți la nesfârșit, faptul că, după stingerea religiunilor păgâne, o mare parte din operele de artă, ce împodobeau templele, fuseseră adunate în cetatea imperială. Orașul avea aspectul unui muzeu. Pentru colecțiile de manuscrise, pe care le poseda după vechiul model al Alexandriei, istoricii moderni îl numesc „biblioteca Europei". Iar împăratul Teodosie al II-lea, întemeietorul Universității, e numit cel dintâi „umanist". Și dacă adăugăm extraordinara contribuție adusă științelor juridice de codul teodosian, de codul justinian și de basilicale, înțelegem mai bine rolul precumpănitor al Bizanțului ortodox în istoria umanismului și în cultura europeană.

Iată de ce am spus la începutul acestei expuneri: noi suntem pentru clasicism *fiindcă ortodoxia ne obligă*. Ortodoxia aceasta, atât de necunoscută și ridicul ponegrită, e formula unică a armoniei în spirit dintre contribuția geniului omenesc și revelația divină. Fără să renunțe la nimic din tezaurul revelat al credinței, pentru apărarea căreia a dus cele mai eroice lupte, disciplina ei de două mii de ani ne învață cea mai largă înțelegere pentru strădaniile de înălțare ale omului.

D. N. I. Herescu, avântat de frumoasa pasiune a specialității sale, ne propune s-o lepădăm, pentru că „ideea romană, cultura latină e firul conducător al culturii românești".

Dar această idee romană noi o avem prin Bizanț – prin Imperiul Roman de Răsărit – concretizată în istoria statului național cu toate așezămintele lui. Ea e astăzi, în această formă și nu într-alta, un bun folcloric al neamului românesc. Cât despre „cultura latină", ea nu e atât latină, cât grecească. E doar un adevăr unanim acceptat că geniul a fost al Eladei, iar talentul de a-l imita, al Romei. Și dacă

cultura Europei este, în substanța ei, fuziunea clasicismului cu creștinismul, eu prefer Bizanțul ortodox care, în această privință, a dat tonul pentru toată lumea. Toate dogmele ecumenice el le-a formulat între veacurile IV și VIII, cu împărații lui romani, cu ierarhii și teologii lui răsăriteni. El cel dintâi a asimilat pe Platon în speculația mistică, generalizată apoi în Apus. El cel dintâi a încorporat antichitatea în subordinea credinței. El cel dintâi a asimilat pe Aristotel în cugetarea dogmatică. Expresia acestei mari sinteze este un sirian din afara imperiului, Ioan Damaschinul, dogmatistul consacrat al Răsăritului, care trăiește în veacul VIII. Opera lui, *Izvorul cunoștinței*, e latura dogmelor ecumenice, expusă cu ajutorul unei logice aristotelice, iar în domeniul metafizicii celei mai înalte cu metoda neoplatonică a lui Dionisie Areopagitul.

E un lucru arhicunoscut în știința europeană că această operă e modelul dogmatic al Occidentului. Celebrele *Sentințe* ale lui Petru Lombardul[77], adică dogmatica romano-catolică normativă în Evul Mediu apusean e alcătuită după chipul și asemănarea lui Damaschin. Același *Izvor al cunoștinței* e modelul de care s-a slujit Toma d'Aquino la alcătuirea vastei sale opere *Summa theologica*, ce îndeplinește până azi rolul directiv în cugetarea filosofic-religioasă a Europei occidentale. Și dacă sistemul lui Aristotel a devenit baza consacrată a teologiei apusene, aceasta nu e opera umanismului occidental, care nu prea exista în acea vreme. Aristotel pătrunde în gândirea catolică pe două căi: prin *Logica* lui Damaschin, care e astfel părintele scolasticei și e numit în Apus „întâiul scolastic", și apoi prin comentariile filosofilor arabi, adică mahomedani. Am pomenit, de asemeni, că neoplatonismul intră în occident prin Dionisie, dăruit în veacul VIII de împăratul bizantin Mihail.

Măduva speculației mistice occidentale e Dionisie. Măduva speculației dogmatice e Aristotel. Făuritorul acestei asimilări a gândirii antice în creștinism e însă Bizanțul. Precum se vede „Europa latină", ce ni se propune ca far de orientare, e foarte orientală în originile ei! Și când d. Henri Massis[78] o apără împotriva „invaziei asiatice", prin cartea sa *Défense de l'Occident*, – care l-a sedus pe d. N. I Herescu în atitudinea adoptată –, el nici nu bănuiește cât asiatism originar zace în adâncul acestei Europe latine!

Astfel, elementele permanente ale culturii occidentale, care sunt elementele permanente ale fiecărei culturi, noi românii le avem date în însuși izvorul lor: Bizanțul ortodox, de care ne leagă organic marea tradiție spirituală a neamului nostru.

IISUS

I. NAȘTERE ȘI CUNOAȘTERE

Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos e cel mai mare eveniment din istoria omenirii. Atât de mare încât a devenit centrul istoriei universale. De la el încoace se numără anii, veacurile și miile de ani. Și tot astfel, de la el încolo, spre începutul lumii. Orice încercări s-au făcut de a schimba centrul istoric al omenirii s-au dovedit zadarnice. Și orice încercări se fac și s-ar mai face de a-l înlocui cu altul și de a da o nouă numărătoare timpului, toate vor fi izbite de zădărnicie. Niciodată neamurile nu s-au lăsat și nu se vor lăsa convinse că poate fi un eveniment mai mare sau că poate fi un alt eveniment egal în istorie cu nașterea Domnului nostru Iisus Hristos. Omenirea a dat filosofi de mărime uriașă, omenirea a dat genii strălucitoare în toate artele și științele; a dat eroi gigantici cari au acoperit cu umbra lor trecătoare unul, două sau chiar trei continente într-o scurtă viață de om. Și cu toate acestea, care dintre acești filosofi, care dintre aceste genii a putut să detroneze pe Iisus Hristos și să ajungă centrul istoriei în locul lui? Sute și sute de învățați, îndrăciți în spiritul lor, au scris mii și mii de cărți ca să detroneze pe Iisus din inima istoriei și din inima omului. Mai mult decât atâta: urmașe ale cruntului Irod[79] și ale sângerosilor împărați romani, două state

revoluționare au încercat prin violență nemaipomenită să dezrădăcineze pe Iisus din suflete: statul revoluției franceze de la 1789 și statul revoluției ruse de la 1917. Și cu toate acestea, nici sinistra încercare bolșevică nu va izbuti, precum nici sinistra încercare franceză n-a izbutit.

Iisus Hristos rămâne centrul istoriei universale.

Iisus Hristos rămâne centrul inimii omenești.

El luptă cu vrăjmașii binecuvântându-i; el întâmpină violența cu zâmbetul copilului născut în iesle.

Această biruință continuă, fără sânge, fără victime, fără trâmbițe și fără prăzi, a lui Iisus împotriva vrăjmașilor săi, e minune din minunea petrecută la Betleem. Chiar dacă n-am ști că Cel care biruie astfel e Fiul lui Dumnezeu, socotindu-i sumedeniile de vrăjmași înfrânți, ar trebui să ne încredințăm că nu puterea omenească e puterea lui. Fiindcă noi știm cu toții că nu există putere omenească să nu fie înfrântă de altă putere omenească. Cine s-a potrivit cu Alexandru cel Mare? Cine s-a egalat cu Iuliu Cesar? Cine s-a măsurat cu Napoleon Bonaparte? Și totuși, aceste supreme puteri omenești au fost doborâte de alte puteri omenești. Dacă Iisus Hristos n-ar fi decât o putere omenească în luptă cu grozavele puteri omenești ce-i stau împotrivă, atunci el ar fi fost de multă vreme înfrânt, iar azi n-ar fi decât un nume omenesc ca Alexandru cel Mare, ca Iuliu Cesar sau ca Napoleon Bonaparte. Dar dacă Iisus Hristos biruie totdeauna împotriva tuturor vrăjmașilor, puterea care se desface din el nu poate să fie putere omenească. Cine luptă împotriva lui, luptă împotriva imposibilului, împotriva nemărginitului, împotriva veșniciei. Cu cât cineva izbește mai violent în Iisus Hristos, cu atât îl apucă groaza mai adâncă în fața infinitului pe care îl crede adversar. Împăratul Iulian Apostatul, care voia să detroneze pe Iisus, a murit

strigând: „Ai învins, Galileene!" Împăratul Nero [80], care frigea pe creștini în flăcări, a murit nebun. Filosoful anticreștin Auguste Comte [81] a murit smintit. Filosoful Friedrich Nietzsche, care se credea Anticrist, a murit nebun. Lenin, țarul roșu, care a declarat ultimul război violent împotriva lui Hristos, a murit de asemenea nebun. Cine izbește în Iisus Hristos nu lovește pe Iisus Hristos, ci se izbește pe sine însuși. Orice adversar al creștinismului se aseamănă cu musca prinsă între două geamuri, care, crezând că se luptă cu ele, se izbește când într-o parte, când în cealaltă, până cade turmentată și istovită. Privind toate aceste fapte și altele asemenea lor, creștinul adevărat, oricât ar fi el de simplu, trebuie să aibă o milă imensă pentru acești împărați, pentru acești filosofi, pentru acești savanți și oameni politici cari cred, în nebunia lor, că se iau la trântă cu Dumnezeu însuși.

Dar noi? Noi aceștia, cari stăm și ascultăm în clipa de față cuvinte despre minunata naștere a lui Iisus Hristos, ce facem noi oare decât să participăm la această minune, fie că ne dăm seama, fie că nu ne dăm seama; fie că vrem cu toată inima, fie că vrem numai pe jumătate? Iată, azi e a 1938-a oară de când omenirea sărbătorește nașterea Domnului nostru Iisus Hristos! Astăzi omenirea suntem noi. Ieri au fost părinții și strămoșii noștri. Mâine vor fi copiii și strănepoții noștri. Cei dinaintea noastră au trecut. Noi cei de azi, ca mâine nu vom mai fi, iar cei cari încă nu s-au născut ne vor lua locul. Și cu toate acestea, în mijlocul nostru e nașterea Domnului. Ea e centrul istoriei universale fiindcă e centrul vieții noastre de azi. E ca o explozie de lumină în sufletele noastre; vibrează în noi nu știu ce bucurii negrăite de care nu ne dăm seama bine. E incontestabil că ziua de azi nu seamănă cu celelalte zile din an. Și toți cei cari au trăit înaintea noastră, toți cei cari au avut sub soare norocul să

spună: „astăzi trăim", precum îl avem noi cei prezenți, au trăit aceleași bucurii luminoase pe care le trăim noi azi. Și toți cei cari vor avea norocul să spună după noi: „astăzi trăim", vor simți aceleași bucurii pe care le gustăm noi astăzi. Nașterea Domnului e izvorul mereu proaspăt și mereu actual de lumină și de bucurie sufletească fiindcă e un izvor care vine din eternitate. Ce fapt mai minunat și mai extraordinar voim noi decât această sărbătoare pe care o trăim de 1938 de ani, cu toate vrăjmășiile sângeroase ale împăraților, ale filosofilor, ale savanților și oamenilor politici, cari au voit cu tot dinadinsul s-o șteargă de pe fața pământului?

Minunile lui Dumnezeu sunt simple. Minunile lui Dumnezeu nu sunt complicate și nu izbesc ochiul ca minunile diavolului sau ca minunile omului întovărășit cu el. Minunile lui Dumnezeu sunt mai simple decât cele mai simple lucruri din lume. Minunile lui Dumnezeu sunt uneori atât de simple încât ochiul nostru, deprins cu spectacole grandioase, nu le mai poate observa. Trebuie ochiul cel dinlăuntru, al sufletului, ca să le poți lămuri.

Ce minune mai simplă și ce minune mai dumnezeiască decât aceasta ca, după 1938 de ani, să luăm parte cu sufletul la nașterea Fiului lui Dumnezeu în ieslea săracă de la Betleem? Și ce minune mai simplă voiți decât nașterea lui Dumnezeu ca prunc din sânul pururea feciorelnic al Mariei în cumplita smerenie a unui staul de ciobani?

Și totuși în forma aceasta umilă, în noaptea aceasta cu creștetul de stea și cu văzduhul înghirlandat de îngeri, s-a petrecut cel mai mare eveniment al istoriei omenești, s-a petrecut a doua creațiune a omului, s-au pus temeliile morale ale lumii celei noi. Căci Dumnezeu însuși s-a întrupat în om pentru ca omul să se poată ridica până la Dumnezeu... Eu știu cât e de greu ca mintea noastră

modernă să creadă în adevărul zguduitor al acestei minuni dumnezeiești.

Mintea noastră modernă crede că pământul se învârtește în jurul soarelui, fiindcă aceasta i-a spus-o un om, deși ochiul nostru vede că soarele se mișcă în jurul pământului. Mintea noastră modernă crede că există eterul fiindcă i-a spus-o un om, deși nimeni n-a văzut eterul. Mintea noastră crede că există oameni, în planeta Marte, fiindcă i-a spus-o un om, deși nimeni n-a văzut presupusele viețuitoare din Marte.

Mintea noastră modernă crede că omul se trage din maimuță, fiindcă i-a spus-o un om, deși nimeni n-a văzut vreodată maimuță transformată în om. Dar aceeași minte modernă, care crede toate acestea, pregetă să creadă că Dumnezeu însuși s-a născut în chip de om, deși Iisus Hristos a trăit pe pământ în carne și oase. Oricât de absurde ar fi ipotezele științifice, ele sunt la mintea omului fiindcă sunt formulate de om.

Dar nașterea Domnului e un adevăr dumnezeiesc și tot ceea ce este dumnezeiesc e mai presus de mintea omului. Minunea nașterii covârșește puterea de înțelegere a minții noastre. Nimeni nu va putea vreodată să demonstreze în mod științific nașterea miraculoasă din Fecioară, fiindcă această naștere e mai presus de natura omenească. Pentru mintea noastră modernă ea pare o absurditate. Dar măreția fără asemănare a minunii acesteia stă tocmai în covârșitoarea ei absurditate. În fața ei mintea rămâne uluită.

Te-ai întrebat însă d-ta vreodată dacă mintea d-tale poate să priceapă totul? Luați unul și același lucru. D-ta îl vezi într-un fel, iar prietenul d-tale într-un fel cu totul contrar. Îl discutați zile întregi și nu ajungeți la nici un acord. Iar dacă, Doamne ferește, lucrul cu pricina e o idee politică, d-ta o vezi ca partidul, în care activezi, iar prietenul

d-tale o vede ca partidul său. Discuția se înverșunează, rupeți prietenia și deveniți dușmani pe toată viața, dar de acord nu mai ajungeți. Gândește-te la lumea filosofilor. Acolo se petrece exact ca în lumea d-tale politică. Ce zice un filosof că e alb, alt filosof zice că e negru. Nicăieri nu există o mai adâncă neînțelegere ca între filosofi, cari sunt totuși cele mai alese minți ale omenirii. Dar dacă te-ai lua pe d-ta însuți, crezi că te înțelegi perfect în tot ceea ce ești, în tot ceea ce poți și în tot ceea ce vrei? Nu ți s-a întâmplat niciodată să faci un act de care nici nu bănuiai că ești capabil? Dacă actul e frumos, îți pari mai mare de cum te credeai. Dacă actul e mârșav, îți pari mai mic decât îți plăcea să te închipuiești. Ai un suflet în d-ta. Doctrina creștină te învață că acest suflet e nemuritor. Și parcă nu-ți vine să crezi. Fiindcă mintea d-tale constată că după moartea fiecărui om nu mai rămâne decât un pumn de oase. Dar dacă îți întrebi în taină inima, vei descoperi în ea o dorință nețărmurită ca sufletul să fie nemuritor. Și niciodată nu ești mai încântat decât atunci când, asistând la o ședință de spiritism, pleci de la această experiență vulgară cu iluzia că sufletul trăiește și după moarte.

Iată dar cât de relativă e mintea noastră. Cât de mărginite sunt puterile ei de înțelegere chiar atunci când o credem foarte modernă, adică foarte științifică. Eu am curajul să afirm că niciodată oamenii nu s-au certat mai barbar între ei și nu s-au sfâșiat mai bestial decât în epoca noastră de mentalitate științifică și modernă [82]. Nimeni dintre muritori nu se dovedește capabil să ne dea un adevăr asupra căruia să fim toți de acord și să-l acceptăm ca normă de conducere în viață. Dar omenirea nu poate trăi fără acest adevăr absolut. Toată ființa ei, turburată ca un ocean în bătaia uraganului, țipă după acest adevăr absolut în care

să creadă că se poate mântui. În viața omenirii de azi e un rău adânc și imens care o înveninează și ne face pe toți nefericiți. Mintea noastră constată prezența acestui rău, dar e incapabilă să-i găsească leacul. Ei bine, Biserica creștină numește răul acesta păcat, și ne învață că păcatul e cauza tragicei babilonii în care se zdrumică lumea noastră modernă.

De ce s-a întrupat Fiul lui Dumnezeu în chip de om? Ca să mântuie omenirea de răul acesta, de păcatul acesta care ne orbește mințile, care ne face să nu ne înțelegem între noi, care ne face să ne sfâșiem unii pe alții mai sălbatic decât fiarele. Nașterea lui Dumnezeu între noi e descoperirea adevărului definitiv și absolut, pe care nici o minte omenească nu e capabilă să ni-l dea. Dacă suntem atenți la cântecul bisericesc al Crăciunului, descoperim acolo care e înțelesul minunii fără asemănare pe care o sărbătorim: „Nașterea ta, Hristoase, Dumnezeul nostru, răsărit-a lumii lumina cunoștinței..." Și tot în acel cântec, Hristos care se naște e preamărit ca „soarele dreptății" și „răsăritul cel de sus". Cum soarele revarsă lumina asupra pământului, Hristos cel născut în chip de om revarsă lumina cunoașterii asupra minții noastre, care caută adevărul vieții și singură nu-l poate găsi. Pentru noi, oamenii, nașterea e cunoaștere. E cunoașterea adevărului vieții, descoperit prin Iisus Hristos. Neputându-ne pune de acord nici măcar cu prietenii noștri, fiecare putem să ne punem de acord cu Hristos Mântuitorul, îmbrățișând cu toată ființa noastră adevărul pe care ni l-a descoperit el. Dar când fiecare dintre noi va fi în desăvârșit acord cu Iisus Hristos ne vom regăsi totdeodată de acord unii cu alții. O mare înțelegere între oameni, imposibil de obținut prin filosofia sau prin știința omenească, devine posibilă prin lumina lui Iisus Hristos cel

născut în iesle. Adevărul acesta se vestește din adâncul cerului în fiecare noapte sfântă a nașterii Domnului: „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu, și pe pământ pace, între oameni bunăînvoire"!

II. ÎNVIEREA

Învierea din moarte e trăsătura specifică a creștinismului față de toate religiunile naturale sau păgâne. Nu însă ca simplă idee e specific creștină învierea, ci ca realitate istorică în primul rând. Ca idee, ea e un bun comun al religiunilor alcătuite de geniul omenesc în absența descoperirii dumnezeiești. Credința în nemurirea sufletului aparține tuturor neamurilor pământului. Diferența apare în felul cum au conceput ele nemurirea. Metempsihoza, adică trecerea aceluiași suflet printr-o serie de existențe, renăscând după fiecare moarte și întrupându-se într-o altă formă terestră, e, bunăoară, unul din chipurile greșite cum își imaginau cei vechi nemurirea și învierea. Și dacă o pomenim aici e fiindcă metempsihoza e o idee ce supraviețuiește îndeosebi ca superstiție savantă în sectele teosofilor și spiritiștilor moderni. Ea are un dublu sens: acela de document și de eroare. Rămășiță din credințele păgâne, metempsihoza e o dovadă a ideii de nemurire în lumea precreștină; dar în același timp, prin felul cum e concepută și care se pretează la anecdote vesele, e o dovadă a incapacității omului de a ajunge prin geniu-i propriu la adevărul învierii și al nemuririi.

Numai în creștinism această idee universal omenească se verifică, se corectează și își capătă titlul de realitate

istorică prin învierea din moarte a Domnului nostru Iisus Hristos. Dacă omul, pus în fața iremediabilului fenomen al morții, a crezut totdeauna în nemurirea sufletului, Hristos ne-a demonstrat că această credință e dreaptă în fondul ei și că înfrângerea morții e o realitate. Iar această demonstrație nu ne-a făcut-o în mod filosofic ca Socrate sau Platon sau Aristotel sau Immanuel Kant în vremea noastră, ci pur și simplu murind real ca toți oamenii, îngropându-se real ca toți oamenii și înviind real cum vor învia toți oamenii.

În filosofie, învierea e un postulat metafizic. În creștinism e un fapt istoric. Cine crede în înviere e creștin; cine nu crede în înviere nu e creștin.

Firea omenească are curiozitățile ei și nu stă în puterea noastră să le lămurim pe de-a-ntregul. Dar putem constata că o idee cum e aceea a învierii o acceptăm mai ușor decât faptul însuși al ridicării unui om mort din mormântul lui. Ideea ne încântă și e credibilă. Faptul însă ne descumpănește, ne îngrozește chiar și devine incredibil. Închipuie-ți că tatăl tău, care a murit de mult, pe care l-ai jelit și l-ai îngropat, pe care îl pomenești în rugăciunile tale și despre care crezi că va învia, se ridică dintr-o dată din mormânt și stă viu și firesc în toată puterea cuvântului aici, în fața ta! Lucrul acesta te-ar îngrozi și faptul ți-ar părea de necrezut cu toată iubirea ce te leagă de el și cu toată credința ta în înviere. Oricât de frumos și de convins a vorbit Platon de nemurirea sufletului și oricât de familiar s-ar fi adâncit cu gândul în sensul misterelor eleusiene, dacă s-ar fi găsit în fața mormântului gol de lângă Golgota sau dacă ar fi întâlnit în cale pe Iisus cel înviat, l-ar fi apucat groaza și faptul i-ar fi părut de necrezut.

Aceeași mișcare psihologică se petrece în ucenicii Domnului. Înainte de a muri, el le spusese nu o dată că va învia. Și ei primiseră fără nici o îndoială această idee ca

toate celelalte divine idei învățate de la el. Mai mult decât atât: o lungă frecvență a tuturor minunilor la care fuseseră martori îi pregătise pentru a primi orice fapt de natură extraordinară. Și cu toate acestea, Maria Magdalena[83] vede mormântul gol și nu crede că a înviat, îl întâlnește pe Iisus în grădină și-l ia drept grădinarul; și, culmea perplexității sufletului omenesc, îl întreabă pe el, cel înviat, unde e trupul celui care a murit! După aceea, Mântuitorul se arătase tuturor ucenicilor, iar Toma[84], care nu fusese de față și care nu era un necredincios cum îi merge numele, nu-i putea crede pe cuvânt.

A trebuit să-i pipăie rănile și să-și adâncească degetul în rana sângerândă dintre coaste ca să vadă că nu e idee și nu e vis, ci realitate vie în carne și oase. Faptul zguduitor și covârșitor peste orice idee și peste orice credință era acolo, în prezența vie a Domnului ridicat din mormânt. Și era atât de concret și atât de real, încât lor cu greu le venea să-l creadă. A fost nevoie de o serie de arătări, în grupe mai mici, în grupe mai numeroase; a fost nevoie de probe materiale, cel înviat mâncând pâine și pește și dându-le să mănânce și ei la fel ca să-i încredințeze că nu e părere, nu e vis, nu e idee, nu e fantomă sau halucinație, ci înviere reală din moarte. A trebuit în urmă ca trupul cel ridicat din mormânt să se înalțe în lumina veșniciei pentru ca ucenicii să se convingă într-adevăr și definitiv de realitatea faptului istoric al învierii.

Faptul acesta al mormântului deșertat și al trupului ridicat viu la cer e temelia întregului creștinism. Întruparea miraculoasă din Fecioara Maria și din Duhul Sfânt, existența Fiului lui Dumnezeu umilită în tânărul teslar din Nazaret, minunile prin care puterea ei se manifesta și valoarea divină a învățăturii lui Iisus, toate se adeveresc

prin faptul istoric al învierii, verificat în fel și chip de oameni. Dacă Iisus n-ar fi înviat, întruparea lui miraculoasă ar fi rămas un mit ca acela al semizeilor. Iar minunile singure, oricât de covârșitoare ar fi măreția lor față de legile naturii, n-ar fi fost, pentru mintea omului, probe categorice ale divinității, manifestate totuși prin ele, – fiindcă, în felul lui, face minuni și Diavolul și vrăjitorii cari sunt în slujba lui.

Nimeni însă, vrăjitor sau filosof, nu s-a înviat pe sine din moarte, afară de Iisus Hristos. Creștinismul însemnează înfrângerea morții, și dumnezeirea religiunii noastre e dumnezeirea persoanei Mântuitorului înviat din morți. În numele învierii s-a făcut apostolatul sau propaganda până la marginile lumii și evidența acestui fapt istoric a convertit neamurile la creștinism. Totdeauna accentul principal în predica apostolilor cade pe învierea Domnului, iar nu pe întrupare sau pe celelalte fapte din viața pământească, și ei se mărturisesc martori oculari ai învierii. Fiindcă cine acceptă adevărul învierii ușor le acceptă pe toate celelalte. Dacă n-ar fi fost faptul adevărat la temelie, creștinismul cu toată măreția lui n-ar fi decât o minciună. Nici ideea în sine de nemurire nu l-ar fi salvat, fiindcă această idee, cum am amintit, e comună, ca idee, tuturor religiunilor. Sâmburul creștinismului e această faptă, și tăria lui e credința în această faptă. În zenitul religiunii, ea e soarele fără apus, care luminează în urmă istoria lui Hristos pe pământ, iar înainte destinația omului în viața viitoare.

Învierea lui Iisus însemnează răpirea omului din ghiara morții și mântuirea lui în viața veșnică. Toți oamenii vor învia prin Hristos cel înviat.

Nimeni în creștinism n-a dat atâta glas de foc acestui adevăr din doctrina noastră ca Apostolul Pavel. Citiți capitolul 14 din Epistola I către Corinteni[85]. Dialectica lui, pe care nici un filosof n-o poate zdrobi, leagă definitiv

destinația viitoare a omului de faptul istoric al învierii Domnului. „Dacă se propovăduiește că Hristos a înviat din morți, – le spune el creștinilor din Corint –, atunci cum zic unii din voi că nu este o înviere a morților? Dacă însă morții nu învie, atunci nici Hristos n-a înviat; iar dacă Hristos n-a înviat, atunci zadarnică e propovăduirea noastră, zadarnică și credința voastră. Ba ne-am înfățișat și ca martori mincinoși ai lui Dumnezeu, pentru că am mărturisit că Dumnezeu a înviat pe Hristos, pe care el nu l-a înviat dacă nu învie morții. Căci dacă morții nu învie, atunci nici Hristos n-a înviat; iar dacă Hristos n-a înviat, atunci credința voastră e zadarnică și tot în păcatele voastre vă aflați. De aceea, și cei cari au murit în Hristos au pierit. Și dacă noi numai pentru viața aceasta ne punem nădejdea în Hristos, atunci suntem cei mai nefericiți dintre toți oamenii".

Credința în Hristos e credința în învierea lui; iar credința în învierea lui e credința în învierea morților, în propria noastră înviere. Dacă în învierea lui credem, dar nu credem în învierea noastră, suntem cei mai nefericiți dintre oameni, zice Pavel. De ce oare? Fiindcă nefericirea omului e moartea. Precum, ca să ajungem la trunchiul unui copac, înaintăm prin umbra lui, tot astfel înaintăm în umbra morții până la clipa din urmă.

Gustul amar al nefericirii noastre îl dă această umbră fatală, pe care moartea o azvârle peste existența terestră. Dacă Iisus a înviat, iar noi nu vom învia, cu atât mai amară și cu atât mai fatală ne-ar apărea moartea. Orice iluzie de a o înfrânge ar fi de prisos. Nu există mai mare durere pe pământ decât această beznă a neființei în care ne vom prăbuși fără scăpare. Și ea crește cu atât mai neîndurată cu cât conștiința nemuririi sufletului e mai rănită la fiecare pas de moartea trupurilor. Fără îndoială, din această durere

fără nume s-a născut ideea metempsihozei, care imaginează tot alte trupuri pentru același suflet ca să dea iluzia unui suport material succesiv dacă nu continuu sufletului nemuritor. Ideea e absurdă și grotescă, dar omul nu și-a putut născoci alt paliativ pentru setea de nemurire și pentru groaza de moartea fizică. Te poți închipui trăind în cal, în vultur și în variate existențe omenești, fără să ai cunoștința actuală a tuturor acestor forme de viață trecute sau viitoare? Și ce fel de mângâiere poate fi aceasta pentru un suflet omenesc care și-ar aminti că a păscut iarbă pe vremea lui Attila[86], și a văzut cu ochi de broască țestoasă pe Cristofor Columb? În ideea morții, nefericirea e distrugerea personalității omenești, iar personalitatea e spirit conștient care imprimă formă proprie materiei individualizate. Sufletul își are forma materializată în trupul propriu, unul și același. Dacă trupul propriu ar fi definitiv distrus de moarte, sufletul totuși nu s-ar putea concepe supraviețuind fără personalitate. Mizeria credinței în metempsihoză stă în această cârpeală imaginară cu tot atâtea zdrențe trupești adăugate sufletului nemuritor. Singur trupul propriu, reînviat din neantul morții, poate răspunde formei sufletului, adică personalității reîntregite. În existența terestră sufletul e dat o dată cu trupul lui și nu se poate concepe altfel într-o viață dincolo de moarte. Naivul cult egiptean al mumiilor, adică al trupurilor salvate putrefacției pentru a putea fi regăsite de suflete, e mai aproape de ideea personalității din creștinism. Dar balsamurile celor vechi erau și ele tot materii prin care credeau că pot salva materia trupului. Trupul mort e însă mortăciune și el nu se poate salva pentru reîntregirea personalității decât prin înviere, adică prin transfigurare miraculoasă. Nu balsamurile, ci Duhul divin îl poate salva din moarte.

Kant însuși postulează nemurirea sufletului ca o necesitate a ideii de răsplată morală veșnică. Dar omul întreg e suflet și trup și nu poate fi judecată numai o parte din el pentru fericirea sau pentru pedeapsa eternă. În personalitatea umană, responsabilă în fața lui Dumnezeu, doctrina creștină solidarizează deopotrivă trupul și sufletul. Dacă există o judecată de apoi, ea cere neapărat învierea trupului pentru întregirea personalității ce trebuie judecată. Această înviere e dată în faptul istoric al lui Iisus cel ridicat din moarte.

Doctrina lui întreagă e creștină întrucât consideră existența terestră ca un preambul al vieții viitoare. Faptele noastre de acum sunt subordonate judecății de apoi. Și oricât de scurtă ne-ar fi viața terestră, ea e suficientă ca faptele prin care ne manifestăm să fie hotărâtoare pentru destinația ei de dincolo de moarte. Suntem aici pe pământ ca în anticamera lui Dumnezeu. Vom intra la el prin ușa morții. Știm cum îi place lui să ne înfățișăm, fiindcă ne-a instruit până în ultimul amănunt Iisus Hristos. Atârnă de voința noastră pregătitoare să ne primească în bucurie eternă la dreapta sau să ne arunce în focul Gheenei la stânga.

Toată taina mântuirii noastre din răul păcatului și al morții stă în persoana Mântuitorului. Nu ne vom mântui decât făcându-ne asemenea lui prin voința noastră morală și prin ajutorul dragostei lui nemărginite. În fața noastră stă Iisus Hristos, modelul veșnic al perfecțiunii, întrupat în om, umilit și batjocorit, bătut și crucificat, ucis și înmormântat și înviat din groapă pentru a dărui omului calea mântuirii. A fi asemenea lui este a îndura durerea ca el și a muri ca el pentru a învia ca el. Nu în evitarea durerii pământești stă salvarea, ci în îndurarea ei cu voința eroică a lui Hristos. Alt leac împotriva suferinței și a morții din această lume nu este. Căci răul e în lume, iar binele sau

fericirea e în Dumnezeu. Răul e păcatul din noi, fericirea e a face voia lui Dumnezeu. Iar a face voia lui Dumnezeu aici pe pământ este a trăi ca Iisus Hristos, a muri ca el pentru a învia ca el.

Hristos salvând din moarte pe omul din el, l-a eternizat. Astfel mântuirea este eternizarea omului întreg: trup și suflet. Învierea trupurilor este eternizarea lor. Nespus de frumos lămurește Apostolul Pavel această transfigurare a trupului din stricăcios în nestricăcios și din muritor în nemuritor. Trupul nostru pământesc și trecător e sămânța trupului nostru ce va fi în veșnicie. Planta viitoare a grâului răsare din bobul de sămânță pe care îl îngropi în pământ. Dar ea nu se va dezvolta decât cu prețul putrezirii bobului. Altfel e bobul și altfel planta; dar planta rămâne totuși „trupul semințiі" din care a răsărit. Dacă trupul din lume e pământesc și muritor, trupul înviat în ceruri va fi duhovnicesc și nemuritor. Va fi spiritualizat asemenea trupului lui Iisus Hristos după înviere, care pătrundea prin lucrurile materiale.

Credința creștină în înviere, întemeiată pe faptul istoric, e astfel credința în spiritualizarea omului întreg, sau credința în veșnicia personalității.

III. IISUS PRINTRE NOI

Învierea lui Iisus e sărbătoarea cea mai mare a creștinătății. Ea însemnează biruința vieții asupra morții. Și noi, oamenii, de nimic nu ne îngrozim mai mult ca de moarte. Toate celelalte rele de care suferim în viață le putem lecui, sau măcar le putem îmblânzi. Dar moartea, care e răul cel mai mare, covârșește orice putere omenească

și nici un muritor n-a izbutit și nu va izbuti s-o clintească de la capătul scurtei sale vieți pământești. Filosofia e măreția omului; știința e puterea lui. Dar ce poate filosofia și ce poate știința în fața morții? Absolut nimic! Moartea e limita tuturor puterilor omenești.

Singur Iisus a biruit moartea prin minunea învierii. De aceea creștinătatea o consideră ca pe cea mai mare sărbătoare a ei: împotriva răului celui mai mare – moartea, – bucuria cea mai înaltă, triumful vieții asupra neființei! Dar dacă filosofia sau știința noastră omenească nu pot clinti din loc moartea, atunci înseamnă că învierea lui Iisus, care a zdrobit moartea, e mai presus de filosofia și de știința noastră. Ea e o simplă minune dumnezeiască. Nu știu dacă ați observat cu toții următorul adevăr: cu cât lucrurile sunt mai simple cu atât sunt mai neexplicabile pentru mintea noastră; și cu cât lucrurile sunt mai complicate cu atât sunt mai explicabile. În chimie, bunăoară, corpurile compuse sunt foarte ușor de lămurit, dar corpurile simple nu se pot lămuri. Tot astfel e în toată știința și în toată filosofia: cu cât un lucru e mai simplu cu atât e mai imposibil de explicat. Învierea lui Iisus e o minune adică un simplu fapt dumnezeiesc. De aceea e cu neputință s-o explicăm. Dacă ați cunoaște toate încercările filosofilor, ale savanților și chiar ale teologilor de a explica taina prin care Iisus a biruit moartea, sunt sigur că v-ați amuza mult, constatând cât e de neputincioasă mintea noastră în fața acestei minuni fără asemănare.

Ce curioși suntem noi oamenii! Pe de o parte, fiecare dintre noi dorim din tot adâncul ființei noastre să biruim moartea ca Iisus și să ne bucurăm în veacul veacului de o existență mai fericită decât aceasta de pe pământ; iar pe de altă parte, am vrea să ne explicăm cu de-amănuntul cum e posibilă această minune. Dar dacă nu putem s-o lămurim, ce urmează oare de aici? S-o tăgăduim? Ce ne folosește s-o

tăgăduim, când toată ființa noastră, îngrozită de puterea morții, strigă după viața fără sfârșit de dincolo de mormânt? Învierea lui Iisus, ca fapt istoric, corespunde tocmai acestui strigăt al sufletului nostru după nemurire. Acela care crede cu tărie în ea, ajuns la capătul vieții sale, nu va intra singur în mormânt; el va intra împreună cu Iisus pentru a învia împreună cu el în slava fără de sfârșit. Căci aceasta e misiunea lui Iisus Hristos: să se facă una cu mizeria pământească pentru a salva pe om din ghearele ei.

Moartea e într-adevăr cea mai groaznică mizerie a condiției noastre omenești. Dar alături de ea sunt mii și milioane de alte mizerii ce bântuiesc viața. E plină de înțeles constatarea că fiecare generație ce vine pe pământ crede că ea e aceea care îndură mizeria cea mai adâncă din câte există. Astfel, sentimentul mizeriei trăit de fiecare generație pe rând ne duce la concluzia că el e starea generală a condiției omenești. Iisus Hristos se face una cu această mizerie universală pentru a ne salva. Dar pentru aceasta, el ne cere un singur lucru: să ne facem una cu el prin tăria credinței, precum el se face una cu mizeria noastră. Nimeni pe lume n-a spus un cuvânt mai mângâios pentru durerea omului decât Iisus când zice: „Veniți la mine toți cei osteniți și împovărați, că eu vă voi odihni pe voi!“

Acesta e creștinismul!

Cine își închipuie că Iisus a venit în lume pentru a fi obiect de filosofie se înșeală.

Cine își închipuie că Iisus a venit în lume pentru a fi obiect de cercetare științifică se înșeală.

Și tot astfel se înșeală cine își închipuie că Iisus a venit pentru a fi obiect de discuție teologică.

Creștinismul nu e nici filosofie, nici știință și nici teologie. Creștinismul e suprema regulă de viață prin care putem să biruim mizeria universală și mizeria morții. El e

simplu și la îndemâna tuturor. E atât de simplu încât un țăran îl înțelege mai ușor decât un savant sau un filosof. De aceea ies mai mulți sfinți dintre oamenii din popor decât dintre savanți. Ceea ce aduce Iisus Hristos oamenilor e darul iubirii. Iubirea e măduva creștinismului. Întrebat care e porunca cea mai mare, el răspunde: „Să iubești pe Dumnezeu din toată inima, din tot sufletul și din tot cugetul tău".

Întrebat care e a doua poruncă, el răspunde: „Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți". Dar această poruncă e asemenea cu cea dintâi. Prin urmare: iubirea de Dumnezeu și de aproapele – iată toată filosofia și toată știința creștinismului! Se poate ceva mai simplu și mai elementar? Și totuși sunt oameni învățați cari cred că dacă discută ideea de iubire fac creștinism. Pentru creștinismul adevărat, discuțiile, oricât de strălucite ar fi ele, nu au nici o valoare. Numai ceea ce se trăiește are valoare. Iubirea trebuie trăită, iar nu discutată. Închipuiește-ți că un cerșetor tremură de frig și moare de foame la poarta casei tale în timp ce tu discuți filosofic despre frumusețea iubirii creștine, fără să vrei să-l bagi în seamă. Un trecător s-a înduioșat și i-a aruncat un ban în mâna întinsă. Ei bine, creștinismul e în gestul sumar al trecătorului milos și nicidecum în splendida ta discuție filosofică. Creștinismul e iubirea activă, iubirea transformată imediat în faptă. E adevărat că e ușor să spui că iubești pe Dumnezeu pe care nu-l vezi, dar e foarte greu să iubești activ pe oameni. Cel sătul nu crede celui flămând și cel bogat nu crede celui sărac. Cei flămânzi, cei săraci, cei bolnavi, cei îmbrăcați în zdrențe și în murdăria mizeriei și a decăderii omenești ne stârnesc mai totdeauna repulsiune, desgust și dispreț. Poate în afară de moarte, nimic nu stârnește oroare în sufletul nostru ca mizeria, ca mizeria unui om decăzut. Greu lucru e într-adevăr să iubești mizeria; cu atât mai greu când tu te găsești într-o stare mai

înfloritoare de sănătate și avere. Dar trebuie să știm că în fața lui Dumnezeu nu prețuiesc absolut nimic gândurile noastre bune, dacă nu le traducem în fapte de iubire. E o mare rătăcire să crezi că iubești pe Dumnezeu când nu iubești pe semenii tăi. Iubirea de Dumnezeu ne cere dovezi văzute și pipăite. Ea nu se mulțumește cu un anume sentimentalism religios, evaporat în abstract ca un abur sterp. Numai cine iubește pe om în mizeria lui, adevărește că iubește pe Dumnezeu. Dacă aș asemăna iubirea de aproapele cu o pâine caldă ce se frânge și se împarte celor flămânzi, atunci iubirea de Dumnezeu e aroma ce se ridică din această pâine către cer. Din faptele noastre concrete respiră adorarea lui Dumnezeu.

Caracterul acesta activ și concret, intervenția aceasta imediată în inima mizeriei omenești pentru a o modifica, pentru a o îmbuna, pentru a o îndulci, e ceea ce deosebește creștinismul ca doctrină a vieții de toate celelalte sisteme de idei. Aceasta nu însemnează însă că învățătura creștină ar fi împotriva filosofiei și a științei sau împotriva oricăror altor îndeletniciri ale spiritului omenesc. Toate lucrurile acestea sunt bune dacă aduc un spor de bine în mizeria noastră pământească. Esențialul însă e iubirea dinamică, iubirea transformată în energie activă, creatoare de fapte, din roada cărora să guste cât mai multă lume nenorocită.

Se poate întâmpla ca vreunul dintre onorații cititori ai acestor rânduri să mă întrebe: „Dar de unde ești d-ta atât de sigur că acesta e caracterul esențial al creștinismului"?

Răspund: sunt absolut sigur din Evanghelia lui Iisus Hristos. Iată ce spune Evanghelia:

La sfârșitul acestei lumi în care trăim noi, sfârșit pe care ni-l vestește Iisus Hristos și pe care îl confirmă toată frumoasa știință a astronomilor, va fi judecata de apoi, când fiecare vom da seama de faptele și de viața noastră. În fața stăpânului cerului și al veșniciei oamenii se vor împărți în

două: cei buni la dreapta, cei răi la stânga. Pentru răsplată unii, pentru pedeapsă ceilalți. Care va fi criteriul unic, criteriul suprem al acestei înfricoșate judecăți finale? Iată-l, după textul Evangheliei:

„Atunci va zice împăratul celor de-a dreapta lui: Veniți, binecuvântații Părintelui meu, și moșteniți împărăția care e gătită pentru voi de la întemeierea lumii.

Că flămând am fost și mi-ați dat de mâncat, însetat am fost și mi-ați dat de am băut, strein am fost și m-ați primit;

Gol am fost și m-ați îmbrăcat, bolnav am fost și m-ați cercetat, în temniță am fost și ați venit la mine".

Cei drepți însă vor asculta cu nedumerire aceste cuvinte. Ei știu că în viață au hrănit pe cei flămânzi, au adăpat pe cei însetați, au găzduit pe cei străini, au îmbrăcat pe cei goi, au îngrijit pe cei bolnavi, au cercetat în temniță pe cei închiși, dar nu-și amintesc să fi făcut ceva din toate acestea lui Iisus Hristos.

Atunci, răspunzând împăratul, le va zice: „Amin zic vouă: întrucât ați făcut unuia din acești frați prea mici ai mei, mie mi-ați făcut!"

Cei răi, cei de la stânga, își vor primi pedeapsa după același criteriu: fiindcă n-au dat o pâine celui flămând, un pahar de apă celui însetat, un pat de odihnă streinului călător, o haină celui gol, o mângâiere celui bolnav sau întemnițat.

„Duceți-vă de la mine, blestematilor, în focul cel veșnic... că întrucât n-ați făcut unuia dintr-aceștia prea mici, nici mie nu mi-ați făcut".

Iată, cinstiți cititori, în toată măreața ei simplitate, esența învățăturii creștine. În fața lui Dumnezeu, atunci când tot ce e pământesc se va fi sfârșit, nu însemnează nimic nici știința, nici averea, nici filosofia, nici onorurile și nici talentele noastre. Toate lucrurile ce ne complică și ne încurcă și ne rătăcesc atât de mult pe scoarța pământului

vor dispărea. Dar va rămâne deasupra tuturor unul singur, dovadă a vredniciei noastre și putere nemărginită prin care vom învia în cealaltă existență. Acest lucru e iubirea noastră pentru mizeria oamenilor.

Eu nu știu dacă într-adevăr generațiile dinaintea noastră au avut de îndurat atâta suferință câtă a rămas în documentele plângerii lor. Dar și mie și multora din cei cari trăim azi ni se pare că talazul durerii niciodată n-a bătut cu mai neîndurată cruzime. Uitați-vă împrejur și vedeți cerșetorii la fiecare pas, cu oasele străpungându-le pielea; priviți copiii palizi și vagabonzi de pe cari curg zdrențele de împrumut; observați pe micul funcționar cu casă grea, care nu-și poate plăti chiria într-o colibă de mahala; stați puțin la colțul străzii și vedeți acele mame cu sânii uscați din care prunci închirciți sug încă iluzii; țintiți în ochii sticloși pe lucrătorul cu chip scofâlcit și pe micul meseriaș fără căutare; ascultați suspinul înăbușit al marelui negustor de ieri, prăbușit astăzi; coborâți-vă gândul departe în sat, la țăranul cu față de martir, la țărăncuța de 25 de ani care arată ca o babă; la pescarul din Deltă care spintecă moruni să ne trimită nouă icre negre, în timp ce copiii i se sting de boală; vedeți mai ales miile și miile de tineri fără cămașă pe sub haină, cari n-au întrebuințare, dar cari speră într-un viitor eroic al României și-ți cerșesc zece lei pentru un colț de pâine... Cât de frumoasă ar putea să fie această lume a lui Dumnezeu și cât de adânc o rănește și o slutește vitriolul mizeriei!

Acei care vă mai îndoiți dacă Iisus Hristos a înviat sau nu, priviți-l în carne și-n oase, atât de viu printre noi, în miile și în milioanele de chipuri slutite de mizerie. El e cel flămând, el e cel însetat, el e cel fără adăpost, el e cel ce umblă în zdrențe, el e cel ce se stinge de boală, el e cel ce geme în temniță. Toți dezmoșteniții, toți nenorociții sunt frații lui; și neamul lui e atât de mare câtă durere e pe

pământ. El e viu cu adevărat și e pretutindeni unde sângeră o suferință. Cine vrea să-l iubească nu poate altfel decât iubind aceste chipuri slutite de mizerie. Cine simte repulsiune față de un nenorocit, acela simte în realitate repulsiune față de Iisus Hristos.

Iubirea pentru mizeria omenească se numește în limba noastră milă. E un cuvânt frumos, e un cuvânt duios și adânc: milă – parcă e închegat din lacrimi și din miere. Când ți-e milă de cineva, în clipa aceea trăiești în sufletul tău toată nenorocirea lui. Te uiți pe tine însuți, înecat în durerea lui. Și nu știu cum, dar dacă plângi pentru el, parcă plângi totdeodată și pentru tine. Când plângi pentru un nenorocit, parcă te plângi pe tine cu lacrimile lui. Aceasta e mila: o înfrățire intimă, adâncă, a sufletului tău cu sufletul lui, până la confuzia amândurora în una și aceeași durere. „Iubește pe aproapele tău ca pe tine însuți", e o poruncă muiată în lacrima milei. Cunoașteți basmul lui Făt-Frumos din lacrimă. Eu nu știu dacă a existat Făt-Frumos din lacrimă, dar știu din Evanghelie că există și trăiește întreg Iisus Hristos cel din lacrima milei.

Când cel sătul va plânge pentru cel flămând și însetat; când cel cu rost va plânge pentru cel fără căpătâi; când cel înțolit va plânge pentru cel gol; când cel sănătos va plânge pentru cel bolnav; când cel liber va plânge pentru cel întemnițat; când cel bogat va plânge pentru cel sărac – atunci se va fi realizat împărăția bunătății și a milei universale. În roua imensă a plânsului acestuia din milă va străluci soarele biruitor al creștinismului. În clipa aceea mare și sfântă, omenirea va avea fața dumnezeiască a lui Iisus Hristos, cel care a înviat din mizeria morții.

MISTIFICAREA „ROMÂNISMULUI"

Nevoia, pe care am simțit-o cei întorși din război, a fost aceea a unei noi orientări, a unei noi credințe, a unui nou ideal. Formați sufletește în vederea acestui război, noi îl trăisem, obiectivul lui ne fusese o credință și un ideal, iar acum acest obiectiv se făcuse realitate în carne și oase. Sufletul nostru era gol și umbrit ca o biserică, în care s-a sfârșit o liturghie și s-au stins candelabrele. Și cum eram de la început crescuți în ideea că suntem slugi ale neamului nostru, voiam să știm, acum după război, cum să-l slujim mai departe, în puterea cărei credințe și a cărei misiuni să ne încredințăm energiile sufletești. O misiune istorică însă e imaginea ideală a unui neam, proiectată în viitor și propusă pentru a fi realizată. Neamul, care nu are în față această imagine a misiunii lui, e un neam fără busolă, cum e Spania contemporană[87]. Până la război, această imagine era mai ușor de întrezărit fiindcă avea o formă geografică: România Mare. Era, de fapt, numai o etapă, numai un episod din ceea ce s-ar putea numi misiune românească.

Generația războiului e cea dintâi care a simțit nevoia să fie lămurită asupra unei misiuni permanente a neamului nostru. Lucrul acesta era mult mai greu de precizat. Din ce pricină? Fiindcă imaginea ideală a unui neam devine într-adevăr misiune istorică numai dacă e proporționată posibilității neamului respectiv de a o realiza. Altfel, idealul național devine o simplă utopie; și nimic nu

e mai primejdios decât falsa orientare a unui popor spre utopii. Dreapta proporționare a imaginii-misiune la puterile de a o realiza ale neamului e condiționată însă de o *cunoaștere temeinică a puterilor acestora,* adică de o cunoaștere a ființei românești. În măsura în care știm ce suntem, cum suntem și ce putem, ne îngăduim să credem într-o misiune românească. Dar tocmai în acest domeniu, generația noastră s-a izbit de mari dificultăți. Cultura noastră, tânără cum este, nu s-a adâncit încă în cunoașterea complexului de fenomene ce alcătuiesc viața istorică și viața actuală a poporului nostru, pentru ca în urmă să extragă din acest complex esența permanentă a românismului, singura temelie pe care se poate clădi sensul unei misiuni naționale. N-avem o filosofie românească[88], o filosofie care să adune și să închege din manifestările caracteristice ale vieții noastre proprii fagurul unei concepții de ansamblu. Nu e nimeni vinovat de această lipsă. Ea a fost fatală în stadiul de dezvoltare a culturii noastre.

Să adăugăm la aceasta faptul că încercările, ce s-au făcut până la război, de a lămuri tendințele fundamentale ale istoriei noastre au toate un caracter *ad-hoc,* sunt interpretări unilaterale făcute în funcție de idealul geografic al războiului. Istoria noastră are, pe lângă tendința unionistă, un mare sens spiritual, care a fost lăsat în umbră, dar care constituie în cea mai mare parte esența sufletului românesc.

Seria de probleme, pe care le-am amintit aici, împreună cu altele, destul de cunoscute azi, ce se țin de ființa religiei, a artei și a culturii, sunt preocupările caracteristice generației noastre în nevoia de a-și lămuri, pe cât e posibil, ideea de misiune românească. Zbuciumul stârnit de ele în sufletele noastre și-a găsit expresie în revista *Gândirea,*

care fie și numai pentru faptul că cea dintâi a pus aceste probleme în lumea românească și-a creat un titlu de deschizătoare de drumuri noi. Simpla semnalare a unor astfel de lipsuri echivalează cu un început de orientare spre sensul românesc. Cât vom fi făcut mai mult decât atât rămâne la judecata altora.

În direcția acestor preocupări trebuie să însemnăm cu mare satisfacție că ultimul an a fost neobișnuit de rodnic. Între altele, el ne-a adus în domeniul filosofiei două încercări foarte prețioase de definire a românismului. Una e a lui Lucian Blaga: *Orizont și stil, Spațiul mioritic;* alta a d-lui C. Rădulescu-Motru: *Românismul, catechismul unei noi spiritualități.* Pentru noi, Lucian Blaga are avantagiul de a fi ajuns la luminoasele cristalizări de azi din însuși zbuciumul pe care personal l-a trăit, al generației războiului. Afinitățile unor experiențe comune ni-l fac, prin urmare, mult mai familiar. D. C. Rădulescu-Motru, în schimb, vine dintr-o lume de idei care a fost foarte puțin a noastră, cu bunăvoința bătrânului de a ajuta filosofic la clarificarea celor mai tineri. Lucrul acesta e deosebit de prețios și atingător până la emoție. Părăsiți în căutarea propriului nostru destin, un dascăl generos, de două ori mai experimentat ca noi, se apropie cu atenție și ne spune: Iată catechismul noii spiritualități pe care o căutați!

Cu sentimentul de deferență ce se cuvine unui profesor de prestigiul său, vom căuta, pe cât ne stă în putință, să ne recunoaștem în acest catechism. Cu atât mai mult cu cât autorul ne încurajează prin această afirmație: „Românismul nu este o spiritualitate pe înțelesul bătrânilor, ci numai pe înțelesul tinerilor" (p. 132). Dacă admitem însă această separație hotărâtă, ce exclude pe bătrâni de la înțelegerea lucrurilor noi, se naște o nedumerire: în ce categorie se așează d. Motru? Clasificându-se între bătrâni,

și-ar suprima dreptul de a scrie despre noua spiritualitate; dacă s-ar clasifica între tineri, ar trebui să facem abstracție de vârsta-i într-adevăr venerabilă. Din moment ce scrie despre lucruri pe care bătrânii nu le înțeleg, suntem nevoiți să-i acordăm o tinerețe ca în basme și să-l ascultăm ca pe un camarad din cea mai nouă generație.

Românismul e, în cugetarea d-lui C. Rădulescu-Motru, o nouă spiritualitate pe înțelesul exclusiv al celor tineri: „El este de o natură nouă și fără precedent în istoria trecutului nostru". (17)

Ce însemnează spiritualitate și din ce constă cea nouă, pe care ne-o propune?

D. Motru recunoaște că termenul aparține Bisericii creștine, care „înțelege prin spiritualitate proprietatea pe care o are Sfântul Spirit de a uni în mod mistic, prin prezența lui, ființa omenească cu lumina și iubirea dumnezeiască" (17). Această unire, adăugăm noi, e însăși esența religiunii noastre, ca expresie a legăturii omului cu Dumnezeu sau a fuziunii vremelnicului cu veșnicul. Spiritualitatea are un îndoit caracter: e *teandrică*[89], adică e alcătuită dintr-un element divin, – harul sau energia Spiritului Sfânt – și din elementul omenesc în forma lui cea mai bună. Fuziunea mistică a acestor două elemente dă ca rezultat o *viață* mântuită de păcat, desăvârșită, îndumnezeită. Spiritualitatea e deci viață omenească asimilată Duhului Sfânt. În acest act de iubire reciprocă, natura omenească nu-și pierde întru nimic caracterul ei de natură omenească, dar se transfigurează și se ilumineză pentru a înțelege lucrurile și pentru a lucra după modul divin, rămânând în condiția umană creaturală. Misticii cari au trăit spiritualitatea în gradul cel mai înalt aseamănă natura omenească intrată în flacăra iubirii dumnezeiești cu fierul

înălbit de foc la temperatura înaltă: fuziunea focului cu fierul nu-i distruge acestuia forma, dar îl dilată și-l schimbă la culoare. Omul spiritualizat sub acțiunea energiei divine capătă față de toate lucrurile din lume o atitudine deinformă, adică se poartă față de ele în felul în care se poartă Dumnezeu față de creaturi. Ridicat până la spiritualitate prin puterea morală, el degajează apoi în lume însutită sau înmiită această putere. Sfinții sunt cunoscuți prin formidabila energie consumată spre binele semenilor și spre slava lui Dumnezeu.

Spiritualitatea, prin urmare, nu se poate despărți de ideea morală fiindcă ea e însuși binele divin exprimat prin om.

Tot astfel, spiritualitatea nu e un concept abstract sau filosofic, care poate fi înțeles azi într-un fel iar mâine într-altul. Ea e un mod de a trăi, și anume modul sublim de a trăi ca om în Dumnezeu. Caracterul ei teandric – puterea dumnezeiască fuzionată cu puterea omenească – nu constituie o problemă de antinomii pentru logicienii de profesie, ci e o realitate istorică. Religia nu e un sistem filosofic ca oricare altul, ci metoda și puterea revelată a salvării din păcat. Elementele ei nu se judecă în abstractul logic, ci în concretul vieții. Spiritualitatea își are modelul în Fiul lui Dumnezeu întrupat în om. Acesta e argumentul ei, concret și istoric, iar nu abstract și teoretic. Iisus Hristos e revelația lui Dumnezeu în timp și spațiu nu pentru a da de lucru filosofilor să descurce cum intră eternitatea în timp și nemărginirea în spațiu, ci pentru a le dovedi concret și istoric că e posibilă salvarea din răul legat de timp și de spațiu.

Spiritualitatea stă la dispoziția omului și a neamurilor totdeodată. Căci intervenția puterii divine în lume nu are de scop să distrugă natura și formele ei, ci s-o desăvârșească. Neamurile sunt unități ale naturii omenești.

Spiritualitatea se poate raporta deci tot așa de bine la om și la neamuri. Spiritualitatea unui neam se poate descifra din faptele lui istorice și din instituțiile pe care le-a creat în vederea sublimei aspirații către Divinitate, către viața în Duhul Sfânt.

Pornind de la termenul creștin de spiritualitate, d. C. Rădulescu-Motru îl respinge totuși când e vorba să definească noua spiritualitate a românismului.

„Noi luăm spiritualitatea în sens mai larg, zice dânsul, pentru a o apropia de istoria culturii omenești. Pentru noi, spiritualitatea este complexul de idei și sentimente, în special complexul de interpretări simbolice, prin care societatea unei epoci își justifică credința într-o ordine perfectă și eternă pe care este sortită a o realiza în decursul timpului viața pe pământ".

Cu aceasta, am intrat în domeniul arbitrarului și al confuziei. Există printre gânditorii liberi o tendință acuzată de a seculariza termenii creștini despuindu-i de înțelesul lor supranatural. Atinși de degetele acestui fel de raționalism incorect, termenii creștini apar ca niște fluturi șterși de polenul divin al sensului lor autentic. Auguste Comte, misticul care se refuză, îndrăgostit totuși de capodopera spiritualității creștine, *De imitatione Christi,* înlocuia în text cuvântul Hristos prin acela de *Umanitate* și cuvântul Dumnezeu prin acela de *Marea Ființă.* Tot astfel procedează francmasoneria când înlocuiește termenul de Dumnezeu prin acela de *Marele Arhitect.* E metoda cunoscută, care duce de la mistică la mistificare.

D. C. Rădulescu-Motru, care e totuși om de o incontestabilă probitate intelectuală, se lasă furat de asemenea procedee când secularizează înțelesul termenului de spiritualitate. Domnia-sa știe desigur că termenii cu care lucrează gândirea teologică au totdeauna o precizie categorică, ce nu sufere o altă interpretare decât sub primejdia de a-i falsifica, Și mai știe, de asemenea, că în filosofie termenii nu se bucură de aceeași imunitate, fiecare căpătând înțelesuri variate și contradictorii de la filosof la filosof și de la școală la școală. Fiecare filosof vorbește pe limba lui sau a școalei din care face parte. De aci rezultă haotica logomahie a gânditorilor liberi, care duce la imposibilitatea de a crea o normă generală pentru cugetare și cu atât mai puțin pentru viață. A secularizа spiritualitatea înseamnă a coborî acest termen în domeniul arbitrarului și a-i difuza înțelesul în haosul logomahiei filosofice. D. Motru îi șterge polenul supranatural și o circumscrie în domeniul natural unde spiritualitatea nu mai poate avea înțeles. Același lucru l-a făcut domnia-sa când a scris cartea despre *Vocație*[90]. Vocația aceasta sau *chemarea* este iarăși un termen teologic cu înțeles foarte precis. Te cheamă Dumnezeu în vederea unei misiuni. Dar d. Motru ne vorbește, într-o carte întreagă, despre o vocație pe cere n-o exercită nimeni, adică nu i se precizează nici o cauză, și astfel la sfârșitul lecturii ai impresia haotică și penibilă că ți s-a vorbit despre neant.

După această regretabilă ciumpăvire de înțeles, spiritualitatea devine „un complex de idei și de sentimente" sau „un complex de interpretări simbolice" – în vederea cărui scop? Ca societatea *unei epoci* să-și poată justifica credința într-o ordine perfectă și eternă ce trebuie realizată în viață, ne spune d. Motru. Foarte bine! Dar această ordine perfectă și eternă în limbajul religios are un înțeles tot așa de categoric. La domnia-sa însă și această expresie e supusă operației de secularizare. Ordinea perfectă și eternă devine în gândirea sa o simplă proiecțiune iluzorie ce se modifică după viziunea filosofică, de la epocă la epocă. O

filosofie materialistă, bunăoară, proiectează o [illegible] de ordine perfectă și eternă și atunci compl[illegible] sentimente și interpretări simbolice, care [illegible] justifice credința într-o asemenea ordin[illegible] spiritualitatea. D. Motru *admite* un asemenea [illegible] e în realitate un non-sens: spiritualitate mate[illegible] ce e tot una cu a spune: pantof metafizic. Ce[illegible] domnia-sa ne vorbește pe larg de spirituali[illegible] contimporane voind să înțeleagă, desigur, spir[illegible]

În concluzie, termenul acesta capătă în nou[illegible] C. Rădulescu-Motru înțelesul de atmosteră i[illegible] climat intelectual, modificabil de la epocă la [illegible] concepția dominantă, filosofică, științifică, [illegible] socială. Acest cameleonism filosofic se obține [illegible] sistematică de excludere a religiunii din [illegible] călăuză divină a oamenilor și a neamurilor că[illegible] ordine perfectă și eternă.

Românismul e, deci, o nouă spiritualitate [illegible] chism ni l-a alcătuit cu o camaraderească am[illegible] Rădulescu-Motru. Acest românism „e de o n[illegible] fără precedent în istoria trecutului nostru". [illegible] cu tonul ei atât de răspicat ne atrage și ne uim[illegible] timp. Un filosof știe foarte bine ce e aceea [illegible] *grad*. Sunt lucruri care se deosebesc între ele d[illegible] au toate aceeași natură. Și sunt lucruri care [illegible] după natură și atunci această deosebire [illegible] fundamentală și de neînfrânt. Când zic român[illegible] se referă, fără îndoială, la o realitate cu o an[illegible] distinctă. Când afirm mai departe că român[illegible] natură nouă și încă fără precedent în istoria [illegible] nevoit să admit o realitate care n-a mai exist[illegible]

[illegible]ăcut apariția în lume ab[illegible] [illegible]ia acum. După d. Motru, ar trebui [illegible]ă admitem că neamul [illegible]românesc și spiritualitatea lui nu [illegible]ăluiește decât din anul [illegible]936, neavând precedent istoric și [illegible]având o natură nouă, de[illegible] [illegible]i fundamental deosebită de natura [illegible]e care am atribui-o unu[illegible] [illegible]i neam românesc ce ar fi existat în [illegible]trecut. Dar lucrul e o ab[illegible] [illegible]surditate. Un neam nu poate avea [illegible]două sau mai multe na[illegible] [illegible]uri. El e un neam întrucât are o [illegible]singură natură permanen[illegible] [illegible]tă. O altă natură presupune un alt [illegible]neam, fundamental deos[illegible] [illegible]ebit de cel dintâi. D. Motru singur [illegible]o recunoaște: „Fiecare [illegible] popor constituie un *unicum* pe [illegible]lume" (26). Tot astfel r[illegible] [illegible]mânismul referindu-se la aceeași [illegible]realitate de aceeași natur[illegible] [illegible]ă, nu poate fi de mai multe naturi [illegible]deosebite. E absurd, pr[illegible] [illegible]in urmare, să vorbim despre un [illegible]românism nou și fără p[illegible] [illegible]precedent referind în același timp [illegible]termenul la o realitate is[illegible] [illegible]torică, neamul, care are o existență [illegible]milenară. D. Motru a v[illegible] [illegible]it, desigur, să înțeleagă prin acest [illegible]cuvânt o mentalitate, un [illegible] climat ideologic epocal, în speță [illegible]contimporan, ceea ce [illegible] e într-o măsură admisibil; dar [illegible]oamenii în care vorbe[illegible] [illegible]te sunt atât de improprii, încât [illegible]ideile și absurdit[illegible] [illegible]devin inevitabile. Nu din spirit de [illegible]stăruim asupra ac[illegible] [illegible]estor lucruri, ci din două motive [illegible]one: întâi, cartea ac[illegible] [illegible]easta e scrisă de un mare profesor [illegible]de filosofie, căruia sunt[illegible] [illegible]em în drept să-i cerem termeni [illegible]clari; al doilea, e vorba [illegible] aici nici mai mult, nici mai puțin [illegible]de un „catechism" al românismului, și atunci [illegible]limpezimea termenilor [illegible] claritatea gândirii sunt condiții [illegible]de fixare.

[illegible] realitate, d. Motru crede că sunt mai multe [illegible]neamuri sau na[illegible]ționalisme, considerate ca manifestații [illegible]ale aceluiași neam. Aceasta e chiar tema lucrării [illegible]sale. „Românismul, zice [illegible] românesc în sânsul, e o manifestație a realității [illegible]românești" (110). De data aceasta, neamul care se

filosofie materialistă, bunăoară, proiectează o anume iluzie de ordine perfectă și eternă și atunci complexul de idei, sentimente și interpretări simbolice, care încearcă să justifice credința într-o asemenea ordine, constituie spiritualitatea. D. Motru *admite* un asemenea înțeles, care e în realitate un non-sens: spiritualitate materialistă! Ceea ce e tot una cu a spune: pantof metafizic. Ceva mai mult, domnia-sa ne vorbește pe larg de spiritualitatea științei contimporane voind să înțeleagă, desigur, spiritualismul ei.

În concluzie, termenul acesta capătă în noua carte a d-lui C. Rădulescu-Motru înțelesul de atmosteră ideologică sau climat intelectual, modificabil de la epocă la epocă, după concepția dominantă, filosofică, științifică, politică sau socială. Acest cameleonism filosofic se obține prin operația sistematică de excludere a religiunii din funcția ei de călăuză divină a oamenilor și a neamurilor către adevărata ordine perfectă și eternă.

Românismul e, deci, o nouă spiritualitate al cărei catechism ni l-a alcătuit cu o camaraderească amabilitate d. C. Rădulescu-Motru. Acest românism „e de o natură nouă și fără precedent în istoria trecutului nostru". Propoziționea cu tonul ei atât de răspicat ne atrage și ne uimește în același timp. Un filosof știe foarte bine ce e aceea *natură* și ce e *grad*. Sunt lucruri care se deosebesc între ele după grad, dar au toate aceeași natură. Și sunt lucruri care se deosebesc după natură și atunci această deosebire dintre ele e fundamentală și de neînfrânt. Când zic românism, cuvântul se referă, fără îndoială, la o realitate cu o anumită natură distinctă. Când afirm mai departe că românismul e de o natură nouă și încă fără precedent în istoria noastră, sunt nevoit să admit o realitate care n-a mai existat și care și-a

făcut apariția în lume abia acum. După d. Motru, ar trebui să admitem că neamul românesc și spiritualitatea lui nu datează decât din anul 1936, neavând precedent istoric și având o natură nouă, deci fundamental deosebită de natura pe care am atribui-o unui neam românesc ce ar fi existat în trecut. Dar lucrul e o absurditate. Un neam nu poate avea două sau mai multe naturi. El e un neam întrucât are o singură natură permanentă. O altă natură presupune un alt neam, fundamental deosebit de cel dintâi. D. Motru singur o recunoaște: „Fiecare popor constituie un *unicum* pe lume" (26). Tot astfel românismul referindu-se la aceeași realitate de aceeași natură, nu poate fi de mai multe naturi deosebite. E absurd, prin urmare, să vorbim despre un românism nou și fără precedent referind în același timp termenul la o realitate istorică, neamul, care are o existență milenară. D. Motru a voit, desigur, să înțeleagă prin acest cuvânt o mentalitate, un climat ideologic epocal, în speță contemporan, ceea ce e într-o măsură admisibil; dar termenii în care vorbește sunt atât de improprii, încât confuziile și absurdițățile devin inevitabile. Nu din spirit de șicană stăruim asupra acestor lucruri, ci din două motive serioase: întâi, cartea aceasta e scrisă de un mare profesor de filosofie, căruia suntem în drept să-i cerem termeni proprii; al doilea, e vorba aici nici mai mult, nici mai puțin decât de un „catechism" al românismului, și atunci preciziunea termenilor și claritatea gândirii sunt condiții elementare.

În realitate, d. Motru crede că sunt mai multe românisme sau naționalisme, considerate ca manifestații epocale ale aceluiași neam. Aceasta e chiar tema lucrării sale. „Românismul, zice dânsul, e o manifestație a realității istorice românești" (110). De data aceasta, neamul care se

manifestă ca românism, apare ca având una și aceeași natură. Numai naționalismele manifestate de el sunt de naturi cu totul diferite. Cea mai mare parte din lucrarea de față se silește să ne demonstreze că „românismul" nou e cu totul deosebit de românismul cel vechi, adică de naționalismul veacului trecut. Diferențele acestea sunt foarte cunoscute și d. Motru aduce o cantitate obositoare de amănunte pentru a ni le arăta din nou. Totuși, nu ne poate convinge că natura românismului e cu totul altceva decât aceea a naționalismului din trecut. Dacă admitem că românismul nu e decât tendința originară a neamului nostru de a se manifesta istoricește *ca el însuși*, această tendință se poate realiza în etape, după gradul de dezvoltare a puterilor lui și după împrejurările epocale. Dar aceasta nu poate să însemneze în nici un caz deosebire de natură în manifestările aceluiași neam. Căci manifestările *ca sine însuși* ale lui, oricâte variații epocale ar înfățișa, nu au decât una și aceeași natură ca și neamul care le produce. Nu considerăm noi toți feluritele manifestări istorice ale neamului nostru ca semne distinctive după care îl putem cunoaște ca autor al lor? Dacă ele ar fi de naturi cu totul deosebite, ne-ar fi peste putință să ajungem din studierea lor la cunoașterea unității de natură a neamului. Românismul nu poate fi deci o manifestare epocală, cum crede cu tărie d. Motru, ci însuși modul permanent și specific de a crea istorie al neamului românesc. Astfel, tema fundamentală a cărții sale apare arbitrară și greșită.

Însuși d. C. Rădulescu-Motru o contrazice de nume roase ori și aceste contradicții sporesc în măsură regretabilă confuzia catechismului. Stăruind mereu să ne încredințeze că românismul e o manifestare episodică a neamului

nostru, domnia-sa scapă și adevăruri cum e cel următor: „Românismul e un jurământ de credință în statornicia pământului și a neamului românesc" (103–5). Cu alte cuvinte, tot ale sale, acest jurământ e „instinctul de apărare" vădit în realitatea istorică (118). E admirabil, dar acest mod de a-l concepe exclude cu desăvârșire caracterul episodic pe care autorul se silește fără încetare să i-l dea. Pentru că jurământul de statornicie e consfințit de tot sângele vărsat în istorie, iar instinctul de apărare umple toate veacurile cu strădaniile lui eroice ca neamul acesta și pământul lui să fie ce sunt astăzi. Suntem oarecum încântați că d. Motru însuși, prin asemenea fericite scăpări de condei, își dărâmă teza cărții.

Nu putem să nu fim de acord cu domnia-sa când afirmă că neamul constituie un *unicum* pe lume și când adăugă că „Naționalismul fiecărui popor este o existență originală și nicidecum copia unui model universal" (56). De asemenea, când ne vorbește de „rădăcinile noastre proprii, cu destinul nostru propriu (31) și când respinge ideea unei „rațiuni universale" (117) în sens natural – idee pe care noi am combătut-o cei dintâi – și când îi opune „geniul național". Cultură universală nu există fiindcă nu există această rațiune universală care să-i dea normele. Cultura există ca produs al geniului național, ca expresie a acelui *unicum* din ființa fiecărui neam. Tot ce spune d. Motru în această privință, în privința tradiției adaptate la invenție și a invenției corectate prin tradiție, precum și a progresului, care e creșterea organică a patrimoniului ereditar al neamului, sunt lucruri pe care noi le spunem de două decenii încoace. Suntem de acord în această privință, deși domnia-sa nu ne citează niciodată.

O chestiune însă rămâne fără lămurire în cartea sa: aceea a *asimilării* din cultura și din civilizația popoarelor

mai înaintate decât noi. Uneori domnia-sa e categori contra împrumuturilor, alteori e categoric pentru Naționalismul din veacul al XIX-lea e declarat în întregim o imitație străină și osândit fără drept de apel. Dar când ajunge să definească noul românism, domnia-sa o face „în conformitate cu noua spiritualitate a Europei" (150), pentru că mai avem încă multe de învățat de la această Europă. Sunt două puncte de vedere ce se anulează unul pe altul și lasă într-o mare nelămurire problema asimilării care în scrisul nostru e, credem, destul de limpezită.

Acum, ce este acel *unicum,* ce sunt acele „rădăcini proprii" și acel „destin propriu" de care am pomenit?

D. Motru recunoaște că acel *unicum* nu este altceva decât *etnicul,* un cuvânt pe care, împreună cu multe altele, l-a pus în larga circulație de azi *Gândirea.* Pentru noi, etnicul e însăși natura proprie a neamului. Pentru d. Motru, termenul acesta are numai un sens biologic, – e ceea ce ne-ar deosebi de alte neamuri într-un muzeu etnografic. În realitate însă etnicul e alcătuit din sânge și suflet; prin urmare, el are deopotrivă un înțeles biologic și etic. Într-un mod general de a vorbi, contradictoriu cu ideea pe care și-o face despre etnic, d. Motru însuși recunoaște punctul nostru de vedere: când pretinde că noua spiritualitate „postulează identitatea dintre spirit și materie" (91). Noi respingem însă *identitatea* aceasta monistă în favoarea unei simple *fuziuni,* după care etnicul ne apare ca o fuziune a biologicului și a eticului, a sângelui și a sufletului.

Oricum ar fi conceput însă, – suntem de acord cu d. Motru –, etnicul constituie natura noastră proprie, prin care ne deosebim de celelalte neamuri. El este esența românismului. Toată mișcarea naționalistă din zilele noastre, zice autorul, urmărește *integrarea etnicului într-o vocație istorică* (91). Frumos spus, și lapidar. Idealul acesta,

pentru care se frământă generația tânără, se numește cu expresia cunoscută „România a românilor". Ea însemnează dominația etnicului în cultură, în viața de stat și în viața socială. Cu un cuvânt rezumativ, idealul generației tinere este *etnocrația.* Și cine se încumetă să scrie catechismul noii spiritualități, dând alt înțeles românismului decât acesta, săvârșește un grav și de neiertat act de mistificare.

Aceasta este cartea d-lui C. Rădulescu-Motru.

Când domnia-sa încearcă să determine în mod negativ românismul, ne spune că el „nu e xenofobie", „nu e antisemitism" și „nu e ortodoxism". O repetă de atâtea ori și cu o vehemență atât de neobișnuită în scrisul d-sale molcom încât intenția de mistificare e mai mult decât străvezie. Dacă noua spiritualitate este, cum zice dânsul, ceva pe înțelesul exclusiv al celor tineri, unde e generația de azi care s-ar recunoaște în românismul acesta oferit de d. Motru? Etnocrația, către care năzuiește România de azi, este implicit xenofobă și antisemită întrucât dominația ei în cultură, în viața de stat și în viața socială postulează reducerea influenței străinilor, în cel mai modest caz, după criteriul proporției numerice. Căci ce fel de etnocrație ar fi aceea, în domeniul culturii, când presa e în mâinile evreilor și a minoritarilor, cari simulează idealurile noastre înlocuindu-le în realitate cu idealurile rasei lor? Dacă fiecare națiе e un *unicum,* cum putem să ne recunoaștem noi în gândirea evreilor, determinată de constantele geniului lor etnic? Ce fel de etnocrație ar fi aceea, în domeniul economic, când finanța, industria și comerțul nu ne aparțin nouă? Instinctul de apărare, pe care chiar d. Motru îl recunoaște la temelia românismului, nu e în cea mai justificată funcțiune când urmărește în toate aceste domenii realizarea numărului proporțional? E ceva mai rațional decât acest postulat al naționalismului de azi? D. Motru îl

califică totuși cu vehemență drept „primitivism" și „barbarie!"

Tot astfel, dacă românismul e spiritualitatea care urmărește realizarea unei ordini perfecte și eterne, de ce această ordine n-o poate oferi ortodoxia? Și ce putere, în locul ei, creează în viziunea generației tinere, imaginea ordinei perfecte și eterne? D. Motru nu ne spune, dar respinge categoric ortodoxia din noua spiritualitate românească. Chestiunea fiind de o însemnătate capitală, ne rezervăm s-o discutăm într-un articol aparte.

Să trecem acum la ceea ce înțelege dânsul prin vocația românismului în clipa de față.

Chemarea lui, zice autorul, e să organizeze din nou statul și școala (135). La aceasta se reduce, tradusă în practică, misiunea românismului sau „integrarea etnicului în vocația istorică".

Reorganizarea statului e într-adevăr o problemă dominantă a vieții contemporane. Frământările politice de pretutindeni, revoluțiile și războaiele civile ce cutremură continentele, toate urmăresc acest obiectiv principal. El e înțeles în două direcții contrare: ori stat proletar, ori stat totalitar. Întâiul are la bază vechea concepție a luptei de clasă, al doilea noua concepție a categoriilor sociale sau a corporațiilor. Ca să vorbim în limbajul d-lui Motru, sunt astăzi în lume două „spritualități" ce-și dispută întâietatea. Domnia-sa e convins însă că există una singură: aceea a statului totalitar. Iată definiția sa: „Secolul nostru e secolul naționalismului totalitar. El vrea o aderență totală între stat și națiune" (138). Mai departe: „Statul pentru contimporani e organizarea funcțiunilor națiunii însăși. Statul se identifică cu menirea națiunii" (139). E limpede, prin urmare, că nu poate fi vorba de un stat organizat pe principiul luptei de clasă. Autorul repudiază statul burghez

și nu ne spune nimic despre cel proletar. În ochii săi, rămâne normativ pentru vremea noastră singur statul totalitar.

Acum, ce fel de stat e chemat să realizeze românismul?

Să nu credeți că răspunde un alt autor. E tot d. C. Rădulescu-Motru: „În conformitate cu noua spiritualitate a Europei, statul român va trebui să se așeze pe adevărata lui temelie: pe populația țărănească!" (150). Statul românismului e *statul țărănesc.* Un mare capitol din catechism e închinat acestei idei. Inconsecvența d-lui Motru de la definiția statului totalitar până la această precizare în concret e atât de evidentă încât ne dispensează să stăruim asupra ei. Statul țărănesc e un stat de clasă. El e „reacțiunea contra statului burghez" (150). Țărănimea contra burgheziei. „Ideologia" prin care noul așezământ va înfrânge definitiv individualismul economic al liberalismului e *cooperația.* Așadar, statul țărănesc e statul cooperativ, iar nu statul corporativ. Distincția o face, mult mai limpede decât d. Motru, șeful Partidului Național Țărănesc, care combate cu francheță ideea corporatistă.

De ce renunță d. C. Rădulescu-Motru atât de brusc la statul totalitar, pe care și l-a propus ca normă, și de ce îmbrățișează cu atât de uimitoare uitare un stat de clasă?

Fiindcă, dacă a înțeles într-adevăr ce e statul totalitar și l-ar fi prescris ca vocație a românismului, s-ar fi izbit de o chestiune care îi face silă: un asemenea stat ar duce la ceea ce domnia-sa numește *xenofobie* și *antisemitism.* Etnocrația de care am vorbit nu se poate realiza în concepția sociologiei de clasă, ci numai în concepția sociologiei corporatiste. Statul totalitar e coordonarea dinamică a tuturor funcțiunilor organice ale națiunii. Întrucât criteriul lui este etnicul, acesta pretinde eliminarea neromânilor din funcțiunile organice ale statului și

repartizarea lor după proporția numerică în funcțiunile organice ale societății. Cum astăzi în România cele mai multe din aceste funcțiuni sunt stăpânite de străini, – finanțe, industrie, comerț, meserii, profesiuni libere, presă –, d. C. Rădulescu-Motru *ignorează în mod voit* această mare și gravă problemă, care constituie totuși obiectivul practic principal al mișcării naționaliste. Toată imensa lume tânără, care își cere dreptul elementar de a trăi luptând pentru realizarea proporției numerice, cată să fie mistificată și abătută de la obiectivul luptei către... idealul cooperației sătești! Intențiile autorului capătă la sfârșitul cărții o expresie de indignare vrednică de ziarul *Adevărul*: „Lozinca lor (a naționaliștilor de azi) este: Românul, stăpân la el acasă. Adică, dreptul de suveranitate, pe care cu atâtea jertfe l-am atribuit totalității naționale, să-l întindem și asupra indivizilor români, făcând din el un privilegiu de care aceștia să se bucure în comerț, în industrie și peste tot unde este un avantaj de împărțit.

Aceasta înseamnă după ei idealul etnic substituit spiritualității naționaliste vechi.

În realitate, acesta înseamnă degradarea spiritualității naționaliste“ (207).

Bizară indignare, absurdă mentalitate!

A căuta să creezi în țara ta un comerț românesc, o industrie și toate celelalte ramuri de muncă, de care se leagă problema românizării orașelor noastre, constituie un privilegiu neîngăduit și o degradare a spiritualității! A părăsi toate acestea în mâna cotropitorilor și a reduce toată vocația românismului, tot destinul propriu la cooperativele sătești, aceasta înseamnă noua și nobila spiritualitate! Ea e într-adevăr „fără precedent în istoria trecutului nostru“...

În rezumat: anticreștin, d. Motru secularizează spiritualitatea coborându-i înțelesul până la o ideologie, oricare;

antirasist, face din ea o emanație naturală și episodică a rasei; antinaționalist, românismul său se reduce la o spiritualitate de lăptării și bănci populare. Idealul propus unei generații e lozinca unui club politic: statul țărănesc. Dacă spiritualitatea e justificarea unei ordine transcendente ce trebuie realizată în viață, atunci ordinea perfectă și eternă pe care e chemat s-o transpună numai în sate neamul românesc e cooperația!

Aceasta e esența și mizeria cărții: o naivă și confuză mistificare a românismului.

SPIRITUALITATE ȘI ROMÂNISM

D. profesor C. Rădulescu-Motru se manifestă, mai ales de la o vreme încoace, ca un adversar hotărât al ortodoxiei. Distinsul dascăl de filosofie nu mai vrea să admită sub nici o formă credința strămoșească și pledează necontenit pentru excluderea ei din cuprinsul vieții românești. Această atitudine se susține cu îndârjire în ultimele sale trei lucrări: în *Personalismul energetic*, mistica religioasă e înfățișată ca un fenomen morbid oarecare; în *Vocația*, directiva revistei „*Gândirea*" e divulgată ca „o compromitere a ideii ortodoxismului"; în *Românismul* atacul capătă un accent definitiv și neîndurat: ortodoxia trebuie exclusă din conținutul românismului. „Catechismul noii spiritualități", adresat îndeosebi tineretului și învățătorilor, îi sfătuiește să se lepede de ortodoxie ca de ceva incompatibil cu „noul naționalism".

Ne aflăm deci în fața unei campanii sistematice de dărâmare a credinței religioase în genere. Fiindcă, cerând eliminarea ortodoxiei din viața românească, d. C. Rădulescu-Motru nu se rostește pentru înlocuirea ei cu vreo altă formă de creștinism sau cu vreo altă religie din afară de creștinism. Astfel, suntem îndreptățiți să atribuim acestei campanii un caracter de ateism filosofic militant. D. C. Rădulescu-Motru, omul blând, îngăduitor și civilizat, pe care îl cunoaștem foarte bine, se situează, fără să-și dea seama, poate, în rândul *bezbojnicilor* sovietici, cari și-au făcut suprema onoare din lupta împotriva lui Dumnezeu.

Dacă admitem propria-i mărturisire că domnia-sa, scriind despre românism, gândește „în conformitate cu noua spiritualitate a Europei", această spiritualitate (ca să zicem așa) e de două feluri opuse: sau *ateistă* sau *teistă*. Principiul oficial al statului sovietic e ateismul. Principiul spiritual al statului fascist e, după însăși declarația lui Benito Mussolini, catolicismul, pentru motivul că acesta constituie tradiția religioasă a poporului italian. Altă „spiritualitate nouă" în Europa nu există. Am putea pomeni ca formă intermediară religia germanică imaginată de d. Alfred Rosenberg [91], filosoful național-socialist, dar aceasta e o aventură pitorească și disparentă în marele fenomen al renașterii germane; statul hitlerist admite ca religie oficială protestantismul și ar fi gata să se împace tot așa de bine și cu un catolicism rectificat în cadrele suveranității germane, adică eliberat de înrâurirea politică a Vaticanului [92]. În nici un caz nu se poate spune despre național-socialism că ar fi *bezbojnic*.

D. C. Rădulescu-Motru, propunând reforma statului românesc în sensul prefacerii lui din burghez în țărănesc și eliminând principiul religios, ne obligă deci să-l clasăm între *bezbojnici*. Până la o eventuală lămurire din partea domniei-sale, nimic din scrisul său mai recent nu ne îndreptățește să-l calificăm altfel. E un fel de Iaroslavschy român. (Iaroslavschy, evreu de origine, e șeful ateismului militant din Rusia sovietică.)

Îngăduindu-ne totuși să nu-l socotim atât de fioros pe cât îl arată aparențele, vom discuta cu toată liniștea motivele sale antiortodoxe. Dar mai întâi, credem necesar să spunem că, deși riscăm să ne repetăm, *consecvența în gândire și în atitudini* nu e în firea filosofului Rădulescu-Motru. Antiortodoxul de azi a fost acum treizeci de ani un cald apologet al ortodoxiei, în cartea de frumos răsunet

Cultura română și politicianismul (1904). În atmosfera universitară ateistă sau indiferentă a vremii aceleia, era o raritate ca un învățat român să se mărturisească pentru Biserică. Curajul acesta îl avusese încă de la 1900 genialul Nicolae Paulescu [93], fondatorul științific al naționalismului creștin. După dânsul, venea în numele filosofiei, d. C. Rădulescu-Motru. Moșier oltean și conservator pe-atunci, combătând în pomenita carte liberalismul venetic, stricător de legi și datini, d. Motru îi opunea, între alte instituții străvechi, ortodoxia noastră populară, cu convingerea patetică a necesității ei de neînlăturat pentru viața poporului nostru. Ostilitatea sau ignorarea ei din partea politicianismului i se părea o crimă. Era convins că poporul român n-ar fi putut în nici un caz să îmbrățișeze o altă formă de creștinism: „Poporul român a mers din instinct către Biserica ortodoxă" (p. 115). Această alegere îl deosebește de toate popoarele occidentale.

E adevărat că filosoful nostru nu vedea în ortodoxie decât „formalismul ritual", adică slujbele bisericești, dar tocmai puterea mistică a ritualului asupra sufletului popular „incult" e ceea ce îl încânta și îl entuziasma. Descriind efectul pacificator al unei slujbe asupra unui țăran înnebunit de durere, d. C. Rădulescu-Motru adaugă această emoționantă notă personală: „Din acea zi am înțeles misterul cultului ortodox. Din acea zi am alungat din mintea mea toate gândurile sceptice, pe care le adunasem din cele văzute în țările străine, și de aci înainte am ascultat cu adânc respect slujba însoțită de atâta formalism a acelei Biserici din care se revarsă o influență atât de binefăcătoare asupra neamului meu întreg" (p. 114).

Dacă d. N. Iorga s-a lăsat totdeauna entuziasmat de puterea culturală a ortodoxiei noastre istorice, refuzând să înțeleagă ceva din ființa ei mistică și negându-i total, mai

ales în timpul din urmă, acest caracter fără care totuși ortodoxia n-ar mai fi nimic, d. Rădulescu-Motru se înclina cu adânc respect tocmai în fața misticii liturgice, neluând în considerare puterea culturală a Bisericii. În treacăt fie zis, ceea ce numea domnia-sa formalism ritual e în realitate uriașa poezie a slujbelor ortodoxe, în care e difuzată la îndemâna tuturor întreaga dogmă a Bisericii răsăritene. Oamenii noștri de cultură n-au însă curiozitatea să citească măcar o carte de ritual; ar avea atunci cheia cultului liturgic și, fără îndoială, n-ar mai vorbi de formalism. Ei cunosc această poezie din nazalizarea preotului și a cântărețului de la strană – dacă o cunosc și așa – și atunci cultul le apare ca un formalism. În acest „formalism" însă, d. C. Rădulescu-Motru intuia just la 1904 ființa mistică a ortodoxiei, indisolubil legată de sufletul poporului nostru. Ritualul în sâmburele lui liturgic nu este altceva decât însuși Hristosul mistic împărtășit poporului.

Ce minune diabolică l-a transformat fundamental pe filosoful nostru, făcând din el un apostat și un *bezbojnic*? Atitudinea de atunci și atitudinea de azi sunt diametral opuse. Domnia-sa nu ne dă nici un motiv, nici o explicație pentru ce neagă atât de categoric ce afirma odinioară atât de patetic. Ca profesor de filosofie ar fi fost dator s-o facă pentru a nu da discipolilor săi impresia unei inconsecvențe absurde. S-ar putea presupune că această bruscă ridicare a d-lui Motru contra d-lui Motru corespunde saltului dintr-un partid într-altul. Apologetul ortodoxiei era conservator; apostatul e național-țărănist. E nedemn în orice caz să atribuim unui filosof asemenea decapitare o dată cu schimbarea clubului politic. Căci o consecvență i-a rămas d-lui Motru: antiliberal pe când era conservator, se manifestă tot așa de când e țărănist. Astăzi însă nu mai vede în liberalism dușmanul ortodoxiei. Sau vede și-i pare bine pe

când altădată îi părea rău. Dar inconsecvența sa e și mai stingheritoare când, îmbrățișând țărănismul și devenindu-i filosof, elimină ortodoxia în care vedea cândva religia „providențială" a neamului nostru. Tăcerea sa, când era dator să se explice, e asemănătoare mai degrabă cu aceea a neofiților francmasoni, cari se simt obligați să păstreze misterul în care au fost captați. N-am putea spune cu siguranță dacă d. Motru e francmason [94], dar noua sa atitudine și noua sa ideologie sunt grozav de aidoma cu doctrina Marelui Arhitect al Universului înstelat de pistrui.

Dacă semnalăm această inconsecvență atât de izbitoare și atât de nelămurită, o facem cu părerea de rău de a constata dureroasa neseriozitate a judecăților d-lui profesor C. Rădulescu-Motru, venerabilul catechet al noii spiritualități fără Dumnezeu.

Acum pentru care motive elimină ortodoxia din sfera românismului?

După vechea părere a d-lui Motru, poporul român a mers instinctiv către Biserica ortodoxă, ca planta către lumina soarelui. Și această părere e adevărată în sensul că în istoria noastră nu există nici un moment de deliberare pentru a îmbrățișa sau nu credința răsăriteană. Nu există un păgânism românesc anterior creștinismului românesc. Noi nu ne-am botezat ca slavii, ca bulgarii, ca ungurii sau ca germanii, ci ne-am născut creștini [95]. Istoricii noștri vorbesc de un spiritualism tracic care a rămas în noi ca un fond atavic foarte apt pentru a fuziona cu duhul creștin. Această fuziune se petrece în chip atât de firesc încât istoria nu poate preciza o distincție inițială între creștinism și românism. Dar tocmai această imposibilitate de precizare a unui moment deliberativ e dovada fuziunii organice dintre ortodoxie și sufletul românesc. Noi apărem în istorie pur și simplu ca popor ortodox. Acest caracter e atât de puternic

încât chiar într-o vreme când nu eram perfect organizați nici ca stat, nici ca Biserică, încercările de catolicizare n-au putut lăsa nici o urmă, precum nici o urmă n-au lăsat mai târziu încercările de protestantizare. Ortodoxia deci nu e un element suprapus românismului, ci însuși modul lui de a se manifesta religios.

După noua părere a d-lui Motru însă, ortodoxismul fiind o „revelație invariabilă" n-ar putea fuziona cu românismul, care e un mod episodic, actual, de manifestare a neamului nostru. De-a pururi același, ortodoxismul e osândit să rămână într-o regiune inaccesibilă. Dacă s-ar ciocni întâmplător cu românismul actual, aceasta ar însemna nici mai mult,nici mai puțin decât desfigurarea și a unuia și a celuilalt. După această părere a filosofului apostat [96], ortodoxismul e bun cu condiția să nu fie practicat. El e spiritualitate întrucât nimenea nu-l trăiește; românismul e altă spiritualitate, nouă, modernă, întrucât rămâne pur de orice amestec cu ortodoxismul. Noua concepție a d-lui Motru aduce foarte mult cu deismul francmasoneriei scoțiene, după care Dumnezeu, recte Marele Arhitect, a creat cândva lumea și apoi a părăsit-o fără nici un amestec, în seama venerabililor maeștri ai lojilor.

Afirmația d-lui Motru că ortodoxismul e revelația invariabilă ce nu se poate moderniza în spiritul timpului, adică nu se poate actualiza, e un non-sens. Căci ce înseamnă revelație decât vărsarea în timp și în spațiu a principiului divin de viață? Revelație în afară de timp și de spațiu nu există. Un ortodoxism cum îl concepe d. Motru e însăși negația ortodoxismului. Soarele, ca să luăm un exemplu din lumea fizică, ni se revelează prin lumină. Dar dacă lumina lui n-ar intra în aerosfera pământului, pentru noi soarele ar fi ca și cum n-ar exista. Principiul lui de viață devine fecund în atingerea luminii cu lucrurile pământului.

În sine lumina e, poate, invariabilă, dar ea devine actuală în atingerea cu pământul. Această actualitate continuă nu păgubește întru nimic caracterului permanent al luminii. Fără îndoială că revelația e invariabilă (într-un anume fel), dar din moment ce e revelație, adică vărsare în timp și spațiu a principiului divin de viață, puterea ei spirituală e permanent actuală ca puterea luminii solare. A spune că ortodoxia nu e modernă, adică nu e actuală, e tot una cu a spune că lumina soarelui e anacronică. Ceea ce e divin nu e nici vechi, nici modern, ci actual.

Domnului Motru i se pare că revelația e anacronică fiindcă e tradiție. Tradiția ar avea în acest caz un caracter static. Așa o înțeleg toți cei cari nu sunt stăpâni pe sensul cuvintelor și al ideilor. Dar tradiție însemnează transmisiune, adică lucrarea prin care predau ceva pentru a fi purtat mai departe. Când zic că revelația creștină e o tradiție, înțeleg prin aceasta că substanța ei pururi aceeași se transmite din veac în veac, din loc în loc, din generație în generație și e veșnic nouă și actuală ca talazul aceluiași ocean de viață spirituală bătând în țărmul prezentului. Tradiția în sens creștin e dinamismul istoric al revelației pus în lucrare de energia harului dumnezeiesc. Sângele nu e și el o tradiție? Și totuși se poate imagina ceva mai mobil, mai în mișcare decât el? Din momentul când sângele s-ar închega în imobilitate, viața ar înceta. El se transmite pentru a crea mai departe, în ordinea biologică, generații noi. Tot astfel revelația se transmite în ordinea spirituală pentru a transforma pe noii-veniți în ființe cât mai duhovnicești. Când zic că revelația e modernă, adică actuală, nu înțeleg că ea se modifică după spiritul timpului, ci că ea modifică noile generații în sensul idealului creștin, adică ea modifică spiritul timpului, acordându-l cu spiritul lui Hristos.

Hristos e Logosul lui Dumnezeu și Logosul lumii. Rațiunea de a fi a lumii nu e în ea însăși, ci în Dumnezeu prin Iisus Hristos. Lumea nu poate fi în Dumnezeu dacă nu e în Logos. *Per Christum hominem ad Christum Deum.* Cât de adevărat e acest principiu fundamental al creștinismului ne arată negativul lui din vremea de azi. Un popor sustras din rațiunea de a fi a vieții și alunecat în ateism recade în anarhie, în haos și în moarte. Revelația (Christus homo) e drumul care duce și menține pe oameni și neamurile în rațiunea de a fi a lumii, rațiune care e Christus Deus. Mântuitorul e întru atâta Mântuitor întrucât, revelându-se prin umanizare, a dat putința tuturor oamenilor existenți și posibili să se îndumnezeiască prin har. Ce poate fi și ce este omul în creștinism ne-o spune unul dintre cei mai mari sfinți ai ortodoxiei, Simion Noul Teolog[97]. „Eu sunt om prin natură și Dumnezeu prin har". Nu cunoaștem în toată istoria misticii creștine o definiție mai lapidară decât aceasta, a spiritualității. Spuneam în articolul trecut că spiritualitatea e viață omenească asimilată Duhului Sfânt și că ea are un îndoit caracter: divin și uman, adică e *teandrică.* În mod cu totul arbitrar, d. C. Rădulescu-Motru despoaie spiritualitatea creștină de caracterul ei uman și născocește o spiritualitate a românismului de caracter pur antropic sau natural, pentru a facilita prin acest artificiu o separație și o incompatibilitate între ortodoxie și românism.

Aplicând definiția de mai sus istoriei poporului nostru, adică românismului în succesiunea manifestărilor sale, putem spune că neamul românesc e antropic prin natura sa etnică și creștin prin aderența instinctivă la ortodoxie, cum ar fi zis d. Motru cel de-acum treizeci de ani. Istoria noastră, atât de puțin și de parțial interpretată până azi, nu se poate înțelege cu adevărat decât sub unghiul de privire al teantropiei. Ea are un caracter național, suficient scos în

relief, și un caracter spiritual mai presus de toate, aproape total ignorat încă. Spiritualitatea unui neam, ziceam în articolul trecut, se poate descifra din faptele lui istorice și din instituțiile pe care le-a creat în vederea sublimei aspirații către Divinitate, către viața în Duhul Sfânt. Caracterul ortodox cu care neamul nostru apare pe lume se întipărește pentru totdeauna în manifestările lui istorice culminante. Putem să-i atribuim istoriei noastre o îndoită tendință: de intensitate și de expansiune. Tendința de intensitate se caracterizează prin procesul de formație a individualității etnice și prin atracția diferitelor fragmente ale neamului nostru unele către altele pentru a închega unitatea națională. Tendința de expansiune e afirmarea personalității religioase a poporului nostru în voința de a respira în largul ecumenic al ortodoxiei. În virtutea intensității, neamurile ortodoxe se deosebesc prin individualitățile lor etnice; în virtutea expansiunii se armonizează prin personalitățile lor religioase pe planul superior al spiritualității ecumenice. Cultivarea individualității nu e ceva străin de ortodoxie sau ceva opus ei, fiindcă individualitatea e condiția umană a spiritualității. Precum avem datorii către trupul nostru fiindcă numai trăind ne putem cultiva personalitatea sufletească, tot astfel avem datorii către corpul național fără care participarea la opera ecumenică n-ar fi cu putință. D. Motru nu e deloc în nota justă când atribuie ortodoxiei un dezinteres complet pentru lucrurile practice, de vreme ce ea ne impune datorii către corp și deci către corpul național. Dacă românismul n-ar avea decât un înțeles practic, cum crede domnia-sa, de promovare a vieții etnice, aceasta nu l-ar izola totuși de sfera ortodoxiei.

Unul din principiile concepției ortodoxe este acela de *a distinge pentru a uni.* A distinge unitățile naturale ale vieții (căci în viață nu există uniformitate, ci varietate) și a le uni

pe planul spiritual ecumenic. Ortodoxia respectă aceste unități variate ale naturii fiindcă ele sunt opera creației dumnezeiești, le conservă și le cultivă pentru a le desăvârși, adică pentru a le face părtașe la Divinitate în măsura puterii cu care a fost înzestrat fiecare lucru creat. Căci viața întregului Univers, adică a întregii lumi creaturale, nu numai a omului, după concepția creștină, e participarea la viața divină în măsura unei asemănări mai depărtate sau mai apropiate de Dumnezeu, după cum o poate realiza fiecare. Biserica noastră se roagă nu numai pentru oameni, ci pentru toate vietățile și lucrurile din lume. Acest principiu al distincției în ordinea naturală îl respectă ortodoxia chiar în organizația ei pământească sau practică. Ecumenică în spirit, ea e particulară sau națională în forma de organizare. E autocefală în administrație și universală în dogmă și în aspirație. Această plasticitate a ei de a se modela după forma individualităților etnice nu e o degradare, cum crede d. C. Rădulescu-Motru; ea corespunde cuvântului apostolic: „M-am făcut tuturor toate ca pe toți să-i dobândesc". Ea pornește de la cultivarea individualității naturale pentru a ajunge la desăvârșirea personalității religioase, sau la spiritualitate.

Astfel, legea intensității și a expansiunii, pe care o poate ilustra fără greș seria de fapte și de așezăminte ale istoriei noastre, însumează laolaltă și românism și ortodoxie în aceeași unitate teandrică, pe care, dacă o scindăm, pierdem sensul adevărat al acestei istorii. D. C. Rădulescu-Motru crede că „marele titlu de glorie al Bisericii noastre a fost totdeauna că a servit la întregirea naționalității române" (*Românismul,* p. 130). Ar fi să-i atribuim Bisericii numai acțiunea de intensitate în slujba individualității etnice. Și atunci ea n-ar fi jucat decât un rol natural oarecare. În realitate, simultan cu această acțiune și

mult mai presus de ea, ortodoxia română dezvoltă de-a lungul istoriei noastre o acțiune expansivă în sensul ecumenicității spirituale.

Nu e Mircea cel Bătrân un ctitor ortodox înlăuntru și un cruciat al creștinătății în afară? Nu e Ștefan Vodă un ctitor de măsură și mai mare, iar în același timp un „atlet al creștinătății"? Nu e Vasile Lupu o apariție de *basileu,* în care contemporanii văd cu drept cuvânt pe ocrotitorul ortodocșilor de pretutindeni și nu are Iașul său, unde s-adună în Sinod teologii întregului Răsărit, ceva din strălucirea de odinioară a Bizanțului imperial și ortodox? Monografia, pe care d. profesor P. P. Panaitescu[98] o închină lui Mihai Viteazul, se ocupă pe larg de politica religioasă a voievodului martir. Mihai e un „cavaler creștin" și luptele lui împotriva turcului sunt pornite din „conștiința unei misiuni pentru ortodoxie". Această misiune i-o atribuie lumea creștină de sub robia Semilunii, lume care vede în el pe arhanghelul liberator și-l numește în poeme eroice „onoarea ortodocșilor", dar și-o atribuie și el însuși: „Căci eu n-am avut de la turci nici o greutate sau vreo nedreptate, dar ceea ce am făcut, toate le-am făcut pentru credința creștinească, văzând eu ce se întâmplă în fiecare zi cu bieții creștini. M-am apucat să ridic această mare greutate cu această țară săracă a noastră, ca să fac un scut al întregii lumi creștine". Conștiința acestei misiuni pe planul superior ecumenic o au, ca Mihai Viteazul, toți marii noștri voievozi. Politica lor rămâne taină sub șapte peceți dacă ignorăm ideea ortodoxă, care o pune în mișcare. Să fim recunoscători istoricilor tineri, cari încep să vadă din ce în ce mai limpede planul spiritual pe care se desfășoară istoria națională. Lipsind unghiul de vedere ortodox, ea apare numai pe jumătate înțeleasă. Ortodoxia nu joacă numai un

rol „înlăuntrul statului român", cum crede d. Motru, ea e spiritul călăuzitor al marilor lui acțiuni de stil ecumenic. Mihai Vodă personifică prin excelență legea intensității, concentrând, fie și numai vremelnic, pe toți românii într-o unitate, și legea expansiunii prin conștiința misiunii ecumenice, pe care o are.

Același caracter spiritual se manifestă în cultura noastră de la începuturi până la jumătatea veacului al XIX-lea. Tot ce s-a scris și s-a tipărit în această vreme, tălmăciri sau originale, tot ce s-a clădit și a rămas, tot ce s-a zugrăvit și a rămas, poartă pecetea ortodoxiei. Scopul acestei vaste opere culturale e, pe de o parte, de a conserva ființa etnică, iar, pe de alta, de a o personaliza în mod religios. Concepția în care sunt scrise Cronicile, de pildă, oglindește legea intensității și a expansiunii întrucât povestirea individualității noastre ca neam e ancorată în ideea providenței divine, care prezidează istoria universală. Epoca lui Brâncoveanu e punctul culminant al acestei culturi. Dar brâncovenismul, însângerat de sfântul martiraj al voievodului, e totdeodată funcție românească și funcție ecumenică.

Simultan, aceleași caractere se răsfrâng în adâncul misterios al culturii populare. Folclorul nostru, adunat cu atâta grijă și nestudiat încă, va fi o revelație în această privință. Dacă e să lămurim un proces înlăuntrul lui, acest proces e unul de transformare a mitului păgân și de încreștinare a lui. Ortodoxia populară e mult mai adâncă și mai complexă decât „formalismul" la care o reduce d. Motru.

În ordinea practică și socială, ortodoxia considerând avuția nu scop în sine, ci izvor de binefaceri, din această concepție s-au născut nesfârșitele ctitorii și nesfârșitele lor

înzestrări. Daniile imense făcute Bisericii de sub restriștea turcească se rânduiesc pe aceeași linie ecumenică. Iar creația unică a spitalelor românești (originea lor e ortodoxă; întâiul întemeietor e Vasile cel Mare) ne vorbește de mila celor puternici pentru cei suferinzi în cari, după doctrina Evangheliei, trebuie să vedem chipul Răstignitului. Foarte greșit își imaginează d. Motru rolul „subordonat" al ortodoxiei și lipsa ei de interes pentru viața practică; voievozii și boierii își sacrifică egoismul sub porunca ei și își împart averile cu prodigioasă abnegație [99].

Egoismul capitalist e într-adevăr o apariție cu totul modernă în viața românească. El e contemporan cu pașoptismul. Pașoptismul e o prăbușire a românismului din spiritualitatea ecumenică. E naționalist, dar nu mai e ortodox. Acum apare egoismul capitalist, politicianismul sau sacrificarea tuturor în interesul unei oligarhii, pornografia în cultură, simulacrul în instituțiile politice și sociale. Epoca aceasta e o irupție de porniri rele, descătușate din disciplina spiritului creștin. D. Motru o combate cu asiduitate, dar în acest *vacuum* spiritual ar putea să vadă, prin contrast, ce înseamnă pentru viața românească spiritul ordonator și călăuzitor al ortodoxiei. Combătând pașoptismul, domnia-sa a sfârșit însă prin a-i cădea în cursă, iar astăzi face figură de emul al ridiculului personaj cu statuie, C. A. Rosetti [100].

Caracterul de teantropie al fenomenului românesc capătă forma cea mai pură și mai proprie în ceea ce se numește *paisianismul,* cu care vom încheia aceste prea sumare înseilări. Paisianismul e într-adevăr o apariție extraordinară în ortodoxia noastră. Și merită studii cu atât mai vaste cu atât a rămas mai necunoscut în sâmburele său de flacără divină. Istoricii, și după ei istoricii teologi, conduși de același spirit laic, n-au văzut în el decât un fenomen

cultural. Mulțimea și valoarea universală a cărților traduse sub direcția starețului Paisie [101] al Neamțului îi îndreptățeau la această judecată. Dar la cel mai rapid examen al acestor cărți s-ar fi putut vedea că ele aparțin toate aceleiași familii de preocupări: sunt cărți de mistică pură, ortodoxă. Paisianismul este, înainte de orice, o trăire mistică pe cele mai înalte culmi ale spiritualității răsăritene. Reforma lui monahală constă din reașezarea vieții religioase la nivelul creat de sfinți. Sâmburele lui intim și aproape inefabil e prin excelență teandric. Din această dogoare duhovnicească s-a ivit și fenomenul cultural care nu e decât periferia văzută a paisianismului. Repercusiunea lui în aria lumii ortodoxe e de proporții grandioase. În pragul veacului al XIX-lea, Mânăstirea Neamțului joacă în sfera ecumenică rolul de altădată al Sinaiului și Atosului...

Oricât de sumare, aceste indicii sunt suficiente, credem, pentru a demonstra că ortodoxie și românism sunt date împreună, în fuziune teandrică, de istoria neamului nostru. Un studiu mai aprofundat al acestei istorii nu va face decât să dilate înțelesul ei schițat aici. Legea intensității și a expansiunii care asigură, pe de o parte, conservarea etnică, iar pe de alta, perfecționarea ființei românești până la înălțimea ideii de misiune spirituală ecumenică e valabilă pentru toate timpurile. O separație între ortodoxism și românism, cum o predică cu îndârjire d. Motru, n-ar însemna altceva decât căderea românismului în acel *vacuum* ateist al *bezbojnicilor.* Spiritualitatea nu e un produs al rasei, ci e însăși rasa transfigurată din generație în generație de energia lumii dumnezeiești. Se poate atribui unui popor o misiune mai sublimă decât aceea de a se depăși necontenit pe sine însuși modelându-se după

imaginea din zenit a lui Iisus Hristos, a Dumnezeului-Om? Iată de ce cuvinte ca următoarele, scrise de d. Motru în catechismul spiritualității sale *bezbojnice*, ne apar fără înțeles: „A face din Românism un gest al Dumnezeirii, pentru izbânda spiritualității creștine ortodoxe, este o deșertăciune... A face din spiritualitatea creștină ortodoxă un instrument în serviciul Românismului este o apostazie".

Ele nu valorează mai mult decât un zgomot de mistrie și echer în auzul Marelui Arhitect al Universului, care a inspirat, pe cât se poate, catechismul d-lui C. Rădulescu-Motru.

NICOLAE PAULESCU, FUNDATORUL NAȚIONALISMULUI CREȘTIN

La 19 iulie 1931 s-a stins într-o magnifică seninătate creștină doctorul Nicolae Paulescu, profesor de fiziologie medicală la Universitatea din București, savant de renume internațional și doctrinar unic al naționalismului creștin. Deși fusese membru marcant al unei organizații naționaliste, nu-mi amintesc ca această organizație să fi făcut vreodată pomenirea lui Paulescu. El a trecut prin ea ca și cum n-ar fi fost, și în urma lui a rămas ca o bucurie meschină a dispariției și a uitării. Numai câțiva tineri credincioși urcă anual până la cimitirul Bellu, să îngenunche la mormântul celui pe care l-au adorat în viață.

Nu l-am cunoscut pe Nicolae Paulescu, dar dându-ne seama de imensa valoare a învățăturii lui, am căutat mereu să rupem păienjenișul uitării vinovate de pe numele lui și să-l actualizăm în atenția tineretului naționalist. Când eram profesor la Facultatea de Teologie din Chișinău, i-am închinat douăsprezece prelegeri de expunere a cugetării lui. În mare parte scrise pentru a alcătui un plănuit volum, aceste prelegeri s-au pierdut o dată cu maldărele de manuscrise și hârtii, ce mi-au fost confiscate stupid în noaptea arestării mele din 29 decembrie 1933 [102]. Cât a apărut *Calendarul*, i-am evocat în fiecare an figura. Același lucru am căutat să-l facem în numeroase conferințe prin

țară și la radio. Cartea *Puncte cardinale în haos* pomenește mereu numele lui. Am înființat apoi Institutul de studii naționaliste și creștine „Nicolae Paulescu", unde timp de un an cei mai competenți cunoscători au vorbit despre doctrina și personalitatea lui.

Într-adevăr, naționalismul creștin, în sensul autentic al cuvântului, are un singur mare poet: pe George Coșbuc, și un singur mare cugetător: pe Nicolae Paulescu, în care se fundează integral. Naționalismul genialului Eminescu e profund rasist[103], dar latura creștină îl preocupă numai tangențial și numai sub raportul concepției conservatoare. Vasile Conta e un mare antisemit, dar e materialist și ateu. Naționalismul d-lui A. C. Cuza[104], întemeiat științific în economia politică, se mișcă pe temelia arianismului nordic cu știuta-i consecință în domeniul religios. Naționalismul d-lui N. Iorga e eminescian cu aprecierea ortodoxiei ca forță culturală istorică și cu negarea vitalității ei actuale.

Nicolae Paulescu e un naționalist autentic, cum sunt toți ceilalți, dar e în plus creștin autentic. Din domeniul literaturii, singur George Coșbuc îi corespunde. Nici Coșbuc, nici Paulescu nu discută creștinismul sub raportul filosofic sau rasial, ci îl acceptă ca pe religiunea revelată, de caracter supranatural. Poetul îl descopere reflectat în substanța sufletului românesc. Savantul îl găsește atestat în finalitatea organismului omenesc. Dar pentru amândoi, creștinismul e suprema terapeutică morală și suprema formă de perfecțiune a insului încadrat în colectivitatea națională.

Pentru Nicolae Paulescu, naționalismul e adevărul natural, iar creștinismul e adevărul supranatural. Cum e și firesc din punct de vedere ortodox, pentru el aceste două adevăruri nu constituie o antinomie. Naturalul și supranaturalul nu se exclud, ci se complectează: Hristos n-a venit

să strice natura, ci s-o desăvârșească. Căci natura e creația lui Dumnezeu, iar creștinismul e revelația aceluiași Dumnezeu.

Studiul fiziologiei, domeniu în care Paulescu și-a cucerit un nume european, îl duce, în concluzie, la existența sufletului și la existența lui Dumnezeu ca autor al naturii. Finalitatea categorică a funcțiunilor fiziologice din ființa omenească cere în mod logic existența lui Dumnezeu. Splendidul capitol de filosofie științifică, în care el demonstrează experimental, cu o claritate de cristal și cu logică de fier, adevărul creștin, încununează vastul și laboriosul tratat de *Physiologie medicale*. Această demonstrație științifică a metafizicei revelate își avea rostul ei mai ales în epoca în care a apărut Paulescu. E vârsta de glorie a darwinismului și a haeckelianismului. Știința română, prin profesorii Leon[105] și Voinov[106], îmbrățișase fără control erorile ateismului biologic. În această atmosferă, de prejudecăți și superstiții „științifice", mărturisirea de credință a lui Nicolae Paulescu la Universitate a fost un eveniment de un curaj extraordinar. Polemicele pe care le-a stârnit n-au făcut decât să pună în lumină capacitatea genială a tânărului fiziolog, care, publicându-și argumentările antidarwiniste în limba franceză, își atrase numele de „maestru" din partea savanților. Nu e nici o laudă pentru noi să recunoaștem că, până azi, apologia adevărului creștin pe temeiuri științifice, închegată de Paulescu, e mult mai prețuită în Occident decât în România.

Pentru cugetarea lui, drămuită cu o metodă de o rigoare ireproșabil științifică, prin urmare, nu întâmplarea oarbă, ci Dumnezeu e autorul naturii. Constituția și funcțiunile ființei omenești sunt ilustrația concretă a acestui adevăr. Dar el e demonstrat cu o amploare fără asemănare prin acele legi care conduc întreaga natură vie și care sunt *instinctele*.

Dacă argumentările lui împotriva lui Darwin și lui Haeckel [107] au rămas valabile până azi în Occident, unde transformismul e considerat o simplă iluzie, iar faimoasa ipoteză a generației spontanee un simplu nume în muzeul erorilor științifice, credem totuși că adevărata putere originală a gândirii lui Paulescu se manifestă în teoria sa despre *instincte.*

Instinctele sunt *legile divine* care funcționează în toată natura vie în scopul conservării și perpetuării vieții. Ele funcționează ireproșabil și nedeliberat (deci inconștient pentru individ) în scopuri care depășesc puterea de înțelegere individuală. Insul participă la activitatea lor prin senzațiile de durere sau de plăcere. Și acesta e un lucru vrednic să-l reținem. În lumea animalelor necuvântătoare, instinctele funcționează într-adevăr fără greș și analiza minuțioasă pe care savantul o întreprinde în această direcție duce la concluzia că instinctele sunt adevărate minuni, în sensul că Dumnezeu le cugetă, iar ființele vii le îndeplinesc întocmai și nedeliberat. Această îndeplinire nedeliberată pune desigur natura animală în afară de categoriile binelui și răului. Domeniul vieții animale e acela al unei ireproșabile nevinovății paradisiace. Instinctul, am putea spune, e providența divină infuzată în natura vie.

Numai în om, care e ființă spirituală liberă, instinctele devin adesea conștiente. Dar conștiința instinctului e mai ales conștiința voluptății ce însoțește funcționarea lui. În economia vieții naturale, voluptatea e un mijloc de atracție, care asigură bunul mers al unui instinct. Conștiința deliberativă a omului cade însă adesea în confuzie luând această voluptate drept un scop în sine, când ea nu e în realitate decât un mijloc.

Din această confuzie se nasc *patimile* care în natura animală nu există și care sunt un trist privilegiu al naturii

omenești. Nicolae Paulescu e pur și simplu genial când definește patima în raport cu instinctul. *Patima e abaterea unui instinct de la funcția și de la scopul normal,* abatere în care voluptatea, care e un mijloc accesoriu, devine un scop în sine. Să luăm un exemplu: instinctul sexual. Scopul lui e reproducerea și perpetuarea vieții. În lumea animală el funcționează cu o castitate divină. În om însă, voluptatea care îl însoțește, devenind conștientă, se transformă din mijloc accesoriu în scop în sine. Și astfel se naște desfrâul cu formele lui de aberații sexuale. Aceeași explicație pentru toate instinctele și patimile corespunzătoare lor.

Dar această explicație a patimilor deviate din instincte e tot ce s-a spus mai adânc în filosofia științifică în legătură cu problema morală. Conflictele haotice din societățile omenești, care sunt montruoasele întrupări ale răului din lume, își au izvorul în aceste devieri ale instinctelor, adică în patimi. Concepția lui Paulescu despre instincte ca legi divine și despre răul din lumea umană e în acord admirabil cu doctrina creștină și îndeosebi cu teologia reprezentativă pentru ortodoxie a lui Ioan Damaschin. Nu e locul aici să facem demonstrația acestui acord perfect. Să ne mulțumim numai cu semnalarea lui și cu afirmarea că știința adevărată, aceea care aprofundează realitatea până în termenii ei ultimi, e imposibil să devină în conflict cu doctrina creștină. Nicolae Paulescu e filosoful care gândește științific adevărul Evangheliei.

Să mergem mai departe.

Ce e naționalismul în lumina concepției lui Paulescu?

Naționalismul e un instinct natural. Și anume, instinctul social de mare amploare al iubirii de nație. Să ne lămurim mai pe larg.

În concepția marelui savant, instinctele sunt de două feluri: individuale și sociale.

Cele individuale sunt de trei categorii: instincte de nutriție, de apărare și de reproducție. Instinctul de nutriție deviat dă patima beției de toate formele acestui viţiu. Instinctul de reproducție deviat dă patima desfrâului cu toate formele acestui viţiu.

Instinctele sociale sunt următoarele:

Instinctul de familie cu formele lui de iubire conjugală și iubire părintească;

Instinctul de dominare paternă întemeiat pe instinctul de subordonare al iubirii filiale;

Instinctul de proprietate: o locuință, o bucată de pământ, provizii și capital economisit spre bunăstarea familiei;

Instinctul de trib și de nație, sau naționalismul.

Naționalismul e „iubirea națională care leagă între dânșii pe membrii unei nații". El se întemeiază pe instinctul de dominație (monarhul) și de subordonare a poporului.

Prin urmare, ceea ce constituie societățile omenești e instinctul sau sentimentul de iubire: conjugală, părintească, tribuală și națională. Ordinea și ierarhia în sânul acestor societăți se întemeiază pe instinctele de dominație și de subordonare. Baza naționalismului e familia, suprema lui formă naturală e neamul.

Dincolo de naționalism există încă o formă de iubire umană, care se manifestă îndeosebi prin sentimentul de milă față de suferința oricui.

Naționalismul e, așadar, un instinct natural de iubire, înrădăcinat în ființa omenească. Înainte de a căpăta strălucirea conștientă a unei spiritualități etnice, el apare concretizat ca o puternică realitate biologică. E un dar al naturii. Dacă adversarii naționalismului îl ironizează ca pe o formă primară a instinctului, Nicolae Paulescu îl justifică tocmai pe temeiul instinctelor biologice. Căci, încă o dată, instinctele sunt legi divine infuzate în natura

vie. Bestialitatea nu stă în natura vie. Bestialitatea nu constă din forța instinctivă, în desfășurare, ci din abaterea pătimașă de la funcția normală a instinctelor. Bestial nu e naționalismul încadrat în iubirea socială a neamului său; bestial devine cel care, rupt din această comunitate de iubire, alunecă în aventura revoluțiilor sângeroase împotriva familiei și a neamului. Naționalismul conștient și adevărat e acela care asigură funcționarea normală a instinctelor sociale, care năzuiesc la conservarea și la desăvârșirea unității naturale, biologice, a unui neam.

Adversarii naționalismului sunt tocmai patimile sociale născute din devierea instinctelor naturale de societate. În acest domeniu, opera lui Paulescu capătă o amploare extraordinară prin analiza demonstrativă a tuturor curentelor moderne, anarhice și subversive, care, întrupând patimile sociale, tind la distrugerea ordinei naționaliste a lumii.

Patima beției și a desfrâului, măcar că sunt devieri ale instinctelor individuale de nutriție și de reproducție, au repercusiuni sociale catastrofale. Savantul nostru urmărește dezvoltarea acestor patimi cu meticulozitatea unui procuror fără cruțare, care pune la contribuție toate datele științei pentru a demonstra oroarea morală a deviațiilor.

Dar unde Nicolae Paulescu se ridică într-adevăr la înălțimi de dascăl unic al vremii noastre e în demonstrarea patimilor de proprietate și de dominație, ca abateri de la sfintele instincte naturale respective.

Patima de proprietate el o vede reprezentată în cele trei sisteme politice, care au anarhizat lumea modernă: liberalismul, socialismul și bolșevismul. Liberalismul, prin capitalismul individualist și cămătar, a întrecut măsura instinctului normal de proprietate, acumulând, pe seama câtorva, bogății în absurd. Socialismul și comunismul,

urmărind distrugerea sentimentului de proprietate individuală, nu tind în realitate decât la expropriereа popoarelor creștine și la împroprietărirea lui Israel pe tot pământul. Rolul acestui neam anticreștin în formarea ideologiilor anarhice moderne și în inițiativele revoluționare e arătat de Paulescu cu date, cu extrase doctrinare, cu ilustrații de nume proprii, cu o bogăție de elemente și cu o judecată strânsă, cărora nimic nu li se poate opune. E însăși realitatea care vorbește. Omul acesta de știință nu face nici o afirmație pe care să n-o întărească prin documentații de nezdruncinat. În demascarea pericolului evreesc are un singur emul de egală măsură: pe d. A. C. Cuza. Judecate în raport cu teoria instinctelor sociale, liberalismul, socialismul și bolșevismul apar ca tendințe antinaturale și anormale ce contrazic legile elementare de conservare și de perfecționare a vieții naționale.

Patima de dominație, al cărei izvor e orgoliul luciferic, Paulescu o vede întrupată în duel, în lux, în modă, în abuzul de putere, în tiranie, în demagogie, și mai cu seamă în tendința de dominație universală specifică iudaismului. Francmasoneria și organizația cahalului – statul iudaic supranațional – sunt formele acestei patimi funeste.

Două lucruri trebuie să subliniem ca titluri excepționale ale naționalistului Nicolae Paulescu:

1) E cel dintâi, și aproape singurul doctrinar naționalist care a demascat și a demonstrat în ce constă pericolul francmasoneriei. Pe când unii dintre șefii naționalismului românesc au menajat oculta din lașitate sau din interes, au participat la cultul hrubelor sau le-au vizitat din complezență, și-au dat chiar concursul guvernelor masonice, Paulescu singur s-a păstrat într-o intransigență de oțel, luând asupră-și toate riscurile acestei atitudini. De remarcat e că antimasonismul său e anterior dizolvării lojilor din Italia, operată de Benito Mussolini.

2) În ce privește spiritul specific iudaic, Paulescu, care e un creștin convins, face o deosebire categorică între Vechiul Testament și între Talmud. Vechiul Testament e bun comun al creștinismului, ca depozit al primei revelații mesianice. Talmudul e falsificarea iudaică a Vechiului Testament. Absurda teorie rasială a lui Chamberlain [108], aplicată Bibliei, n-a avut nici o influență asupra savantului nostru. Pentru el, Talmudul, doctrina dușmăniei diabolice împotriva lui Iisus Hristos, e sursa care hrănește sălbaticul spirit de separatism și de universală dominație iudaică.

Prin aceste trăsături, Nicolae Paulescu e cel mai complet și mai normativ dintre doctrinarii eminenți ai naționalismului nostru. La acestea se adaugă concepția sa despre creștinism, care îl deosebește de toți ceilalți.

Ce e creștinismul în doctrina lui Paulescu?

Creștinismul e remediul dumnezeiesc al tuturor patimilor.

Instinctele sunt legi divine ale naturii create. Dar omul, care e spirit liber, are facultatea de a le călca și de a degenera în patimi. Răul din lume și îndeosebi răul social stă în voința noastră. Remediul lui e o întoarcere la educația voinței. Sub acest raport, Nicolae Paulescu examinează, în legătură cu instinctele deviate, diferitele sisteme filosofice și diferitele forme de religiune din afară de creștinism, cerându-le soluția. E un studiu absolut obiectiv al problemei răului și al soluțiilor date acestei probleme de filosofi și de fondatorii de credințe religioase. Concluzia comparată a acestui studiu e că singur creștinismul oferă soluția în concordanță cu legile divine ale conservării și desăvârșirii vieții. Din fiecare poruncă sau regulă de viață dată de Iisus Hristos reiese cunoașterea magistrală a funcției instinctelor și a deviației lor pasionale. Fiecare

poruncă evanghelică tinde la crearea unui plus de viață morală în favoarea insului, a familiei, a națiunii și a omenirii. Din această concordanță a principiilor creștine cu legile naturii pure, care nu trebuie înțeleasă ca o simplă întoarcere la instinctele nealterate din animal, ci ca o spiritualizare și ca o înnobilare morală a lor prin efortul conștiinței creștine, Nicolae Paulescu trage concluzia divinității lui Iisus, a consubstanțialității Mântuitorului întrupat cu Dumnezeu creatorul lumii.

Studiul fiziologiei duce la existența lui Dumnezeu creatorul. Studiul haosului de patimi din viața omenească și a remediilor lor duce la divinitatea Mântuitorului. Iubirea divină predicată de el își are corespondența naturală în iubirea de familie, de neam, de aproapele, care e axa instinctivă a vieții. Prin creștinism, instinctul natural se transformă și se sublimează în conștiința morală a perfecțiunii. Naționalismul biologic se transfigurează în naționalism creștin, adică din iubire socială naturală în iubire socială supranaturală, fundată în credința religioasă. Creștinismul înnobilează și sfințește naționalismul.

Peste acest sistem de idei, Nicolae Paulescu așează ca o cupolă de azur marea viziune a organizației universale. Chestiunea aceasta îi era pusă de existența proaspătă a Societății Națiunilor, care tindea la rânduirea universală a lumii moderne. Savantul nostru vede în instituția de la Geneva un reflex al subteranei iudeo-masonice și o falsificare a ideii de pace mondială. Această pace nu este posibilă decât prin mijlocul unui singur organism supranațional: Biserica universală și unică a creștinismului.

Dar Biserica e azi divizată. În aspirațiile sale de Biserică unică și universală, Paulescu critică deopotrivă excesele bizantine și execesele papale, care au dus la marea schismă de la anul 1054. Ca orice creștin adevărat, el se

roagă pentru unirea tuturor bisericilor lui Hristos pentru a se îndeplini mângâierea făgăduită a „păcii tuturor". Paulescu nu e un catolicizant, cum greșit l-au înțeles unii. Filosoful rus Wladimir Soloview[109], bunăoară, frământat de aceeași problemă, e un catolicizant, fiindcă nu vede altfel unirea decât prin rânduirea ortodoxiei sub egida Papei. Paulescu e un aspirant la unirea creștinismului așa cum va hotărî misterioasa voie a lui Dumnezeu.

Nădăjduind, el a înțeles să rămână un admirabil ortodox, cu toate recunoașterile măgulitoare ale savanților catolici din Apus, cu toate atențiile de la Roma, cu toate îmbierile de a trece la catolicism, care n-au încetat nici lângă patul agoniei. A trăit ca un ascet ortodox și a murit în paradisiacă seninătate sufletească, primind sfintele Taine din mâna părintelui Ghiță de la Biserica lui parohială din București cu hramul Sfântului Mina. Viața lui a fost viața aproape ireproșabilă a sfinților. Ce pildă covârșitoare de naționalism creștin ne-a lăsat omul acesta, care își îngenunchia geniul și imensa-i știință în fața sfântului Potir și care a lăsat ca rămășițele lui pământești să fie înfășurate în flăcările tricolorului românesc! Dacă e cineva în personalitatea căruia doctrină și practică sunt una, acesta e doctorul Nicolae Paulescu. Existența lui întreagă e o capodoperă a spiritului.

Creștinism și naționalism, verificate la lumina metodei științifice, în doctrina lui se unifică asemenea cu două părți întregitoare, asemenea cu o îndoită putere, biologică și spirituală, pusă în slujba conservării și desăvârșirii vieții naționale. Viața lui e întruparea vie a doctrinei lui.

Nicolae Paulescu e dintre toți doctrinarii noștri vii sau morți singurul care nu aparține trecutului. Ceilalți reprezintă o față sau alta din complexul problemelor naționaliste și au fost sau sunt ei înșiși în contradicție uneori cu

învățătura lor. La Paulescu amploarea gânditorului e în desăvârșită armonie cu viața omului. Mulți dintre cei cari se mărturisesc azi naționaliști creștini, fiindcă așa e moda, simulează adesea când naționalismul, când, mai ales, creștinismul, spre dezolarea tinerilor cari își caută cu frenezie modelul în care să creadă.

Nicolae Paulescu e naționalist adevărat și creștin adevărat. De aceea, el nu aparține trecutului, ci e singurul care întrupează în doctrina și în viața lui anticiparea viitorului. Tipul românului național-creștin de mâine nu-l putem închipui altfel decât după modelul Paulescu.

El e mai mult decât doctrinar; el e profetul României naționaliste și creștine. Adevăratul român nu va putea fi decât creștin adevărat, iar adevărata Românie naționalistă și creștină nu va fi decât aceea în care legile politice se vor confunda cu însăși legea dumnezeiască a lui Iisus Hristos.

NAȚIONALISMUL SUB ASPECTUL CREȘTIN

Nașterea Mântuitorului însemnează sfârșitul religiunii mozaice. Această veche religiune a murit o dată cu întemeierea Bisericii creștine. În economia lucrurilor dumnezeiești, ea îndeplinise rolul de vestitoare a lui Mesia și de locțiitoare. Prin mozaism, Dumnezeu a descoperit lumii făgăduința că va veni Mântuitorul; prin creștinism, această făgăduință s-a împlinit. Astăzi, pentru toată lumea creștină, Vechiul Testament nu mai este și nu mai poate fi izvorul unei alte religiuni. Căci din moment ce el nu e decât o frântură din marea revelație dată oamenilor prin Iisus Hristos, nu se mai poate întemeia pe o frântură de adevăr religiunea absolută. Vechiul Testament e prefața Noului Testament și n-are sens decât în legătură cu acesta.

Doctrinarii rasismului cari, imitând pe H. St. Chamberlain, cer atât în Germania, cât și la noi excluderea Vechiului Testament dintre cărțile fundamentale ale creștinismului, sunt eretici. Ei contestă inspirația divină a învățăturii biblice. Dar suprimând elementul revelat, Vechiul Testament n-ar rămâne într-adevăr decât o carte a geniului ebraic, adică o carte rasistă, care ar îndreptăți pe evrei să se creadă „poporul ales" până la sfârșitul lumii. Antisemiții aceștia, aruncând în brațele evreilor Vechiul Testament, recunosc, fără să-și dea seama, dogma dominației iudaice.

Pentru doctrina Bisericii însă, el e o carte sfântă, inspirată de Dumnezeu, e o prefață a Evangheliei, un fragment din revelația dăruită prin Iisus Hristos. Evreii au fost poporul ales pentru a sluji drept salahori ai făgăduinței că Mântuitorul va veni. Apariția lui i-a desărcinat de această slujbă. Din acel moment, pe care îl sărbătorim la Crăciun, religiunea mozaică a încetat; despre această încetare Biserica noastră spune: „Trecut-a umbra legii și darul a venit". De atunci încoace „nu mai există grec nici iudeu", zice apostolul Pavel. Vechiul Testament s-a încorporat în creștinism, funcțiunea lui independentă luând sfârșit pentru totdeauna.

Negativismul talmudului

Evreii însă, cu șovinismul lor orb, de un exclusivism sălbatic, au refuzat să creadă că profețiile Vechiului Testament s-au împlinit în Iisus Hristos. Egotismul lor n-a putut să tolereze ideea unui Mântuitor întrupat pentru toate neamurile pământului. L-au voit exclusiv pe seama evreilor. Și atunci, cum religiunea mozaică încetase să mai aibă vreun rost, rabinii au trebuit să interpreteze caricatural profețiile mesianice, tăgăduind pe Iisus Hristos și născocind speranța unui alt Mesia, nu pentru toate neamurile, ci proprietatea exclusivă a evreilor. Această răstălmăcire diabolică a Vechiului Testament a dat religiunea talmudică de azi.

Talmudul[110] e organizarea obscurantistă a urii celei mai grozave împotriva Mântuitorului Iisus Hristos și împotriva creștinilor. Spiritul lui e spiritul crud al lui Irod, ucigașul celor patrusprezece mii de prunci nevinovați și spiritul crimei de pe Golgota. Talmudul e negația totală a creștinismului din partea unui neam care s-a decretat singur

mai presus de toate neamurile și care nu admite mântuire dumnezeiască pentru nici unul dintre ele. Tot ce e creștin e „spurcat" și evreul talmudic e slobod să procedeze împotriva lui ca Irod, ca Anna[111] și Caiafa[112]. Această ură obscură e infiltrată de rabini în copii, cari trebuie să scuipe când văd crucea și să întoarcă în altă parte capul când trec pe lângă o biserică. Au fost surprinși la Cluj copilași evrei cari, în cărțile lor de școală, desfiguraseră în batjocură chipurile creștine; alții, în Basarabia, mânjind cu spurcăciune troițele. La cercetare, au declarat că așa i-au învățat rabinii. Evreii, cari izbutesc să înfrângă zidul acestei uri atavice, mărturisesc singuri spiritul acesta în care au fost crescuți. Bernard Lazare, în cartea sa, *Antisemitismul*, e nevoit să recunoască între cauzele ce adâncesc prăpastia dintre evrei și creștini spiritul diabolic al rabinilor. Chiar în coloanele lui *Sfarmă-Piatră*, un evreu, care a găsit în sufletul lui eroismul să treacă la ortodoxie, și care fusese director de școală rabinică în Ardeal, d. Mihail Wieder, a făcut o mărturisire îndurerată și impresionantă despre acest cult obscurantist al urii împotriva creștinilor, care e temelia educației talmudice.

Exclusivismul acesta al unei iluzii mesianice, sechestrate pe seama lui Israel, se vădește, pe de o parte, în prigoana fără îndurare a evreilor care se botează, iar, pe de alta, în lipsa de prozelitism a religiei talmudice: nici o bucurie ca cineva din altă rasă să participe la speranța în Mesia cel rezervat iudeilor. Spiritul talmudic îi vrea pe creștini dominați ca *atei*, iar nu ca mărturisitori ai credinței evreiești. Talmudul e izvorul de unde pornește în lume acțiunea masonică de discreditare a creștinismului și acțiunea marxistă de ateizare violentă a popoarelor. Atâta vreme cât evreii vor continua să se izoleze de toate neamurile lumii în această cetate a urii diabolice, nu va

exista pace între noi și ei. De acum încolo, drumul acesta va duce orbește la adeverirea acelui cuvânt fatidic: „Pieirea ta prin tine, Israele!" Poporul ales odinioară de Dumnezeu să fie salahorul făgăduinței mesianice pentru toate neamurile pământului și-a purtat sarcina ca pe niște pietre până la clădirea Sanctuarului creștin, iar când acesta a fost gata, a refuzat să intre în el, cu toate că ușile îi stau de atunci larg deschise...

Pieirea ta prin tine, Israele!

Rabinismul e o stare de agresiune permanentă împotriva lui Hristos. Acapararea francmasoneriei, dirijarea și organizarea ei tot mai intensă e o agresiune rabinică. Propaganda anticreștină prin presă, prin cărți și reviste e o agresiune rabinică. Freudismul, care reduce pe om la instinctul sexual din care face cheia întregii vieți spirituale, e o agresiune rabinică. Homosexualismul „științific" al doctorului Magnus Hirschfeld e o agresiune rabinică. Ateismul oficial din Rusia Sovietică, al cărui obiectiv e distrugerea din rădăcină a ortodoxiei, e condus de faimosul ovrei ce-și zice Iaroslavsky.

Groaznicul război de distrugere a catolicismului în Spania a fost comandat de Moise Rosenberg, ambasadorul sovietic la Madrid. Toate aceste forme proteice de agresiune împotriva creștinismului își au izvorul în Talmud, în rabinismul care organizează pe toate planurile de activitate și cu toate mijloacele posibile ura distructivă împotriva noastră. Obiectivul lui e ateizarea lumii creștine pentru a o domina.

Nici un evreu nu ia atitudine contra francmasoneriei, dar toți evreii o apără. Nici un evreu contra socialismului și

a comunismului; dar toți apără marxismul evreii din Niemerower a declarat deunăzi în Senatul Romăcari, prin fi blamat comunismul dacă nu s-ar fi temut că, prin aceie, ne supără poporul evreiesc. Nici un evreu nu atacă pe Magnța Hirschfeld; dar toți îl aplaudă. Nici un evreu nu atacă militantismul ateu al lui Iaroslavsky; dar toți se bucură. Nici un evreu nu blamează ororile marxiste din Spania; dar absolut toți le apără cu frenezie diabolică.

Toți scriitorii, toți savanții și filosofii evrei, cari fac pe ateii, atacă exclusiv creștinismul; dar n-ați văzut absolut nici unul atacând Talmudul.

Această agresivitate anticreștină e un consens iudaic unanim, ce-și are baza în educația de ură talmudică, administrată poporului evreiesc din pruncie.

Europa de azi nu e agitată de un simplu război social; nici de un război ideologic; Europa de azi e agitată de războiul Talmudului împotriva Evangheliei lui Hristos. Regimul democratic al veacului trecut, cu libertățile lui duse la paroxism după pacea mondială, a dat poporului evreiesc un curaj nebun și o beție sacră de mesianismul Calului Alb. Dogma superiorității „neamului ales" asupra tuturor celorlalte popoare, pe care le crede infinit inferioare, îl orbește până într-atâta încât nu mai vede posibilitatea de a se prăbuși catastrofal. De la Revoluția Franceză încoace, iudaismul a mers din succes în succes și dominația lui progresivă în lume îl face să nu-și vadă limita. Excesul acesta însă de popor fără măsură va fi nenorocirea iudaismului. „Pieirea ta prin tine, Israele!" Vă imaginați ce va fi în Rusia sovietică, – unde șapte milioane de creștini au fost uciși numai din ordinul lui Trotzky-Braunstein [113], ce va fi mâine când va răbufni vulcanică răzbunarea unui mare popor batjocorit și masacrat de iudaism ca nici un altul pe lume? Și ce va fi în Spania, dacă generalul Franco [114] va

birui? Și ce va fi pretutindeni? Mai există undeva vreo țară filosemită sau indiferentă față de problema evreiască?

Admițând că toate popoarele și-ar fi pierdut instinctul național elementar, totuși naționalismul lor ar fi în stare să se răscoale din cenușă, biciuit de agresivitatea excesivă a spiritului iudaic, care, necunoscând măsura, provoacă la nesfârșit.

Despre toleranță

Tactica iudaică e dublă: intoleranță spăimântătoare și crimă până la desființarea poporului întreg acolo unde evreul se simte stăpân pe situația politică, așa ca în Rusia și în Spania; apel la toleranța creștină acolo unde evreul se simte încă în stare de inferioritate. Dar apelul la toleranță nu-l face pentru a fi lăsat să trăiască și el omenește alături de creștini, ci pentru a căpăta răgaz să-și organizeze agresiunea împotriva lor. Evreul nu poate niciodată să trăiască indiferent față de creștin, cum trăiește creștinul față de el. Evreul e încadrat în organizațiile mondiale ale rasei și activează local după cum e asmuțit de forurile internaționale supraordonate. Pentru el a trăi este a se agita permanent în sensul negației și al distrugerii.

Apelul, pe care îl face la toleranța creștină, e în fond o ironie și o perversitate. Cel mai intolerant popor din lume, când se simte tare, apelează la toleranța creștină pentru a se pregăti s-o distrugă. Crescut în groaznica ură anticreștină, el vrea să profite de iubirea evanghelică în favoarea urii talmudice. Tolerează-mă, că ești creștin și trebuie să mă iubești; eu nu pot decât să te urăsc în numele mesianismului talmudic! Tolerează-mă, ca să mă organizez pentru a te nimici!

În fond, ideea de toleranță, cum o pretind evreii din partea noastră, nu e creștină; ci democratică. Ei cari, prin atavism, nu pot fi indiferenți față de rasă și de religie, ne pretind indiferența de rasă și de religiune. Dar indiferența de rasă înseamnă tâmpirea conștiinței morale și spirituale. Aceasta e toleranța democratică, toleranță întrupată în doctrina iudeo-francmasonică. Aceasta nu e însă toleranța creștină. Toleranța creștină nu însemnează morfinizarea masonică a conștiinței unui neam pentru a nu mai vedea cum îți bați tu joc de soarta lui. Toleranța creștină pornește dintr-un cuget extrem de viu și de vigilent. Ea e omenoasă cu cel omenos, ea e îngăduială față de cel ticălos în speranța îndreptării lui. Când tu însă perseverezi diabolic, cu luciditate calculată, în voința de a-mi distruge credința, în numele căreia te tolerez, ai pierdut dreptul la beneficiul ei. Un creștin care ar tolera distrugerea credinței lui și a semenilor lui, acela încetează să fie nu tolerant, ci creștin. A tolera batjocorirea credinței tale proprii e lucru diavolesc; e complicitate cu Satana. E o profundă înțelepciune în opreliștea canonică impusă de Biserica noastră în ce privește amestecul cu evreii. Aceasta înseamnă: nu ne amestecăm în credința voastră, cu condiția să nu vă amestecați în credința și în lucrurile ce ne privesc numai pe noi. Toleranța creștină se acordă cu condiția să respecți locul unde te găsești. Când negustorii și-au instalat tarabele în templul Ierusalimului, au trecut dincolo de limita toleranței, în profanare, și spinările lor au cunoscut biciul Mântuitorului.

Un creștin poate tolera prigoana împotriva persoanei sale, dar distrugerea religiei sale n-o poate tolera. Astăzi știm categoric unde duce toleranța nebunei înverșunări iudaice: la catastrofa din Rusia și la catastrofa din Spania. La desființarea Bisericii lui Hristos.

Biserica e deschisă tuturor

Sunt la noi naționaliști cari, sesizând funesta primejdie evreiască, în grija îndreptățită de a o preîntâmpina merg până acolo încât propun eliminarea evreilor încreștinați.

Aceasta e o greșeală.

Ea poate fi făcută în numele naționalismului, dar nu în numele creștinismului.

A interzice evreilor botezul sau a li-l contesta principial e un lucru necreștin. Iisus Hristos s-a născut, s-a crucificat și a înviat pentru mântuirea tuturor neamurilor pământului, pentru mântuirea omenirii întregi. Nu există rasă incompatibilă cu harul dumnezeiesc al botezului creștin. A crede că arianismul singur se potrivește creștinismului e o superbă idioție rostită de H. St. Chamberlain, care a fost totuși un gânditor interesant. Dacă evreul n-ar putea fi creștin, atunci în mod logic contestăm creștinismul apostolilor, cari au fost evrei de origine. Condiția de a fi creștin e, pentru orice om, să se subordoneze voinței dumnezeiești, așa cum ne-o lămurește Biserica. Pentru un evreu încreștinat, ca pentru orice om, aceasta e toată chestiunea.

Ucenicii lui Chamberlain au dreptate însă, când e vorba de botezul-simulacru al unui evreu care, devenit creștin nominal, rămâne mai departe în comunitatea urii talmudice și lucrează sub noua mască după vechile comandamente. Sunt cazuri. Dar nu putem face din ele un principiu. Evreul botezat și identificat cu voința lui Iisus Hristos este ecxlus din comunitatea talmudică și prigonit ca dușman al lui Israel. Dacă marea familie creștină, în care intră, îl suspectează și ea, el rămâne un izolat și viața lui se preface în dramă dureroasă. Un botez sincer e un câștig pentru Biserică – bucuria regăsirii oii celei pierdute – și o diminuare a urii talmudice.

În orice caz, nu noi laicii hotărâm cine să intre și cine nu în familia spirituală a mântuirii. Aceasta e o chestiune care aparține exclusiv Bisericii. Iar Biserica nu-și îngăduie să închidă nimănui porțile în numele ideii de rasă. Naționaliștii, dacă sunt cu adevărat creștini, se supun Bisericii, adică voinței lui Dumnezeu. Ei nu pot da precepte Bisericii: taie o bucată din doctrina creștină fiindcă așa cuget și așa vreau eu! O asemenea poziție însemnează rebeliune și erezie.

Naționalism și creștinism

Cu alte cuvinte, Biserica nu poate fi pusă la ordinele unui oarecare sau la ordinele unui partid oarecare, oricât de naționalist ar fi el. Dacă insul sau partidul se declară creștin, el se pune prin aceasta, de bunăvoie, în slujba Bisericii. Astfel, căutând să pună el Biserica în slujba lui, dovedește că nu pricepe nimic în afară de dorința de a face din Iisus Hristos un fel de membru al partidului, dacă-mi este îngăduită această expresie.

Sunt două feluri de naționalism: unul care își zice creștin și altul care vrea să fie creștin.

Cel dintâi, care vrea excluderea Vechiului Testament din Biserică și interdicția botezului pentru evrei, nu e creștin, deși își spune așa. Poate fără să știe, el lucrează împotriva spiritului creștin. Dar când exploatează situații dificile pentru viața bisericească, precum ar fi bunăoară stilismul, el face din ideea creștină o victimă a demagogiei electorale.

Cel de-al doilea, naționalismul care vrea să fie creștin, utilizează deopotrivă glonțul pentru adversar și rugăciunea pentru Dumnezeu. Cu aceeași sinceritate. Credem că e un

caz de neștiință și de neorientare ce s-ar putea îndrepta printr-o acțiune de îndoctrinare din partea Bisericii. În spirit creștin, tu ești cel care te sacrifici pentru triumful unei idei scumpe, iar nu sacrifici pe altul în acest scop [115].

În orice caz, afirmarea ideii creștine în lupta politică de azi e o necesitate atât pentru viața neamului nostru, cât și pentru viața statului nostru național. Din moment ce adversarii naționalismului sunt demomasoneria și marxismul, amândouă aceste curente înfățișând ideologia ateistă și acțiunea violentă de ateizare a popoarelor, și lucrând în spiritul negativ al urii talmudice, lupta împotriva acestor monștri impune de la sine afirmația ideii creștine. Dar în acest război care amenință nu numai țara noastră, ci Europa întreagă, ideea creștină devine o forță invincibilă dacă ea e flacăra care înfierbântă conștiința luptătoare. Nu poți lupta pentru creștinism decât avându-l în inimă. Dar angajându-te chiar numai cu numele de creștin, nu-i mai puțin adevărat că inima se poate înflăcăra treptat pentru idealul lui Iisus Hristos. Chiar dacă n-ar fi creștin până în adâncimile lui, naționalismul românesc de azi, singurul paznic real al statului național, reprezintă o imensă bună dispoziție de încreștinare. Prin ramificațiile lui, Biserica poate încreștina din nou creierul și inima modernă, atât de înstrăinate încă de credința strămoșilor noștri.

Legea lui Hristos, Legea Statului

Un filosof scria deunăzi că poporul românesc înfățișează în momentul de față două mentalități diferite; jos, colectivismul țărănesc; sus, individualismul cărturăresc. Cauza acestei deosebiri însă e sciziunea profundă dintre sufletul țăranului rămas în tradițiile ortodoxiei și sufletul

intelectualului sedus de ideologia Revoluției Franceze, a cărei paznică ocultă a mai rămas francmasoneria. Sunt două lumi care și-au ajuns dușmane. În orice caz, dușmănia de sus este evidentă în sistemul de exploatare a păturilor populare, instaurat de individualismul democratic.

Țăranul nostru însă nu e colectivist. E o simplă prostie filosofică să-l numim colectivist. Țăranul nostru trăiește într-un mare sentiment de solidaritate. Solidaritate cu semenii săi și solidaritate cu natura. Colectivismul e o formulă de economie politică și are un sens materialist. Țăranul nostru nu e materialist, iar sub raportul economic, gospodărește pe seama sa și a familiei sale. Dar dacă el lucrează când lucrează „toată lumea" și cum lucrează „toată lumea", o face dintr-un adânc sentiment de solidaritate, cristalizat în formele obiective ale datinei. Această solidaritate, devenită regulă de viață, e pecetea ortodoxiei în spiritul românesc.

Individualismul imoral de sus își are cauza în influența unor ideologii străine de spiritul creștin. În măsura în care s-a descreștinat, pătura noastră conducătoare a devenit mai individualistă, mai egoistă și mai cu poftă de a exploata pe cei de jos. Ea nu mai trăiește în solidaritatea spirituală a neamului.

Singur naționalismul creștin poate suprima acest divorț pricinuit de zavistia democratică. Fiindcă naționalismul adevărat nu recunoaște nici clase sociale, care împart în tabere dușmane familia națională, nici sciziuni de mentalități. Naționalismul reprezintă formula integrală a solidarității spirituale în care trăiește încă țăranul nostru. Educația politică a viitoarei pături conducătoare de naționaliști se concepe contrar individualismului democratic și în armonie cu sentimentul solidarist al poporului nostru. Rezultatul ei trebue să fie: cugetare conducătoare în același ritm cu inima poporului.

Aceasta ne duce, chiar fără să vrem, la spiritul ortodox.

Spiritul ortodox e formula solidarității românești, fără ca solidaritatea românească să epuizeze spiritul ortodox. Căci spiritul ortodox poate fi tot așa de just și de adânc formula solidarității grecești, sârbești sau bulgare.

Iisus Hristos s-a născut între ciobani și îngeri, adică în simplitatea naturii și în simplitatea spiritelor pure. Dar nu e mai puțin adevărat că la sfântul său leagăn au venit să se închine regii-magi, conducătorii și învățații timpului. Biserica îmbrățișează în mare această solidaritate din coliba Betleemului: și regii și învățații și ciobanii, reprezentând fiecare neamurile lor și categoriile sociale din care fac parte. În ortodoxie, grecul trăiește ca grec, sârbul ca sârb, românul ca român. Unitatea etnică e baza naturală a ortodoxiei. Dar toți devin creștini ortodocși, adică solidari în Iisus Hristos, care e baza spirituală a ortodoxiei. Universalismul ortodox sau ecumenicitatea se traduce în concret prin ideea de armonie între națiuni, care, diferite ca rasă, devin surori în Duh. Biserica în organizarea ei pământească urmează această normă: ecumenică în doctrină, în constituția ierarhică și în disciplină, ea e națională în modul de a administra elementul ecumenic.

Tot astfel în sânul fiecărei națiuni: Biserica nu e a clasei cutare sau cutare; ci fiind a întregului popor e a fiecărui om în parte și a fiecărei categorii de îndeletniciri. Iisus Hristos e modelul de viață al săracului și al bogatului, al simplului și al învățatului, al celui bolnav și al celui sănătos. Varietatea naturală a oamenilor, fie socială în sânul unei națiuni, fie etnică în sânul omenirii, se adună sus și își află unitatea spirituală în dumnezeiasca dragoste a lui Iisus Hristos.

Solidarismul acesta e cosmic în principiu și național în concret.

Naționalismul, ca formulă militantă a solidarității etnice, se integrează firesc în Biserică prin aderența la idealul ei de viață. Această aderență îl obligă să aducă în politică o mentalitate creștină.

Iar mentalitate creștină transpusă în acțiune politică înseamnă:

Legea lui Hristos, legea statului!

Statul e însăși națiunea organizată dinamic. Iar națiunea noastră e creștină ortodoxă, născută, iar nu făcută. Prin urmare, idealul moral al statului, cristalizat în lege, nu poate fi în dezacord cu idealul spiritual al națiunii noastre, reprezentat de Evanghelia lui Hristos. Nimic mai absurd decât să suprapui unui popor creștin un stat după chipul și asemănarea demo-masonică sau după chipul și asemănarea ateismului marxist. Statul nostru de azi, inspirat de alt spirit decât cel românesc îl face să nu fie încă organizarea dinamică a națiunii pe sacrificiul căreia se întemeiază. Legea lui păgubește acestei națiuni în loc să-i creeze o ambianță prielnică. Pe de altă parte, primejdia ce plutește în jurul lui este iudaizarea marxistă, ceea ce ar însemna de-a dreptul un stat împotriva națiunii românești. El nu se poate consolida decât potrivindu-și forma de organizare în aderență cu fondul sufletesc și cu viața neamului nostru.

La națiune creștină, stat încreștinat, sau, cu alte cuvinte:

Legea lui Hristos, legea statului!

Principiul unei acțiuni naționaliste, care vrea să realizeze politic binele acestui popor sau morala creștină – ceea ce este tot una – nu poate fi altul decât acesta. În aspectul negativ aceasta însemnează: deparazitarea statului de abuzul individualismului democratic și vindecarea lui de lepra talmudică.

Front naționalist al creștinilor

Dușmanii ortodoxiei sunt dușmanii tuturor formelor istorice de creștinism. Rusia pravoslavnică și Spania catolică sunt deopotrivă victimele acelorași dușmani.

Aceleași primejdii impun tuturor creștinilor cel puțin un armistițiu interconfesional. O înfrățire luptătoare în numele lui Hristos cel deopotrivă adorat și slăvit, precum în Evul Mediu armatele voievozilor noștri ortodocși se înfrățeau, aici în Balcani, în aceeași tabără împotriva turcului păgân, cu armatele catolice.

Aceasta impune catolicilor din România încetarea oricărei acțiuni de prozelitism, care n-are printre ortodocși decât un rezultat nul și nu face altceva decât să învenineze raporturile dintre noi și catolici. Cu atât mai mult cu cât ortodoxia nu face prozelitism.

Îndeosebi, ne interesează românii uniți cu Roma. Catolici sub raportul teologic, ei au rămas ortodocși sub raportul cultului liturgic. Cultul liturgic îi integrează în marea solidaritate religioasă a românismului. În această vreme de primejdie comună, accentul trebuie pus nu pe ceea ce ne desparte, ci pe ceea ce ne unește. Divizați dogmatic, naționalismul ne oferă tuturor aceeași tabără de luptă pentru biruința și slava lui Iisus Hristos și a neamului nostru.

SPIRITUL AUTOHTON

Împotriva tuturor curentelor năvălite de peste hotare și cultivate înlăuntru de oficinele străine și de anexele lor românești, revista *Gândirea* a luptat pentru primatul spiritului autohton. Scriitorii ei, poeți, prozatori și eseiști, singuri într-o vreme de confuzie obștească în care energiile țării deznodate din solidaritatea etnică se risipeau în nisipurile sterpe și mișcătoare ale democrației, n-au înțeles să facă din ideea autohtonă un simplu postulat teoretic, ci au căutat s-o încarneze în propriile lor creații de artă, de filosofie și de politică. Complexul acesta de forțe, ce se poate numi *gândirism,* a fost, e adevărat, un protest și o negație, dar orice protest poate să obosească și orice negație poate să rămână zadarnică, dacă nu sunt însoțite de anume fapte pozitive, care să îndreptățească protestul și să demonstreze prin evidența lor afirmativă necesitatea negației. Gândirismul e astăzi o puternică realitate de plăsmuiri în feluritele domenii ale culturii; și judecata critică aplicată să tălmăcească sensul acestor plăsmuiri ar găsi în ele izvoare proaspete și bogate pentru primatul spiritului autohton.

Dar dincolo de opera scriitorilor noștri, ideea vibrează în ondulațiile tot mai largi ale conștiinței publice și colorează tânăra psihologie politică a țării. E o reculegere după atâtea rătăciri și o recunoaștere a puterilor proprii,

singurele care ne pot lămuri linia unei finalități românești în lume.

Nu e de prisos, prin urmare, să revenim asupra acestei teme deosebit de scumpe.

În obârștia lui antică, termenul *autohton* are o seamă de înțelesuri, pe care e bine să ni le amintim.

Autohton înseamnă,mai întâi, *pământ propriu* și tot ce derivă de la pământ și conține proprietățile lui; autohton înseamnă, apoi, *cetate proprie,* adică în graiul de azi *stat propriu* și tot ce derivă de la stat și poartă pecetea proprietăților lui; autohton înseamnă, mai departe, *patrie proprie* și toate derivațiile în care se recunosc însușirile ei; autohton înseamnă, în sfârșit, *neam propriu* și tot ce răsfrânge lumina geniului său particular.

Astfel, când acordăm unui neam titlul de autohton, îi recunoaștem fără discuție proprietatea pământului unde trăiește și care e țara lui. Simpla prezență actuală nu îndreptățește însă întru totul această proprietate. Autohtonia e o profundă rezonanță istorică sau o imemorabilă continuitate de stăpânire din generație în generație, din veac în veac, din mileniu în mileniu; e o moștenire cu rădăcini sufletești în pământul țării, adică strămoșii îngropați în el; ea nu se bizuie atât pe zapise, cât pe mormintele bătrâne, care dau țării prestigiul sacru de *patrie.* Această proprietate neîntreruptă, cu îndoit înțeles – fizic și sufletesc, ca să se mențină de-a lungul veacurilor, presupune voința de conservare și puterea de apărare organizate în *stat propriu.* Statul e însăși energia organizată a neamului în voința de a rămâne stăpân pe pământul autohton, care are pentru el și numai pentru el prestigiul sacru de patrie. Statul e, cu alte cuvinte, expresia politică a conștiinței autohtone.

Un conglomerat omenesc, măcar că ar vorbi aceeași limbă și ar locui pe o bucată de pământ anumită, nu dobândește personalitate etnică decât atunci când depășește stadiul de natură și se ridică în acela de cultură. Semnul acestei treceri e cunoașterea integrală de sine însuși, de patrimoniul comun, identic în timp, delimitat în spațiu, dar nețărmurit ca finalitate de viață. Sunt proprietarul firesc al unui pământ, sunt proprietarul moral al unei patrii, sunt proprietarul politic al unui stat în măsura în care toate aceste lucruri scumpe se contopesc în conștiința unei destinații superioare, vrednică să trăiești, să suferi, să te bucuri și chiar să mori pentru ea. Statul însuși n-ar avea decât o semnificație biologică dacă lumina spiritului n-ar da contur și adâncime tuturor acestor lucruri ce alcătuiesc specificul personalității naționale. E aproape de prisos să spunem că sensul acestei personalități e un atribut al culturii.

Ea, cultura, dă conținut memoriei neamului; ea generalizează ceea ce e local sau provincial, ea revelează ceea ce e latent în sufletul lui, ea transformă în idei-forțe patrimoniul comun și anticipează în forme ideale aspirațiile și posibilitățile viitoare. De aceea, omul de cultură își arogă o anume libertate de mișcare a spiritului de-a fi totdeauna și pretutindeni cu ființa neamului său. În virtutea ei, artiștii în general și poeții în special trăiesc sentimentul de proprietate morală a tot ce e autohton cu o intensitate maximă. Nimeni din comunitatea etnică nu le acordă formal acest privilegiu, dar toți îl recunosc din momentul afirmației lui patetice. Singuri regii și poeții își îngăduie să vorbească de „țara mea", de „neamul meu", de patria mea ca de o proprietate personală. Iar noi, cari știm că cei dintâi au dreptul de a vorbi astfel prin grația lui Dumnezeu și voința națională, suntem și mai mândri când cei din urmă se instalează ca suverani ai patrimoniului comun. Nimeni n-a înfierat pe Eminescu ca uzurpator al vreunui drept străin când marele poet îndurerat a scris:

De la Nistru pân'la Tisa
Tot românul plânsu-mi-s'a.

Dar generație după generație repetăm versurile lui ca și cum ar fi smulse din însăși conștiința noastră autohtonă, rănită de moarte. Privilegiul acesta de proprietate morală asupra patriei ni-l însușim de fapt din rostul artiștilor și spunem la fel cu sacra lor emoție: „țara mea", „neamul meu". Spiritul autohton, afirmat astfel pe cele mai înalte culmi ale geniului național, devine un bun comun al neamului, care se regăsește solidar în sentimentul de proprietate asupra pământului și asupra patriei. Adesea simțim o bucurie chinuită când verbul de foc al acestor poeți ne biciuie și revolta lor ne disprețuiește ca nevrednici de gloria moștenirii părintești. Și dacă nimeni nu se indignează de asprele mustrări ale artei, e fiindcă în glasul ei răsuflă parcă însuși duhul autohton al acestui pământ. Același adevăr îl descifrăm în marile chemări spre culmi pe care ni le decretează în numele neamului întreg inspirații suverani neîncoronați ai geniului etnic. În viața națională, cultura e învestită prin natura ei cu privilegiul sentimentului de proprietate, care e însăși temelia statului. Ea e într-adevăr națională în măsura în care exprimă complexul de proprietăți autohtone.

Precum nu ne putem cunoaște chipul trupesc decât în oglindă sau în portret, tot astfel chipul spiritual al neamului sau personalitatea lui n-o putem cunoaște decât în oglinda culturii proprii, în acest portret magnific, pe care i-l plăsmuiesc împreună poezia, artele plastice, muzica, filosofia și știința. Rolul ei este acela de a-i pune în față imaginea ideală închegată din lamura tuturor manifestărilor și aspirațiilor lui.

Această imagine are o îndoită însușire: pe de o parte, e veridică întrucât conține trăsăturile fundamentale și permanente ale ființei etnice, iar, pe de alta, e ideală întrucât înfățișează aceste trăsături într-o lumină de

frumusețe suprafirească. Ileana Cosânzeana are chipul fiecărei codane blonde din țara noastră, dar are pe deasupra tuturor o strălucire de vrajă veșnică, așa cum fiecare fată ar vrea să fie și cum o visează orice flăcău. Veridică și ideală, totdeodată, imaginea creată de cultură exercită o îndoită putere asupra neamului: una e bucuria de a se recunoaște în ea ca într-un chip propriu a ceea ce este; alta e atracția către frumusețea ideală de arhetip a ceea ce va să fie. Cultura care nu are decât întâia înfățișare e lipsită de geniu și nu îndeplinește decât o funcție mediocră de valoare documentară. Dar înzestrată cu suflul suprafiresc al celei de a doua înfățișări, ea îndeplinește rolul de misiune în viața neamului. Decadența popoarelor începe în momentul când în cultura lor s-a stins această idee de misiune, adică de credință într-o mare finalitate a spiritului autohton.

Pentru a concretiza ideea de arhetip în cultură, să luăm un exemplu apropiat: conceptul de stat românesc în literatura veacului trecut. Statul României de atunci era o realitate a cărei glorie au cântat-o cu entuziasm un Vasile Alecsandri și un George Coșbuc. Dar o realitate imperfectă, fragmentară, dincolo de care viziunea unui Nicolae Bălcescu, a unui Eminescu sau N. Iorga proiecta imaginea posibilă, rotundă și strălucitoare ca visul strămoșilor, a unui stat unanim românesc. Ideea, preamărită deopotrivă, se referea, pe de o parte, la un fapt existent, iar pe de alta și pe deasupra, la o aspirație de formă ideală, al cărei contur zăcea de veacuri în adâncimile sufletului autohton. În pofida granițelor ce ne sfâșiau, conștiința originii comune și a omogenității noastre în spațiul pământului natal ne concentra voința în acel arhetip fascinant al unui destin unanim românesc. România de azi, înainte de a exista ca fapt militar și ca realitate politică, a trăit ca imagine anticipată, plăsmuită de geniul culturii autohtone. În viața

neamului nostru, literaturii, istoriei, filologiei și geografiei le-a revenit îndeosebi rolul de premergătoare și de pregătitoare ale evenimentelor ce aveau să vie. Pentru a lămuri spre ziua de mâine marea finalitate românească, sunt necesare în plus luminile filosofiei și nu mai puțin ale religiei, steaua polară de totdeauna a spiritului nostru.

La temelia statului actual, în care s-a mistuit un lung ciclu istoric de energie românească, stă, prin urmare, sentimentul de proprietate moștenită și consfințită prin sângele sacrificiilor.

Din cele spuse ne putem îngădui, credem, să considerăm spiritul autohton articulat în cultură ca fiind conștiința identității în timp a neamului și a omogenității lui în spațiu. Timpul în care autohtonismul se desfășoară ca suflet exprimat în fapte alcătuiește istoria națională. Spațiul în care el se afirmă ca putere omogenă a sângelui alcătuiește geografia națională.

Încadrat în formele de spațiu geografic propriu și de timp istoric propriu, neamul românesc apare ca una și aceeași ființă etnică, în care se recunoaște orice român de oriunde și de oricând.

Memoria istorică și intuiția prezentului ne însumează pe fiecare în sentimentul moral de proprietate națională. Dar participând astfel la patrimoniul comun, în virtutea dreptului de moștenire, ne obligăm totodată la orice sacrificii ne-ar cere finalmente ce decurge din acest patrimoniu. Suntem în gradul cel mai înalt executorii testamentari ai voinței strămoșilor.

Integritatea acestei proprietăți cu tot complexul ei de înțelesuri e condiția elementară a vieții naționale. Tot una e că se ivesc primejdii din afară sau din lăuntru: poruncă lăsată cu limbă de moarte e apărarea ei.

Orice naționalism care, sub formă militară, ține piept la hotare ori, sub formă politică, asigură primatul etnic înlăuntru își are îndreptățirea în spiritul autohton. E naționalismul altceva decât voința nației de a se impune proprietară reală a patriei în virtutea identității istorice și a omogenității spațiale? Dacă nu are această justificare, el trebuie denunțat ca o acțiune de violență împotriva drepturilor altui neam. Dar dacă elemente străine introduse în corpul național în momentele de slăbiciune ale istoriei sau de eclipsă a conștiinței autohtone caută să te dezrădăcineze și să ți se substituie în proprietatea părintească, nepăsarea ta e tot una cu moartea neamului tău și desființarea patriei.

România închide în țărmurile ei aproape toată Marea vie a sângelui etnic, ce bate în cincisprezece milioane de fețe. Dar valul ei omogen e întrerupt de considerabile insule minoritare și e stropit de la un capăt la altul al țării de vitriolul semitic. În comparație cu noi, aceste neamuri primite cu drepturi egale în familia politică a statului, dar care se țin dârze în afara comunității autohtone, nu pot fi totuși egal îndreptățite la proprietățile morale și materiale ale patriei noastre. Generoși din fire și toleranți prin tradiție, drepturile politice pe care le-am acordat străinilor sunt concesiuni făcute din partea noastră ca autori și stăpâni ai statului. Constituția juridică însă se poate modifica după necesități, fiindcă dincolo de ea există constituția sângelui și a sufletului românesc, singurul fundament real și singura garanție a vieții acestui stat. Nu suntem egali cu minoritarii nici sub raportul forței numerice, nici sub raportul autohtoniei, care pune distanța de la gazdă la oaspeți între noi și ei. Oricâtă educație cetățenească ni s-ar face pentru a domoli diferențele, sufletul românesc va continua să vadă în ungur pe cel care a năvălit peste noi, în german pe cel care a fost colonizat

între noi, iar în evreu pe cel care s-a pripășit. Primatul istoric al neamului nostru, titlul de autor exclusiv al statului, forța lui majoritară alcătuiesc înălțimea de la care am făcut minorităților concesia egalității de drepturi politice.

O experiență de douăzeci de ani ne arată însă că libertățile acordate cu mână spartă, în loc să provoace o aderență convinsă la ființa statului român, sunt folosite pentru acțiuni centrifugale. Unii minoritari cu patria de origine la bună distanță de noi se consideră aici numai ca posturi înaintate ale nației lor. Alții cu frați de sânge la graniță întrebuințează libertățile românești în spirit iredentist. Deasupra tuturor, evreii însă utilizează o indolentă ospitalitate ca să ne deposedeze neamul de patrimoniul străvechi. Regele României însuși a spus în fața străinătății că problema cea mai gravă a țării noastre e problema evreiască. Gravitatea ei însă nu stă atât în numărul mare al veneticilor, cât în formidabila lor forță organizată și susținută de peste hotare în scopul unic de a ne dezproprietări pe noi și de a se împroprietări ei cu bunurile materiale și morale ale patriei noastre. Ceea ce justifică mișcarea antisemită e tocmai această chestiune a proprietăților autohtone ce se înstrăinează pentru totdeauna, a bunurilor pământului nostru și a bunurilor sufletului nostru smulse sistematic din mâini ce s-au arătat prea slabe. Problema evreiască îndeosebi nu poate fi considerată decât sub unghiul spiritului autohton. Antisemitismul e strigătul deposedaților de bunurile strămoșești. Dar oare strigătul acestor deposedați e o barbarie sau o acțiune metodică a evreilor, cari nu cunosc mijloace neîngăduite în pofta de a se face stăpâni ai proprietăților românești? Perspectiva iudaismului în țara noastră e desrădăcinarea neamului nostru din patria lui. Sub raportul acesta, e necesară o distincțiune limpede între minoritarii creștini și între evrei.

În corpul nostru etnic, minoritarii sunt insule localizate, uneori cu tendințe centrifugale, dar cu foarte reduse tendințe de expansiune lăuntrică. Evreii însă reprezintă forța de infiltrație generală și un asalt multiplu la îngenuncherea noastră.

Astfel, dezechilibrul vieții lăuntrice a României se exprimă prin schimbarea raportului de proprietate de la autohtoni la venetici, înțelegând prin proprietate toate bunurile proprii, de la brazda de pământ până la esența culturii.

Cum e posibil să înfruntăm această situație?

Printr-o reînviere a conștiinței de stăpâni.

Și printr-o concepție nouă de organizare a vieții românești.

Regimul egalitar „fără deosebire de rasă sau de religie", practicat de democrații noștri cu o pornire aproape inexplicabilă, a adus țării un cortegiu de nenorociri. Dar cea mai mare e scăzământul conștiinței de stăpâni. Democrații cari au guvernat au dat dovadă de orice voiți afară de demnitate românească. Psihologia lor de oameni noi, ridicați din popor, ar fi trebuit să-i determine tocmai la o ținută vrednică să apere majoritatea etnică. Dar, în fața seducătorilor bancheri evrei de-aici și de-aiurea și în fața potentaților de la Geneva sau de la Paris, în reprezentanții noștri s-a trezit parcă atavismul clăcașilor și al iobagilor. Altfel nu ne putem lămuri servilismul nefast în executarea sugestiilor venite de la străini și trecute toate în legislația noastră democratică[116]. Punctul de gravitație al acestei legislații n-a fost majoritatea etnică, ci totdeauna minoritățile, ca și cum ele trebuiau să joace rolul principal în viața țării. Nu există nici o lege votată în ultimele două decenii care să nu asigure mai întâi interesul evreilor din lăuntru și din afară. În

declarații, în discursuri și în actele de guvernământ, democrații noștri s-au arătat, de asemenea, totdeauna de partea veneticilor și în defavoarea autohtonilor. Părea că România n-are altă menire pe lume decât să pună elementul majoritar la dispoziția și în slujba străinilor. Conștiința de stăpâni ai țării ne-a amurgit în această vreme sub lașitatea politicienilor trădători ai duhului autohton și sub obrăznicia trufașă a veneticilor, ridicați la rangul de călăuzitori ai vieții românești.

Scăzământul acesta, care nu e altceva decât mortificarea sentimentului de proprietate autohtonă, a putut să îngăduie invazia în toate ramurile bunurilor românești. Pe poarta politică a democrației, o nouă hoardă barbară a năpădit cetatea și s-a instalat, stăpână, în moștenirea noastră.

Dacă mișcarea naționalistă a adus un bine, acesta e mai ales reînvierea sentimentului de stăpânire românească. El trebuie adâncit din nou în cel din urmă dintre români, fiindcă nu e alt izvor mai puternic de energie luptătoare și de forță cuceritoare. Prin aceasta nu înțelegem să devenim din umiliții de azi călăii de mâine. Ca stăpân, românul e din fire larg și generos pe cât e de resemnat când se știe înfrânt. Dar lărgimea inimii noastre să fie o concesie de sus în jos, iar nu o abdicare sau o predare de biruitori biruiți.

Sentimentul de stăpân se dezvoltă mai cu seamă din cultul istoriei. Neamurile celelalte s-audă mereu că sunt venite peste noi fie prin năvălire – ca ungurii – fie prin colonizare – ca germanii – fie prin infiltrație lentă – ca evreii. Să știe mereu că pământul unde s-au așezat ne aparține nu de la o dată oarecare, ci din negura maiestuoasă a miturilor. Apariția neamului nostru în spațiul său e un fenomen firesc cum e țâșnirea izvoarelor din coastele Carpaților. Nu cunoaștem vremea când s-au născut, dar le vedem nervurile strălucitoare de apă care

circulă ca un sânge cristalin al acestui pământ. Tot astfel, dincolo de ipotezele arheologice și protoistorice, străvechimea noastră zace în muntele de mister al vremii, de unde gâlgâie izvoarele de viață etnică, ce bat prin albiile generațiilor până în obrazul celor cari trăiesc astăzi. Omul acestei autohtonii e crescut din prestigiu ca grâul, ca stejarul, ca vulturul. El e microcosmosul în care se rezumă înțelesul mileniilor românești și stihiile chimice și fizice ale mediului natal. Balada geniului ciobănesc îi zugrăvește părul cu pana de corb și mustața cu spic de grâu. El are fața dogorită de arșiță ca pâinea coaptă din truda-i milenară. El poartă albul zilei în cămașă și seara sură în suman, iar femeia lui plaiul de mai în altița de pe umeri.

Priviți, în schimb, pe sasul prudent și mohorât în mijlocul aceluiași peisagiu: el nu e crescut din adânc și pare mai degrabă înfipt de altcineva, ca un țăruș. Contemplați mai ales pe evreul travestit în plugar basarabean: cu melon pe cap, cu redingotă, în picioarele goale și cu sapa în mână – e veneticul care desfigurează și caricaturizează armonia organică a totului românesc! Prezența lui ofensează însăși natura.

Noi suntem rasa regală a acestui pământ. Ale noastre, și ale nimănui altuia, jertfele dragostei de moșie. Puneți sub ochii copiilor voștri harta cu locurile războaielor noastre. Ele sunt încrustate aproape toate înlăuntrul granițelor, iar nu în afară. Caracterul acestor războaie e defensiv, iar nu ofensiv, – adică am fost mereu nevoiți să ne apărăm, nu să atacăm pe alții. În altă formă, atracția uneltită asupra barbarilor de strălucirea Romei și a Bizanțului împărătesc se repetă în istoria noastră, unde bogăția fabuloasă a pământului a atras flămânzenia năvălitorilor, a coloniștilor și atrage mereu instinctul parazitar al veneticilor. Drama istoriei noastre a fost să ținem piept iureșului dușman.

Locurile războaielor sunt răni cicatrizate în trupul neamului, de unde a țâșnit sângele jertfelor de apărare. E plin de ele pământul României de la o margine la cealaltă, și acest prinos de sânge e legătura mistică a dragostei de moșie. Morții familiali zac în cimitirele satelor și ale târgurilor, dar toată țara asta e un cimitir eroic, unde dorm morții întregului neam. Dacă pământul s-ar face străveziu printr-o minune, am vedea că podina statului național e alcătuită din milioane și milioane de jertfe. Nimbul de glorie de pe fruntea lui se înalță ca flacără magică din aceste comori îngropate la temelie. În ele n-am descoperi însă pe năvălitorii, pe coloniștii sau pe veneticii, cari să fi adormit în ctitoria mistică a țării noastre. Statul există numai din voința noastră, – din apriga moarte a strămoșilor pentru viața de glorie a urmașilor. Și tot astfel, el nu va dăinui decât prin legea dură a sacrificiului românesc.

Nu urâm democrația pentru democrație, ci pentru că ea a falsificat conștiința de stăpân a nației noastre. I-a pus în mână o ștampilă de vot și a învestit-o cu suveranitate de Vicleim în timp ce străinul i-a furat pământul de sub picioare. Adevărata suveranitate națională își are tron pământul patriei cu sufletul îngropat în el. Nici o legislație nu poate împărți tronul acesta între autohtoni și venetici. Și nu există aur pe lume să echivaleze prețul țarinii strămoșești. Pentru că, din moment ce această țarină e strămoșească, ea are mai presus de toate o valoare morală, ce nu se poate măsura în bani. Cine își vinde pământul săvârșește un sacrilegiu fiindcă își vinde morții din el. Crima democrației e că a pus la mezat patria, și aceasta însemnează în principiu detronarea neamului românesc din drepturile lui de rasă regală. În lumina spiritului autohton, invazia străinului e tot una cu o năvălire barbară, ceea ce constitue caz de război defensiv. De aceea, în suflul mistic

al naționalismului, să lămurim geamătul morților jigniți în mormintele lor și grindina blestemelor înscrise în dania lor. Căci patria e dania strămoșilor și ea nu se lasă nici răpită, nici vândută.

Numim *etnocrație* voința politică a rasei autohtone de a face din stat expresia proprietăților ei și organul misiunii ei în lume. Dacă democrația a deplasat centrul de gravitate al statului spre periferia minoritară, etnocrația e îndreptățită să-l reașeze în personalitatea națională a majorității care l-a creat. Dacă statul român ar fi rezultat din colaborarea mai multor națiuni, caracterul lui democratic s-ar impune ca o necesitate de echilibrare a intereselor lor. Dar din moment ce el e opera puterii românești, caracterul etnocratic, ce trebuie să i se imprime, e singura consecință a logicii lucrurilor. Statul român e organizarea dinamică a națiunii, care l-a întemeiat și a cărei forță îi garantează existența. Sentimentul de proprietate al autohtonilor, conștiința lor de stăpâni ai țării și voința lor de continuitate prin el trebuie să-și articuleze afirmația supremă. Dacă așa-zisa suveranitate populară, anonimă și fără răspundere, cu care a lucrat democrația, s-a dovedit o minciună și o trădare a intereselor permanente ale românismului, ele nu se pot salva decât printr-un nou tip de organizare a vieții obștești.

Adică prin *etnocrația corporativă*. Scopul ei? Reîncheagarea majorității autohtone într-un bloc solidar, prin care să se asigure primatul etnic în viața publică.

Două mari neajunsuri ne-au pulverizat puterile și au contribuit la eclipsa conștiinței noastre de stăpâni: eroarea sociologică a teoriei claselor și partidele politice. Etnocrația nu se poate întemeia pe teoria claselor și nu se poate realiza prin mijlocul partidelor. Clase și partide înseamnă război de nimicire între părțile alcătuitoare ale națiunii.

Sociologia corporatistă concepe națiunea ca un organism viu ale cărui funcțiuni creatoare nu sunt clasele, ci profesiunile. Ideea care zace în adâncul acestei noi viziuni a societății este munca specializată pentru a împlini totalitatea nevoilor colective, iar nu lupta deșartă a unora pentru a cuceri beneficiile altora. Teoria claselor în luptă pentru beneficii, cu disprețul muncii producătoare, e născocirea marxismului iudaic. Internațional prin esență, el a văzut în războiul social un mijloc diabolic de autonimicire a națiunilor și în proletariatul universal o armată care să asigure dominația evreilor peste celelalte neamuri. Dar epocalul succes al acestei doctrine nu dovedește adevărul ei, ci numai o abilitate infernală în cultivarea instinctelor distructive din om și în exasperarea lor până la izbucnirea catastrofelor revoluționare, prin care se prăbușesc statele naționale. Anarhizarea lumii moderne își are pricina în această eroare a teoriei claselor.

Partidele democratice au acceptat-o ca pe o dogmă și își bizuie existența pe ea. Ele sunt „clasele" organizate pentru a cuceri puterea guvernamentală unele împotriva altora. Dacă antagonismul social e o iluzie, antagonismul partidelor e o realitate, – cea mai nefastă unității lăuntrice a națiunii. Atât de nefastă, încât democrația contemporană, prolifică în ce privește partidele ca nici un alt regim, a devenit o simplă fază pregătitoare a revoluției marxiste.

Purtând această tară principială, partidele noastre au sfâșiat majoritatea autohtonă în fărâme antagoniste care, pentru a se birui reciproc, se aliază cu evreii și cartelează cu minoritarii. În România democratică, minoritarii și evreii sunt totdeauna la guvern, dar majoritatea autohtonă nu e niciodată. Ea a fost desființată de fapt prin pulverizarea forțelor politice.

Conștiința românească, în căutarea unei formule de salvare, a trecut printr-o fază de fizionomie particulară: cuzismul. El e un amestec hibrid de naționalism și democrație marxistă, culminând în soluția puerilă a problemei evreești: „eliminarea jidanilor în Madagascar". Incontestabil, în cuzism, e protestul spiritului autohton, incontestabilă e dorința de stăpânire românească, dar doctrina și metoda sunt fundamental greșite. Cuzismul e convins că naționalismul se poate realiza în cadrul teoriei claselor și prin concurența democratică a partidelor. Pentru el „clasele sunt organele firești ale națiunii". Dar această idee de bază a cuzismului e însăși negația naționalismului. Teoria războiului social al claselor convine liberalismului, socialismului și comunismului, dar în nici un caz unei mișcări politice care vrea să vadă în națiune un tot organic. Nimeni nu concepe clasele în armonie, ci în conflict permanent pe chestiunea beneficiilor materiale. Și atunci, ce fel de „organe firești ale națiunii" pot fi acestea, care se extermină între ele și sfârșesc prin nimicirea organismului însuși? Și ce instrument de realizare a etnocrației ar putea fi un partid antisemit în concurență cu sumedenia partidelor democratice, adică filosemite [117]?

Iată de ce cuzismul a fost un protest energic și necesar împotriva invaziei iudaice, dar o mișcare politică osândită stârpiciunii prin încadrarea ei în falsa și diabolica sociologie marxistă. Spiritul hibrid în care a fost conceput l-a dus la un anacronism venerabil dacă voiți, dar anacronism.

Teoria claselor e un elaborat artificial de cabinet sociologic, ce nu corespunde cu nimic pozitiv intereselor totalitare ale națiunii. Dimpotrivă, clasele sunt organele inventate pentru a o distruge. Niciodată națiunea nu va reintra în drepturile ei de stăpânire prin războiul social dintre propriile-i părți componente.

Remediul acestui fatal neajuns îl aduce sociologia corporatistă cu viziunea realistă a societății naționale. Un organism viu și viabil nu poate fi alcătuit din funcțiuni negative, ci din funcțiuni creatoare, ce se completează reciproc și concurează la binele general al întregului. Aceste funcțiuni le reprezintă real și incontestabil profesiunile, iar nu clasele. Profesiunile sunt modalitățile practice și concrete ale vieții colective, pe câtă vreme clasele derivă din teoria diabolică a marxismului. Măduva celor dintâi e munca de producție și de creație, iar a celor din urmă e pofta de a răpi beneficiile altora, cu disprețul muncii, socotită ca un blestem. Ceea ce sunt stupefiantele pentru corpul omenesc sunt clasele și corelatele lor politice – partidele – pentru corpul național; și ceea ce sunt organele anatomice și funcțiile lor fiziologice pentru cel dintâi, sunt profesiunile pentru cel de-al doilea.

Orice acțiune de reînstăpânire a națiunii în realitățile ei autohtone își are singurele canaluri de înfăptuire în profesiuni. Ele sunt, cu alte cuvinte, arhitectura organică a societății naționale și numai în liniile acestei viziuni se poate zidi un stat etnocratic. De aceea, valorificarea politică a profesiunilor se impune ca un principiu cardinal al realizării blocului majoritar autohton. Această valorificare politică a muncii, pe lângă esența morală pe care o aduce în viața politică, atrage după sine suprimarea luptei de clasă și dispariția partidelor, care au pulverizat forțele națiunii.

Dar dacă scopul etnocrației corporative e asigurarea dominației elementului autohton în toate ramurile de activitate și de creație, starea de fapt actuală ne ridică în față o serie de dificultăți extrem de serioase. Obiectivul naționalismului este invazia veneticilor în patrimoniul strămoșesc. Văzută concret, această invazie nu e altceva

decât acapararea de către străini a celor mai multe din profesiuni. Acesta e parazitismul de care sufere în momentul de față întregul nostru organism național. Și atunci valorificarea politică a profesiunilor în stare de invazie ar însemna oare altceva decât consacrarea dominației veneticilor asupra patrimoniului autohton?

O asemenea problemă grea nu se pune bunăoară pentru corporatismul italian, unde minoritățile sunt disparente, iar numărul evreilor și mai disparent. Dar în România, având în vedere această situație, aplicarea corporatismului fără a ține seamă de criteriul etnic ar fi o nenorocire și mai mare decât regimul democratic. Lucrul acesta l-a scăpat din ochi sau l-a ocolit intenționat d. Mihail Manoilescu [118] în cartea sa, foarte italienește gândită: *Secolul Corporatismului*. Autorul teoretizează un corporatism aplicabil oriunde, adică nicăieri decât într-un stat absolut omogen sub raportul etnic. Din această pricină, cartea sa nu înfățișează pentru naționalismul nostru decât un interes ideologic. Concluziile ei practice induc în eroare pe naționaliștii nefamiliarizați cu aceste probleme. E deajuns să spunem că evreii de la noi ar subscrie cu amândouă mâinile corporatismul propus de d. Mihail Manoilescu.

În România, prin urmare, nu poate fi vorba decât de un *corporatism etnocratic*, adică de un *corporatism rectificat* după principiul proporționalității numerice, după criteriul etnic. Ceea ce ne interesează pe noi în preconizarea acestui nou tip de organizare a vieții colective e tocmai restabilirea dominației românești, după legea sângelui și a duhului autohton, e tocmai reîntronarea majorității etnice în centrul de gravitate al statului, e tocmai reîmproprietărirea ei în patrimoniul strămoșesc. Singură raționalizarea profesiunilor după proporția numerică a populațiilor din

țară poate să readucă națiunea nostră în situația de rasă regală a acestui pământ. Această raționalizare însemnează, pe de o parte, românizarea profesiunilor, iar, pe de altă parte, – admițând proporția numerică –, ea devine adevărata expresie a echității față de populațiile eterogene. Drepturile acordate lor nu pot fi privilegii de parazitism în vlaga organismului nostru național, ci concesiuni de participare prin muncă cinstită la viața și la gloria statului național, creat de noi. Noi, românii, suntem însă baza și centrul acestui stat; elementele eterogene alcătuiesc periferia lui atâta vreme cât nu aderă fără restricție la ființa neamului nostru.

Astfel spiritul autohton, proclamat cu energie de conștiința stăpânirii românești, își află expresia politică în sistemul etnocratic al unui corporatism rectificat după necesitățile țării noastre. Acest sistem, pe care l-am expus amănunțit în lucrarea *Programul statului etnocratic,* identifică în organizația politică totalitatea puterilor creatoare ale națiunii, face din stat veșmântul croit pe trupul ei și instrumentul direct al misiunii românești în lume.

CULTUL MOȘIEI STRĂMOȘEȘTI

Agronomii s-au adunat în congres sub tutela Regelui. În calitate de agricultor, adresându-se „camarazilor agricultori", capul statului a rostit și de astă dată adevăruri fără cruțare în legătură cu problemele culturii pământului. Se teoretizează mult și uneori frumos pe seama ogorului. „Ceea ce trebuie să facem, a spus Regele, este ca aceste teorii să iasă din cadrul speculațiunilor mintale și să intre ca o sămânță în brazda pământului".

Agronomia teoretică dă funcționari și aspiranți la birocrație, iar în această vreme pământul se cultivă tot ca în veacul lui Decebal. Cuvântul Regelui a fost aici neobișnuit de tare pe cât de adevărat: „Îndrăznesc să spun că este o rușine a țării noastre faptul că, la hectar, noi suntem țara agricolă care produce cel mai puțin și de cea mai slabă calitate".

Aceasta e realitatea, – adică falimentul agriculturii, cea mai însemnată ramură de producție a țării. Fiindcă posedând cel mai fertil pământ din Europa și scoțând din el abia mămăliga de toate zilele a poporului, aceasta constituie un adevărat faliment. Nu trebuie să ne mai pierdem vremea discutând cauzele lui. Regele, în asentimentul țării, vrea o ieșire hotărâtă din această stare de rușine. În sensul monarhiei dinamice, despre care am mai vorbit într-un număr din „Sfarmă-Piatră", a spus: „În fața agricultorilor, adunați astăzi aici, îmi iau din nou angajamentul de a sta de

veghe ca această ramură a economiei naționale, ramură de căpetenie a propășirii țării, să se îndrepte spre calea cea bună printr-un progres vădit și real".

După convingerea noastră însă, acest progres nu e cu putință prin măsuri fragmentare, ce s-ar adăuga din când în când ca niște petice cârpite la marea mizerie rurală. Agricultura noastră nu se va putea ridica decât printr-un mare plan constructiv, a cărei sistematică aplicare n-ar garanta-o altul decât întâiul agricultor al țării.

Nu sunt agricultor, fiindcă nu posed în această țară nici măcar o brazdă de țarină. Mi s-a spus în literatură că aș fi poet al pământului. Acele „Șesuri natale" și acele „Daruri ale Pământului", pe care am căutat să le evoc în strofe, n-au fost niciodată ale mele sau ale părinților mei clăcași. Dar împreună cu ei am muncit până la vârsta de optsprezece ani pe moșia boierului veșnic absent și a ciocoiului veșnic prezent, mai ales prin gârbaciul isprăvnicelului. Port pe toată viața la degetul mic al stângei tăietura secerii și în talpa piciorului semnul săpăligii. Nu știam pe atunci să mă revolt împotriva acestei soarte haine. În schimb, m-am socotit, printr-o nețărmurită dragoste fără interes, proprietar moral al întregului pământ strămoșesc. Toți românii suntem în realitate proprietari morali ai țării. Mai mult decât boierul și incomparabil mai mult decât ciocoiul venetic, țăranii și noi, feciorii lor, suntem confirmați în acest mistic sentiment de proprietate prin milioanele de strămoși anonimi, cari au răsturnat brazda, au plouat-o cu sângele lor de războinici și s-au îngropat sub ea. Patriotismul e această legătură mistică cu pământul. Iar sentimentul acesta de proprietari morali ai țarinii românești, curat ca roua și înalt ca sfințenia, ne obligă pe toți la grija de brazdă și de lumea umilă care o răstoarnă din an în an, din veac în veac și din mileniu în mileniu.

Cu sentimentul acesta, mie unuia mi se pare că un mare plan de stat pentru ridicarea agriculturii trebuie să țină seamă de următoarele elemente:

1. Marea certitudine istorică, și anume: că România e pământul neamului românesc trebuie să se traducă în actualitate prin proprietatea individuală a fiecărui plugar român. În momentul când plugarii ar înceta să mai fie proprietari ai țarinii, poporul întreg s-ar găsi suspendat în vânt, iar România ar deveni o ficțiune. Nu se poate admite, deci, în nici un caz ca veneticii să cumpere cu bani bucăți din pământul românesc. Banul singur nu poate constitui un drept de proprietate asupra țarinii românești. A admite această aberație democratică, înseamnă a transforma pământul patriei în marfă de vânzare și a deposeda astfel neamul românesc. Acțiunea de colonizare a evreilor în România, condusă de societățile internaționale iudaice, în complicitate cu politicienii noștri inconștienți, trebuie considerată ca o crimă împotriva neamului românesc. Scoaterea totală a evreilor din proprietatea rurală e o chestiune de viață și de moarte pentru noi.

2. Suprafața arabilă a României trebuie sporită prin secarea mlaștinilor, prin salvarea terenurilor inundabile și prin îmbunătățirea celor degradate. Deposedarea evreilor și a veneticilor, indiguirile, canalizarea râurilor și fertilizarea râpelor și a nisipăriilor vor face să dispară așa-zisul proletariat rural, legându-l de pământ prin împroprietărire. Considerăm, de asemenea, criminală tendința partidelor democratice de a crea la țară „proprietatea mijlocie", fiindcă aceasta ar însemna proletarizarea satelor. Cine nu e încă vrednic să-și cultive ogorul n-are dreptul să-l vândă: statul trebuie să-l oblige să-l cultive rațional.

3. Indiguirea și canalizarea râurilor va constitui o mare operă de civilizație a României. De o asemenea operă e

legată navigabilitatea interioară, electrificarea țării, irigația în agricultură și șoseluirea de-a-lungul cursului apelor. Cea mai mare rușine pentru un popor agricol e să-și importe hrana în anii de secetă. Irigația e remediul secetei și totdeodată un mijloc de intensificare a producției.

4. Economia rurală nu va putea progresa niciodată dacă vom continua să considerăm otova lumea de la țară ca o „clasă" unică. În realitate nu există o clasă țărănească unitară. Țăranii au îndeletniciri cu totul diferite unele de altele. Unii sunt plugari, alții pescari, alții podgoreni, alții crescători de vite, alții pomicultori, alții meseriași, ca moții, și așa mai departe. Îndeletnicirile lor diferă după regiunile atât de variate ale țării. Un progres metodic nu se poate realiza în economia rurală decât distingând în masa țărănească aceste profesiuni aparte și constituindu-le în corpuri, – în corporații –, fiecare cu problemele sale specifice. Falsa și nenorocita sociologie democratică a claselor trebuie înlocuită cu viziunea corporativă a națiunii și deci a lumii rurale.

5. Rodnicia naturală a pământului românesc este incomparabil mai mare decât îi trebuie acestui popor ca să trăiască. Ea poate fi și mai mare încă printr-o cultură rațională de intensificare. Prisosul peste necesar e ceea ce ne determină să spunem: agricultura e principala ramură de producție a României. Poporul nostru nu are însă conștiința valorii acestui prisos, adică nu are simțul economic. Limita producției o constituie pentru el cantitatea necesară hranei lui pe timp de un an. Statul e dator prin toate mijloacele ce-i stau la îndemână să-i formeze mentalitatea economică. Cu alte cuvinte, fiecare țăran trebuie să ajungă perfect conștient că el muncește pentru un scop întreit, și anume:

a) pentru hrana lui,

b) pentru hrana întregului popor,

c) pentru hrana de export.

Bogăția țărănimii o poate constitui numai prisosul ce trece dincolo de hrana ei, adică: hrana întregului popor și hrana de export. Politica de intensificare și de valorificare trebuie să urmărească acest întreit scop.

6. Intensificarea producției necesită un credit ieftin, canalizat de stat exclusiv printr-un sistem nou creat de bănci profesionale; un inventar furnizat de industria autohtonă, eventual etatizată; un misionarism al agronomilor învestiți cu puteri categorice de raționalizare a culturii agricole.

7. Valorificarea însemnează industrializare a produselor și comercializare. Corpurile constituite ale diferitelor profesiuni rurale pot ele singure în colaborare cu statul să realizeze acest îndoit deziderat.

Principiul fundamental al valorificării trebuie să fie excluderea totală a speculantului dintre producător și consumator.

Jocul criminal de la bursa cerealelor trebuie suprimat. Politica externă, învestită cu un pronunțat caracter economic, trebuie să asigure debușee permanente exportului. Iar exportul va fi organizat de reprezentanța profesiunilor agricole în colaborare cu statul.

8. Cooperația va fi un faliment continuu, atâta vreme cât vor exista partide politice în concurență de egoisme organizate. Ea va fi însă un mare instrument al economiei rurale numai într-un regim corporativ, adică fără partide.

9. Prin irigație și raționalizare se pot introduce inovații ca aclimatizarea unor plante exotice: bumbacul, orezul etc. Cultura bumbacului aclimatizat, a inului și cânepei, precum și industrializarea lor pot realiza țării o economie de miliarde anual, cât ne costă pânzeturile importate.

10. Prin exproprierea veneticilor, prin suprimarea jocului de bursă și prin excluderea samsarilor înlocuiți cu instituțiile corporative, evreii se vor elimina din economia rurală.

11. Marile probleme ale agriculturii în general – salvarea terenurilor inundabile, canalizările, electrificarea și irigația, aprovizionarea, industrializarea și comercializarea – nu se vor putea înfăptui decât printr-un plan sistematic de construcție, alcătuit și susținut de stat în colaborare cu marele consiliu compus din reprezentanții tuturor profesiunilor rurale. Nu partidele politice, care au ruinat economia rurală, ci numai întâiul agricultor al țării, atât de pasionat de grija pământului, e în stare să garanteze alcătuirea și executarea unui asemenea plan.

Dar încă o dată, fără asemenea plan, urmărit în executarea lui ca o idee fixă de către întreaga țară, orice discuție asupra agriculturii rămâne agronomie teoretică, iar brazda va produce mai departe pălămida milenară și fiecare partid va continua, pe deasupra mizeriei, să-și planteze câte un Maxile Vaxul la Domenii – în numele progresului rural!

O politică agrară românească și modernă se rezumă în câteva principii: certitudine istorică a României ca proprietate a neamului românesc tradusă în proprietate reală, individuală pentru toți agricultorii neaoși ai țării; conștiință economică țăranului; rodul pământului sporit în măsura fecundității naturale a ogorului; același rod valorificat în folosul exclusiv al agricultorului și, deci, al neamului românesc. România nu va putea exista ca stat cu adevărat național – adică etnocratic – decât cu condiția primordială a cultului moșiei strămoșești.

REINTEGRAREA MUNCITORIMII ÎN NAȚIUNE

Soluția proprietății individuale

Muncitorii industriali sunt socotiți, potrivit spiritului curent, ca dușmani neîmpăcați ai proprietății individuale. Ei înșiși, vrăjiți de ideile marxiste, care văd capitalul de o parte, iar munca la antipodul lui, se consideră ca atare. Visând mereu la zarea de sânge a revoluției universale, ei se știu în război latent cu patronii. Grevele ce izbucnesc la intervale anumite, după o tactică și la o comandă nevăzută, nu sunt decât manevrele pregătitoare ale acestui război ce trebuie să vină. Noi înșine, cari nu suntem muncitori manuali, ne-am obișnuit să vedem în acest conflict o realitate mai mult sau mai puțin permanentă, ce va trebui să sfârșească odată fie prin strivirea muncitorilor de către patroni, – pentru a fi pe placul burghezilor –, fie prin strivirea patronilor de către muncitori – pentru a fi pe placul revoluționarilor.

Progresul marxismului, progresul iudaismului

Dar nu există oare nici o altă posibilitate de a stinge conflictul acesta decât alternativa sângeroasă a opresiunii oligarhice sau a revoluției proletare? A mistuit oare faimoasa dialectică marxistă orice altă dezlegare a problemei, orice altă soluție pe seama conflictului dintre

patroni și muncitori? Reprezintă oare Karl Marx, rabinul revoluției mondiale, ultimul cuvânt al înțelepciunii omenești? Un zeu dacă l-am socoti, și tot n-ar putea lumea întreagă să creadă în el. Eu însă, care n-am crezut niciodată că un rabin poate fi un zeu, socotesc învățătura lui Karl Marx otrava vieții moderne și sâmburele blestemat al tuturor crimelor uriașe, ce înecă în valuri de sânge istoria contimporană. Nici o altă învățătură n-a vărsat în inima lumii atâta ură sălbatică și n-a căutat să justifice această ură cu o mai drăcească învierșunare. Doctrina lui Karl Marx, asmuțind pe muncitori să urască din rărunchi pe patroni și forțând astfel pe patroni să urască tot așa pe muncitori, se așează cu totul de-a-curmezișul învățăturii creștine a lui Iisus, care ne poruncește să ne iubim unii pe alții, să ne iertăm unii pe alții, să nu impilăm pe fratele nostru mai mic și să avem milă de cel care sufere. Karl Marx a învățat pe muncitori să urască pe Iisus Hristos, înfățișându-le creștinismul ca și cum ar fi ocrotitorul capitaliștilor împotriva proletariatului. La rândul lor, capitaliștii s-au depărtat de Iisus fiindcă nu altul decât el e cel care ne-a învățat că nu putem sluji totodată și lui Dumnezeu și lui Mamona [119], idolul banului. Și astfel lumea industrială modernă, lumea beligeranților patroni și lucrători, s-a descreștinat din aceste două cauze contrare. Dar lipsa creștinismului din această lume e lipsa iubirii dintre oameni. Ne urâm unii pe alții fiindcă nu mai suntem creștini. Această situație nenorocită convine de minune marxismului iudaic, căci vraja dintre clase în lumea creștină, slăbindu-i puterea de rezistență, favorizează ideea de dominație universală a iudeilor. Marxismul nu urmărește în realitate îmbunătățirea soartei muncitorilor, ci aruncând în război social clasele, el e avangarda dominației universale la care visează evreii. Iată, s-au împlinit 90 de ani de când rabinul revoluției mondiale a lansat faimosul manifest: Proletari din toată lumea, uniți-vă! [120] De atunci încoace grevele și

revoluțiile s-au înstăpânit în fiecare țară, războiul social a devenit o nenorocire permanentă, mii și sute de mii de muncitori au căzut în luptă. De atunci încoace Rusia s-a prăbușit în sânge, peste zece milioane de ruși au fost seceraţi; nici un patron nu mai există în această țară, – iar rezultatul? Unde e raiul pe pământ, unde e fericirea proletariatului? Ce observăm însă în locul ei?

În locul fericirii tuturor muncitorilor, proorocită de Karl Marx, un singur lucru se observă pe deasupra mizeriei generale: cu cât mișcarea socialistă și comunistă a crescut în fiecare țară, cu atât mai puternică și mai dictatorială s-a întins asupra lumii creștine dominația financiară a iudaismului.

Progresul marxismului a însemnat descreștinarea și dezorganizarea lumii moderne. Progresul marxismului a însemnat însă organizarea și întărirea puterii evreiești asupra lumii creștine într-o măsură necunoscută încă în istorie.

Această simplă constatare, pe care nimeni n-o poate tăgădui, trebuie să ne dea de gândit și să ne hotărască odată pentru totdeauna la găsirea altei deslegări a conflictului dintre capital și muncă și a unei alte soluții pentru îmbunătățirea soartei muncitorești.

Sensul naționalist al problemei

Eu nu sunt nici patron și nici muncitor. Eu sunt un dascăl, un scriitor și un naționalist. Dar tocmai această situație liberă, neangajată într-o parte sau alta, îmi îngăduie să văd problema cu ochii deschiși, în lumina convingerilor mele naționaliste și creștine. În calitate de român, muncitorul mă interesează fiindcă și el e trup din trupul neamului meu și suflet din sufletul meu. În calitate de creștin, mun-

citorul mă interesează fiindcă e un om care suferă, iar Iisus Hristos ne învață că cei umiliți și ofensați sunt frații lui mai mici și nu putem să-l iubim pe el dacă nu-i iubim pe ei. În calitate de scriitor, muncitorul mă interesează fiindcă eu nu scriu în slujba celor puternici, ci totdeauna în slujba celor nedreptățiți din neamul meu. Naționalismul pentru care lupt eu nu e nici burghez, nici capitalist; el e naționalismul care vrea un regim politic, social și economic, în care cel din urmă dintre români să poată munci și să se bucure de viață în măsura justă a muncii lui. Pentru naționalismul acesta, cum îl înțeleg eu, muncitorimea e un factor principal de progres în viața națiunii; iar nu afară din ea sau împotriva ei. Dacă există la noi un naționalism îmbătrânit și anexat anumitor interese capitaliste, pe motiv că aceste interese ar fi românești, iar nu evreiești, eu lupt împotriva acestui naționalism înșelător și caut să-l demasc. Nu poate fi naționalism adevărat decât acela care urmărește dreptatea socială prin ajustarea intereselor contrare dintre felurite categorii de români, căci numai pe acest temei putem ajunge la înfrățirea și solidaritatea românească, de care neamul nostru are nevoie, între vrăjmășiile ce-l pândesc.

Problema ce se pune, prin urmare, unui astfel de naționalism este reintegrarea totală a muncitorimii în corpul și în sufletul românesc. O muncitorime încadrată în organizațiile marxiste, fie în socialism, fie în comunism, și înhămată astfel la carul internațional al intereselor evreiești înseamnă o mare pierdere din energia neamului nostru și o primejdie permanentă pentru statul român. Dar problema reintegrării ei în viața națională nu se poate deslega prin vorbe declamatorii de întruniri publice, ci prin soluții practice, adică realizabile.

Proletarizarea universală – o utopie

Soluția marxistă e irealizabilă. Experiența rusă ne stă dovadă. Cei cari au pornit să înfăptuiască utopia comunistă, masacrând milioane de oameni și deposedând cu forța un popor întreg de proprietatea individuală, au început să vadă azi imposibilitatea acestui lucru și, prin noua constituție sovietică, se reîntorc, în rate, la proprietatea individuală. Această dispoziție din noua constituție sovietică vine să confirme în fața lumii întregi falimentul marxismului și nebunia revoluției proletare. Pentru că e într-adevăr o utopie să spui muncitorilor: „Proletari, cari nu posedați nimic, voi nu veți fi fericiți decât în ceasul când nimeni în lume nu va poseda absolut nimic!" Și e o nebunie să răstorni statele și să masacrezi milioane de oameni ca să constați la sfârșit că proletarizarea universală e o imposibilitate.

Naționalismul, care ține la soarta statului nostru, închegat din durere, din sacrificu și din eroism, trebuie să tragă învățăminte din tragica experiență rusească. În locul utopiei, el trebuie să vină cu soluții practice, realizabile; în locul nebuniei, cu înțelepciune.

Soluția naționalistă: proprietatea individuală

Astfel, dacă bolșevismul a mințit organizând pe muncitori în armată proletară revoluționară, deposedând pe toată lumea, fără ca ei să aibă vreun folos din această ispravă, naționalismul trebuie să spună:

„Muncitori din România, cel mai firesc lucru din lume e ca fiecare om să aibă o proprietate individuală. Aceasta e

orânduiala lumii. Voi vă simțiți nefericiți fiindcă trăiți în afară de această rânduială. Există un singur mijloc de a intra în rândul lumii: proprietatea individuală pentru fiecare dintre voi!"

Introducerea principiului proprietății individuale în viața muncitorească și așezarea ei pe acest temei e singura soluție reală și practică, prin care naționalismul va rezolva problema și va reintegra pe muncitori în corpul și în sufletul națiunii.

Justificarea soluției naționaliste

Această soluție e firească, e dreaptă, e realizabilă și e necesară.

E firească fiindcă în natura omului există un instinct, o pornire înnăscută de proprietate. O bucată de pământ din care să scoți hrana ta și-a alor tăi, o casă în care să te adăpostești, o economie cât de modestă în vederea zilei de mâine, toate acestea alcătuiesc o satisfacție și dau un rost vieții personale și vieții de familie. Te simți legat de pământ în măsura în care ai un suport material pe care îl știi al tău. Cine n-are nimic pe lume nu se simte legat de nimic. Precum fiecare popor are o bucată de pământ pe care se știe stăpân și care e țara sau patria lui, tot astfel fiecare om simte nevoia unei proprietăți individuale. Patria lui în mare e pământul neamului întreg, patria lui în mic e această proprietate individuală.

Un singur popor face excepție de la această orânduială firească: evreii. Dar evreii, fiindcă n-au patrie teritorială, și-au născocit o patrie ambulantă și aceasta e capitalul. Ei urăsc patriile teritoriale fiindcă n-au una și iubesc banul cu atâta patimă fiindcă el le ține loc de patrie. Ei profită de prilejul nenorocit că muncitorii din diferite țări n-au

proprietăți individuale și-i asmut împotriva patriilor lor, asociindu-i astfel la ura evreească împotriva celorlalte neamuri și țări [121].

Soluția proprietății individuale pentru orice muncitor e dreaptă, căci nu se poate vorbi de o dreptate socială într-o lume în care câțiva ar poseda totul, iar cei mulți n-ar avea nimic. Noi nu ne-am născut sub soare pentru ca o mie, zece mii sau o sută de mii să robească, iar unul singur să doarmă pe grămezi de aur. Ne-am născut ca toți să ne bucurăm de soarele acestei vieți. S-a zis că proprietatea e un furt, dar aceasta e una dintre cele mai mari minciuni spuse în numele științei. Fiindcă, dacă n-ar fi fost încă proprietate, cel care a devenit întâiul proprietar, de la cine oare ar fi putut să fure? Proprietatea nu e un furt: ea e un drept firesc și o necesitate a vieții. Dar dacă proprietatea nu e un furt, excesul de proprietate da, acesta e un furt! Sunt îndreptățit să am atât cât îmi trebuie pentru viața mea și a alor mei, dar când patima de bogăție mă împinge să acumulez averi de o mie de ori mai mult decât nevoile unui trai omenesc, atunci devin un tâlhar. Fiindcă atunci, dacă imensa mea avere e rezultată din întreprinderi bancare, înseamnă că am speculat pe datornici; dacă e rezultată din întreprinderi industriale, înseamnă că am spoliat pe lucrători și pe consumatori; dacă e rezultată din lovituri politice, înseamnă că am furat țara întreagă. Încă o dată deci, proprietatea e un lucru firesc, dar excesul de proprietate e un furt. Dreptatea socială nu se face prin suprimarea dreptului de a poseda, ci prin suprimarea excesului de bogăție.

Precum în ordinea agrară nu s-a mai putut tolera latifundiarul cu mii de hectare în dauna miilor de clăcași, aceeași dreptate socială cere o repartizare mai echilibrată și în ordinea industrială.

Soluția proprietății individuale pentru muncitori nu e utopică, ci realizabilă. Dacă am admite că în România ar fi 18 milioane de oameni, cari ar trăi în regimul proprietății

orânduiala lumii. Voi vă simțiți nefericiți fiindcă trăiți în afară de această rânduială. Există un singur mijloc de a intra în rândul lumii: proprietatea individuală pentru fiecare dintre voi!"

Introducerea principiului proprietății individuale în viața muncitorească și așezarea ei pe acest temei e singura soluție reală și practică, prin care naționalismul va rezolva problema și va reintegra pe muncitori în corpul și în sufletul națiunii.

Justificarea soluției naționaliste

Această soluție e firească, e dreaptă, e realizabilă și e necesară.

E firească fiindcă în natura omului există un instinct, o pornire înnăscută de proprietate. O bucată de pământ din care să scoți hrana ta și-a alor tăi, o casă în care să te adăpostești, o economie cât de modestă în vederea zilei de mâine, toate acestea alcătuiesc o satisfacție și dau un rost vieții personale și vieții de familie. Te simți legat de pământ în măsura în care ai un suport material pe care îl știi al tău. Cine n-are nimic pe lume nu se simte legat de nimic. Precum fiecare popor are o bucată de pământ pe care se știe stăpân și care e țara sau patria lui, tot astfel fiecare om simte nevoia unei proprietăți individuale. Patria lui în mare e pământul neamului întreg, patria lui în mic e această proprietate individuală.

Un singur popor face excepție de la această orânduială firească: evreii. Dar evreii, fiindcă n-au patrie teritorială, și-au născocit o patrie ambulantă și aceasta e capitalul. Ei urăsc patriile teritoriale fiindcă n-au una și iubesc banul cu atâta patimă fiindcă el le ține loc de patrie. Ei profită de prilejul nenorocit că muncitorii din diferite țări n-au

proprietăți individuale și-i asmut împotriva patriilor lor, asociindu-i astfel la ura evreească împotriva celorlalte neamuri și țări [121].

Soluția proprietății individuale pentru orice muncitor e dreaptă, căci nu se poate vorbi de o dreptate socială într-o lume în care câțiva ar poseda totul, iar cei mulți n-ar avea nimic. Noi nu ne-am născut sub soare pentru ca o mie, zece mii sau o sută de mii să robească, iar unul singur să doarmă pe grămezi de aur. Ne-am născut ca toți să ne bucurăm de soarele acestei vieți. S-a zis că proprietatea e un furt, dar aceasta e una dintre cele mai mari minciuni spuse în numele științei. Fiindcă, dacă n-ar fi fost încă proprietate, cel care a devenit întâiul proprietar, de la cine oare ar fi putut să fure? Proprietatea nu e un furt: ea e un drept firesc și o necesitate a vieții. Dar dacă proprietatea nu e un furt, excesul de proprietate da, acesta e un furt! Sunt îndreptățit să am atât cât îmi trebuie pentru viața mea și a alor mei, dar când patima de bogăție mă împinge să acumulez averi de o mie de ori mai mult decât nevoile unui trai omenesc, atunci devin un tâlhar. Fiindcă atunci, dacă imensa mea avere e rezultată din întreprinderi bancare, înseamnă că am speculat pe datornici; dacă e rezultată din întreprinderi industriale, înseamnă că am spoliat pe lucrători și pe consumatori; dacă e rezultată din lovituri politice, înseamnă că am furat țara întreagă. Încă o dată deci, proprietatea e un lucru firesc, dar excesul de proprietate e un furt. Dreptatea socială nu se face prin suprimarea dreptului de a poseda, ci prin suprimarea excesului de bogăție.

Precum în ordinea agrară nu s-a mai putut tolera latifundiarul cu mii de hectare în dauna miilor de clăcași, aceeași dreptate socială cere o repartizare mai echilibrată și în ordinea industrială.

Soluția proprietății individuale pentru muncitori nu e utopică, ci realizabilă. Dacă am admite că în România ar fi 18 milioane de oameni, cari ar trăi în regimul proprietății

individuale și numai 300–500 000 de muncitori proletari, e oare mai ușor să proletarizăm pe cei 18 milioane sau mai degrabă să împroprietărim pe cei 500 000? Cărei nevoi i-ar corespunde faptul de a deposeda pe cei mulți ca să-i aducem la mizeria celor puțini? Ar fi oare muncitorii mai fericiți știind că toată țara s-a proletarizat sau s-ar simți nenorociți văzându-se și ei proprietari în rândul celorlalți? România noastră e atât de bogată în resurse materiale încât, dacă am smulge din mâna veneticilor exploatarea bogățiilor ei și dacă ne-am chibzui viața publică pe baze mai sănătoase, ea ar putea hrăni și ferici nu 18 milioane, ci minimum 50 de milioane de români.

Soluția proprietății individuale pentru muncitori e, afară de aceste motive, absolut necesară pentru viața noastră de stat național românesc. Dăinuirea fără capăt a unui conflict cum e acela dintre capital și muncă ar constitui o rană mereu sângerândă în organismul social al României. Ea nu și-ar putea găsi leacul decât sau în strivirea patronilor de către lucrători – ceea ce ar însemna revoluția proletară și distrugerea statului național – sau în oprimarea lucrătorilor de către patroni – ceea ce n-ar însemna în nici un caz pacea socială și solidaritatea românească de care statul nostru are nevoie. Pentru că acest conflict permanentizat ar rămâne mai departe zestrea de exploatat a spiritului iudaic împotriva noastră. Socialismul și comunismul, cele două arme pe care le mânuie evreul în profitul lui și în paguba oricărei societăți naționale, prosperă ca mușița în putreziciune numai acolo unde există rana deschisă a conflictului dintre capital și muncă. Soluția proprietății individuale e singura capabilă să reteze din viața românească acest conflict și să reintegreze muncitorimea noastră în trupul nației și în sufletul patriei.

Vremea noastră cere soluții radicale

Am avut îndrăzneala să afirm pentru întâia oară, mi se pare, în țara noastră această idee nouă. Ea este într-adevăr atât de nouă încât muncitorii noștri, la primul contact cu ea, nu știu ce să creadă, nu le vine s-o îmbrățișeze, li se pare un fel de farsă. Mărturisesc însă și aici că această idee nu-mi aparține. Ca dascăl de doctrină creștină, căruia nu-i poate fi indiferent un eventual triumf al comunismului ateu în România, și ca naționalist căruia nu-i poate fi indiferentă o eventuală revoluție proletară, am căutat, am consultat cărți și programe politice din alte țări și între soluțiile propuse pentru dezlegarea chestiunii muncitorești, aceasta mi s-a părut singura întreagă și adevărată. Am intrat într-o epocă în care nu se mai poate lucra nici cu făgăduieli electorale, nici cu jumătăți de măsură. Dacă bolșevismul a venit cu o soluție radicală: proletarizarea universală, nu i se poate răspunde decât cu singura soluție radicală, contrară: împroprietărirea individuală a muncitorilor! Cum am văzut din cele spuse până acum, soluția noastră, față de utopia comunistă, are imensul avantaj că poate fi realizată și poate aduce o remarcabilă ameliorare a soartei muncitorilor.

Critica regimului democratic din România

Trebuie să spunem cu părere de rău că democrația noastră nu s-a ocupat niciodată cu dinadinsul de soarta muncitorilor. E adevărat că nu suntem încă o țară industrială și că numărul muncitorilor noștri nu putea ispiti pofta de voturi în măsura în care o ispitește imensa masă țărănească.

individuale și numai 300–500 000 de muncitori proletari, e oare mai ușor să proletarizăm pe cei 18 milioane sau mai degrabă să împroprietărim pe cei 500 000? Cărei nevoi i-ar corespunde faptul de a deposeda pe cei mulți ca să-i aducem la mizeria celor puțini? Ar fi oare muncitorii mai fericiți știind că toată țara s-a proletarizat sau s-ar simți nenorociți văzându-se și ei proprietari în rândul celorlalți? România noastră e atât de bogată în resurse materiale încât, dacă am smulge din mâna veneticilor exploatarea bogățiilor ei și dacă ne-am chibzui viața publică pe baze mai sănătoase, ea ar putea hrăni și ferici nu 18 milioane, ci minimum 50 de milioane de români.

Soluția proprietății individuale pentru muncitori e, afară de aceste motive, absolut necesară pentru viața noastră de stat național românesc. Dăinuirea fără capăt a unui conflict cum e acela dintre capital și muncă ar constitui o rană mereu sângerândă în organismul social al României. Ea nu și-ar putea găsi leacul decât sau în strivirea patronilor de către lucrători – ceea ce ar însemna revoluția proletară și distrugerea statului național – sau în oprimarea lucrătorilor de către patroni – ceea ce n-ar însemna în nici un caz pacea socială și solidaritatea românească de care statul nostru are nevoie. Pentru că acest conflict permanentizat ar rămâne mai departe zestrea de exploatat a spiritului iudaic împotriva noastră. Socialismul și comunismul, cele două arme pe care le mânuie evreul în profitul lui și în paguba oricărei societăți naționale, prosperă ca mușița în putreziciune numai acolo unde există rana deschisă a conflictului dintre capital și muncă. Soluția proprietății individuale e singura capabilă să reteze din viața românească acest conflict și să reintegreze muncitorimea noastră în trupul nației și în sufletul patriei.

Vremea noastră cere soluții radicale

Am avut îndrăzneala să afirm pentru întâia oară, mi se pare, în țara noastră această idee nouă. Ea este într-adevăr atât de nouă încât muncitorii noștri, la primul contact cu ea, nu știu ce să creadă, nu le vine s-o îmbrățișeze, li se pare un fel de farsă. Mărturisesc însă și aici că această idee nu-mi aparține. Ca dascăl de doctrină creștină, căruia nu-i poate fi indiferent un eventual triumf al comunismului ateu în România, și ca naționalist căruia nu-i poate fi indiferentă o eventuală revoluție proletară, am căutat, am consultat cărți și programe politice din alte țări și între soluțiile propuse pentru dezlegarea chestiunii muncitorești, aceasta mi s-a părut singura întreagă și adevărată. Am intrat într-o epocă în care nu se mai poate lucra nici cu făgăduieli electorale, nici cu jumătăți de măsură. Dacă bolșevismul a venit cu o soluție radicală: proletarizarea universală, nu i se poate răspunde decât cu singura soluție radicală, contrară: împroprietărirea individuală a muncitorilor! Cum am văzut din cele spuse până acum, soluția noastră, față de utopia comunistă, are imensul avantaj că poate fi realizată și poate aduce o remarcabilă ameliorare a soartei muncitorilor.

Critica regimului democratic din România

Trebuie să spunem cu părere de rău că democrația noastră nu s-a ocupat niciodată cu dinadinsul de soarta muncitorilor. E adevărat că nu suntem încă o țară industrială și că numărul muncitorilor noștri nu putea ispiti pofta de voturi în măsura în care o ispitește imensa masă țărănească.

Din această pricină, democrația de la noi a părăsit muncitorimea în lotul propagandei marxiste. În afară de mișcarea comunistă propriu-zisă, există și la noi un socialism oficios, dacă nu oficial și atât de mult sprijinit de guvernele democratice, încât îl putem numi un socialism bugetar. Expresia lui este Ministerul Muncii care e atât de puțin al ocrotirilor sociale fiindcă e prea mult al ocrotirii socialiste. Ministerul acesta, alcătuit după normele Biroului Internațional al Muncii de la Geneva, e ca un corp străin în organismul statului român. El e un minister al socialismului fără țară într-un stat cu pretenție de a fi național și burghez. Politica lui nu urmărește găsirea unei soluții definitive a conflictului dintre capital și muncă, ci o politică de cârpeală fără sfârșit, care tot împacă varza patronului cu capra sau, mai bine zis, cu țapul mai totdeauna ispășitor al muncitorului. După indicațiile primite de la Geneva, el a instituit și un oficiu al asigurărilor sociale. Am văzut odată bugetul acestor fonduri strânse din contribuția muncitorimii: ei bine, jumătate din acest buget e consumată de paraziții birocrației – un parazitism în care conducătorii socialiști se îmbrățișează în bună armonie cu sinecuriștii partidelor democratice. Dar aceasta nu e nici asigurarea și nici ocrotirea muncitorului, ci pur și simplu exploatarea fără jenă a trudei lui.

În adăpostul acestui minister se dezvoltă, mai mult sau mai puțin mascat, propaganda marxistă! După socotelile făcute, 90% din agenții ei fanatici sunt evrei. Dar totdeodată, marea presă care susține cu îndârjire ideologia și mișcarea marxistă e evreiască. Și ceea ce este și mai curios e că în industria și în comerțul din Romăna, tot cam în proporție de 90% patronii sunt evrei. Paradoxul este într-adevăr uluitor. Judecând după aparențe ai putea crede că avem a face cu un neam de nebuni: magnații evrei ai

industriei, finanței și comerțului întrețin presa evreiască. La rândul ei, această presă întreține propaganda marxistă și apără fără limită pe agitatorii evrei. Iar agitatorii evrei atâță masele muncitoare împotriva patronilor, – nu-i așa? S-ar părea că acești patroni sunt atât de imbecili încât își întrețin cu bani și cu tot dinadinsul pe asasinii lor de mâine!

Și totuși orb dacă ai fi și tot ai vedea că atunci când izbucnesc grevele în România, ele nu se declară nici la uzina d-lui Blumenberg, nici la uzina d-lui Blumenthal. Grevele din România izbucnesc de regulă la întreprinderile unde patronii sunt români, dar mai cu seamă la calea ferată. Propaganda comunistă la noi nu se face, de fapt, împotriva patronilor, ci împotriva armatei, împotriva religiei creștine, împotriva statului național și a instituțiilor lui. Astfel propaganda comunistă nu are de scop stingerea conflictului dintre capital și muncă, ci numai exploatarea acestui conflict, luat ca pretext pentru a asmuți permanent muncitorimea română împotriva nației din care face parte. Cu iluzia că luptă pentru o soartă mai bună, bietul muncitor nu observă că el nu e decât armata proletară, diabolic organizată de spiritul iudaic, devenită instrument orb de execuție și condamnată să-și dărâme propriul stat național. Evreul n-are patrie teritorială și nu-l doare întru nimic distrugerea patriei tale, căci patria lui suprateritorială și internațională e banul, pe care și l-a asigurat undeva în lume. El știe bine că Israel nu poate prospera decât peste conștiința adormită a popoarelor, peste sfâșierile interne, provocate de el, ale organismului național și mai ales peste ruinele fumegând de foc și de sânge ale statelor prăbușite. Nu există alt rol și altă misiune a bietelor armate proletare care luptă orbește în greve și în revoluții, convinse că-și făuresc o soartă mai bună.

Muncitorul e fiul acestui pământ

Putem noi oare să stăm mai departe indiferenți față de această tragedie a fratelui nostru de sânge și suflet, care e muncitorul român? Putem să tolerăm la nesfârșit ca un braț viguros al nației noastre să fie înarmat de dușman și îndreptat împotriva corpului național? Dacă o democrație nepăsătoare de viitorul acestui stat a putut s-o facă, naționalismul nu-și poate îngădui un asemenea tembelism aducător de moarte. Pentru naționalism, viitorul statului e un comandament suprem, iar acest viitor nu se poate asigura decât prin voința solidară și prin puterea blocată a tuturor fiilor acestui pământ.

Muncitorul nostru e, prin excelență, fiul acestui pământ. Țăran de origine în covârșitoare majoritate, el intră în fabrică, în uzină sau în mină cu sufletul curat și sănătos adus din vântul tare al țarinei și al datinilor ei. Dar aici, în altă regulă de viață, într-o lume străină și într-o atmosferă ostilă, părăsit cu totul de ai săi, se pierde încet și pe nesimțite. Mai mult decât în fabrică și în mină, el intră cu sufletul în mașina infernală a propagandei marxiste și, după câțiva ani, sufletul acesta frumos de țăran e diformat și transformat în caricatură proletară. Mă doare până în inima inimii când mă gândesc că procesul acesta de desfigurare se petrece cu mii de țărani căzuți pe rând în captivitatea moscovicilor, a gelerterilor și a paukerilor, cari își fac din ei uneltele lui Israel împotriva României. Fiul de ieri al pământului, dușmanul de azi al lui, – iată o monstruozitate pe care naționalismul adevărat n-o poate tolera.

Știu, cum am spus, că există un naționalism îmbătrânit și anacronic, care ignoră această tragedie a muncitorului nostru și care crede că misiunea lui e să dărâme capitalismul evreesc în favoarea capitalului românesc. Rob la

român, sau rob la evreu, ce s-ar schimba în soarta muncitorului? Patronul schimbat, conflictul dintre capital și muncă rămâne același pretext pentru diabolica agitație marxistă.

De aceea, încă o dată, singurul remediu radical al răului social e modificarea raportului dintre capital și muncă, dintre patroni și muncitori, – adică: proprietate individuală muncitorimii.

Regimul convenabil împroprietăririi

Cum trebuie înțeles noul regim pe care îl pretinde această soluție?

Tipul acestui nou regim l-a creat Italia fascistă prin organizarea corporativă a națiunii. Refuzând învățătura marxistă, Italia de azi nu recunoaște clasele sociale și ura sălbatică dintre ele. În locul lor, părțile din care se compune națiunea sunt categoriile de muncă sau corporațiile. Corporațiile acestea sunt învestite cu ființă juridică. În ordinea industrială păstrându-se principiul sindical, corporația e alcătuită din cele două sindicate: al muncitorilor și al patronilor. Corporația astfel formată reprezintă noul raport social dintre capital și muncă. Dacă în trecutul democratic raportul acesta era unul de subordonare a lucrătorilor față de patroni, acum, în corporatism, el e un raport de colaborare. Lucrătorii, disprețuiți în regimul burghez, erau „materialul uman" al industriilor, adică ceva ca „materialul lemnos", „materialul metalic" și așa mai departe. Regimul corporativ ridică pe muncitor din acest dispreț și din această nedemnitate și-l înalță la rangul de asociat al patronului. Un consiliu mixt, învestit cu puteri

legale, stabilește de comun acord salariile, orele de lucru și chiar prețul produselor fabricate.

Această formulă de împăcare e străbătută de un spirit profund creștin și uman. Ea scoate pe lucrător din rangul vitelor de povară și-l ridică la demnitatea omenească. Învățătura creștină ne poruncește să respectăm și să iubim în fiecare om făptura cea mai aleasă a lui Dumnezeu. Această formulă e totdeodată leacul neliniștilor sufletești ale lucrătorilor. Colaborând cu patronii ca asociați ai lor, ei văd acum, ca într-o oglindă, adevăratul mers al întreprinderii și nimeni nu-i mai poate ameți cu minciuni despre câștigurile fabuloase și închipuite ale patronului.

Principiul asociației se manifestă nu numai în această colaborare, dar și în transformarea unei părți din salariu în acțiuni de muncă. Astfel lucrătorul are posibilitate să devină, în măsura puterilor lui, acționar sau copropietar la întreprinderea unde muncește.

Precizarea practică a soluției

În Apus, atât în cercurile interesate direct la dezlegarea definitivă a conflictului dintre capital și muncă, cât și în cercurile creștine interesate să realizeze dreptatea și pacea socială, se afirmă tot mai mult ideea acestei împroprietăriri directe și individuale a lucrătorilor. N-am întâlnit însă amănunte asupra modalității practice de realizare a acestei idei. Dar referindu-ne la România, eu sunt convins că proprietatea individuală în lumea muncitorească nu se poate traduce altfel decât prin clădirea de case proprii. O locuință confortabilă e condiția neapărată a unei vieți omenești. Ea asigură odihna și asigură familia. Țăranul se leagă de pământul patriei prin fâșia de ogor pe care știe

e stăpân. Muncitorul se va lega printr-un cămin pe care să-l știe al lui și al copiilor lui.

În această operă de fixare a muncitorimii române în organismul statului și în sufletul patriei, sunt interesați deopotrivă lucrătorii, patronii și statul însuși. Fondurile pentru construcții se vor aduna deci:

din contribuția lucrătorilor;
din contribuția patronilor și
din contribuția statului.

La aceste contribuții, un simț elementar de dreptate și de omenie cere instituirea unui impozit special pe uriașele blockhausuri ce sfidează mulțimea prin proporțiile lor de un orgoliu fără margini. Viena de după război a clădit măreațe cartiere întregi – în care însă lucrătorii sunt simpli chiriași – numai din impozitul pe casele celor bogați.

Dacă patronii ar înțelege...

E greu să credem că patronii vor înțelege de bunăvoie această idee salvatoare. Ei activează astăzi într-un regim scandalos, impus de spiritul afacerismului democratic. Regimul acesta e al consiliilor de administrație și al comisioanelor clandestine. Consiliul de administrație al unei întreprinderi consumă anual milioane, uneori zeci de milioane, bani cari merg în punga paraziților politici, reprezentanți ai tuturor partidelor de guvernământ. În timpul din urmă, pe măsură ce crește mișcarea naționalistă, anumiți reprezentanți ai ei și-au și ocupat locurile de onoare între paraziții politici ai acestor consilii. Vin apoi comisioanele clandestine. O întreprindere are nevoie de o anumită manevră a tarifului vamal, – deci, comision. Un trust are nevoie să fie tolerat, – deci comision. O uzină are

nevoie de credit mare, – deci comision. Alta are nevoie să obțină o comandă de la stat, deci comision. Adunați aceste sume fabuloase, cheltuite anual de întreprinderile comerciale și industriale și înțelegeți astfel ce-ar însemna contribuția patronilor la opera de împroprietărire a muncitorilor!

Aceasta ar însemna însă moralitatea în viața de stat și în viața economică și lucrul acesta nu e cu putință în haosul democratic, dar e cu putință într-o organizare corporativă a vieții naționale, într-un regim de solidaritate de breaslă, de control reciproc și de înfrățire românească. Patronii și lucrătorii întovărășiți pe principiul proprietății individuale, în colaborarea corporativă vor constitui o forță, care nu va avea nevoie nici de paraziții consiliilor, nici de arnăuții comisioanelor. Și dacă patronii nu vor înțelege necesitatea acestei idei, o muncitorime luminată de cărturari și organizată în vederea acestui ideal va izbuti foarte repede să-l impună. Fiindcă ideea proprietății individuale va merge direct la inima fiecărui lucrător. Ea va deveni ideea-forță, care va disloca masa muncitorească din minciuna internaționalei marxiste și o va integra definitiv în corpul vieții naționale.

Dacă muncitorul a fost considerat în democrația burgheză un fel de paria al societății, bun numai pentru agitația speluncilor marxiste, el va deveni mâine una din marile puteri creatoare în stat. Precum nu se poate vorbi de o cultură românească fără scriitorii, fără artiștii, fără filosofii și savanții cari s-o creeze, tot astfel nu se poate vorbi de o civilizație românească fără muncitorimea care s-o realizeze. Cei dintâi modelează sufletul vieții naționale; cei din urmă, ca și cei dintâi, modelează materia vieții naționale. Ciocanul nu trebuie să cadă pentru a sfărâma România, ci pentru a o făuri mai frumoasă și mai civilizată între țările Europei. Uneltele muncii vor fi puse în mișcare de o vigoare și de o inimă cu atât mai pasionate cu cât lucrătorul se va simți mai iubit și mai respectat fiu al acestui pământ.

NAȚIONALISMUL ȘI COOPERAȚIA

Economie naționalistă fără economie țărănească nu se poate concepe. Dar economia țărănească nu constituie întreaga economie naționalistă, ci numai parte din ea, care trebuie să cuprindă toate ramurile vieții materiale, inclusiv marea industrie și comerțul. Pentru naționalism, industria și comerțul ridică o serie de probleme grele și de o însemnătate capitală, ce se pot rezuma într-un singur cuvânt: *românizarea lor.* În legătură cu această mare problemă a românizării, care nu poate fi deslegată decât de un stat autoritar, trebuie considerată economia țărănească. Aici, ca în mai toate direcțiile, naționalismul se deosebește fundamental de liberalism, care a urmărit parțial crearea unei clase burgheze, neglijând viața rurală, și tot atât de mult de țărănism care, în noua ipostază a „statului țărănesc", imaginează o ipotetică economie rurală, ocolind în mod voit – și noi știm foarte bine pentru ce – toate celelalte mari probleme ale vieții materiale românești. Meseriile, mica industrie și micul comerț, ca și marea industrie și comerțul mare le dețin în cea mai mare parte străinii și îndeosebi evreii. Filosemitismul național-țărăniștilor [122] îi obligă să ocolească toată această serie de probleme capitale pentru viața neamului nostru, dar demagogia, adică setea de a capta cu orice preț milioanele de voturi populare, îi constrânge să improvizeze un „stat țărănesc".

Ce este în esență acest stat țărănesc?

Mai întâi, o lozincă electorală, care să gâdile urechea țăranului naiv și să-l determine la vot. Față de năvala curentului naționalist, țărăniștii se găsesc într-un greu impas electoral. Demascați la sate, în odioasa lor complicitate cu puterea evreiască, nu le mai rămânea nici un drum spre simpatia populară decât această născocire verbală: „statul țărănesc"! Absurditatea aceasta, rostită cu disperare în veacul al XX-lea, nu e decât rodul demagogiei electorale.

În ce instituții precizează ei „statul țărănist"?

Într-una singură: *cooperația*!

D. Ion Mihalache [123], inventatorul, pe care nu-l fericesc, al acestui stat imaginar, o spune categoric: „Statul țărănesc nu e nici național-socialist (adică nu e antisemit!) și nici fascist (adică naționalist integral!), ci e un stat *cooperatist*". Totul se reduce, prin urmare, la *cooperație*. D. Ion Mihalache a fost înainte de război, pe când era învățător, un bun cooperator. Pe acest teren s-a și remarcat alături de sute de alți învățători, tot așa de eminenți ca și dânsul. Nici unul nu s-a gândit totuși să facă din cooperație esența unui imaginar stat țărănesc. D. Mihalache o face acum către bătrânețe, într-un moment de mare constrângere electorală.

Condiția de constrângere e, prin firea ei, lipsită de sinceritate. Și statul țărănesc, redus la cooperație, nu e sincer. Nici măcar național-țărăniștii – cum vom vedea – nu cred în el. Sunt printre ei economiști de meserie, cari își dau perfect seama că gospodăria națională a unui stat e prea complexă pentru a se putea simplifica atât de pauper la... cooperația rurală, cu ignorarea voită – și deci, iarăși nesinceră – a meseriilor, industriilor și comerțului, rămase în mâna străinilor.

Un singur om crede serios în această idee: d. profesor C. Rădulescu-Motru! A publicat de curând o carte de filosofie politică: *Românismul*, despre care aș zice că e scrisă în întregime de d. Ion Mihalache, de n-ar fi atât de confuză. Un singur lucru e clar în această carte și spus cu o profundă convingere filosofică. Anume că: *Românism înseamnă statul țărănesc, iar statul țărănesc se reduce la cooperație*! Menirea, destinul, misiunea, vocația neamului românesc în lume și în viitor e una singură: *cooperația*! Asta e toată idea cărții tipărite de Fundațiile Regale. Cum vedeți, e un Ion Mihalache cu ițarii ascunși în toga fastuoasă a filosofiei!

Ce e în realitate cooperația în România?

Fără glumă și fără exagerare: o nenorocire, o catastrofă.

Să ne lămurim.

Adusă acum vreo 40 de ani sub forma băncii populare, de către un învățător idealist, din Gorj, d- G. Dumitrescu-Bumbești [124], cooperația e îmbrățișată de Spiru Haret [125] ca sistem de ridicare economică a păturii țărănești. Un splendid suflu de generozitate au pus învățătorii și preoții în această acțiune. La capătul ei se întrezărea o Românie egală cu Danemarca, țara clasică a cooperației. Un singur defect avea însă frumosul sistem: era inoportun, venea prea devreme. El se adresa unui țăran clăcaș, sărac de n-avea după ce bea apă, și-i pretindea să facă economii. Suntem în vremea când țărănimea striga din rărunchi: Noi vrem pământ! iar statul răspundea: poftim bănci populare! În pragul războiului, soarele cooperației apunea fără glorie pe câmp pustiu.

După război, reforma agrară, împroprietărirea țăranilor. Extraordinar prilej pentru înflorirea cooperației. Nu

numai sub forma băncuțelor de economie și credit, dar sub forma largă a înzestrării cu inventar agricol, a consumului și a vânzării în comun a produselor cât de cât standardizate. Cooperația ar fi putut să fie, nu economia națională, fiindcă o parte nu poate fi totul, dar însăși economia rurală.

Și ce este în realitate?

O nenorocire, un dezastru!

Cu toate măsurile, cu toate legile și creditele votate, *cooperația în momentul de față nu mai există: a fost ucisă!* Atât de bine ucisă încât guvernul vorbește azi de „reînvierea cooperației". Cititorul să nu creadă că glumim sau exagerăm. Ne vom adresa unui specialist, care a fost chiar conducătorul ei și care, culmea culmilor, e național-țărănist: d. Gromoslav Mladenatz[126]. Declarațiile sale către un anume ziar datează din 14 august 1936, când pe firmament strălucea lângă Sirius noul astru al statului țărănesc. Aflăm din ele că:

Sunt, adică ar fi fost să fie în România 8 466 de așezăminte cooperatiste, dintre care 5 538 sunt bănci populare, adică instituții modeste de cruțare și de credit ieftin pentru țărani. De la război încoace, ele n-au fost înfloritoare, dar după legea conversiunii au fost aduse într-o stare de completă inactivitate. Fondurile lor provenite din capitaluri sociale și din depuneri spre fructificare s-au evaporat. Debitorii nu plătesc. Deponenții au pierdut sumele economisite. Băncile populare au murit, ne asigură dl. Mladenatz.

Cum caută guvernul să le reînvie. Angajându-se să dea anual Băncii Centrale Cooperatiste câte 80 milioane lei, pentru ca ea, la rândul ei, să împartă această sumă, pe sprânceană, băncilor populare care, la rândul lor, să restituie astfel capitalurile deponenților păgubiți. E un basm cu cocoșul roșu, sau mai degrabă, cu un izvor pornit

de la Banca Națională și pierdut în nisipul birocrației cooperatiste. Esențialul e că statul trebuie să plătească.

Dar cu aceasta, ce s-ar putea realiza?

D. Gromoslav Mladenatz vorbește: „O reînviere a creditului agricol nu poate fi realizată decât prin mijloace financiare importante". Și anume:

1. Atragerea de noi fonduri bănești, sub formă de capitaluri și depuneri din lumea satelor. Aceasta presupune însă o trezire a încrederii deținătorilor de numerar în băncile noastre populare. Or, felul în care s-a rezolvat problema capitalurilor și a depunerilor *nu este de natură să readucă această încredere.*

2. A doua soluție constă din obținerea de credite de la Institutul de emisiune, ca și de pe piață.

D. Gromoslav Mladenatz nu crede nici în această soluție.

Concluzia acestui specialist al Partidului Național-Țărănist e că mișcarea cooperatistă e moartă și nimic nu mai poate reînvia încrederea țărănimii în ea. Ideea însăși e compromisă fără leac.

Cadavrul acesta cooperativ e, precum vedeți, substanța statului țărănesc al d-lui Ion Mihalache, și tot el e misiunea viitoare a neamului românesc, filosofată de d. C. Rădulescu-Motru.

Cooperația a murit, trăiască cooperația!

Ce folos a adus ea țărănimii în timp de 40 de ani? Absolut nici unul. Dar economiei naționale? *O pagubă de câteva miliarde plătite de stat pentru a-i astupa golurile.* Dacă aceste miliarde, pierdute zadarnic pentru totdeauna, s-ar fi întrebuințat direct și fără cooperație la ridicarea vieții țărănești, folosul ar fi fost enorm. S-ar putea obiecta că dezastrul se datorește legii conversiunii. Nu. Înainte de ea

chiar, cooperația era un simplu simulacru. Înainte de ea, statul a trebuit să plătească miliarde!

Adevărata cauză a dezastrului e că partidele n-au văzut în cooperație decât un teren prielnic parazitismului politic. Cooperația e una din formele active și rodnice ale solidarității profesionale. Partidele politice au transformat-o în măr de aur al discordiei. De două decenii asistăm la războiul liberalilor cu țărăniștii, care să acapereze mărul. Cooperația nu poate prospera în nici un caz fără un climat moral. Ea e rodul frăției și al încrederii. Cum era să se înfrățească țăranii în cooperație când, deasupra lor, parazitii țărăniști și parazitii liberali se încăierau în mușiță? Iar mușița colcăia pe spinarea țărănească!

N-au avut și țărăniștii cooperația în mâna lor? Ba, i-au creat o sumă de privilegii, fiindcă vedeau în ea un instrument de dominare asupra lumii de la țară. Rezultatul? Cooperativele ajunseseră nu numai parazitisme de partizani, dar – ceea ce este și mai groaznic – pseudonime sub care operau evreii, bucurându-se ei, iar nu țăranii, de privilegiile acordate prin lege. Gândiți-vă la exploatările de păduri, bunăoară. Sub masca economiei rurale, a operat tovarășul național-țărăniștilor: jidovul.

Cum va putea țăranul, care a pierdut ultima lățcaie pusă în bancă, să creadă că mâine va fi altfel decât ieri numai pentru motivul că simpla și dezastruoasa cooperație a fost răsbotezată de d. Ion Mihalache cu numele de „stat cooperatist"? Sunt sigur că această expresie nu va avea măcar efectul electoral, pe care îl scontează demagogia atât de sărac născocitoare. Stat țărănesc, inventatorul lui nu e d. Mihalache, ci bătrânul Dumitrescu-Bumbești, care stă azi uitat în ungherul modestiei sale!

Ideea că o mișcare cooperatistă poate fi reînviată și ar putea dăinui prin ajutorul unor mari credite de stat e însăși negația cooperației. Ea nu s-a putut naște decât din creierul unei birocrații parazitare, care se adresează statului cu: Dă-ne bani să facem o mișcare economică. Dar pentru Dumnezeu, nu acesta e principiul unei astfel de acțiuni colective. Nici un cap sănătos n-a conceput cooperația ca o subvenție fără fund din partea oficialității pentru a crea o pletoră imensă de paraziți cu titlul de cooperatori. Căci așa-zisele credite de stat nu se mai restituie niciodată. Ele sunt simple subvenții. Cât despre creditele ce s-ar putea obține „de pe piață", cum zice d. Gromoslav Mladenatz, acelea sunt o naivitate. Care financiar ar fi atât de prost să-și arunce banii într-o întreprindere știută de la început și iremediabil falimentară?

Principiul cooperației e unul de ordin moral: înfrățirea micilor silinți individuale pentru a obține în comun un bun general și folositor fiecăruia în măsura silinței depuse. Silința unuia e neputincioasă: silința a o sută de inși organizată în același scop e puternică. Cooperația e muncă individuală valorificată și fructificată în comun. Ea se bizuie pe participarea activă și efectivă a fiecărui ins în parte, participare organizată în vederea unui scop obștesc la care aderă fiecare ins întovărășit. Marea e alcătuită din picături și cooperația din contribuția individuală. Ea poate fi una din formele binecuvântate ale solidarității unui popor.

Ideea subvenției de stat îi distruge toată această forță și frumusețe morală. Ea poate fi un ideal pentru parazitii birocrați ca să-și asigure salariile dar pentru un țăran, care ar ști că se întovărășește pentru ca pletora cooperatorilor să capete pomană de la stăpânire, e o nenorocire.

Secretul unei astfel de acțiuni în comun stă în izbânda ei. Se molipsește și se însuflețește cine știe sigur că truda lui

intrată în sistem va fi valorificată. Dar cum s-ar mai putea ispiti țăranul român când el știe că tot ce-a pus în cooperație de 40 de ani încoace s-a dus pe apa sâmbetei?

Am sub ochi o minune cooperatistă. Ea reiese din datele ce ni le trimite un prieten bucovinean, culese din Polonia. Ucrainenii sunt în statul vecin o minoritate dezagreabilă. Ei nu se pot aștepta la solicitudini oficiale.

Singura nădejde e în puterea proprie. Atâta vreme cât această putere zăcea neorganizată, satele ucrainene din Galiția gemeau sub dominația evreilor. Toate produsele lor treceau să fie valorificate de mâna dibace a jupânului cu caftan. Pentru a ieși din această robie economică, de câțiva ani de zile s-a pornit o formidabilă mișcare cooperatistă în satele ucrainene. Inițiatorii ei sunt, – ascultați tineri naționaliști! – intelectualii cu studii superioare amenințați de șomaj. Tinerii aceștia, în disperarea lor, s-au gândit la o soluție practică. În scurt timp, o rețea complicată de cooperative a luat ființă. Case de economii țărănești, brutării, lăptării, comercializarea sistematică a tuturor produselor agricole. Tone de pâine și milioane de kilograme de unt se produc anual. S-au creat sumedenii de debușee interne și, mai mult, s-a organizat un export în stil mare al acestor produse. Paralel cu aceasta, un sistem de asigurări țărănești, admirabil condus, anticipează garanții pentru ultima vacă de lapte a ultimului cooperator. Rezultatele economice pozitive se cifrează la sume fantastice. Rezultatul național? De câțiva ani de zile nici un evreu nu mai poate trăi în satele ucrainene întovărășite. Au fugit toți. Iată o dovadă extraordinară de antisemitism fără vorbe și fără bâtă.

Să nu uitați: cooperatismul ucrainean nu e susținut cu nimic de statul polonez; el se bizuie exclusiv pe puterile-i proprii. Capitalul e realizat zlot cu zlot de contribuția

modestă a țăranilor. Nu există birocrație oficială; conducătorii vastei acțiuni de salvare sunt tinerii intelectuali, cari trăiesc și ei slujindu-și neamul. Toată izbânda stă în forța morală care însuflețește mișcarea. Deasupra tuturor, elocvența marilor rezultate pozitive... Dacă Polonia ar vrea să dea o lovitură ucigașă acestei cooperări, n-ar avea decât să subvenționeze pe conducătorii ei...

În concluzie, cooperația trebuie reabilitată în România neapărat. Aceasta n-o pot face în nici un caz liberalii sau țărăniștii, cari au distrus-o. Cine o concepe ca un parazitism politic n-are puterea morală s-o reînvie. Reabilitarea n-o poate face statul democrat în regimul partidelor. Statul democrat, fără criteriu național-creștin, trece până și pământurile țăranilor în mâinile evreilor, cum a făcut d. Ion Mihalache prin monstruoasa modificare a legii agrare [127]. Statul democrat face prin cooperație, cum a făcut, pseudonimul capitalului evreesc. Statul democrat i-a nimicit puterea morală prin sistemul subvențiilor. Regimul partidelor a distrus-o definitiv prin pletorele de paraziți birocrați așezați unii împotriva altora. Imaginarul stat țărănesc, cu bizara lui concepție despre cooperație, socotită ca un fals absolut în sine, cu ignorarea marelui rest de probleme ale economiei naționale abandonate în mâna evreilor, n-ar face din această acțiune decât un nou instrument de robie a țărănimii la capitalul străin.

Reabilitarea cooperației nu se poate realiza decât într-un regim naționalist, oricare ar fi el, cu excluderea concurenței partidelor.

Organizarea ei nu se poate face decât pe principiul moral al încrederii în forțele proprii și în miracolul solidarității creatoare.

Criteriul acestei organizări nu poate fi decât cel etnocratic, adică excluderea speculantului neromân și necreștin de la beneficiul muncii țărănești și de la beneficiul consumației țărănești.

Pentru aceasta, o condiție neapărată e ca sistemul cooperației să nu fie considerat ca un ipocrit absolut în sine, cum îl imaginează statul țărănesc, – ci ca o parte integrantă din ansamblul unei economii naționale, românizate de sus până jos după principiile etnocratice.

Numai un regim naționalist poate reînvia cooperația ucisă de partidele democratice.

Naționalismul se izbește însă de încrederea moartă a țăranului. Aceasta e o realitate psihologică. Ea nu se poate ignora. Partidele democratice au devastat sufletul țărănesc. Iată ce scrie în această privință un glas din inima satelor noastre, într-o gazetă sibiană, *Acțiunea*:

„E adevărat că sătenii n-au făcut mari progrese de când e România Mare. Să fie vina numai a lor? Nu cred. Socotesc că vina mai revine și altora. Cine sunt aceia? Partidele politice. Acestea întru atât au stricat poporul de rând încât nici nu se poate descrie. Au dus între săteni, cari n-au fost pregătiți pentru politică, o adevărată învrăjbire și un duh drăcesc de nu se mai pot uita unii la alții. Din pricina acestei învrăjbiri se zădărnicesc toate acțiunile bune... Poporul nu mai dă crezământ nimănui... Cel care scrie acestea e un preot bătrân, care are o activitate de 52 de ani. Am menținut pacea între oamenii mei și am mers destul de bine, dar de când a intrat politica între ei, povețele nu mai prind ca odinioară".

Mărturisirea aceasta din partea bătrânului preot Ioan Alexandru, a răului care devastează țara, e zguduitoare. Ea vine de la sursă direct. Cum voiți ca în această atmosferă de

drăcească învrăjbire care anulează orice bună acțiune, să prospereze cooperația, al cărei principiu e numai armonia înșilor coordonați unui scop obștesc?

Cu această psihologie negativă are de luptat naționalismul. În paragina democratică el trebuie să crească bolta de aur a încrederii. Nimic nu se poate crea fără această încredere. Dar această încredere nu se mai poate cuceri prin vorbe, ci prin fapte care sunt de o elocvență categorică. Naționalismul de vorbe e o simplă concurență a demagogiei democratice: minciună care combate minciuna. Naționalismul de fapte e singura metodă de reeducare a țărănimii.

Voim să reabilităm cooperația? N-aveam alt mijloc decât practicând-o, decât înființând cooperative. Nu după sistemul oficial, ci după sistemul... ucrainian! Exemplul acestei minorități din Polonia exclude orice discuție.

Iată, frați naționaliști, aveți azi în mâinile voastre țărănimea din Moldova, din Bucovina și Basarabia. Țărănimea aceasta geme în ghiara jidovului. El îi specu-lează produsele până la utlimul ou, el o aprovizionează cu mărfuri putrede și scumpe, el o otrăvește cu spirt, el îi răpește țarinile și expediază pe plugarii noștri colinișți în Brazilia, cum a făcut-o până acum zece ani cu concursul d-lui român Richard Franasovici[128].

De ani de zile voi vorbiți acestei țărănimi de primejdia jidovească. Ea e azi perfect luminată și vede că, cu fiecare an totuși, evreii se înmulțesc în satele noastre. Unul nu s-a clintit din loc, dar zeci și sute au apărut lângă el, ca din pământ.

În loc să vă amuzați la marile întruniri unde țăranii vin Dunăre, în loc să făgăduiți că, venind la putere, veți aduna pe jidani în corăbii, îi veți expedia în Madagascar și veți înconjura Madagascarul cu vase de război (de unde, mă

rog?) ca nici un perciunat să nu mai iasă în lume, începeți singura și efectiva lor eliminare prin organizarea particulară a economiei țărănești [129]. Voi luați jurământul bunilor gospodari pentru... Madagascar. Și țăranii îl dau pe jumătate bucuroși, pe jumătate amuzați. De ce să nu le luați jurământul că nu vor mai călca în prăvălia jupânului și nu-i vor mai vinde lui nici un ou? Cu oamenii aceștia jurați, puteți astăzi să faceți orice. Faceți case de economii țărănești, înființați prăvălii creștine și cooperative de vânzare în comun și de industrializare a produselor țărănești. Vă asigur, într-un an doi, toți evreii din aceste sate se vor expedia singuri în... Madagascar, fără să vă mai osteniți voi atât de mult în viitor cu construirea corăbiilor, cu îmbarcarea și cu paza eternă a faimoasei insule africane! Sunteți, unii dintre voi, vecini cu Galiția: n-aveți decât să treceți granița într-o excursie și veți afla de la ucraineni secretul eliminării evreilor și al ridicării economiei țărănești.

Acest soi de propagandă pozitivă, efectivă, va fi de două ori binecuvântat: va scoate mișcarea naționalistă din faza ieftină a demagogiei și va da țăranului încrederea faptei văzute, trăite, zidite de el și de noi. Psihologia satelor e devastată de vorba stearpă, fără corespondentul faptei. Singură acțiunea creatoare va reface această psihologie și va renaște țărănimea pentru o viață nouă.

Cooperația transformată în mijloc de propagandă practică va stârni, nu simpla încredere ucisă de democrație, ci credința fanatică în destinul statului etnocratic.

LA MAREA CEA MARE

„Programul Statului Etnocratic" cuprinde la capitolul V următorul pasaj:

„Statul etnocratic va inaugura o puternică educație de împrietenire a poporului nostru cu Dunărea și cu Marea.

România nu e încă o forță maritimă și trebuie să devină în cel mai scurt timp.

Porturile noastre fluviale și maritime, transportul pe apă și casele de export sunt în mâinile levantinilor și ale evreilor.

Ele vor trebui românizate.

Cursul apelor indică drumul expansiunii noastre comerciale și spirituale. Îndrumarea spre Occident înseamnă acceptarea soartei nedemne de stat-satelit. Îndrumarea spre Orient ne va duce la statul-stăpân.

Comisiunea internațională dunăreană va fi desființată.

Românizarea la Dunăre și la Mare e un comandament capital al statului etnocratic.

De această problemă se leagă marea misiune a neamului nostru în viitor".

Trebuie să remarc că nici un program democratic nu cuprinde asemenea puncte și nici un partid de guvernământ n-a avut asemenea preocupări.

Trebuie să mai remarc că nici vreun partid naționalist din cele existente nu se preocupă de aceste probleme.

Lucrul constituie o motivare în plus a ideii că poporului nostru îi trebuie o puternică împrietenire cu Dunărea și cu Marea.

Apele sunt un extraordinar element de progres. O mare parte din războaiele istoriei s-au purtat și se poartă pentru stăpânirea lor. Fluviile și mările au fost de când lumea drumurile mărfurilor și ale ideilor. Imperiul egiptean s-a întemeiat pe un fluviu și pe o gură de Mare. Strălucirea Eladei a crescut o dată cu mitul Venerei din spuma talazurilor. Imperiul Romei antice și al Bizanțului creștin s-au dezvoltat pe Mare. Tot astfel Spania medievală și Veneția, iar în epoca modernă Anglia, care a știut cu o ipocrizie unică în istorie să-și ridice pirateria atavică la prestigiul unei civilizații cu drept de a răpi totul tuturor. Și tot pe Mare, Ducele Italiei întemeiază sub ochii noștri noul imperiu pe urmele glorioase ale celui strămoșesc.

Mediterana, care a fost Marea latinității și a creștinismului, e miracolul unic al culturii și al civilizației omenești. Cele două focare ale geniului european, Roma, metropola lumii antice, și Bizanțul, metropola lumii medievale, au respirat duhul ei de limpezime, de vastitate și austeritate. Misterioasele ei puteri de viață au fecundat antichitatea păgână și era creștină deopotrivă. Rasa latină e rasa scăldată de apele albastre ale Mediteranei.

Și numai noi, românii, dintre toate neamurile neolatine, suntem singurul în conștiința căruia n-a pătruns încă însemnătatea marilor ape în dezvoltarea vieții de stat. Venim, e adevărat, din străfundul unor veacuri pline de turmele plaiurilor și de rariștele șesurilor. Istoria noastră răsună de tălăngi și de ropotele sapelor, dar vântul acestei istorii nu umflă pe valurile vremii pânze de corăbii românești și catargurile gândurilor nu se înfig cu îndrăs-

neală în noianul apelor. Românul legendelor noastre e cioban și e plugar, dar niciodată marinar. El nu cunoaște seducția sirenelor din nemărginirea lichidă și nici aventura sublimă a plutirii spre ele.

Absența marilor ape din preocuparea românească se explică, firește, fiindcă tot lucrul își are explicația lui. Dunărea am avut-o și parcă n-am avut-o, iar Marea, pe care o cunoaștem din vechime mai mult ca păstori coborâți din Carpați pe drumul sării, a fost pentru noi o îndelungă incertitudine politică. E adevărat că din începutul închegării noastre de stat, brațul puternic al lui Mircea cel Bătrân s-a întins „până la Marea cea mare", iar geniul lui Ștefan Vodă știa precis ce însemnează apa, când bătea Brăila, Chilia și Cetatea Albă. Dar gurile Fluviului nu le-am stăpânit continuu și gândul voievozilor abia de acum încolo va trebui să se lumineze înțelegerii noastre, trâmbiță a unui destin mult mai larg.

Vicisitudinile istoriei ne-au făcut să privim în desăvârșită pasivitate vecinătatea Dunării și a Mării. Ele n-au fost pentru noi un drum pe care să mergem spre alte neamuri, ci unul pe care toate celelalte neamuri au venit la noi. Străvechile cetăți de pe țărmul Mării sunt grecești, fiindcă din părțile noastre vrăjea pe argonauți mitul lânei de aur. Arheologia Cetății Albe e o prodigioasă încrucișare de urme ale civilizațiilor asiatice și occidental-europene. Genovezii și venețienii și-au lăsat amintirea până pe Dunăre în sus, la Porțile de Fier. Turmele și grâul nostru îi atrăgeau, iar mărfurile lor nu le-am căutat la ei acasă fiindcă ni le purtau corăbii străine până aici. E un trecut de completă pasivitate comercială, ce și-a lăsat dâra adâncă în indiferența noastră față de sensul apei, chiar azi când suntem stăpâni de drept la Dunăre și la Mare.

De drept, da; dar de fapt nu suntem încă stăpâni. Porturile noastre maritime și fluviale au până astăzi aspectul cosmopolit, pe care li-l găseau istoricii și geografii din vechime. Avem abia un început de flotă militară și abia un început de flotă comercială. Marii armatori sunt în majoritate levantini; casele de export de asemenea sunt străine. Până și luntrașii anonimi sunt recrutați dintr-o populație fără identitate. Negoțul la Dunăre și la Mare se face până azi de oameni cu pașaportul în buzunar. Venitul apelor noastre a creat pe bogătașii fabuloși, cari apar apoi ca mari donatori în Atena și în Levant, susținând cu banul nostru înseși instituțiile statului grec. România continuă să fie, ca în antichitate, țara lânei de aur; și în schimbul acestei generozități fără margini, avem de la prietenii greci tragedia fraților noștri macedoneni. Conștiința demnității românești va trebui să modifice în curând nepăsarea condamnabilă, pe care o arătăm în asemenea probleme de o însemnătate ce n-ar trebui să-i scape nimănui dintre noi.

De la război încoace, mai ales, un fenomen nou și-a făcut apariția în porturile dunărene și maritime: invazia iudaică. Armatori evrei, instituții de comerț evreiești în locul celor levantine. Avântul acesta se observă mai ales de când, dincolo de Mare, a luat ființă Palestina sionistă. Continuând cu aceeași condamnabilă lipsă de interes pentru ape, ne vom pomeni în foarte scurt timp că toate relațiile noastre cu Orientul se strâng în pumnul rapace al evreului.

Gurile Dunării și Marea ne aparțin de drept, dar nu ne aparțin de fapt. Dar problemele unei economii cu adevărat naționale nu se pot deslega în întregimea lor decât atunci când starea de drept o vom transforma în stare de fapt.

Românizarea vieții la Dunăre și la Mare este și trebuie să fie una din poruncile capitale ale României naționale.

Fluviul și Marea alcătuiesc gura prin care economia României va trebui să respire în largul lumii.

Trebuie să înțelegem odată că inaugurarea unei politici în acest sens e o lege elementară a determinismului geografic. Priviți harta țării! O cugetare a naturii și a destinului nostru vorbește parcă din ea. Toate râurile noastre izvorăsc din Nord, sfredelesc munții sau îi ocolesc și aleargă paralel spre Sud. Dunărea le colectează pe toate și le varsă în Mare, ca să le împingă mai departe, spre Mediterana.

De când e lumea și istoria, drumul apelor e drumul expansiunii popoarelor ce le stăpânesc. Și dacă e vorba de o expansiune a României viitoare, în orice înțeles voiți, ea nu poate avea o altă direcție decât cea indicată de uriașa nervură a apelor ce străbat pământul nostru. Omul se dovedește civilizat în măsura în care înțelege înțelepciunea fără grai a naturii în mijlocul căreia trăiește și știe să-i utilizeze forțele în favoarea unei vieți mai înalte. Sunt popoare în Europa nefericite că n-au o ieșire la Mare și toată lupta lor se cheltuiește pentru a dobândi un asemenea plămân de respirație. Noi îl avem ca o binecuvântare pentru organismul economic al acestei țări, dar nu știm încă să respirăm prin el! Ne convine să ne lăudăm că aparținem geniului latin. Dar geniul latin nu se poate concepe fără glorioasa și permanenta simbioză cu Marea, influențându-se de puterea ei regeneratoare și admirând-o pentru a o domina. Desăvârșirea latinității noastre va culmina în această simbioză cu Marea.

Adevărul acesta l-a înțeles cu un simț genial Regele Carol I, a cărui figură epocală domină istoria noastră contemporană. Întemeietorul regatului a inaugurat politica de expansiune românească spre Orient. Opera sa e formidabilă, văzută nu numai în proporțiile României mici, dar și în proporțiile țării de azi. Clădirea și modernizarea por-

turilor dunărene, transformarea Brăilei și Galaților în porturi maritime, zidirea Constanței și a Sulinei, aruncarea uriașului pod de fier peste fluviu cu legătura trenului, iată lucruri de care țara nouă și mare n-a fost în stare până acum. Regele Carol I apare ca un executor testamentar și ca un răzbunător al lui Mircea cel Bătrân și al lui Ștefan Voievod. Cât a creat el atunci, atât a rămas până azi, când, intrând și în stăpânirea Mării basarabene, am păstrat cu respect paragina porturilor de pe litoralul ei. Dar din cât ne-a lăsat el, suntem datori să înțelegem marea indicație a expansiunii noastre viitoare.

E foarte adevărat că lucrurile de asemenea natură se încadrează în linia unui destin conceput glorios. Iar statul nostru postbelic, pe cât e de larg în întindere, pe atât a fost de lipsit de conștiința unui destin propriu și a unei misiuni proprii. Tot ce facem în el de două decenii încoace îl facem parcă fără nici un sens și fără nici o destinație. Lucrurile temeinice nu se creează decât sub bolta unui ideal de viață națională, iar pe cerul României Mari democrația haotică n-a fost capabilă să proiecteze conturul nici unei imagini și să aprindă focarul nici unei credințe. Trăim ca niște sateliți ai Occidentului, renunțând, timorați, la propria noastră personalitate și la cultul propriei noastre misiuni.

Sensul vieții românești nu-l vom găsi însă decât în această misiune proprie. Iar această misiune nu poate fi aceea de sateliți ai Occidentului. E cu totul stupid și trebuie s-o rupem odată pentru totdeauna cu felul nenorocit de a tălmăci latinitatea noastră ca un servilism față de Paris sau față de oricare alt centru apusean. Latinitate, în sensul nou, care ne preocupă aici, însemnează simbioză cu Marea și domnie statornică peste imperiul ei mobil. Latinitate însemnează să fim făuritorii unei glorii noi, după modelul fără moarte al strămoșilor. Contactul nostru determinant în

formarea spiritualității românești a fost Imperiul Roman de Răsărit. Noi suntem latini răsăriteni și misiunea noastră aicea este.

În conștiința pe care ne-o vom face în legătură cu Marea noastră zace însăși tăria misiunii noastre ca neam. Ne-au preocupat timp îndelungat râurile. Am jelit cu Mureșul, am implorat Oltul, am blestemat Prutul, am dorit Tisa și Nistrul. Vremea aceea s-a îngropat vitejește. Ale noastre sunt! Le avem pe toate în Dunăre și în Mare.

Un cântec nou se cade să ridicăm, aspru ca odgoanele încordate în uragan, pătrunzător și imperial ca sirenele vapoarelor. Cântecul Mării și al slavei românești.

AMINTIREA JERTFELOR

I. INTRAREA TRIUMFALĂ ÎN ISTORIE

Douăzeci de ani de la intrarea României în războiul mondial. Pentru noi, cei cari am îngropat câte doi ani din viață la temelia noului stat, parc-a fost ieri. Revăd noaptea de august a Sfintei Fecioare Maria, cu limpezimi albastre, adânci, ciuruite de miliardele stelelor ca de gloanțe; aud clopotele bisericilor sunând alarma de la o margine la alta a Bucureștilor; văd încă spetezele de foc ale reflectoarelor încrucișându-se în văzduh, deasupra orașului. În clipa aceea de supremă deslegare a destinului, armata noastră trecuse granița în Ardeal... Extazul acesta, care s-a trăit o singură dată în istoria românilor, ne surprinsese pe stradă, la miezul nopții. Prietenul, care mergea lângă mine, șopti:

– Să ascultăm clopotele...

– Sună ca în noaptea Învierii.

– Învierea neamului nostru!

Atât am putut rosti. Ne-am îmbrățișat și am plâns. Clocotul bucuriei îneca vorbele. În scurt timp, plecam și noi... spre „România a românilor, a tuturor românilor și numai a românilor" cum suna lozinca în care ne crescuse la Universitate inegalabilul Nicolae Iorga.

O, dacă ați ști voi, cei mai tineri, ce a însemnat pentru generația marelui foc cuvântul acesta: *Ardeal!* El nu mai era un pământ robit, ci un cer înstelat la care trebuia să

ajungem în orice chip cu orice sacrificiu. Când eram copii, dascălii satelor ne puneau să-i modelăm imaginea în relieful argilei; profesorii secundari încheiau lecțiile cu numele lui; și din toată țara glasurile se adunau și se contopeau într-unul singur, sus, la Universitate – împletit din fulgere și trăsnete: glasul lui Nicolae Iorga. Pentru noi, omul acesta n-a fost un om, ci istoria neamului nostru, întreagă, vărsată în sufletul unei generații, aprinsă în sângele ei, prăvălită pe umerii ei ca misiune eroică, proectată în fața ochilor ei sub chipul Ardealului ce trebuia cucerit. Socotească cine vrea istoria ca o știință universală. Ea nu e nimic în realitate dacă nu e oțelirea voinței unui neam întreg pe linia marelui destin. Fără istorie nu se poate zămisli o istorie nouă. Trecutul are două dimensiuni morale: una a umilințelor care ne învață revolta împotriva lor, celalaltă a măririlor, care ne dă măsura a ceea ce trebuie să fim. Dacă nu ne învață răzbunarea umilințelor și cultul gloriei, istoria nu are nici un înțeles.

Pentru generația unirii, istoria noastră s-a încarnat în Nicolae Iorga. El ne-a revoltat împotriva umilinții; el ne-a înflăcărat pentru glorie. El ne-a determinat să creăm istorie nouă, adică țară nouă. Cei care ceruseră în timpul neutralității intrarea în război, Barbu Delavrancea[130], Nicolae Filipescu[131], Take Ionescu[132], n-au fost pentru noi decât amplificări de moment ale glasului marelui Profet. Începând de la 1906, un poet de dincolo de munte își trimitea cântecul pătimirii încoace și strofele lui sfârâiau ca fierul înroșit în inima noastră. Octavian Goga alături de Nicolae Iorga, uniți pe vecie în destinul nostru național, și despărțiți omenește prin mărunțișurile temperamentelor, sunt cele două puteri pe care istoria le va recunoaște la temelia spiritualității războiului. Poetul ne-a revoltat

împotriva robiei; profetul ne-a inițiat în taina eroică prin care robia se preface în glorie. Nici o altă generație de români n-a avut parte de o mai adâncă și mai desăvârșită pregătire spirituală. De la cărturar până la ultimul soldat, sufletul tuturor a fost o singură raniță în care se ducea, prin viforul gloanțelor, steagul României Mari. E adevărat că arme moderne, la nivelul tehnicii dușmane, n-am avut. Oamenii politici nu ne-au echipat la înălțimea pregătirii spirituale. Dar experiența războiului, cu tragediile îndurate, ne-a dezvăluit miracolul unui suflet nebiruit în solidaritatea lui etnică unanimă. Fără sufletul acesta pe care i l-a pus în mână Nicolae Iorga, nimic n-ar fi izbutit Ionel Brătianu, marele cap politic al războiului.

Nu e în căderea noastră să vorbim despre generalii cari au condus luptele și despre valoarea lor strategică. Toate acestea sunt consemnate în știința militară și ierarhizate în distincțiile eroice. E scara de valori a bărbăției românești. Dar dincolo de această ierarhie eroică, trei nume vor străluci pe zarea istorică a marelui război: Nicolae Iorga, pregătitorul spiritului, Ionel Brătianu, cârmaciul politic, și Regele Ferdinand, simbolul august al destinului nostru.

Ce însemnează Regele în viața unui popor atunci am înțeles. Rupându-se cu o hotărâre brutală de legăturile lui de sânge, Ferdinand a îmbrățișat întreagă soarta neamului românesc: la moarte sau la glorie! Cine l-a văzut în pribegia lui din Moldova, împărtășind restriștea vremelnică, dar dură, a țării, cine l-a auzit pe creasta muntelui proclamând principiul că moșia e a luptătorilor care o apără, cum făcuse pe vremuri Ștefan cel Mare, acela și-a dat seama că rege și neam sunt unul și același lucru. Glasul poporului nu-l reprezintă partidele politice, care în vremea războiului n-au avut absolut nici o însemnătate, ci regele, care personifică voința unanimă. Arta de a domni e arta de a asculta și de a personifica. Nimeni nu poate personifica un popor înainte

de a-l asculta. Și nimeni nu poate porunci decât în virtutea ascultării. În realitate, ceea ce poruncește regele e ceea ce voiește poporul în conformitate cu destinul său istoric. Îndeplinirea unei porunci regale e condiționată de aderența sângelui strămoșesc. Regele Ferdinand, ca șef suprem al armatei, s-a arătat cu adevărat mare și loial – cum îl numește cu drept cuvânt Carol al II-lea – din clipa când a poruncit intrarea în război pentru „România a românilor, a tuturor românilor și numai a românilor". Sub comanda lui, românii de pretutindeni s-au smuls din istoria popoarelor vrăjmașe nouă și au intrat în propria lor istorie. Toate celelalte elemente, care constituiesc ființa marei epopei, rămân de acum încolo pe planul al doilea. Intrarea noastră în războiul mondial acum douăzeci de ani, înseamnă intrarea neamului românesc în propria lui istorie. Pentru generația de la 1916, România Mare era un scop suprem, era însuși destinul acelei generații. Pentru urmași, România Mare e numai începutul istoriei noastre proprii, ca stat unitar independent.

Între generația de la 1916 și actuala generație națională există deosebiri și înrudiri. Generației de azi îi place să-și zică „eroică" și „decisivă". Nimeni n-are însă dreptul să se intituleze astfel până n-a înfăptuit o poruncă a destinului național. Iar titlurile de noblețe morală nu și le dă generația pusă în cauză, ci urmașii cari îi judecă fapta. Decisivă și eroică e până azi numai generația de acum douăzeci de ani, cea mai mare din câte cunoaște istoria poporului nostru, fiindcă numără sute de mii de morți și de schilozi, fiindcă pe acest imens rug al sângelui se întemeiază România Mare și fiindcă prin ea am intrat în propria noastră istorie. E un sacrilegiu să-i uzurpăm sfintele titluri de noblețe morală atâta vreme cât n-am săvârșit încă nimic la înălțimea eroismului și sacrificiului ei.

La distanță de douăzeci de ani, tânăra generație naționalistă n-a înfăptuit încă nimic asemănător. Ceea ce o caracterizează moralmente e numai tendința spre decisiv și spre eroic. Din acest punct de vedere ea manifestă o psihologie identică cu a tineretului din vremea neutralității, adică din anii 1914–1916. Entuziasmat până la nebunie sacră de geniul lui Nicolae Iorga, tineretul de atunci cerea războiul ca pe o misiune istorică, fără care simțea că n-ar fi însemnat nimic. Lozinca ei era: „România a românilor, a tuturor românilor și numai a românilor". Generația de azi manifestă aceeași voință de sacrificiu și îmbrățișează aceeași lozincă de luptă, formulată mai scurt, dar cu un obiectiv precis: „România a românilor". Cele două generații au în fond același obiectiv mare, judecat în etape diferite ca înfăptuire. Pentru tineretul de la 1916, accentul principal cădea pe „România a tuturor românilor". Și a înfăptuit-o! El gândea idealul național în expansiune geografic-politică. În conturul statului de azi, tras cu sângele sacrificiului, tinerii urmași gândesc același ideal în intensitate, în adâncime. România nu e încă a românilor ca stat politic; România e a tuturor românilor ca realitate economică. Sunt două etape deosebite ale aceluiași ideal național care cheamă la luptă generația de azi după generația de la 1916. Nu e o sciziune, ci o continuare.

Dar între întâia etapă realizată glorios și a doua etapă, care încă n-a început, stau cei douăzeci de ani de pustiu și de paragină. Epoca democrației egalitare și a capitulărilor românismului. Am câștigat biruința în afară, în extensiune, dar am pierdut-o înlăuntru, în intensitate.

Procesul acestei înfrângeri e cunoscut. Generația de la 1916, eroică pe câmpul de bătaie, a capitulat în câmpul politicei interne. Aduceți-vă aminte de marele cuvânt de ordine al „spiritului tranșeelor" cu care s-au întors vitejii la căminuri! Unde e astăzi spiritul de atunci?

Două mari iluzii politice l-au distrus: iluzia averescană și iluzia țărănistă. Supraviețuitorii războiului au făcut dintr-un erou un idol politic: generalul Averescu [133]. Un popor întreg l-a adorat punând în el cele mai vehemente speranțe politice. Marele arhistrateg se dovedea însă curând că nu e și un mare gospodar al noului stat. Un dumnezeiesc entuziasm s-a prăbușit atunci, fără leac, în mlaștinile politicianismului celui mai improvizat din câte s-ar putea concepe. „Spiritul tranșeelor" s-a fărâmițat în derută. Dar scurt timp după aceea, nevoind să se dea cu totul bătut, s-a reconfortat într-o nouă iluzie, întrupată de data aceasta nu într-un general, ci într-un brav căpitan de rezervă. D. Ion Mihalache, cel autentic, cel de la început, înfățișa în ochii noștri spiritul războinic al revoltei, transpus din tranșee în domeniul politic. Țărănismul său, care năvălea ca o apă de munte, izvorâtă din principiul proclamat de Regele Ferdinand: pământul e al luptătorilor – avea să se cufunde și el în mlaștinile pestilențiale ale iudeo-marxismului. Sub iluzia țărănismului, puterea evreului dinlăuntru și a evreului capitalist din largul lumii s-a făcut stăpână pe economia națională. România, clădită pe sacrificiul românilor, a ajuns beneficiul străinilor.

D. general Averescu și d. Ion Mihalache, cu tot respectul ce-l datorăm acestor eroi din război, sunt cele două catastrofale iluzii politice, care au derutat spiritul tranșeelor și l-au înmormântat pentru totdeauna. După douăzeci de ani de decepții, magistral și profetic descrise de Cezar Petrescu [134], în singurul nostru mare roman de război *Întunecare*, nu se va mai putea vorbi de rolul foștilor luptători în realizarea internă a României românilor.

Adăugați la toate acestea, abdicarea cu totul neînțeleasă a d-lui Nicolae Iorga de la misiunea sa profetică. Omul, care crescuse generația eroică în lozinca „România a tuturor românilor și numai a românilor" și care fusese

atletul moral, fără asemănare, în zilele tragice ale războiului, își părăsește lozinca pe care era chemat s-o ducă mai departe și se izolează cu totul de sufletul noii generații. Tabloul prăbușirii e aproape complet, dacă mai adăugăm că partidul liberal, care n-a însemnat niciodată elevație entuziastă, se preocupă în această vreme de valorificarea intereselor materiale ale membrilor săi.

Sub aspectul moral, epoca democrației postbelice se poate asemăna cu cei doi ani de neutralitate: aceeași preocupare de profit pe nemuncite, aceleași afaceri scandaloase, aceeași corupție, același suflet căzut în mare, la pătura conducătoare. Spiritul de proprietate națională, care alcătuiește esența generoasă a naționalismului, e înlocuit cu lăcomia de proprietate particulară a politicienilor.

Dar din atmosfera pestilențială a neutralității s-a ridicat blocul eroic al generației de la 1916. Fapta ei iat-o: România Mare, pe măsura visului strămoșesc! Și tot astfel, din atmosfera prestilențială a celor două decenii de democrație, se lămuresc tendințele spre eroism ale generației tinere, pentru a împlini biruința expansivă printr-o nouă biruință intensivă. Eu văd în această misiune în continuare răzbunarea sutelor de mii de morți, cari nu se pot odihni în mormintele lor și nu pot primi prinoasele noastre decât în duhul sacrificiului creator.

Ei ne-au smuls din istoria neamurilor vrăjmașe și ne-au făcut intrarea triumfală în propria noastră istorie. O moarte avem fiecare. Și moartea e așa cum ne-o pregătim: nimic adăugat marelui nimic, sau rădăcină de viață pentru cei ce ne vor urma. Altă alegere nu e pentru a zămisli mai departe istoria proprie a neamului românesc.

II. MOARTEA LOR E VIAȚA NOASTRĂ

Glorificând pe Ștefan cel Mare în frumosul poem dramatic *Apus de soare* și pomenind vitejii căzuți pe rând în toate luptele, Delavrancea încheie patetica evocare cu acest cuvânt: „Pe oasele lor se odihnește tot pământul Moldovei". Recunoștința românească nu are o expresie mai frumoasă decât aceasta pentru cei cari au murit ca să trăim noi. Într-adevăr, pe oasele morților Marelui Război se odihnește tot pământul României întregite. Sărbătoarea eroilor, dacă nu are acest înțeles, nu are nici unul. Temelia statului nostru e un drept natural. Acest drept natural trăiește viu în conștiința noastră autohtonă. Această conștiință autohtonă constă din ideea identității neamului nostru de-a-lungul veacurilor istorice și din ideea omogenității poporului nostru în spațiul geografic pe care îl stăpânește. Din conținutul timpului istoric și al spațiului geografic decurge în conștiința noastră dreptul de proprietate naturală al neamului românesc asupra pământului românesc.

Dar acest drept de proprietate poate să rămână o abstracție, un simplu act de conștiință, dacă voința de acțiune nu-l încarnează în realitate politică. Transformarea lui în faptă politică revine în rândul întâi morților pe cari îi evocăm ca eroi. Prin urmare, temelia României Mari e în cimitirele unde plâng văduvele și orfanii de război. Moartea grăunțelor îngropate toamna e viața lanurilor de grâu din luna mai. Moartea din cimitirele unde vom îngenunchea e viața statului național. În sfintele morminte sunt rădăcinile României, precum în boabele care au putrezit în toamnă sunt rădăcinile lanurilor verzi.

Cine îngenunchează la mormintele eroilor, se apleacă pe izvoarele statului.

Dar orice comemorare e o participare la actul comemorat. Voi, cari mergeți să îngenuncheați, amintiți-vă cum au murit aceia pe cari îi evocați din tainicele văzduhuri ale gloriei. Mie mi-a fost dat să-i văd pe mulți și să-i aud murind. Unul avea picioarele amândouă sfârtecate din coapse. Rănile lui erau mai mari și mai roșii decât luna cea mai mare și mai roșie. Când i se schimbau pansamentele, durerea adunată de pe suprafețele imense ale rănilor era atât de groaznică încât răcnetul agonizantului se schimba, prin nu știu ce miracol, într-un cântec, fioros de puternic și de zguduitor. Era un cântec cu vorbe de veselie triumfală. Urletul din culmea durerii se făcea melodie, precum fierul ars în foc se face din roșu alb la temperatura cea mai înaltă. Altul – era un vâlcean care murea în Moldova – rămăsese piele și os, turtit ca scândura pe care zăcea. Când a simțit în el aripile negre gonindu-i afară din trup ultima suflare de viață, a chemat pe camaradul de alături, un lăutar:

– Zi, vere, doina Oltului, să mă gândesc la copii și la nevastă!

Și a murit în doină, cu vedenia Olteniei lui între gene.

Voi, cari mergeți să îngenuncheați la morminte, vedeți-i așa cum au murit, ca să înțelegeți ce suflet s-a îngropat la temelia României și să respirați teribilul duh al morții lor, care e viața noastră.

Amintiți-vă în această zi și de cei cari au murit numai pe jumătate. Căci ziua eroilor e a morților și a invalizilor. A orbilor, a chiorilor, a șchiopilor, a ologilor, a tuturor slutilor și nebunilor, ciumpăviți la trup sau la minte de mușcătura neizbutită întru totul a morții. Ei vin în fiecare sat și în

fiecare an la serbare. Aduși de mână orbii, în cârjă șchiopii, târându-se pe labe ologii sau purtați în roabe. Ei vin să-și comemoreze singuri ochii pierduți, brațele căzute, picioarele retezate, mințile rătăcite departe, prin văgăunile Carpaților. Nu există mai stranie serbare decât aceasta de a-ți comemora singur, pe jumătate viu, cealaltă jumătate, care a murit acum douăzeci de ani. Să-ți amintești unde ți-ai lăsat lumina ochilor, să știi sub care brazdă îți putrezește brațul, în care groapă de obuz ți-a rămas genunchiul sau – cadavru viu rămas neîngropat – să nu mai știi în ce sârme ghimpate ți s-a sfâșiat mintea alături de măruntaiele camarazilor, – aceasta înseamnă invalid de război!

Cei mai incomozi eroi în această zi sunt aceștia numai pe jumătate morți. Când voim să ridicăm elogiile noastre vibrante celor de sub pământ, în numele Patriei, aceștia sunt aici, lângă noi. În zdrențele și în mizeria lor, ne izbim imediat de imaginea recunoștinței noastre. Victoria națională a crescut sorbind și din sângele lor. Și totuși, eu i-am văzut acum câțiva ani, într-o procesiune stranie, – păreau evadați din fundul iadului – urcând dealul Parlamentului și protestând că, deși n-au murit cu totul, au fost cu totul uitați. Și-am mai văzut atunci un lucru, care a cutremurat țara toată și care nu s-a mai petrecut nicăieri pe lume: guvernul, pentru a potoli răscoala strigoilor, a pus pompele de apă în ei ca să stingă ultima căldură ce le-a mai rămas în trup.

Amintiți-vă de morți, amintiți-vă de invalizi: e ziua eroilor.

Comemorarea lor e participarea la voința lor, la sensul sacrificiului.

Din mormintele unora și din schilodirea celorlalți a crescut victoria națională. Iar victoria națională însemnează

realizarea în stat, adică realizarea în fapt, a dreptului de proprietate asupra pământului românesc.

Există două moduri de a comemora pe eroi: unul, lăsându-ne o dată pe an cartea de vizită la morminte; altul, continuând și desăvârșind în supraviețuitori opera pentru care s-au jertfit.

Cunosc o țară care a știut într-adevăr să comemoreze eroic pe eroi: e țara Italiei. Acolo, generația frontului n-a uitat nimic din obligațiile contractate în tranșee. Abia dispărut dușmanul din afară, s-a ivit dușmanul dinlăuntru, care amenința să pângărească victoria și s-o transforme în pradă comunistă. Foștii combatanți, reorganizați sub comandă politică, au luat în piept noua luptă și au dus victoria la strălucirea imperiului de azi. Nici un alt popor n-a știut să-și comemoreze astfel eroii, reintegrându-se mai bărbătește în voința lor. Fascismul e, înainte de toate, formidabila energie morală, crescută din cultul sacru al mormintelor. El ne învață ce înseamnă a desăvârși o victorie națională, precum bolșevismul rus ne învață ce însemnează să-ți bați joc de ea. Marxismul moscovit s-a ridicat călcând în copite mormintele și profanând strămoșii naționali. Uciderea trecutului întreg din memoria celor vii e însăși condiția lui de existență. Trecutul e baza oricărei conștiințe autohtone. Dacă el ar fi viu, cele câteva sute de mii de evrei n-ar stăpâni imperiul de la Nistru până la Vladivostok. De aceea, ținta marxismului iudaic de pretutindeni e batjocorirea eroismului național, dezagregarea familiei, profanarea ideii de patrie, stârpirea credinței religioase, distrugerea sentimentului de proprietate, adică dezrădăcinarea tuturor forțelor ce țin legată conștiința unui popor de trecutul național. Biruința iudeo-marxistă numai acolo se poate afirma unde a fost ucisă memoria istorică a popoarelor. Forța naționalismului stă, dimpotrivă, în

această memorie istorică, în care germinează destinul și misiunea unui popor.

Să recunoaștem în ziua îngenuncherii la morminte că noi n-avem într-adevăr un cult al eroilor. Comemorările noastre sunt cărți de vizită lăsate în grabă la poarta cimitirelor. Dacă victoria națională a Franței au consumat-o în rate germanii, victoria noastră națională au consumat-o pe nesimțite veneticii. Procesul acesta s-a desfășurat simultan cu propaganda sistematică a presei iudaice pentru distrugerea memoriei noastre istorice. În numele Genevei umanitariste, ni s-a pretins chiar amputarea cărților didactice de elementul specific istoric și etnic. Nici un popor din Europa nu dă azi, prin școală, o educație mai mălăiață de cum o dăm noi tinerelor generații. E un mijloc de a distruge pe neobservate memoria continuității istorice de care e legat simțul de proprietate asupra acestui pământ.

Îmi aduc aminte cu groază de întâmplarea de acum câțiva ani, când studențimea a voit să pună o cruce creștină la mormântul eroului necunoscut. Oficialitatea noastră a spart crucea, a călcat în picioare pe preotul în odăjdii și a stâlcit în bătaie pe tinerii cutezători. A mers până acolo încât a spus: De unde știm noi că soldatul din Parcul Carol e creștin și nu e evreu! Ca și cum eroismul evreiesc ar sta la temelia României noastre!

Procesul acesta de distrugere lentă a cultului eroic a mers paralel cu înstrăinarea victoriei naționale. Românii s-au ales cu sacrificiul; veneticii cu beneficiul. Statul nostru e nominal românesc, dar bogățiile lui sunt în casele de fier ale străinilor. Generația frontului, – vorbim de supraviețuitorii valizi – întoarsă acasă, a capitulat. Ea era datoare față de morți să rămână mai departe paznica victoriei naționale, – și a făcut-o vânzătoare pe nimic. Anii de după război au fost o beție a victoriei. Supraviețuitorii tragicei

biruințe au făcut figură de veseli moștenitori ai morților. Au uitat nu numai pe cei îngropați la temelia țării, dar au voit să uite propriile lor chinuri. Ajunsă la conducerea statului, generația frontului, pe umerii căreia a strălucit cea mai mare glorie a neamului nostru, s-a lepădat cât a putut mai repede de eroism. Voluptatea primitivă a vieții i-a făcut pe mulți să-și ia în zeflemea propriile isprăvi. Unii dintre cei cari au smuls focului și morții cele mai mari distincții vitejești s-au arătat în anii următori ca niște adevărați bandiți ai vieții publice. Praznicul sardanapalic al victoriei a ucis în noi sensul ei tragic și moral.

Comemorarea morților nu mai face parte din intimitatea noastră sufletească; nu mai sunt cărbunii durerilor trecute să ardă tămâia amintirii și să ridice mireasma sacră a entuziasmului. La oraș Ziua Eroilor a ajuns o simplă formalitate. Numai la sat, unde s-adună azi în jurul popii și al învățătorilor văduvele și orfanii, copiii și sfinții schilozi, trăiește viu și adânc cultul marilor morți. În cimitirele înflorite de iarba primăverii, ei mai ascultă încă muzica eroică a sufletelor ce zac la temelia României.

CATOLICISMUL ȘI FASCISMUL

Fascismul e o mișcare politică naționalistă, a cărei putere năprasnică a creat în lume un stat de o structură cu totul nouă, statul corporativ totalitar. El se deosebește atât de statul democratic, tip veacul al XIX-lea, cât și de statul proletar, născut din teoria comunistă și realizat de revoluția bolșevică.

Statul democratic e fiul Revoluției Franceze împotriva absolutismului feudal. Statul proletar e fiul revoluției bolșevice împotriva absolutismului țarist. Statul totalitar e fiul revoluției fasciste împotriva anarhiei democratice și a tiraniei comuniste. Din punct de vedere al structurii sociale, e o mare deosebire între statul democratic și cel proletar, pe de o parte, și statul totalitar, pe de alta. Cele două dintâi au la baza socială teoria artificială a claselor. Statul democratic a voit să fie expresia armoniei sociale și n-a izbutit decât să promoveze pe primul plan burghezia capitalistă în paguba celorlalte categorii sociale. Statul proletar ridică împotriva burgheziei dominante o altă clasă, învestită cu puteri absolute: muncitorimea. El nu e în realitate decât o replică la statul democratic și un corolar al luptei de întrecere între clase. În evoluția formelor de stat moderne, statul proletar apare nu ca o inovație, ci ca o ultimă consecință a falsei teorii a claselor.

În raport cu aceste forme derivate una din alta, statul totalitar e o inovație. El are la temelie o nouă viziune

sociologică, opusă teoriei claselor: viziunea corporatistă. Pentru fascism, care însemnează solidarism național, societatea nu e constituită din clase arbitrar împărțite pe hârtie de către sociologii veacului al XIX-lea, ci o totalitate de funcțiuni organice ale vieții colective, cărora le corespund tot atâtea categorii de muncă. Concepută mai înainte ca o stratificație orizontală de clase suprapuse ca într-o așezare geologică, societatea apare în viziunea verticală a fascismului ca o alcătuire din părți, ce se ridică din adânc și converg în același centru superior, care nu e altceva decât autoritatea statului.

Prin această fundamentală deosebire de structură socială, statul proletar apare ca un final de epocă, finalul democrației, iar statul fascist ca un început de epocă, pe care o numim etnocrația.

Fiecare din aceste tipuri de stat profesează o ideologie deosebită, ce se oglindește în cultură, în legislație, în economie. Dar mai presus de toate, ea se oglindește în raportul statului față de religie, adică față de creștinism. Astfel, statul democratic, al cărui model continental e republica franceză, se declară stat laic; ideologia lui are ca principiu libera-cugetare după care religia e o chestiune facultativă și personală. Statul e indiferent, și ca atare creștinismul e scos din dreptul public și alungat în dreptul particular. Cetățeanul e liber să-l susțină sau să-l combată. Statul proletar e ateu. Axa lui ideologică e materialismul istoric, care nu admite creștinismul. În consecință, religia e alungată din stat, din societate și extirpată cu cleștele din sufletul omului. Propaganda favorabilă nu e îngăduită, în schimb statul proletar întreține o propagandă de proporții inimaginabile pentru a evacua credința din inima poporului. Nimicirea altarelor, masacrarea creștinilor fac parte din metoda de propagandă ateizantă. Dacă nu poți

distruge credința, mijlocul cel mai sigur e să distrugi pe credincios.

Față de statul laic și de statul ateu, fascismul îmbrățișează concepția spiritualistă a creștinismului. Italia nouă e stat religios și mai mult decât atât: e stat confesional. Catolicismul nu e acolo nici prigonit, nici tolerat; el e biserica oficială a statului. Și e într-o măsură atât de mare încât statul și-a luat obligația solemnă să nu admită propaganda altor confesiuni sau secte pe teritoriul italian.

Concepția creștină a fascismului se oglindește în doctrina lui, în măsurile politice de curățire radicală a terenului, în acordurile epocale semnate cu Vaticanul, în reîntocmirea socială și economică a vieții italiene, în educația poporului și chiar în politica externă. Le vom cerceta pe rând.

Doctrina fascistă e formulată de însuși organizatorul noului stat. Benito Mussolini este, fără îndoială, exemplarul omenesc al epocii noastre. Niciodată, poate, în istorie, nu s-a unit o minte mai genială cu o inimă mai generoasă în aceeași voință eroică. În expunerea doctrinară a sistemului fascist el zice: „Nu există concepție de stat care să nu fie funciarmente o concepție de viață". Iar fascismul „e o acțiune însuflețită de o doctrină". „Fascismul, zice el, e o concepție religioasă, care consideră pe om în raportul său sublim cu o lege superioară, cu o Voință obiectivă, ce depășește insul ca atare și-l ridică la demnitatea de membru conștient al societății spirituale". Până aici, Voința aceasta obiectivă, de natură supraomenească, nu e încă specifică. Să ascultăm o altă frază care o precizează mai bine: „Statul fascist nu rămâne indiferent nici în fața faptului religios în general, nici, îndeosebi, în fața acestei religiuni pozitive care e catolicismul italian". Ducele lămurește mai departe că statul fascist n-are o teologie proprie, dar are o morală.

Cu alte cuvinte, el nu și-a creat zeitate arbitrară, așa cum își crease statul Revoluției Franceze o „Zeiță a Rațiunii", așa cum încearcă fără succes unii doctrinari germani să inventeze pe seama național-socialismului o religiune păgână a geniului rasei ariene, sau cum și-a creat statul proletar moscovit o universitate teologică închinată ateismului. Statul fascist n-are o astfel de teologie, dar are o morală întemeiată pe doctrina catolică. „În statul fascist, zice Ducele, religiunea e considerată ca una din manifestările cele mai adânci ale spiritului și, prin urmare, ea nu e numai respectată, dar apărată și ocrotită". Și pentru a nu da naștere la nici un fel de echivoc, Benito Mussolini își precizează ideea în modul următor, variind parcă celebrele cuvinte din „memorialul" lui Pascal [135]: „Fascismul respectă pe Dumnezeul asceților, al sfinților, al eroilor și chiar pe Dumnezeu așa cum îl vede și i se roagă inima ingenuă și primitivă a poporului".

O expunere mai limpede nici nu se poate: fascismul îmbrățișează fără restricție, fără modificare, religiunea catolică, adică religiunea tradițională a poporului italian. În concepția mussoliniană, omul, luat nu ca individualitate egoistă, ci ca personalitate morală, care dă și primește, e încadrat în familie, în organizația profesională, în organizația statului și, în sfârșit, e încadrat suprem în societatea spirituală a Bisericii creștine. Această încadrare se face în puterea legilor naturale ale statului și a legii supranaturale a Bisericii. Dar morala statului fascist nefiind alta decât morala creștină, legile lui sunt inspirate din legea Bisericii. În realitate, rareori s-a văzut în istoria universală un stat care să oglindească în toată alcătuirea lui mai puțin aproximativ morala creștină.

Caracterul acesta catolic al fascismului, atât de limpede și de puternic afirmat de întemeietorul lui, e ceva cu totul

opus statului democratic pe care l-a înlocuit în Italia. Sub raportul religios, fascismul e o restaurație. Nu o restaurație a cezaro-papismului medieval, ci o restaurație a catolicismului ca funcție spirituală fundamentală a vieții italiene. Se știe doar că unitatea modernă a Italiei a fost câștigată, între altele, prin smulgerea dreptului cesaric, pe care îl usurpase Papa, și prin învestirea Regelui unității naționale cu acest drept. Spirit carbonar și spirit garibaldian însemnează mai ales lupta de eliberare a Italiei de sub stăpânirea temporală a papalității. Statul italian modern a însemnat desființarea statului papal medieval. Din momentul acelei biruințe, Papa s-a închis în palatul Vaticanului, socotindu-se prizonier. O prăpastie se căscase între el și între statul devenit laic. Nu numai în Italia, dar în Franța, în Germania și în Spania actuală, convulsiunile cele mai multe, conflictele, războaiele și revoluțiile, și chiar directivele ateiste ale gândirii au fost provocate în cea mai mare parte de nenorocita pretenție a papalității de a exercita, pe lângă puterea spirituală atribuită ei de Dumnezeu, în egală măsură ca și ierarhiei noastre ortodoxe, și puterea temporală. Ca pretutindeni în țările catolice, detronarea Papei de pe tronul Italiei a avut repercusiuni nenorocite și asupra vieții religioase. Statul democrației occidentale e laic, adică dușmănos credinței, din voința de a se afirma independent față de papalitate. Acest caracter l-a avut la început francmasoneria, care a hrănit spiritul revoluționar al democrațiilor occidentale.

În Italia mai cu seamă, după înfrângerea politică a Papei, francmasoneria, care prosperă în democrație ca ciupercile pe gunoaie, luase o dezvoltare extraordinară. Centrul ei din Roma devenise un anti-Vatican, iar șeful ei un anti-Papă. Posturile ei de comandă odată acaparate de evreime și îndârjite de organizarea internațională, religia

catolică devenise victima de predilecție. Statul se lepădase de credință; învățământul religios a fost scos din școală. Un primar al Romei, evreul Nathan, e cel care dăduse semnalul descreștinării. Curentele anarhice dărăpănau țara. După război, comunismul pusese stăpânire pe fabrici.

Biruința fascismului, prin marșul istoric asupra Romei, trebuia să însemneze leacul radical, al tuturor acestor racile ce ruinau Italia. Benito Mussolini se dovedește omul providențial, cu brațul de oțel. El face mai întâi operația chirurgicală a bubelor de care suferea viața italiană. În numele partidului unic al fascismului biruitor, el suprimă toate celelalte partide, fără deosebire de nuanță: liberală, catolică, socialistă, comunistă! În numele ideii naționale, el suprimă francmasoneria. A fost atunci o stupoare planetară fiindcă se știa că francmasoneria italiană era una din cele mai puternice în toată lumea. Campania presei mondiale, în frunte cu cea franceză, nu l-a intimidat, precum nu l-au intimidat numeroasele atentate puse la cale împotrivă-i din hrubele masonice și din speluncile comuniste. În urma acestei salutare opere negative, făcută fără vărsare de sânge, terenul sufletului italian era liber și gata pentru construcție. În locul anarhiei, al liberei cugetări, al francmasoneriei ateiste, fascismul venea să reîntroneze pe Iisus Hristos în inima generoasă și entusiastă a poporului italian.

Această reîntronare capătă o formă oficială și solemnă în cele două acorduri din Lateran dintre Vatican și regatul Italiei, semnate de cardinalul Gasparri, în numele Papei Pius al XI-lea, și de Mussolini, în numele regelui, în ziua de 11 februarie 1929 și ratificate în ziua de 7 iunie, același an. Acordurile acestea sunt considerate ca epocale în istoria catolicismului și nu mai puțin în istoria Italiei. Lumea întreagă se deprinsese să judece ca imposibilă o împăcare între Vatican și statul italian.

Din ce constau cele două acorduri?

Cel dintâi e un tratat politic prin care Italia recunoaște din nou suveranitatea terestră a Papei. De data asta însă, e vorba de o suveranitate ce nu se exercită asupra Italiei, ci numai asupra micului teritoriu din Roma unde e așezat Vaticanul. Noul stat pontifical e scos de sub regimul dreptului național italian și intră în regimul dreptului internațional, adică devine independent. Domeniile și palatele pontificale, aflătoare în Italia, dar în afara teritoriului statului papal, se bucură de imunitatea diplomatică și sunt sustrase fiscalității italiene. Afară de aceasta, Italia despăgubește Vaticanul cu suma de aproape două miliarde de lire pentru spolierile din trecut. Esențialul e că, prin acest tratat, reînvie în alte proporții statul pontifical, iar Papa își reia locul de suveran terestru. Astfel, mulțumită lui Benito Mussolini, faimoasa „chestiune romană" se stinge odată pentru totdeauna, iar catolicismul de pretutindeni tresaltă de bucuria unei mari și neașteptate biruințe. Totdeodată, nu e mai puțin adevărat că Ducele, care are un cult pentru Roma eternă, a văzut în acest act solemn o creștere a prestigiului ei în lume.

Al doilea acord din Lateran e un concordat prin care se restabilesc raporturile normale între Biserică și Italia. Prin el, catolicismul redevine religiunea oficială a statului. Clerul intră în rândul salariaților de stat, învățământul religios devine obligatoriu în toare școalele italiene, căsătoria religioasă capătă valoare juridică, iar statul se obligă la ocrotirea credinței catolice împotriva curentelor adverse, ce s-ar ivi. O chestiune care a dat oarecum de lucru, a fost aceea a tineretului încadrat în Acțiunea catolică. Spiritul fascist nu admite alte formațiuni colective, care ar putea la un moment dat să îmbrace caracter politic. Chestiunea s-a rezolvit în sensul că tineretul catolic poate

dezvolta o activitate pur religioasă, cu posibilitatea de a se încadra politicește în organizațiile fasciste. Pentru amândouă părțile, însemnătatea epocală a concordatului este reintroducerea religiunii ca funcție spirituală fundamentală în organismul statului și în viața italiană. În sufletul devastat de seceta liberalismului, a francmasoneriei și a comunismului, năvălesc de acum încolo apele fecunde ale credinței strămoșești, făcând să crească și să rodească elanurile fără margini ale misticismului fascist.

Restaurarea religioasă e, de altfel, un capitol din formidabila operă a Ducelui de a pune la contribuție, pentru ridicarea poporului italian, toate puterile misterioase ce se desfac din gloriile trecutului național. Revoluționarul acesta, de o viziune nouă și genială, de o îndrăzneală și de o energie egală, e în acelaș timp un tradiționalist în cel mai adânc și mai înțeles sens al cuvântului. Pentru el, tradițiile, fie cele creștine, fie cele imperiale, nu sunt lucruri moarte, bune de contemplat în muzee, ci forțe actualizate care, adăugate sufletului prezent, se afirmă printr-un imens spor de energie creatoare.

Principiul ce stă la baza sistemului social și economic al corporatismului, care creează tipul cel nou al statului mussolinian, e în fond un principiu creștin. Teoria claselor sociale, în război permanent unele împotriva altora pentru cucerirea exclusivă a bunurilor materiale, e tot ce poate fi mai contrar doctrinei și concepției creștine de viață. Sociologia laică ne-a obișnuit să vedem în ea un fel de fatalitate din care nu există scăpare, când în fond nu e decât un artificiu sugerat de anume stări economice tranzitorii din veacul al XIX-lea, artificiu generalizat apoi ca o lege ineluctabilă asupra întregii istorii omenești. Uimitor e faptul că există încă gânditori creștini atât de obsedați de această teorie a claselor, încât nu pot ajunge la o viziune

reală a societății în concordanță cu doctrina creștină. Unul e filosoful Nicolae Berdiaev[136], care, fost marxist în tinerețe, nu izbutește să depășească sociologia marxistă, chiar atunci când vrea s-o facă cu tot dinadinsul într-o carte cum e cea intitulată *Creștinismul și lupta claselor*. Berdiaev crede posibilă o soluție creștină a vieții sociale în cadrul sociologiei de clase și e atât de opac față de corporatism încât declară că fascismul n-ar fi altceva decât o mișcare de păgânizare a vieții. Atâta vreme însă cât sociologia claselor nu poate fi desbărată de ideea egoismului codificat și de pasiunea urii, – elemente ce-i sunt esențiale –, o soluție creștină în cadrul ei rămâne o simplă iluzie.

Numai o nouă viziune a societății, de pătrundere în adâncimea organică a compoziției ei, poate să deschidă calea soluției creștine a problemelor sociale. Această viziune e cea corporatistă, după care societatea e alcătuită nu din clase, ci din categorii de muncă determinate de feluritele funcțiuni ale vieții colective. Categoriile de muncă n-au de ce să se urască între ele, fiindcă nu concurează pentru același obiectiv material, ci se-ntregesc unele pe altele ca organe firești ale corpului social. Geniul lui Mussolini strălucește cu deosebire în sesizarea acestui adevăr și în proclamarea lui ca principiu al pacificării sociale prin organizarea corporativă a vieții economice. Nu e nici o noutate însă afirmația că acest fel de a vedea societatea aparține doctrinei catolice. În realitate el nu e ceva specific confesional, fiindcă e propriu întregii doctrine creștine, fie ortodoxă, fie catolică. Ideea corporativă se întemeiază pe învățătura Noului Testament despre diversitatea darurilor sau a aptitudinilor cu care oamenii sunt înzestrați de Dumnezeu și despre datoria fiecăruia de a valorifica prin muncă și prin creație darul felurit, pe care îl deține. Fiindcă această valorificare e în funcție de binele

personal, dar și de binele colectiv totdeodată. O politică întemeiată pe această învățătură își ia sarcina de a da tipul de organizare firesc și cuprinzător, în cadrul căruia să se poată valorifica prin muncă toate aptitudinile naturale cu care sunt înzestrați oamenii. Dacă lucrul acesta nu e posibil în sociologia claselor, de un schematism atât de simplificat și de artificial, mediul lui favorabil și firesc e corporatismul. Sistemul corporativ, inaugurat de Mussolini în Italia, ca soluție a problemelor sociale și economice și ca expresie a solidarității naționale, e, așadar, de origine creștină. Nu e de altfel nici o noutate că breslele medievale s-au dezvoltat și au trăit sub egida Bisericii. Ele constituiau însă sisteme închise și nu cuprindeau decât o parte din corpul social. Nu e iarăși nici o noutate că Revoluția Franceză, în pasiunea ei de a dărâma tot ce era creștin, a desființat breslele în loc să le perfecționeze organizarea.

E meritul sociologiei catolice moderne de a fi reactualizat și perfecționat teoretic această idee, precum meritul lui Mussolini e că a realizat-o practic, dând cel dintâi în lumea modernă exemplul și impulsul singurei soluții înțelepte și armonioase pentru ca statele să poată înfrânge „fatalitatea" luptelor de clasă, cu care ne-a obișnut sociologia laică.

Ideile acestui nou fel de organizare socială și economică se găsesc enunțate în două enciclice pontificale: *Rerum novarum* și, mai ales, *Quadragesimo anno*. Un grup de învățați catolici, ținând seamă fără îndoială și de experiența italiană, le-au sistematizat apoi în *Codul social* de la Malines, apărut de curând și în tălmăcire românească. Lectura acestui cod îți dă impresia unei cărți fasciste, atât de profundă e înrudirea dintre concepția creștină și statul creat de Benito Mussolini.

Proiectându-se astfel în organismul social și dându-i structura specifică a corporatismului, ideea creștină e deopotrivă de prezentă în sistemul mussolinian de educație a tineretului. În iarna teroarei din anul 1934, când nu exista încă străjerismul în România, când mii și mii de tineri ai acestei țări zăceau fără nici o vină în pușcării, și când deasupra lor politicieni și ziariști, aprinși de foc de paie, discutau problema generației tinere, am scris din pivnițele înghețate ale Jilavei un memoriu către rege. Propuneam ca soluție pentru tineretul acestei țări sistemul de educație italian și în momentul când inconștienții și interesații mă acuzau afară de fascism ca de o crimă, afirmam în acel memoriu că de la Iisus Hristos încoace un singur mare educator s-a ivit în omenire și acesta e Benito Mussolini. Străjerismul, născut la un an și ceva după aceea, nu e încă educație mussoliniană; și el va rămâne un simplu simulacru călduț dacă se va lipsi de elementul principal din sistemul italian.

Elementul acesta e: voința eroică de creație și de sacrificiu. Dar voința eroică nu se dezvoltă punându-i în față măsura pipernicită a egoismului individual. Ea se va dezvolta printr-o tensiune continuă de a o proporționa scopurilor mari ce privesc colectivitatea națională. Educația voinței rămâne un exercițiu în vânt dacă nu are puse în față aceste scopuri generoase. În gândirea lui Mussolini, „Voința nu cunoaște limite în dezvoltarea ei și numai realizându-se își dovedește infinitatea". Dar a o concepe astfel înseamnă a o raporta la o măsură supremă, care nu e alta decât „Voința obiectivă" a lui Dumnezeu, despre care ne vorbește tot Ducele. Această idee a lui despre voință e asemănătoare cu aceea a misticii creștine: a voi, dar a voi nu în voința ta, ci în voința celuilalt! Cea mai tare, cea mai eroică voință omenească e astfel aceea care se intensifică până într-atâta încât încetează să mai fie ea

însăși și se contopește în voința lui Dumnezeu. Cea mai înaltă treaptă de perfecțiune, pe care o poate atinge un sfânt, adică un erou prin excelență al voinței, este atunci când el izbutește să voiască în Dumnezeu sau Dumnezeu să voiască prin el. Asemenea sfântului, eroul politic îi atinge măsura maximă atunci când izbutește să voiască în Patrie sau Patria să voiască direct prin el.

Omul mussolinian, voind în Dumnezeu, voiește în voința statului. Statul e înainte de toate forță spirituală, e *personalitatea națiunii*, devenită conștientă de sine și organizată dinamic prin el. Pentru Mussolini, nu națiunea ca unitate naturală creează statul, ci statul ca o conștiință totalitară creează națiunea în puterea unei idei și a unei voințe unice. Dar aceasta e pură doctrină spirituală. Căci spiritul e acela care determină forma lucrurilor. Am putea defini statul mussolinian ca o voință de putere, de creație și de expansiune, care absoarbe în ea toate voințele individuale, fascinate de un ideal spiritual. Tocmai de aceea orice carte de educație italiană veți deschide, veți putea citi în ea că: esența educației e cultul sfinților creștini și al eroilor naționali. Pe scara lor, voința tineretului se poate ridica până la voința obiectivă a lui Dumnezeu și a Patriei. Căci suprema formă de manifestare a libertății omenești este aceea de a renunța la propria libertate prin voința de a te contopi într-o voință superioară ție. Nici ordinele monahale și nici disciplina militară nu vor altceva. Suprema libertate a unui ascet, a unui mistic, a unui erou duhovnicesc este aceea de a ajunge organ pasiv al voinței dumnezeești. Cine ignoră doctrina creștină nu poate pricepe, prin analogie, concepția despre stat și despre educație a lui Benito Mussolini. De aceea, publiciștii crescuți la școala liberalismului democratic, pentru care libertatea nu e decât ambianța tuturor anarhiilor, socotesc statul mussolinian un fel de tiranie sufocantă. El e, de fapt,

formidabila disciplină morală prin care inșii se integrează în totalitate pe temeiul creației și al sacrificiului liber consimțite prin educație.

„Viața, cum o înțelege fascismul, e gravă, austeră, religioasă; ea se trăiește întreagă într-o lume călăuzită de puterile morale și responsabile ale spiritului", zice mai departe Ducele. Admiratorii poetici ai *farnientelui* italian de altădată, când descopăr azi o Italie, care duduie de la un capăt la altul de frenezia creației, absorbind ultimul individ în marele angrenaj al statului și dându-i un rost și o demnitate morală, îi reproșează lui Mussolini că a suprimat râsul de pe fețele oamenilor. Se poate. Dar în locul acestui râs ușuratic de pierde-vară, a venit bucuria lăuntrică și entuziamul creației, prin care puterile omului se depășesc pe ele însele eliberate în infinit.

Dreptul omului în fascism e acela de a-și îndeplini eroic datoriile: către familie, către corporație, către stat, către Dumnezeu. Suntem deci la o distanță amețitoare de concepția liberală, după care „drepturile omului" sunt acelea de a nu-și recunoaște nici o datorie. Și la tot atâta distanță de bolșevism, care nu recunoaște nici libertatea naturală, nici libertatea morală a spiritului. Liberalismul e anarhic. Bolșevismul e tiranie. Fascismul e autoritate spirituală. Numai ridicați pe acest plan înalt al temperaturii eroice, pot să înțeleagă oamenii că binele individului stă în satisfacția colectivă. Marea bucurie de a trăi pe acest pământ n-o dă egoismul, ci sacrificiul propriu, contemplat în reflexul lui moral asupra colectivității. Și nu există azi în lume o mai mare bucurie de a trăi decât în această Italie a entuziasmului frenetic pentru sacrificiu, în această Italie unde omul „își creează lumea lui" după chipul cum Dumnezeu a creat Universul.

Am afirmat la început că spiritul creștin se manifestă până și în politica externă a fascismului. Se poate observa

ușor că, mai ales de la data istorică a acordurilor din Lateran, fascismul activează în lume paralel cu catolicismul. Oricâtă discreție s-ar păstra în această colaborare din partea Vaticanului, efectele ei se fac sensibile mai ales în statele de aceeași credință, cum a fost Austria sau cum e Portugalia. Corporatizarea acestor țări e simultană cu gravitarea lor spre Italia. Acțiunea din Spania are același înțeles. S-au putut remarca de asemenea puncte de atitudine similară față de anumite doctrine puse în practică de național-socialism. Atât Vaticanul, cât și Ducele au criticat deopotrivă legea sterilizării, care contrazice învățătura creștină, precum și acțiunea de a înlocui dreptul roman cu vechiul drept germanic. Și putem fi siguri că, dacă Mussolini nu s-a retras definitiv din Societatea Națiunilor, cu toate mizeriile știute, pe care temperamentul său cu greu le-ar fi putut îndura, la mijloc e și discreta persuasiune a Vaticanului. Catolicismul n-are atitudine ostilă față de Societatea Națiunilor, fiindcă nădăjduește că într-o zi ea s-ar putea reface pe temeiuri creștine.

Această colaborare dintre fascism și catolicism, atât de firească prin identitatea de vederi în problemele sociale și economice și mai presus de toate prin concepția spiritualistă a vieții, se traduce în vocabularul mussolinian prin tendința de universalizare a spiritului Romei. Latină, imperială, papală și fascistă, Cetatea eternă e învestită din nou cu atributul de a aduce Europei mântuirea din haosul social și politic al vremii noastre. Dacă în Evul Mediu s-a putut spune, în legătură cu entuziasmul fără margini al cruciaților pentru eliberarea creștinismului de păgâni, *Gesta dei per francos*, cuvântul acesta, mare și grav cât o misiune providențială, poate îmbrăca în hlamida crucii pe italienii lui Benito Mussolini. Pentru cultura și civilizația europeană altă salvare nu este.

ANEXĂ:

PROGRAMUL STATULUI ETNOCRATIC

PREFAȚĂ

Numele de stat etnocratic vrea să definească lapidar ceea ce d. Nicolae Iorga înțelegea, încă de la 1909, dacă nu mă înșel, prin cuvintele: „România a românilor, a tuturor românilor și numai a românilor". Formula aceasta care a fost lozinca de luptă, națională și socială, totdeodată, a generației războiului, era prea lungă și de aceea n-a ajuns până în vremea de azi decât în expresia contractată de „România a românilor". Cum prin această „Românie a românilor" trebuie să înțelegem azi o alcătuire politică în opoziție cu ceea ce se înțelege prin „stat democratic", „stat țărănesc" sau „stat proletar", am simțit nevoia unui termen adecvat. Prin urmare, statului democratic, sau țărănesc, sau proletar, îi opunem: **Statul etnocratic.**

După doctrina naționalistă, nu demosul, adică poporul „fără deosebire de rasă și de religie" – (formula francmasonică) – alcătuiește statul. Fiindcă demosul e ceva nedefinit, fără identitate istorică, fără omogenitate de sânge, fără unitate spirituală de credință și fără voință proprie; el nu poate alcătui statul. Dintr-o amestecătură haotică, amorfă și anonimă nu poate ieși o putere de formă definită și de țeluri precise. Democrația formulei cosmopolite: „fără deosebire de rasă și de religie" nu poate crea statul național; dimpotrivă, ea îl fărâmițează lent până la nimicire.

După doctrina naționalistă deci, nu demosul, ci ethnosul, adică neamul sau națiunea își creează expresia politică proprie în statul național. Fiindcă ethnosul sau neamul e ceva definit, cu

identitate istorică, cu omogenitate biologică și psihologică, cu unitate spirituală, cu voință și putere proprie. Prin însăși natura lui de unitate biologică și psihologică definită, neamul, în manifestarea lui politică, nu poate fi democrație, ci etnocrație. Voința de a trăi politic a unui neam se întemeiază pe anume elemente constante și permanente ale caracterului său specific, imprimat în forma de stat. Un stat e național întrucât reflectă permanența specifică a neamului respectiv.

Nu găsesc nimic mai nepotrivit decât definiția lui Renan că „națiunea e un plebiscit de fiecare zi". Acela e demosul; iar statul care corespunde acestui plebiscit e cuptorul pe roate al lui Nastratin, care se întoarce după roza tuturor vânturilor plebiscitare: azi monarhie, mâine republică, poimâine dictatură iudeo-proletară. Națiunea nu e plebe amorfă, anonimă și fără memorie, care-și schimbă părerea cu fiecare răsărit de soare, ci permanență istorică prelungită în voința conștientă de a dura și de a crea ca atare. Menirea ei nu e aceea de a vota în fiecare zi, ci aceea de a adăuga o piatră nouă la propriu-i templu de cultură și de civilizație.

Termenul de etnic, cu semnificația de „specific etnic" imprimat în toate felurile de manifestare ale neamului ca o pecetie a proprietăților lui originale, a fost pus în marea circulație literară de 16 ani încoace de revista „Gândirea". Ca și termenul de autohtonism, tradiționalism, ortodoxie, spiritualitate și atâtea altele, devenite bunuri comune ale graiului naționalist curent.

Etnocrația am întrebuințat-o întâia oară în 1932, într-un articol din „Calendarul", unde, încercând să definesc statul corporativ în condițiile noastre românești și în opoziție cu democrația, am simțit nevoia de a crea acest termen. Ideea centrală a programului nostru este o etnocrație corporativă sau profesională.

Era necesar acest termen nou? Eu cred că da. Fiindcă în forma lui originală, italiană, statul corporativ nu se poate aplica la

noi în România, după cum vom arăta în dezvoltările ce le vom aduce acestui program. Pentru moment, e destul să spunem că statul corporativ, dacă l-am aplica la noi aidoma ca în Italia, ar fi o nenorocire. In Italia nu se pune chestiunea minorităților și a evreilor. Dar profesiunile în România, fie cele oficiale, fie cele libere, sunt invadate de străini. A aplica regimul corporativ italian în situația actuală din România ar însemna consfințirea pentru totdeauna a dominației străine în economie, în cultură, în administrație, asupra elementului autohton. De aceea, la noi nu poate fi vorba decât de un corporatism rectificat și adoptat la împrejurările speciale ale țării noastre, prin aplicarea în sânul fiecărei corporații a principiului proporționalității etnice. O formulă politică scoborâtă din absolutul teoretic în realitatea națională, fără să țină seama de ea, e o nenorocire. Dar aceeași formulă, rectificată de necesitățile de viață ale națiunii, poate să fie salvatoare. Etnocrația corporativă, prin urmare, reprezintă tipul de organizare politică, socială și economică cel mai sănătos din câte au apărut în vremea noastră, dar un tip rectificat de necesitățile de viață ale neamului nostru.

Axa programului prezent este această idee.

Cititorul va recunoaște ușor, străbătând și judecând acest program, ideile călăuzitoare sau „punctele cardinale" ale revistei „Gândirea" și ale ziarului „Calendarul". E, de fapt, o sinteză a tuturor problemelor pentru deslegarea cărora am luptat până acum. La alcătuire am consultat și programele diferitelor mișcări naționaliste din Europa și chiar din Canada, și pot să afirm cu siguranță că al nostru e cel mai unitar și mai complet din câte cunosc.

În ce privește chestiunile industriale și cele sociale legate de ele, mi-au folosit mult convorbirile cu omul venerat, care pentru mine însemnează mai mult de cât oricine în această viață, d. Zamfir Christodorescu. Tot astfel, observațiile bunului meu

prieten, d. I. D. Enescu [137], care e cel dintâi militant, în cadrul profesiunilor libere din România, pentru ideea corporatistă. Acceptarea punctului din program care privește naționalizarea bogățiilor naturale se datorește puternicei demonstrații a necesității ei din „Naționalismul Constructiv" al profesorului Pompiliu Nicolau [138]. Nu voi uita ședințele din toamna anului 1936 de la Timișoara, când am făcut prima lectură a programului în cercul prietenilor de acolo, profesorii politehnicieni Magheru [139], Mateescu, Cristescu [140], avocatul Dirina, în frunte cu Pompiliu Nicolau, cari, toți și-au adăugat partea de judicioasă observație.

Dând la lumină Programul Statului Etnocratic, o fac cu sentimentul de a sluji odată mai mult la limpezirea și cristalizarea unei mentalități unitare a naționalismului și la delimitarea lui față de încercările calculate de a-l falsifica. Oamenii de sinceritate și de bună-credință, indiferent în ce organizație sunt încadrați, se pot înțelege perfect pe această bază obiectivă.

Naționalismul divizat nu va putea izbuti, fiindcă are prea puternice forțe ce-i stau împotrivă. Când el va înțelege că, dincolo de persoane, e destinul unui neam și al unui stat, ce trebuie salvat, unanimitatea românească – ea singură – va birui.

Februarie 1937

PROGRAMUL
STATULUI ETNOCRATIC

PRINCIPIILE LUI

LEGEA LUI HRISTOS, LEGEA STATULUI.
STATUL E SUPREMUL GOSPODAR AL NAȚIUNII.
NAȚIONALIZAREA BOGĂȚIILOR NATURALE.
PROPRIETATEA INDIVIDUALĂ PENTRU ORICE MUNCITOR ROMÂN.
NU CLASELE, CI PROFESIUNILE SUNT FUNCȚIUNILE ORGANICE ALE NAȚIUNII.
PROPORȚIONALITATE NUMERICĂ ÎN TOATE PROFESIUNILE.
ÎNLĂTURAREA SAMSARULUI DINTRE PRODUCĂTOR ȘI CONSUMATOR.
DISTRUGEREA PARAZITISMULUI IUDAIC.

Capitolul I

1. STATUL ETNOCRATIC ROMÂNESC

România a fost și trebuie să fie statul etnic al românilor.

Statul e organizarea dinamică a națiunii prin voința și puterea românilor neaoși. Voința de a trăi a neamului se exprimă prin organizația politică a statului etnocratic.

Statul nostru e monarhic prin toată istoria națională. Monarhia e principiul lui de continuitate. Coroana Regelui român simbolizează gloria neamului și permanența conștiinței românești.

Creat prin puterea și voința noastră, statul nu poate dura decât prin puterea și voința noastră. Singura garanție a durabilității lui este etnocrația.

Stat naționalist însemnează stat etnocratic, adică stat care există prin voința și prin puterea neamului nostru.

Statul etnocratic se deosebește profund de statul democratic. Statul democratic se întemeiază pe numărul populației, fără deosebire de rasă și de religie. Temelia statului etnocratic e pământul și neamul românesc.

Statul democratic e mai mult un birou de înregistrare.

Statul etnocratic e voința de putere și de mărire a națiunii române. Factorii lui principali sunt: pământul, sângele, sufletul și credința.

Pământul neamului românesc are astăzi și locuitori de altă rasă și de altă credință. Ei au ajuns aici fie prin năvălire (ca ungurii), fie prin colonizare (ca germanii), fie prin infiltrație vicleană (ca evreii). Fiecare dintre ei, ținând la neamul lor mai mult decât la neamul nostru, nu înfățișează garanții de siguranță în organismul oficial al statului.

Evreii sunt o primejdie permanentă pentru orice stat național[141].

Experiența altor state ne învață că orice minoritar neasimilat, dar activ în organismul statului, e un element de disoluție și de ruină. Din aceste constatări decurge necesitatea de viață pentru România de a fi stat exclusiv etnocratic. Numai românii neaoși, cari ei l-au creat prin sacrificiul sângelui lor, garantează durabilitatea statului.

Minoritățile aflătoare în statul român trăiesc sub suveranitatea lui etnocratică. Această suveranitate nu va recunoaște nici o putere din afară cu pretenția de a tutela

minoritățile din țară. Toleranța noastră proverbială nu mai are nevoie și de o cenzură străină.

Minoritarul care se dovedește dușman al statului etnocratic român își pierde dreptul de cetățean român și va fi expulzat.

Funcțiunile principale ale organismului etnocratic al statului sunt:

Biserica și Cultura națională, Apărarea națională, Sănătatea publică, Justiția, Economia națională, alcătuită din: agricultură, industrie, comerț, căi de comunicație etc., Administrația publică, Finanțele și Afacerile Străine.

Toate locurile în oficiile acestor funcțiuni ale statului vor fi ocupate numai de români neaoși. Funcționarii de stat și ofițerii nu se vor căsători cu străine. Prin însăși firea lucrurilor, statul etnocratic nu poate fi slujit de elemente eterogene.

2. SOCIETATEA NAȚIONALĂ

Națiunea română e creatoarea României și stăpâna ei.

Națiunea română e mai veche decât oricare alt neam aflător pe acest pământ românesc. Dreptul ei de proprietară a țării acesteia e mai vechi decât orice năvălire, decât orice colonizare, decât orice infiltrație vicleană.

Națiunea sau neamul e o identitate istorică, o omogenitate de sânge, o comunitate de suflet, o voință de viitor.

Statul etnocratic respinge doctrina democratică despre alcătuirea națiunii din clase sociale. Această împărțire în clase e o născocire artificială, care nu corespunde realității. Ea e un blestem al vieții moderne, fiindcă sfarmă unitatea națiunii în tabere și le asmute pe unele împotriva altora într-un permanent război de cucerire a bunurilor și a puterii în stat. În lupta de clasă stă fermentul decadenței și ruinei

neamului. Fiecare clasă biruitoare se constituie într-un stat, pe care celelalte clase luptă să-l dărâme. Statul burghez, statul țărănesc, statul proletar sunt consecințele nenorocite ale acestei doctrine. O națiune sfâșiată de ura dintre clase sfârșește totdeauna în robia puterii evreiești.

Lupta de clasă e dușmana statului etnocratic.

Statul etnocratic vede națiunea alcătuită din felurite categorii de muncă sau profesiuni: plugari, ciobani, podgoreni, pescari, lucrători, meseriași de tot felul, negustori, industriași, ingineri, medici, avocați, arhitecți, preoți, dascăli, militari și așa mai departe.

Profesiunile sau categoriile de muncă sunt funcțiunile organice, firești, ale vieții naționale. Nu e nici una superioară, nu e nici una inferioară. Toate sunt egal îndreptățite să trăiască.

Nu poate exista ură între categoriile de muncă, fiecare îndeplinind o funcțiune precisă, care se completează cu celelate și toate împreună slujesc viața națională. Clasele sfărâmă solidaritatea etnică; organizațiile profesionale o cimentează.

Una din marile suferințe ale națiunii române este că în multe din aceste funcțiuni ale muncii ea este exclusă sau majorată de minoritari și de venetici fără țară. Dar o națiune nu e stăpână în casa ei decât dacă energia ei creatoare pulsează în toate categoriile de muncă.

De aceea, statul etnocratic va institui în organismul social un nou regim de drept al muncii, întronând principiul proporționalității numerice după criteriul etnic în toate profesiunile manuale și intelectuale ce alcătuiesc viața națională.

Așadar: în organismul oficial al statului numai români; în organismul social proporție numerică.

Românizarea vieții economice și culturale a României nu e posibilă decât aplicând fiecărei categorii de muncă în

parte principiul proporționalității numerice. Nu e nimic mai drept și mai rațional decât această soluție.

Regimul de drept profesional după proporția numerică e de o însemnătate capitală pentru statul etnocratic: el va rezolva marea problemă a românizării orașelor.

Noi nu vom zice: țăranul la sat, orășanul la oraș. Noi vom zice: Cât mai mulți țărani la oraș, selecționați după aptitudinile de muncă și introduși pe canalele firești ale profesiunilor.

Doctrina statului etnocratic, definind națiunea ca totalitate a categoriilor de muncă, se deosebește fundamental de democrația burgheză, de socialism și de comunism, care, toate, se întemeiază pe lupta de clasă.

Ea se deosebește și de vechiul naționalism român, capitalist și democratic, care admite teoria claselor.

Ea se deosebește și de corporatismul în genere prin faptul că, în regimul dreptului profesional al statului etnocratic, se introduce principiul proporționalității numerice.

3. REPREZENTANȚA NAȚIONALĂ

Temelia statului etnocratic e munca organizată.

Statul etnocratic e stat creștin, iar după morala creștină dreptul de a trăi e datoria de a munci.

Reprezentanța politică a națiunii va fi deci reprezentanța muncii naționale. Cel mai vrednic în profesiunea lui e cel mai vrednic s-o și reprezinte în viața politică.

Parlamentul statului etnocratic va fi un parlament profesional cu membri aleși din sânul categoriilor de muncă, de către categoriile de muncă.

Minoritarii vor fi reprezentați în proporția cuvenită.

Incompetența democratică, ce făurește legi stâmbe în favoarea oligarhiilor bogate și în paguba mulțimilor sărace, va fi înlocuită de competența profesională cu egală grijă pentru toate categoriile de muncă.

Sistemul electiv profesional va face să cadă de la sine demagogia electorală, ce paralizează viața de obște a României.

Numai în cadrul lui se poate controla activitatea parlamentarilor.

Parlamentari de drept, numiți de Rege, vor fi reprezentanții Bisericii, ai Curții de Casație, ai Armatei, ai Academiei Române și ai Universităților.

Țărănimea nu e o clasă, ci o totalitate de diferite categorii de muncă: agricultori, pomicultori, podgoreni, crescători de vite, pescari, meseriași, zileri etc., cu nevoi felurite unele de altele.

Calificat după reprezentanța națională, statul etnocratic nu e nici burghez, nici țărănesc, nici proletar; el e statul totalitar al muncii românești.

4. POLITICA ETNICĂ

Pentru statul etnocratic, sporirea numărului românilor pe teritoriul țării e o chestiune de primă necesitate. Nu vom domina minoritățile prin măsuri de șicană, ci prin forța numărului organizat și prin calitatea lui.

În acest scop se impun:

a) Schimbul de populație cu țările vecine.

b) Repatrierea românilor din America: e o crimă ca, în timp ce țăranii noștri își iau lumea în cap pentru pâine, străinii să năvălească în locul lor.

c) Colonizări masive de-a lungul granițelor.

d) Colonizări în locul evreilor scoși din proprietățile rurale.

Vitalitatea neamului se va spori printr-o politică demografică, igienică și de asistență medicală cu totul modernă, pentru combaterea boalelor. Ultimul sat din România trebuie să-și aibă medicul său, dispensarul și baia comunală.

Un oficiu național va fi destinat special maternității și copilului. Țăranca e mama poporului român; ea trăiește însă ca cea din urmă ființă din lume. Fără mame sănătoase nu vom avea un popor robust.

Familiile numeroase vor fi ocrotite prin scăderi de impozite, premii, ajutoare. Un impozit special se va institui asupra celibatarilor. Căsătoria va fi civil-religioasă.

Medicamentele se vor smulge din mâna speculanților evrei. Aprovizionarea se va face prin organizația profesională a farmaciștilor.

Locuința omului din popor va fi modernizată; un oficiu special va fi destinat acestei mari misiuni, având ca obiect edilitatea orașelor și a satelor și confortul necesar sănătății.

Alcoolul și derivatele lui se vor interzice din consumație.

Capitolul II

BISERICA

Concepția de viață a statului etnocratic e spiritualistă.

Toate acțiunile sale de educație individuală și socială, de modelare a sufletului românesc pornesc din această concepție.

Statul e puternic când același spirit general imprimă un stil unitar vieții naționale: în morală, în moravuri, în cultură, în legi, în economie, în voința de viitor, în creațiile de tot felul.

Așezământul prin care se exprimă concepția spirituală e Biserica.

Biserica ortodoxă e consacrată de istorie ca Biserica neamului românesc. Statul etnocratic acceptă doctrina ei fără s-o discute. Românii uniți cu Roma, catolici în dogmă, au rămas ortodocși prin forma și prin esența cultului. În mod practic ei fac parte din Biserica națională.

Tineretul de amândouă confesiunile va fi crescut în duhul solidarității tradiționale. Interesul statului e să cultive ce ne unește, iar nu ce ne desparte.

Manualele didactice confesionale vor avea această ținută. O impune conlocuirea cu alte neamuri față de care românismul trebuie să fie un bloc solidar.

Cultele istorice vor fi libere cu condiția respectului față de stat și a renunțării la orice prozelitism printre români.

Cultul talmudic, al urii împotriva creștinismului, nu va putea fi subvenționat. Rabinii nu se vor bucura de anumite îndreptățiri preoțești.

Pe teritoriul statului etnocratic român nu se vor admite sectele sub nici un motiv. Ele sunt o primejdie pentru stat.

Preoții stau sub autoritatea chiriarhală și vor fi salariați de stat. Se va introduce principiul gradațiilor prin examene, cu referire specială la activitatea în parohie. Preotul nu e numai un paznic al datinilor; el trebuie să fie un creator de viață spirituală, morală și socială în sens creștin.

Biserica va fi un izvor continuu de inițiative în acest sens; ea va susține și va călăuzi toate inițiativele practice în folosul aproapelui.

Toate societățile de binefacere, de asistență și ocrotire socială se vor organiza, sub conducerea ei, într-o mare

operă națională pentru ajutorarea săracilor și nevoiașilor. Aceasta nu e decât o restituire a rolului istoric pe care l-a deținut Biserica.

Mânăstirile țării se vor reorganiza sub o comandă unică. Monahii vor fi selecționați după aptitudini și repartizați în grupe de contemplație, de cultură, de propagandă și de samaritanism.

Se va reforma educația religioasă a copiilor și a tineretului în sensul creștinismului practic. Noul Testament va deveni cartea de citire a tuturor școlarilor din țară, de la clasele primare până la Universitate.

Viața lui Iisus Hristos va fi modelul educativ al oricărui tânăr român.

Biserica e a tuturor, dar mai ales a celor mulți și nevoiași. Ea va fi tare când va transforma doctrina în faptă vie.

Îndeosebi, ea va purta:

grija morților;

grija săracilor;

grija copiilor.

Grija morților cuprinde cultul sfinților, cultul eroilor patriei și cultul morților familiali; ea este legătura mistică cu trecutul.

Grija săracilor e întreaga acțiune de ridicare din mizeria morală și materială a lumii nevoiașe; ea este legătura cu prezentul.

Grija copiilor e pregătirea viitorului creștin și românesc al neamului.

Statul etnocratic va ajuta Biserica prin toate mijloacele.

Legile lui se vor conforma legilor ei morale.

Adică: *legea lui Hristos, legea statului.*

Capitolul III

CULTURA NAȚIONALĂ

Cultura națională trebuie apărată ca și pământul românesc.

Pământul dă hrana trupului; cultura e hrana sufletului.

În doctrina statului etnocratic, spiritul e puterea care imprimă forma lucrurilor. Iar spiritul neamului se manifestă în cultură. Ea lămurește rostul pe lume al neamului și misiunea lui în viitor. Ea ne spune astăzi ce trebuie să fim mâine.

Doctrina statului etnocratic distinge ideea de cultură de ideea de civilizație. Civilizația e tehnica vieții materiale și are un caracter internațional, ce se poate imita. Cultura e chipul spiritual al neamului și se creează de geniul lui specific.

Doctrina statului etnocratic distinge, mai departe, două procese în cultură. Întâiul e *creația culturală:* literatura, artele, știința și filosofia. Al doilea e *asimilarea culturală:* învățământul și tot complexul mijloacelor de răspândire.

Democrația ignorează sau disprețuiește creația culturală.

Etnocrația nu se poate concepe fără ea.

Statul etnocratic va pune la îndemână toate mijloacele de înlesnire a creației scriitorilor, artiștilor, savanților și filosofilor: burse, ateliere, laboratoare, institute.

Statul etnocratic afirmă răspunderea morală a tuturor creatorilor de cultură. Precum poporul nu poate fi hrănit cu hoituri, tot astfel sufletul lui nu poate fi hrănit cu pornografie și idei dizolvante.

Asimilarea creației culturale se face prin școală, prin imprimat, prin teatre, muzee, monumente publice, concerte, expoziții, radiodifuziune și cinematograf.

Toate instituțiile și întreprinderile de difuzare a culturii vor fi în mâna românilor neaoși și sub controlul statului. Minoritarii vor beneficia de proporționalitate în ce privește cultura lor etnică.

De la Universitate până la școala primară, învățământul se va face în același spirit românesc și în același scop al ridicării neamului prin muncă.

Dascălii de toate categoriile, organizați în sistemul politico-economic al profesiunilor, sunt modelatorii neamului și vor fi retribuiți potrivit acestei mari și grele demnități. Ei vor crește generațiile noi în elanul creștin și național, în duhul sacrificiului și al constructivismului. Eroii patriei și ai credinței vor fi modelele educației naționale.

Cartea didactică va fi sustrasă speculației comerciale și declarată monopol de stat. Ea va fi alcătuită mai puțin pe temeiul abstracțiunii universaliste și mai mult pe temeiul realităților concrete românești.

Cărțile de mare putere educativă vor fi răspândite printr-o rețea sistematică de biblioteci în care să intre ultimul cătun din țară.

Imprimatul (cărți, reviste, ziare, imagini) va fi supraveghiat.

Colportajul imprimatului (librării, depozite, chioșcuri) va fi reglementat și centralizat. Librarul, depozitarul și chioșcarul sunt factori principali de propagandă culturală. În slujba culturii românești, ei vor fi numai intelectuali români. Precum farmacist nu poate fi decât un om calificat științific, tot astfel propagandist cultural nu poate fi decât un intelectual român.

Tipografiile și editurile vor funcționa după principiul proporționalității etnice.

Ziarele și revistele românești vor fi scrise numai de români calificați.

Minoritățile își vor avea imprimate în limba lor și în proporție justă față de cele românești.

Nici un ziarist evreu nu va face pe minoritarul ungur, rus sau pe oricare altul.

Presa și imprimatul întreg vor avea un caracter constructiv, de exaltare a spiritului creator și de critică decentă a neajunsurilor.

Cinematografele vor fi supuse proporției numerice.

Limba în cinematograf va fi exclusiv cea românească.

Radiodifuziunea va fi organul prin care statul ia contact zilnic cu poporul, informându-l și îndrumându-l. Ea joacă un rol imens într-o operă de construcție națională integrală.

Capitolul IV

AGRICULTURA

Pământul României e proprietatea neamului românesc.

Orice încercare de a-l înstrăina e un atentat la viața neamului. Mai mult decât viața, românul își iubește pământul. Absolut toate războaiele noastre au fost purtate pentru apărarea lui. Nici un străin n-a luptat pentru hotarele patriei noastre. Dreptul nostru asupra acestui pământ e dreptul autohtoniei, al moștenirii strămoșești, al sângelui sacrificat, al muncii care îl sfințește, al numărului majoritar, al voinței și al puterii de a-l păstra. Fiecare suntem proprietari morali ai întregului pământ românesc și avem datoria să-l apărăm.

Cea mai mare grijă a statului etnocratic e aceea de a apăra pământul de pofta străinilor.

Democrația a înlesnit ca o bună parte din acest pământ să intre în mâna evreilor, cari se colonizează în România după un plan al Internaționalei iudaice.

Toate pământurile înstrăinate astfel vor fi expropriate și redate plugarilor români. Banul singur nu poate da dreptul veneticilor să devină proprietari în pământul românesc. Dacă am admite acest principiu, țara toată ar putea fi cumpărată de străini. E o crimă să-ți vinzi pământul la străini, pentru că în el îți vinzi strămoșii, îți vinzi o bucată din patria ta.

Fiecare plugar român trebuie să fie proprietar de pâmânt.

Suprafața arabilă a României se va spori prin salvarea terenurilor inundabile (îndiguiri, canalizări) și prin îmbunătățirea terenurilor degradate.

Canalizarea râurilor va fi una din marile opere de civilizare a României. De această operă e legată navigabilitatea râurilor, electrificarea țării și irigația în agricultură. Cea mai mare rușine pentru un popor agricol e să importe hrana. Irigația suprimă această rușine și intensifică producția. Prin irigație se vor aclimatiza plantele exotice ca bumbacul și orezul. Cultura bumbacului aclimatizat, a cânepei și a inului, precum și industrializarea lor vor scuti România de importul ce se ridică anual la miliarde.

Economia rurală etnocratică nu recunoaște o clasă țărănească. Țăranii sunt plugari, podgoreni, pomicultori, crescători de vite, meseriași de tot felul, după regiuni. Ei se vor organiza în profesiuni după interesele speciale ale ocupației. Numai distingând astfel masa țărănească, putem obține ridicarea nivelului de viață rurală.

Agricultura e propriu-zis viața poporului român. Rodnicia pământului nostru e mai mare decât îi trebuie acestui popor.

Acest dar al naturii trebuie valorificat. Țăranul nostru nu are însă o concepție economică. Statul etnocratic trebuie să i-o dea, începând cu educația din școala primară.

Orice plugar din România trebuie să ajungă perfect conștient că el muncește pentru un scop întreit:

a) hrana lui,
b) hrana întregului popor,
c) hrana de export.

Politica de intensificare și valorificare a agriculturii va fi determinată de aceste trei scopuri.

În ce privește hrana lui, poporul nostru se subalimentează. El trebuie învățat să se alimenteze normal și să trăiască omenește, prin școli de gospodărie casnică, generalizate și organizate temeinic.

Intensificarea e condiționată de un credit ieftin, ce se va organiza de un institut special în colaborare cu băncile profesionale țărănești; de un inventar agricol modern ce va putea fi furnizat de industria naționalizată; și de o știință a culturii pământului, pe care o vor da agronomii, fermele statului și școalele de agricultură. Corpul agronomilor va fi reorganizat și învestit cu răspundere și autoritate pentru a fi factorul determinant al economiei rurale.

Valorificarea produselor agricole însemnează industrializarea și comercializarea lor. Atât în industrializare, cât și în aprovizionarea țărănimii se va urmări *principiul excluderii speculantului dintre producător și consumator.* Jocul criminal de la bursa cerealelor va fi suprimat. Politica externă, învestită cu un pronunțat caracter economic, va asigura debușee permanente pentru export. Exportul va fi organizat de reprezentanța profesiunilor agricole în colaborare cu statul.

Principiul cooperației, care a dat faliment în regimul democratic, va fi un mare instrument al economiei rurale numai în regimul profesional, când concurența partidelor politice neexistând, cooperația va putea prospera. Se va

introduce obligativitatea cooperației în cadrul organizațiilor profesionale. E o minciună nerușinată că corporatismul s-ar opune cooperației. Cooperația e însuși principiul lui și ea nu poate prospera cu adevărat decât în cadrul corporatismului.

Prin organizațiile profesionale, prin exproprierea rurală și prin cooperația obligatorie, evreii vor fi eliminați de la sine din economia satelor.

Prin sistemul de desfacere și aprovizionare profesională moții, bunăoară, cari sunt meseriași, vor avea posibilitatea să li se colecteze pe loc produsele și să li se aducă în munte hrana necesară.

Organizați în profesiuni economico-politice, podgorenii, pomicultorii și crescătorii de vite își vor putea transforma în mari izvoare de bogăție ocupațiile lor.

Problemele agriculturii în general – secarea terenurilor inundabile, canalizările și irigația, industrializarea, comercializarea și aprovizionarea – nu se vor putea realiza decât printr-un plan sistematic de construcție, alcătuit și susținut de stat în strânsă colaborare cu marele consiliu alcătuit din reprezentanții tuturor profesiunilor rurale.

Capitolul V

INDUSTRIE ȘI COMERȚ

1. NAȚIONALIZAREA BOGĂȚIILOR NATURALE

Statul etnocratic e supremul gospodar al națiunii. Principiul acesta e însăși justificarea statului. El trebuie afirmat cu ultima energie împotriva aserțiunii democraților că statul ar fi incapabil ca gospodar. Această minciună a

avut scopul de a scuza sistemul cointeresărilor, al concesiunilor și împrumuturilor în străinătate, mijloace prin care capitaliștii din țară și de peste graniță au devenit stăpânii bogățiilor românești. România trăiește sub dictatura capitalismului fără patrie.

A declara statul incapabil ca gospodar e a declara națiunea însăși nevrednică să trăiască. Numai statul democratic e rău gospodar ca străin de națiune și ostil ei.

Statul etnocratic e organizarea dinamică a națiunii și supremul ei gospodar.

El va naționaliza bogățiile naturale ale României, explorându-le, exploatându-le și valorificându-le prin propriile sale mijloace. Aceste bogății: petrol, cărbune, aur, fier, gaze naturale, tot felul de metale, păduri și pește sunt izvoare de imense venituri. Prin naționalizare, aceste venituri se vor smulge din mâna dictatorilor capitaliști și vor alimenta nevoile statului și planurile de reconstrucție și civilizare a țării.

Statul democratic a înstrăinat aceste bogății, iar el se susține prin abuz de impozite.

Naționalizarea va aduce diminuarea impozitelor și, totdeodată, salarizarea omenească a tuturor slujitorilor statului.

Naționalizarea va suprima dictatura capitaliștilor.

E o chestiune și de viață și de onoare a neamului nostru să naționalizeze bogățiile naturale.

Așa-zisa problemă a „muncii naționale" cum o înțeleg falșii naționaliști de azi însemnează să acceptăm situația actuală și să cerșim capitaliștilor acaparatori să ne primească slugi în întreprinderile concesionate.

Singura soluție radicală a muncii românești e naționalizarea.

Ea va deschide un vast debușeu pentru forțele tinere ale României, ce stau azi neîntrebuințate.

Vor fi naționalizate, de asemenea, toate industriile de armament și se vor înființa cele ce ne lipsesc.

Vor fi naționalizate toate industriile de furnituri pentru armată.

Furnitura de stat, ea singură, e un mare mijloc de creare a unei mari industrii românești.

2. INDUSTRIA, COMERȚUL PARTICULAR ȘI MESERIILE

Statul etnocratic se deosebește de utopia comunistă, prin faptul că stă pe temeiul proprietății individuale. Proprietatea individuală stimulează inițiativa particulară, care e un izvor de creație și de progres.

Dar statul etnocratic se deosebește și de liberalism, prin faptul că inițiativa individuală va fi încadrată în sistemul profesional. Industria și comerțul particular vor fi strunite în disciplina care armonizează interesele individuale cu cele colective. În economia controlată prin toți factorii interesați, nu mai e posibilă exploatarea mulțimii de o mână de capitaliști.

Principiul sănătos al producției nu e profitul excesiv, ci îndestularea nevoilor colective.

Astăzi industria și comerțul României sunt în mâinile evreiești. Se va aplica principiul proporționalității etnice în proprietatea așezămintelor industriale și comerciale.

Marii industriași și marii comercianți sunt azi ultimele puteri feudale în țara noastră.

Ei exploatează mulțimea consumatorilor prin privilegii de stat.

Aceste privilegii sunt:

a) Creditul Băncii Naționale ce li se acordă aproape cu exclusivitate.

b) Tariful vamal, care-i ocrotește împotriva concurenței de peste hotare.

c) Trusturile și cartelurile, ce suprimă pe piața internă concurența de prețuri între produsele similare.

d) Furnitura de stat, care le asigură debușee și prețuri scandalos de încărcate.

La aceste privilegii, obținute prin complicitatea oamenilor politici, se adaugă solidaritatea spiritului evreiesc.

Statul etnocratic va mânui tariful vamal în vederea exclusivă a intereselor consumatorilor și a industriilor organice românești.

Trusturile și cartelurile vor fi desființate. Prețurile produselor fabricate se vor stabili de către consiliul patronilor și lucrătorilor.

Solidaritatea evreiască va dispărea prin aplicarea proporționalității.

Furniturile de stat vor reveni fabricilor naționalizate.

Unde nu va fi posibil, ele se vor da industriașilor, comercianților și meseriașilor români.

Creditul Băncii Naționale va ține seama, în proporție, de toate ramurile vieții economice.

Vadul comercial se va repartiza după principiul proporționalității, devenind un mijloc de românizare a orașelor.

Școalele tehnice de tot felul vor funcționa în strânsă legătură practică cu industria, comerțul și meseriile. Organizațiile profesionale vor avea oficii de asistență și de plasare a absolvenților. Elementele destoinice dintre fiii

țăranilor se vor îndruma către învățământul tehnic și vor alimenta românizarea orașelor.

Toate meseriile se vor proporționaliza după criteriul etnic.

Organizația lor profesională va dispune de un institut de credit pentru crearea de ateliere; oficii profesionale vor aproviziona meseriile cu unelte și materiale necesare, excluzându-se intermediarii. La nevoie, se vor crea magazine de desfacere în comun. Se vor organiza expoziții-târguri și premii de emulație.

Educația viitorilor industriași, comercianți și meseriași se va face în spirit bărbătesc de stăpânire a materiei, de modelare și valorificare a ei. Nu e nici o meserie josnică. Toate înnobilează pe om și înalță patria.

Cel mai bun mijloc de românizare a industriei e sistemul „mașinei individuale". El înlocuiește perfect, în multe ramuri, marea industrie capitalistă și corelatul ei care e aglomerația proletară. El e sistemul fabricantului individual organizat corporativ. Statul etnocratic vede în acest sistem eliberarea și înflorirea economică rapidă a României.

Statul etnocratic va inaugura o puternică educație de împrietenire a poporului nostru cu Dunărea și cu Marea.

România nu e încă o forță maritimă și trebuie să devină în cel mai scurt timp.

Porturile noastre fluviale și maritime, transportul pe apă și casele de export sunt în mâinile levantinilor și ale evreilor.

Ele vor trebui românizate.

Cursul apelor indică drumul expansiunii noastre comerciale și spirituale. Îndrumarea spre Occident însemnează acceptarea soartei nedemne de stat-satelit. Îndrumarea spre Orient ne va duce la statul-stăpân.

Comisiunea internațională dunăreană va fi desființată.

Românizarea la Dunăre și la Mare e un comandament capital al statului etnocratic.

De această problemă se leagă marea misiune a neamului nostru în viitor.

Capitolul VI

MUNCITORIMEA

Pentru statul etnocratic, muncitorimea din industrii și meserii, ca și muncitorimea agricolă, e trup din trupul națiunii și suflet din sufletul ei.

Crima regimului capitalist burghez e că a disprețuit pe muncitor ca pe un paria al societății și l-a lăsat pradă aventurierilor socialiști și comuniști.

Organizarea muncitorilor în internaționalele marxiste e o pierdere pentru viața națională și un dușman în plus pentru statul nostru care, și fără asta, are destui dușmani.

Toleranța democratică a lăsat pe evrei să anexeze intereselor lui Israel, sub masca minciunii umanitare, o bună parte din muncitorimea noastră. Muncitorul crede că luptă pentru o soartă mai bună când el e, de fapt, înrolat în slujba marilor capitaliști evrei și asmuțit împotriva statului național.

Ministerul Muncii, în actuala organizare, e un corp străin și dușmănos națiunii române. Socialismul și comunismul în România sunt paraziți ce cresc pe trupul acestui minister, sub protecția Biroului Internațional de la Geneva. Banul muncitorului, captat în asigurările sociale, întreține viața acestor paraziți.

Statul etnocratic va elibera muncitorimea română de acești paraziți, reintegrând-o în marea ei demnitate de funcție organică a vieții naționale. Munca sfințește pe muncitor. El e unul dintre cei mai vrednici fii ai patriei.

În statul etnocratic muncitorimea va constitui una din cele mai de seamă organizații profesionale.

A trecut de mult vremea când muncitorul era considerat de capitalismul burghez ca simplu „material uman".

Demnitatea lui în statul etnocratic se exprimă prin: *proprietatea individuală pentru fiecare muncitor.*

Marxismul zice: toată lumea trebuie deposedată de proprietatea individuală fiindcă tu, proletar, n-ai proprietate.

Statul etnocratic afirmă: modul firesc de a trăi e ca toată lumea să aibă proprietate individuală; deci și tu, proletar, trebuie să ai cel puțin o casă a ta.

Proprietatea individuală pentru muncitori e mijlocul categoric de combatere a comunismului iudaic.

Principiul statului etnocratic este că muncitorul e asociatul și colaboratorul patronului.

Muncitorii vor fi organizați în sindicat național.

Patronii vor fi organizați în sindicat național.

Amândouă sindicatele alcătuiesc organizația profesională a muncii industriale și comerciale.

La conducerea întreprinderii vor participa și delegații muncitorilor posesori de acțiuni de muncă.

Numărul orelor de muncă, salariile și prețurile fabricatelor se vor stabili împreună de patroni și muncitori.

O parte din câștigul anual se va transforma în acțiuni de muncă ale muncitorilor la întreprindere.

Economiile sociale vor fi deparazitate de birocrație și reorganizate în vederea creării de: cantine, spitale, grădini de copii, școli speciale pentru fiii lucrătorilor, cu învățământ gratuit, ajutoare de boală și accidente, pensiuni de bătrânețe.

Se vor reglementa concediile de odihnă.

Se va institui un mare oficiu național de construcție a caselor muncitorilor. Fondurile acestui oficiu vor fi alimentate din: contribuția patronilor, contribuția statului, un impozit special pe blockhausuri, contribuția lucrătorilor și, de va fi nevoie, un timbru.

În afară de orele de muncă, viața muncitorească va fi organizată după modelul statelor naționale din Apus: case culturale, educație morală și fizică, teatru, cinematograf, sport, excursiuni în țară și străinătate.

Principiul educației muncitorești va fi însuși principiul statului etnocratic: cine muncește are dreptul să trăiască omenește. El este însuși principiul moralei creștine.

Capitolul VII

PROFESIUNILE LIBERE

În statul etnocratic, profesiunile libere, complet neglijate de regimul democratic, ca unele ce nu reprezintă stocuri considerabile de voturi, vor fi tratate ca funcțiuni organice ale societății naționale. Actualele lor mișcări spontane pentru un drept elementar la viață ne demonstrează câtă dreptate avem să respingem teoria artificială a claselor și să adoptăm criteriul categoriilor profesionale, ca părți organice în compoziția națiunii.

Profesiunile libere vor intra în regimul dreptului public al categoriilor de muncă.

În cuprinsul fiecăreia se va aplica principiul etnic al proporționalității numerice. Nu există argument în lume să poată sfărâma caracterul rațional al acestei măsuri.

Organizate în spiritul solidarității de rasă și de profesiune, ele vor avea institute de credit și economie, precum și de asistență profesională.

Aprovizionarea cu medicamente va aparține profesiunii farmaciștilor.

Aprovizionarea cu instrumente medicale va aparține profesiunii medicilor.

Statul împreună cu forurile corporative ale acestor profesiuni va înlesni fabricația indigenă a medicamentelor și instrumentelor.

Politica etnică va deschide un câmp imens de plasare și de activitate medicilor și farmaciștilor în opera de regenerare fizică a neamului nostru.

Marele plan de reconstrucție a țării va absorbi în lucrările lui pe ingineri și pe arhitecți.

În organizațiile preconizate de politica culturii naționale vor încăpea intelectualii tineri, cari șomează azi. Cultura românească nu se poate sluji decât de români în procesul ei de creație, de răspândire și de asimilare.

În toate oficiile de reconstrucție, culturală, economică, de naționalizare, avocații vor avea de lucru.

Profesiunile libere sunt „creierul națiunii". Iar un stat etnocratic nu se poate concepe fără creier.

Capitolul VIII

REGIMUL BANULUI

Banul e un simbol al bogăției, al inteligenții, al muncii și al producției naționale, care sunt adevăratele valori. El e un mijloc de schimb.

Capitalismul liberal a adus nenorocirea lumii moderne, considerând banul ca o valoare în sine, independentă, și speculându-l ca atare.

Specula banului, considerat ca o marfă negociabilă – adică banul cumpărat cu bani – a născut camăta, cel mai diabolic sistem de a spolia pe oameni și de a-i robi.

Iudaismul înseamnă cămătărism. Creditor înseamnă cămătar.

Bancherii sau cămătarii sunt tiranii lumii moderne.

Sistemul bancar iudeo-liberal a făcut din proprietățile și din munca oamenilor simple anexe ale banului. Cămătarul a devenit în realitate proprietarul proprietarilor și tiranul producătorilor.

Cât de falsă este această concepție și situația născută din ea o constatăm în prăbușirea băncilor cămătărești.

Camăta a ruinat economia liberală.

Singurele bănci, care au rezistat în această vreme, sunt băncile profesionale.

Doctrina creștină osândește camăta și o interzice.

Statul etnocratic o consideră o crimă împotriva națiunii.

Statul etnocratic fiind statul tuturor categoriilor de muncă va organiza creditul și economia într-o rețea de bănci profesionale și cooperative.

Banca Națională va fi etatizată. La conducerea ei vor participa reprezentanți ai tuturor profesiunilor. Ea va avea în sarcină emisiunea monedei și organizarea creditului profesiunilor.

O bancă de stat se va întemeia cu specială însărcinare de a exploata bogățiile naționalizate și de a susține marele plan de reconstrucție a țării.

Creditul găsindu-se ieftin în băncile profesionale și întreaga economie a țării rectificându-se conform principiului proporționalității și al solidarismului profesional,

banul va scăpa din mâna evreului cămătar și a capitalistului burghez.

Căci forța evreului e banul.

Banul românesc în mâini românești înseamnă moartea iudaismului.

Banul românesc în mâini evreiești înseamnă moartea românismului.

Capitalul individual disponibil se va plasa în întreprinderi de creație; în nici un caz în instituții de speculă bancară.

Capitolul IX

ORGANIZAȚIILE SECRETE

În afară de Siguranța generală a statului, etnocrația nu admite nici un fel de organizație secretă. Tot ce e secret însemnează conspirație împotriva bunei rânduieli a vieții naționale.

Francmasoneria, internațională prin ființa și scopurile ei, e mult mai primejdioasă pentru statul etnocratic decât însuși comunismul, prin faptul că lucrează în ascuns.

În România ea e, în plus, cloaca unde se pun la cale afacerile pe seama avutului public, complicitățile vinovate și mușamalizările, captarea elitelor conducătoare în stat și subordonarea lor față de Internaționalele iudaice.

Francmasoneria, rotarismul și toate celelalte asociații de caracter secret vor fi desființate. Scopul lor e subjugarea neamului nostru față de puterile internaționale.

Demnitarii cari vor fi descoperiți ca membri ai acestor organizații vor fi destituiți. Ei au călcat jurământul de credință față de Rege și de statul național.

Capitolul X

STATUL ȘI MORALITATEA

Statul etnocratic e stat moral. Cum nu există alt criteriu al binelui decât cel creștin, statul etnocratic e stat creștin.

Morala lui se exprimă prin formula:

Legea lui Hristos e legea statului.

Principiul acesta e valabil în familie, în societate, în cultură, în legislație, în administrație și în economie.

Căsătoriile vor fi civil-religioase. Divorțurile nu se vor admite decât în cazuri extreme.

Toate dispozițiile legilor democratice în contradicție cu concepția morală a educației poporului se vor suprima. Statul etnocratic nu poate legifera păcatul pentru a-și crea venituri bugetare. Funcționarii, indiferent de grad, sunt servitorii statului și ai națiunii. Nu poporul e în slujba lor, ci ei în slujba poporului.

Orice demnitate în stat atrage responsabilitatea personală, de la ministru până la ușier.

Sancțiunile vor cădea fără milă, fiindcă abuzul și traficul de autoritate constituie nenorocirea României.

Delapidatorii, șperțarii, afaceriștii politici vor fi pedepsiți ca trădătorii de țară.

Se vor revizui procesele de la controlul averilor.

Se va controla averea tuturor foștilor demnitari din epoca democratică. Se va revizui chestiunea portofoliilor putrede, a concesiunilor și a împrumuturilor.

Prescripția civilă și penală în ce privește responsabilitatea pentru administrarea bunurilor publice se suprimă.

Capitolul XI

MARELE PLAN DE RECONSTRUCȚIE

România contemporană n-a putut progresa în cultură și în civilizație din pricina lipsei unei orientări sigure de stat și din pricina discontinuității în lucrurile începute.

Răul acesta nu se poate lecui decât prin alcătuirea unui mare plan constructiv, a cărui execuție sistematică să fie supravegheată de suprema autoritate a statului.

Planul acesta de naționalizare a bogățiilor naturale, de culturalizare a sufletului românesc și de civilizare a vieții materiale și a pământului românesc, cuprinzând lucrări de vaste proporții, pe termen lung și de însemnătate epocală, va fi susținut de o bancă specială de stat.

Popularizat și acceptat de națiunea întreagă, executat de echipe guvernamentale alese din elitele profesiunilor și controlat de parlament, el va fi supraveghiat de Maiestatea Sa Regele.

În statul etnocratic, Regele e factorul dinamic al întregii opere de creație românească.

Regimul profesional culminează convergent în autoritatea regală.

Marele plan de reconstrucție a statului etnocratic angajează întreaga națiune, prin profesiuni, la munca de creație, sub tutela și autoritatea Maiestății Sale Regelui.

NOTE

1. **Sisif**, rege al Corintului. A fost osândit ca, ajuns în Infern, să urce neîncetat o stâncă, care se prăvălea ori de câte ori ajungea pe culmea ei.

2. Aserțiunea despre Mussolini este excesivă. În anul 1945 dictatorul italian a fost prins de partizani antifasciști și executat ca urmare a pagubelor aduse Italiei de politica dusă de el.

3. **Andrei Mureșanu** (1816–1863), poet român. Autor al poeziei „*Un răsunet*" care stă la baza marșului revoluționarilor de la 1848, *Deșteaptă-te, române,* iar astăzi este imnul de stat al României.

4. **Gheorghe Lazăr** (1779–1823), profesor, inginer și cărturar român. Este fondatorul învățământului în limba română în Țara Românească, întemeietor și conducător al Școlii de la Sf. Sava, București.

5. **Ion Heliade Rădulescu** (1802–1872), scriitor, gânditor și om politic român. Membru al Academiei Române. În anul 1829 a editat „Curierul românesc". A fost membru al guvernului provizoriu și al locotenenței domnești în cursul revoluției de la 1848. Scrieri: *Gramatică românească, Curs întreg de poezie, Sburătorul, Mihaiada, Echilibru între antitese* etc.

6. **Eol**, zeul vânturilor (în mitologia greacă).

7. **Marcus Vipsanius Agrippa** (c. 63–12 î. Hr.), general roman. A fost principalul colaborator militar al împăratului August. A inițiat numeroase construcții la Roma (Panteonul, apeducte, terme).

8. **Apostolul Petru** (c. 10 î. Hr – 67 d. Hr.), sfânt, unul din cei 12 apostoli. De meserie pescar. A fost chemat de Hristos, schimbându-i numele din Simon în Petru (Chefa sau Chifa, care înseamnă „piatră"). A propovăduit în Ierusalim, Iudeea, Samaria, Asia Mică, Roma. La

29 iunie 67, a fost răstignit pe cruce cu capul în jos, la Roma. Este autorul a opt cuvântări ce fac parte din *Faptele apostolilor* și a două epistole.

9. **Cincizecimi**, sărbătoare la evrei care are loc la 50 de zile după Paștele evreiesc. La creștini, praznic împărătesc care are loc la 50 de zile după învierea Domnului (duminica a opta după Paști), când se sărbătorește pogorârea Sfântului Duh peste apostoli. Mai este denumită Duminica Rusaliilor.

10. Astăzi, s-a reușit crearea de viață în laborator.

11. Există teorii științifice ce explică modul în care s-a creat lumea. Amintim doar teoria „big bang" care explică nașterea Universului printr-o mare explozie inițială.

12. **Ioan Damaschin** (mort în anul 749), sfânt, erudit al Ortodoxiei. S-a afirmat ca polemist, orator și imnolog. A compus canoane, tropare și imnuri religioase. Opera sa principală: *Dogmatica.*

13. **Turnul Babel**, construcție pe care fiii lui Noe și urmașii lor au vrut să-o înalțe până la cer, zidire oprită de Dumenzeu prin încurcarea limbilor constructorilor ca să nu se mai poată înțelege între ei.

14. **Dionisie Aeropagitul**, membru în Aeropag. După cuvântarea Sf. Apostol Pavel în Aeropag, în a doua sa călătorie misionară (în anii 50–52), **D. A.** s-a convertit la creștinism. Nichifor Crainic se referă în fapt la Pseudo-Aeropagitul, un personaj misterios din secolul al V-lea, ale cărui scrieri (*Numele divine, Teologia mistică, Ierarhia bisericească, Scrisori*) au fost foarte răspândite în Răsărit și în Apus.

15. Raportarea comuniștilor numai la evrei este lipsită de un fundament real. Ateismul comunist a fost susținut și practicat și de alte etnii.

16. **N. I. Herescu** (1906–1962), poet, profesor universitar. A fost președinte al Societății Scriitorilor Români. Scrieri: *Carte cu lumină, Lirica lui Horațiu, Din lirica latină.*

17. **Catul** (Cato cel Bătrân) (234–149 î. Hr.), om politic și scriitor roman. Autor al primei opere istorice scrise în limba latină – „Origines".

18. **Quintus Horatius Flaccus** (65–8 î. Hr.), poet latin. A scris satire despre moravurile timpului său. Cea mai cunoscută scriere: *Ars poetica.*

19. **George Murnu** (1868–1957), scriitor român, profesor la universitățile din Iași și București, membru al Academiei Române. Opera: *Gânduri și vise* (versuri), *Portretul elin.* A realizat remarcabile traduceri în românește ale *Iliadei* și *Odiseii.*

20. **Cezar Papacostea** (1886–1936), profesor universitar de greacă la Universitatea din Iași, membru al Academiei Române, deputat (averescan). Opere: *Între divin și uman; Evoluția gândirii la greci.* A tradus din operele filosofilor greci (în special Platon).

21. **C. Fedeleș** (1877–1958), profesor univ. de istoria filosofiei și pedagogie la Facultatea de Teologie din Chișinău. Operă: *Sinestesiile.*

22. **Ion M. Marinescu** (1880–1965), poet, profesor univ. de latină la Universitatea din Iași. Opere: *Figuri din antichitatea clasică* (2 volume), traduceri din Juvenal și Petronius.

23. **Ștefan Zeletin** (1882–1934), sociolog, economist și filosof român, prof. univ. la Iași. A fost ideolog al liberalismului economic. Scrieri: *Burghezia română, Neoliberalismul.*

24. **C. Balmuș** (1898–1957), filolog român, membru al Academiei, prof. univ. la Iași și București. Scrieri: *Etudes sur le style de Saint Augustin; Tehnica povestirii la Plutarh.*

25. **Ștefan Bezdechi** (1888–1958), filolog român, prof. univ. la Cluj. Opere: *Gânduri și chipuri din Grecia antică*; traduceri din Platon, Aristofan, Xenofon, Marc Aureliu.

26. **Vasile Pârvan** (1882–1927), istoric și arheolog român, membru al Academiei Române, prof. univ. la Cluj și București. A organizat numeroase șantiere arheologice, cel mai important fiind cel de la Histria. Opere: *Getica, Dacia, Începuturile vieții romane la Gurile Dunării, Memoriale, Idei și forme istorice.*

27. **Marc Aureliu** (Marcus Aurelianus Antoninus) (121–180), împărat și filosof roman. În filosofie a exprimat gândirea stoicilor. Lucrarea de bază: *Către mine însumi.*

28. **Juvenal** (Decimus Iunius Iuvenalis) (c. 60 – c. 140 d. Hr), poet roman. Opera principală: *Satirile* (în număr de 16).

29. **Caius Petronius Arbiter** (? – 66 d. Hr), scriitor latin. A trăit la curtea împăratului Nero. Opera principală: *Satiricon.*

30. **Sextus Empiricus** (secolul 2), filosof, medic și astronom grec, reprezentant al scepticismului. Scrieri: *Schițe pyrrohniene.*

31. **Ovidiu** (Publius Ovidius Naso) (43 î. Hr. – c. 17 d. Hr.), poet latin, exilat de împăratul August la Tomis (azi Constanța), unde a și murit. Scrieri: *Metamorfoze, Fastele, Tristele, Ponticele.*

32. **Longos** (sec. 2–3 d. Hr.), scriitor, grec, autorul romanului *Poimenica* (lat. *Pastoralia*) care descrie dragostea dintre Daphnis și Chloe.

33. **Virgiliu** (Publius Vergilius Maro) (70 – 19 î. Hr.), poet latin. Scrieri: *Bucolice, Georgicele, Eneida.*

34. **D. C. Ollănescu-Ascanio** (1849–1908), poet, publicist, diplomat român, membru al Academiei Române. Scrieri: *Teatrul la români, Poezii,* traduceri din literatura latină.

35. **Plotin** (204–270 d. Hr.), cel mai important dintre filosofii neoplatonicieni. Principiul sistemului său filosofic: identitatea dintre subiectul și obiectul cunoașterii. Scrieri: *Enneade.*

36. **Proclus** (Proklos) (412–485), filosof și matematician grec, reprezentantul cel mai important al celei de-a doua școli platoniciene. Operă: *Elementatio theologica;* comentarii asupra lui Euclid și Platon.

37. **Ludovic cel Pios** (778–840), al treilea fiu al lui Carol cel Mare; rege al Franței (814–840).

38. **Albertus Magnus** (1193–1280), sfânt scolastic. A avut numeroși discipoli, dintre care amintim pe Toma d'Aquino. Opera lui cuprinde 21 de volume, fiind formată din comentarii la operele filosofice ale lui Aristotel, lucrări de științe ale naturii, Scripturi și lucrări dogmatice.

39. **Toma d'Aquino** (1225–1274), teolog și filosof scolastic. A conferit o formă raționalistă filosofiei catolice. A realizat o sinteză între aristotelism și gândirea creștină, între rațiune și credință. A fost canonizat în anul 1323. În anul 1879 sistemul său a fost recomandat ca filosofie oficială a catolicismului. A fost cel mai celebru teolog și filosof scolastic. Operă: *Summa Theologiae.*

40. **Jean Scotus Eriugena** (c. 810–877), teolog creștin din secolul al IX-lea. A afirmat unitatea filosofiei și a religiei, ambele având ca subiect pe Dumnezeu, cauză primă a tuturor lucrurilor. Filosofia cercetează realitatea prin reflexie, iar religia prin adorație. Opera: *De divisione naturae.*

41. **Hugues de Saint-Victor** (?–1141), filosof și teolog francez, care s-a bucurat de o mare popularitate. Opera principală: *De Sacramentis Christianae Fidei.*

42. **Toma Gallus**, sfânt, misionar de origine din Irlanda. A trăit pe la începutul secolului al VII-lea. A trecut în Galia, unde a predicat Evanghelia.

43. **Robert Grossetete** (c. 1170–1253), filosof englez, cunoscut prin teoria metafizică, potrivit căreia lumina este agentul dinamic al lui Dumnezeu. Opera principală: *De Motu Corporali et Luce.*

44. **Maxim Mărturisitorul** (581–662), teolog bizantin. A respins origenismul care susține imobilitatea veșnică a lui Dumnezeu. A formulat trei legi: cea naturală, care îndeamnă la o viață „rațională" prin solidaritatea firească dintre oameni; cea scrisă, care promovează egalitatea între oameni prin frica de pedepse și forța dreptului; cea a harului, care ne învață să iubim pe alții în „chip dumnezeiesc". Scrieri: *Centurii despre dragoste, Ambigua, Mistagogia.*

45. **Cicerone Iordăchescu** (1882–1966), preot, profesor univ. de istorie bisericească la Chișinău. Opere: *Preotul și opinia publică; Teoria judecății; Istoria vechii literaturi creștine.*

46. **Teofil Simenschy** (1892–1968), filolog român, prof. univ. de limbi clasice la Chișinău și Iași. Din vasta sa operă enumerăm: *Sintaxa și stilistica limbii latine; Gramatica limbii latine; Limba Noului Testament; Gramatica limbii sanscrite*; traduceri din sanscrită, greacă și latină. Este autorul unui „*Dicționar al înțelepciunii*" (4 volume).

47. **Giovanni Fidanza zis Bonaventura** (1221–1274), teolog și filosof medieval, profesor la Paris, episcop șef al franciscanilor, cardinal supranumit „doctor seraficus". Doctrina lui are în centrul său iubirea de Dumnezeu. Scrieri: *Questiones disputatae, Itinerarium mentis in Deum.*

48. **Magistrul Eckhart** (1260–1327), filosof mistic german, considerat părintele filosofiei și literaturii germane. Noțiunea fundamentală a filosofiei sale este cea de absolut care este Dumnezeu, în afara căruia nu se poate vorbi de existența reală. Lucrarea principală: *Opus tripartitum.*

49. **Nicolaus Cusanus** (c. 1400–1464), cardinal german, gânditor renascentist. A meditat asupra naturii lui Dumnezeu și a Universului, conchizând că natura lui Dumnezeu este incognoscibilă, iar cunoașterea umană este doar ignoranță savantă. A argumentat lipsa de fundament a principiului aristotelic al non-contradicției. Principala sa scriere: *De Docta Ignorantia.*

50. **Juan de la Cruz**, misionar și lingvist spaniol din secolul al XVI-lea. A fost unul din primii discipoli ai Sf. Augustin; stabilit în Mexic în anul 1533.

51. **Celsus**, filosof eclectic, adversar al creştinimului. Pe la 176, a scris lucrarea *Adevăratul cuvânt*, combătută de Origene în volumul *Contra lui Celsius.*

52. **Iulian Apostatul**, împărat roman adept al neoplatonismului. A fost numit Apostatul pentru că a încercat să restabilească cultul păgân.

53. **Carol cel Mare** (? 742–814), rege al francilor, cel mai de seamă reprezentant al dinastiei Carolingienilor, cuceritor, administrator şi legislator, susţinător al religiei catolice, apărător al Bisericii. Impune catolicismul în teritoriile ocupate, care constituie un liant puternic între diversele popoare ce alcătuiau imperiul.

54. **Constantin cel Mare** (270/288–337), sfânt, împărat roman (306–337), întemeietorul Constantinopolului, ce devine capitala imperiului său. Prin Edictul de la Milano (313) a proclamat creştinismul ca religie de stat şi a convocat primul Sinod ecumenic de la Niceea (325).

55. **Evanghelistul Ioan**, sfânt, originar din Galileea, de meserie pescar; a fost ucenic al lui Ioan Botezătorul. A făcut parte din grupul celor 12 apostoli aleşi de Iisus. Este considerat unul din stâlpii Bisericii. În afara Evangheliei care-i poartă numele, a scris *Apocalipsa*, în timpul exilului din insula Patmos, şi trei epistole.

56. **Apostolul Pavel** (mort în anul 67), sfânt, cel mai mare propovăduitor al învăţăturii lui Iisus. A fost supranumit apostolul neamurilor. Iniţial a fost un aprig prigonitor al creştinilor, însă se converteşte pe drumul Damascului, unde i s-a arătat Iisus. A întreprins trei călătorii misionare – în Cipru, Asia Mică, Frigia, Galatia, Macedonia, Tesalia. A fost martirizat în timpul împăratului Nero, prin decapitare. A scris 14 epistole.

57. **Origene** (183/186–252/254), gânditor, teolog şi exeget creştin. Opera sa e o încercare de armonizare a creştinismului cu gândirea filosofică elenistă. Lucrări: *De principis, Contra Celsum, De oratione.*

58. **Ammonius Saccas** (175–250), filosof grec, considerat întemeietorul filosofiei neoplatoniene. I se atribuie încercarea de a determina raportul dintre filosofia lui Platon şi cea a lui Aristotel, între care credea că nu ar fi deosebiri. Doctrina sa se bazează pe teza unirii intime a omului cu Dumnezeu.

59. **Clement Alexandrinul** (c. 150–c. 215), scriitor şi teolog creştin. A fost conducătorul faimoasei şcoli catehetice din Alexandria. A fost

dascălul lui Origene. Opera principală: *Pedagogul*, în care-l prezintă pe Hristos ca adevăratul pedagog al lumii.

60. **Iustin Martirul şi Filosoful** (100–167), sfânt. După creştinare a scris mai multe lucrări de apărare a creştinismului: *Apologia religiei creştine, Cuvântări către greci, Dialog cu iudeul Trifon.*

61. **Carol Krumbacher** (1856 – ?), filolog german. Lucrarea principală: *Geschichte der byzantinischen Litteratur*, în care tratează epoca de la Iustinian până la căderea Imperiului bizantin.

62. **Vasile cel Mare** (c. 330 – 379), sfânt, Episcopul Cesareii in Capodochia. A instituit Ordinul Basiliţilor, unicul cunoscut în biserica de rit grecesc. Scrieri: *În contra lui Eunomiu, Tratat despre spiritul sfânt, Constituţiuni monastice.*

63. **Grigorie de Nazianz** (c. 329 – 389), sfânt, supranumit Teologul. A fost episcop de Constantinopol. Scrierea principală: *Cele cinci cuvântări teologice.*

64. **Ioan Chrisostom (Gură de Aur)** (c. 347–407), sfânt, cel mai mare predicator din istoria Bisericii. A fost patriarh al Constantinopolului. Lucrarea principală: *Omiliile.*

65. **Grigorie de Nisa** (333–395/400), sfânt, fratele lui Vasile cel Mare. A fost episcop al Nisei. El a stabilit elementele esenţiale ale doctrinei creştine a cunoaşterii lui Dumnezeu. Scrieri: *Viaţa lui Moise, Către Ablabius.*

66. **Libanius din Antiohia** (314–391), unul dintre cei mai mari retori ai Greciei d. Hr.

67. **Moise** (sec. 13 î. Hr.), conducător al poporului evreu, prooroc şi legiuitor. A primit de la Dumnezeu, pe Muntele Sinai, „Decalogul". A eliberat poporul evreu din robia egipteană şi l-a călăuzit spre Canaan. Este autorul *Pentateuhului.*

68. **Daniil (Daniel)** (sec. 7 î. Hr.), profet evreu. A trăit în exil, pe timpul robiei babiloniene, la curtea regelui Nabucodonosor.

69. **Jupiter**, divinitate supremă în mitologia romană.

70. **Theodor M. Popescu** (1893–1973), profesor la Institutul Teologic Bucureşti.

71. **Teodosie al II-lea**, împărat al Imperiului Roman de Răsărit (408–450).

72. **Fotie** (c 820–895), patriarh. A întreprins prima renaștere a culturii antice. A combătut tendințele absolutiste ale papilor și inovațiile din biserica apuseană. Lucrarea sa principală: *Myriobiblion.*

73. **Mihail Psellos** (1018– c. 1078), om politic, filosof, istoric bizantin. A scris lucrări de filosofie, istorie, logică, teologie, medicină, matematică, muzică. Principala sa lucrare: *Cronografia.*

74. **Pico de la Mirandola** (1463–1494), umanist italian din Academia platoniciană florentină. Este una dintre figurile cele mai reprezentative ale Renașterii.

75. **Gemistos Plethon** (1355–1452), filosof bizantin, neoplatonician. A polemizat cu aristotelismul.

76. **A. A. Vasiliev** istoric rus. Până la revoluția bolșevică, a fost profesor la Universitatea din Petersburg. Apoi, profesor la Universitatea Madison. Scrieri: *Histoire de l'empire byzantin; Byzance et les Arabes.*

77. **Petru Lombardul**, teolog scolastic care a trăit în secolul al XII-lea. A fost numit *Magister sententiarum.* De la 1159 până la 1164 a fost episcop de Paris. A fost discipolul lui Pierre Abélard. A scris *Libri sententiarum*, încercând să susțină dogmele bisericii apusene cu argumente din Sfinții Părinți.

78. **H. Massis** (1886–1970), scriitor și filosof francez, reprezentant al neotomismului. Condamnă cultura modernă pentru scientism, raționalism, umanism. Crede că revenirea la cultura autentică s-ar putea face numai prin restaurația tomistă. Opere principale: *Apărarea Occidentului, Occidentul și destinul său.*

79. **Irod cel Mare** (37 î. Hr. – 4 d. Hr.), rege al Palestinei. Rezidește Templul din Ierulsalim, construiește orașul Cezareea. Este cunoscut în istorie ca ucigaș al copiilor născuți după Hristos, din care cauză Maria cu pruncul Iisus și Iosif au fugit în Egipt.

80. **Nero,** împărat roman (54–68), cunoscut ca tiran. În timpul domniei lui, Roma a cunoscut un mare incendiu declanșat de el; pus însă pe seama creștinilor, ordonă persecuții împotriva acestora.

81. **Auguste Comte** (1798–1857), filosof și sociolog francez, întemeietor al pozitivismului și creator al termenului de sociologie. Lucrări: *Curs de filosofie pozitivă* (6 volume), *Catehism pozitiv.*

82. **N. Crainic** prezintă simplist controversele științifice. Știința nu afirmă adevăruri absolute, imuabile. Ea verifică permanent adevărurile

ei pe măsura descoperirii unor noi fapte sau formulării de noi argumente.

83. **Maria Magdalena**, femeia din care Iisus a scos șapte draci. A făcut parte din grupul mironosițelor care au stat lângă crucea lui Hristos și au mers la mormânt să-i ungă trupul cu miresme. Este cea dintâi vestitoare a învierii lui Iisus.

84. **Toma**, sfânt, unul din cei 12 apostoli. S-a îndoit de învierea Domnului și a acceptat-o numai după ce i-a pipăit rănile.

85. **Epistola I către corinteni** este una din cele două epistole trimise de Apostolul Pavel locuitorilor orașului Corint, care se împărțiseră unii cu Pavel, alții cu Petru. În această misivă, scrisă în anul 56, Pavel discută despre răscumpărarea prin Hristos și crucea Lui, despre feciorie și căsătorii mixte, despre biserică și sfânta euharistie, despre bogăția harismelor, despre învierea Domnului.

86. **Attila,** conducător al hunilor (434–452). A făcut incursiuni și invazii în Peninsula Balcanică, Galia și Italia.

87. Autorul se referă la războiul civil din Spania (1936–1939).

88. Afirmația este excesivă, ea contrazicând alte aserțiuni ale lui Crainic despre filosofi români, cum sunt: Blaga, I. Petrovici, Vasile Băncilă. Apoi, sunt de amintit Vasile Conta, C. Rădulescu-Motru, A. D. Xenopol.

89. **Teandria,** noțiune pe temeiul căreia Crainic și-a elaborat sistemul său de gândire. Termenul definește dubla natură a lui Iisus Hristos: divină și umană.

90. Titlul complet este *Vocația, factor hotărâtor în cultura popoarelor.*

91. **Alfred Rosenberg** (1893–1946), arhitect, diplomat german, doctrinar al politicii rasiste a hitlerismului. A fost judecat și condamnat la moarte de Tribunalul Internațional de la Nürnberg.

92. Viziunea lui Crainic despre concepția naționalist-socialistă cu privire la creștinism va suferi modificări, unele esențiale. Vezi, în acest sens, studiul său *Rasă și religie*, în care este respinsă încercarea de reformare a lui Rosenberg.

93. **Nicolae Paulescu** (1869–1931), medic, profesor universitar la București, descoperitorul insulinei. A combătut transformismul, filosofia materialistă și monistă. Între numeroasele sale scrieri, amintim: *Metoda*

experimentală aplicată, Traité de physiologie médicale, Complot jidano-francmasonic, Fiziologie filosofică.

94. **C. Rădulescu-Motru** a fost francmason.

95. Părerea dominantă despre creştinarea românilor este asemănătoare cu cea exprimată de Crainic. Sunt şi opinii care consideră că şi românii s-au botezat.

96. Este evident o exagerare. Rădulescu-Motru nu poate fi considerat ca o persoană care s-ar fi lepădat de credinţa sa ortodoxă.

97. **Simeon Noul Teolog** (942–1022), teolog bizantin. A elaborat tratate teologice şi etice în care dezvoltă tema experienţei conştiente a comuniunii cu Dumnezeu. Este autorul colecţiei *Imnele iubirii.*

98. **P. P. Panaitescu** (1900–1967), istoric român, profesor univ. la Bucureşti, membru al Academiei Române. Lucrări principale: *Interpretări româneşti, Dimitrie Cantemir, Obştea ţărănească în Ţara Românească şi Moldova., Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română, Introducere la istoria culturii româneşti.*

99. Şi de această dată Crainic face o afirmaţie nereală. Se cunosc domnitori şi boieri care n-au manifestat interes pentru ajutorarea semenilor.

100. **C. A. Rosetti** (1816–1885), om politic, scriitor şi editor român. A participat la revoluţia de la 1848 în Ţara Românească. A fondat şi a condus ziarul „Românul" (1857). Lider al Partidului Naţional Liberal, a fost ministru, deputat, primar al Capitalei.

101. **Paisie Velicicovski** (1722–1794), ierarh bisericesc. Născut în Ucraina, s-a stabilit la Mânăstirea Namţului, unde a tradus multe cărţi importante ale Ortodoxiei.

102. A fost arestat ca urmare a asasinării lui I. G. Duca de către un grup de legionari, fiind suspectat de implicare în acest act criminal. După o detenţie de câteva luni, în urma procesului intentat, este absolvit de răspundere penală.

103. Afirmaţia este total inexactă, cu atât mai mult cu cât autorul nu aduce nici un argument. În scrierile lui Eminescu nu se întâlnesc atitudini de denigrare a altor etnici sau de exprimare a superiorităţii unei rase faţă de celelalte rase.

104. **A. C. Cuza** (1857–1947), om politic şi publicist român, profesor universitar la Iaşi. A înfiinţat Liga Apărării Naţionale Creştine

(1923) din care s-a desprins, apoi, Garda de Fier. A format, împreună cu O. Goga, Partidul Naţional Creştin (1935). A scris versuri în stil eminescian.

105. **Nicolae Leon** (1860–1931), prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti, naturalist. Scrieri: *Elemente de botanică; Elemente de zoologie; Curs de parazitologie; Entomologie generală.*

106. **D. Voinov** (1867–1951), biolog român, membru al Academiei Române, prof. univ. de zoologie şi morfologie la Facultatea de Ştiinţe din Bucureşti. Scrieri: *Principii de microscopie; Problema biologică a diferenţierii sexelor; Mitochondriile.*

107. **Ernest Haeckel** (1834–1919), biolog german, reprezentant al evoluţionismului. Unul dintre autorii „legii biogenetice fundamentale", exprimată în formula „ontogenia repetă filogenia". Lucrarea principală: *Morfologia generală a organismelor* (1866).

108. **Chamberlain Houston Stewart** (1856–1927), filosof şi muzicolog german de origine engleză. A susţinut existenţa unui conflict ireductibil între cultură şi civilizaţie. Este teoreticianul germanismului, afirmând superioritatea rasei ariene. Scrieri: *R. Wagner, I. Kant, Omul şi Dumnezeu.*

109. **Vladimir Soloviev** (1853–1900), teolog rus convertit la catolicism. În lucrarea *Ortodoxia* susţine că spiritul ortodoxiei este influenţat de teologia ioanică, catolicismul este determinat de influenţa petrină, iar protestantismul cunoaşte o influenţă paulină. Alte lucrări: *Rusia, biserica universală; Justificarea binelui.*

110. **Talmudul**, culegere de comentarii rabinice ale Torei, făcute între sec. VI î. Hr. şi V d. Hr. Cuprinde normele religioase şi social-juridice ale mozaismului.

111. **Anna**, arhiereu iudeu contemporan cu Iisus. A arestat pe apostolii Petru şi Ioan pentru că au mărturisit învierea lui Hristos.

112. **Caiafa**, mare preot iudeu, ginerele lui Anna. Contemporan cu Iisus. Potrivit Evangheliei, Iisus Hristos a fost trimis în judecată mai întâi în faţa lui Anna şi apoi în faţa lui Caiafa, de aici expresia: „a purta pe cineva de la Ana la Caiafa".

113. **Lev Trotki** (Leon Davidovici Bronstein) (1879–1940), revoluţionar rus. A avut un rol important în revoluţia bolşevică din anul 1917, a devenit principalul colaborator al lui Lenin. A creat Armata Roşie.

Intră în conflict cu Stalin, care îl elimină din conducerea PCUS, fiind exclus din partid și expulzat din URSS. Scrieri: *Istoria revoluției ruse, Viața mea.*

114. **Franco Bahamonde** (1892–1975), general și om de stat spaniol, conducătorul forțelor naționaliste spaniole împotriva forțelor republicane comuniste spaniole și a brigăzilor internaționale. Din anul 1939 devine conducătorul Spaniei, instaurând un guvern totalitar și corporatist, ca reprezentant al unicului partid admis, Falanga.

115. Și aici este afirmată cu claritate și fermitate concepția pacifică, tolerant-creștină a lui Crainic, așa cum a făcut-o de atâtea ori în articolele sale publicate în diferite ziare și reviste.

116. Nu se poate vorbi de servilismul clasei politice românești din anii '20, ci de presiunea făcută de puterile occidentale asupra guvernanților români să includă în legislație și în acte oficiale prevederi speciale pentru minorități, bazându-se pe unele clauze impuse tot de ele în tratatele de pace din anii 1919–1920 pe care România le-a semnat.

117. Afirmația este lipsită de o argumentație satisfăcătoare. Eroarea lui Crainic stă în identificarea democrației cu filosemitismul. Este surprinzătoare această confuzie la un autor înclinat să acorde culturii grecești antice virtuți în arealul românesc, însă a făcut-o doar pentru spiritualitatea religioasă.

118. **Mihail Manoilescu** (1891–1950), economist și om politic român, prof. univ. la București; ministru; deputat; reprezentant al neoliberalismului, dar a teoretizat și corporatismul. Lucrări principale: *Forțele naționale productive și comerțul exterior – Teoria protecționismului și a schimbului internațional; Secolul corporatismului; Curs de economie politică și raționalizare.*

119. **Mamona** (Mammon), în limba ebraică înseamnă tezaur. În Noul Testament, el personifică avuția și este văzut ca un idol. Omul care iubește bogăția se numește sclavul lui M.

120. „Proletari din toate țările, uniți-vă!" a fost înscrisă ca motto al lucrării „Manifestul Partidului Comunist".

121. Afirmație nesusținută cu argumente concrete, ca, de altfel, în general afirmațiile lui Crainic despre evrei.

122. Caracterizarea politicii național-țărăniste ca filosemită reprezintă o denaturare și o apreciere unilaterală a tezei „porților deschise",

teză care, de altfel, în programul PNȚ adoptat la Congresul general din anul 1935 nu mai este inclusă, cerându-se, în schimb, o legislație specială de protecție a intereselor naționale.

123. **Ion Mihalache** (1882– 1963), om politic român, președintele Partidului Țărănesc (1918–1926), președinte al Partidului Național Țărănesc (1933–1937). A fost de mai multe ori ministru.

124. **Gh. Dumitrescu-Bumbești** (1861–1939), publicist român. A fost inspector al Casei Centrale a Băncilor populare. A înființat cercul cultural „Luminarea săteanului" și revista „Șezătoarea săteanului".

125. **Spiru Haret** (1851–1912), matematician, sociolog și om politic român, prof. univ. la București, membru al Academiei. Ca ministru al Instrucțiunii, a reorganizat pe baze moderne învățământul de toate gradele. A demonstrat posibilitatea aplicării matematicii în sociologie. Opera principală: *Mecanica socială.*

126. **Gromoslav Mladenatz** (1891–1958), economist român, prof. univ. la București, teoretician al cooperatismului. Lucrări: *Tratat general de cooperație, Istoria gândirii cooperative.*

127. În anul 1932 Parlamentul a aprobat modificarea și abrogarea unor dispoziții din legile pentru reforma agrară, prin care se desființa Comitetul Agrar, problemele ce cădeau în competența lui trecând în sarcina autorităților locale.

128. **Richard Franassovici** (1883–1950), avocat, om politic român, deputat, ministru, ambasador. A scris: *Chestia Dunării.*

129. În pofida stilului inadecvat, N. Crainic discută problematica etnică numai în termeni economici, nicidecum în cei ai rasismului sau politicului.

130. **Barbu Ștefănescu Delavrancea** (1858–1918), scriitor, avocat și om politic român. A susținut problema țărănească și pe cea a unității naționale. Membrul al Academiei Române. Scrieri: *Apus de soare, Viforul, Luceafărul; Domnul Vucea, Hagi Tudose.*

131. **Nicolae Filipescu** (1862–1916), om politic român, lider al Partidului Conservator, director al ziarului „Epoca". A fost de mai multe ori ministru între anii 1900–1913.

132. **Take (Dumitru) Ionescu** (1858–1922), om politic, lider al Partidului Conservator-Democrat (1908), prim-ministru (dec. 1921 – ian. 1922), de mai multe ori ministru.

133. **Alexandru Averescu** (1859–1938), mareșal și om politic român; lider al Ligii Poporului (1918), devenită din anul 1920 Partidul Poporului. A participat la campaniile războiului din 1877–1878. În calitate de comandant al Corpului II Armată, a câștigat bătălia de la Mărășești (iulie 1917). De două ori prim-ministru (1920–1921; 1927).

134. **Cezar Petrescu** (1892–1961), scriitor român, membru al Academiei Române. A făcut parte din gruparea revistei „Gândirea", fiind primul ei conducător. Scrieri: *Întunecare, Scrisorile unui răzeș, Calea Victoriei.*

135. **Blaise Pascal** (1623–1662), savant, filosof și scriitor francez. A pus bazele calculului probabilităților, a studiat calculul infinitizimal și analiza combinatorie. A fost apărătorul jansenismului. A inventat o mașină de calcul. Din anul 1654 s-a retras la mânăstirea jansenistă Port-Royal. Scrieri: *Provinciales* (1656–1657), *Pensées.*

136. **N. Berdiaev** (1874–1948), filosof rus. După anul 1922 a trăit în Franța. Lucrările sale dezbat rolul credinței creștine în emanciparea omului. Lucrări: *Un nou Ev Mediu, Filosofia libertății, Experiențe metafizice escatologice.*

137. **Ion D. Enescu** (1884–1974), arhitect, președintele Asociației Arhitecților Români, subsecretar de stat. Scrieri: *Criza economică și partidele politice, Corporatism și partidism.*

138. **Pompiliu Nicolau** (1891–1972), inginer, prof. univ. la Timișoara.

139. **Ion I. Magheriu** (1888–1938), prof. univ. la Iași, București și Timișoara. A predat științele fizice.

140. **Ion Cristescu** (1879–?), profesor univ. de fizică la Școala Politehnică din Timișoara.

141. Afirmație exagerată, nesusținută cu argumente concrete.

CUPRINSUL

Studiu introductiv: O concepție teologică despre etnic și națiune V

Notă asupra ediției XXXIII

1. Copilărie și sfințenie 1
2. Omul eroic 20
3. Ortodoxie 35
4. Ortodoxie și clasicism 52
5. Iisus 73
   - I. Naștere și cunoaștere 73
   - II. Învierea 80
   - III. Iisus printre noi 87
6. Mistificarea „Românismului" 95
7. Spiritualitate și Românism 112
8. Nicolae Paulescu, fundatorul naționalismului creștin 127
9. Naționalismul sub aspectul creștin 139
10. Spiritul autohton 153
11. Cultul moșiei strămoșești 171
12. Reintegrarea muncitorimii în națiune 177

13. Naționalismul și cooperația 193
14. La Marea cea Mare 205
15. Amintirea jertfelor: 212
I. Intrarea triumfală în istorie 212
II. Moartea lor e viața noastră 219
16. Catolicismul și fascismul 225
17. Anexă: Programul statului etnocratic 239
NOTE 273

CARTEA A APĂRUT CU SPRIJINUL
MINISTERULUI CULTURII

Tehnoredactor: DOINIȚA NANU

Bun de tipar: 30.IX.1997. Apărut 1997

Ethnos

„A concepe viața e un privilegiu al spiritului omenesc și acest privilegiu însemnează, totdeodată, și putința de a o modifica după felul conceput. Cugetând viața, spiritul omenesc are și libertatea de a o modela în proporția puterilor naturii noastre.

Om superior sau popor superior se dovedește acela care e în stare de o mai înaltă concepție de viață, realizată în manifestările sale istorice".

ISBN: 973-24-0451-5

ORTODOXIE ȘI ETNOCRAȚIE

Nichifor Crainic

Ethnos

NICHIFOR CRAINIC

ORTODOXIE ȘI ETNOCRAȚIE

ALBATROS